

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ

Paradigma Krizi, Eleştiriler ve Batı Sonrasını Düşünmek

Filistin topraklarını işgal eden İsrail'in Gazze'deki soykırımı karşısında İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan düzen ve kurumlar fiilen hiçbir şey yapmıyor. Buna karşın 1967 sınırları temelinde Filistin'in bağımsızlığını tanıyan ülke sayısının günden güne artması Batı ve Batı dışı dünya ilişkilerinde güç ve etki dengesinin değiştiğinin işaretlerinden biri olarak kabul edilebilir. Gelgelelim Batı dışındaki güçler ne küresel ne de bölgesel açıdan hegemon ve lider olmadıkları için İsrail, Gazze'de soykırımı devam ediyor.

Batı'nın, Avrupa aydınlanması sırasında icat edilen ideolojik bir meta ve medeniyet mantrası olduğunu ve küreselleşmiş kapitalist modernitenin yükselişi için bir merkez üssü olarak hizmet ettiğini artık çok daha iyi kavramış durumdayız. Ne var ki Türkiye'de yeni eğitim müfredatıyla alakalı yapılması gereken esas tartışmalar da bu ideolojik anlatıya kurban edildi. Zira Batıcıların yanlış açıklama ve hatalı öngörülerden ibaret söylentileri din, değer, ahlak, Atatürk bilhassa *maarif* kelimesi üzerinden daha da yaygınlık kazandı. Oysa Batıcı anlatıyı ortadan kaldırmanın ve onların tehlikeli yanlışmalarını açığa çıkarıp üstesinden gelmenin ve dünyayı serapların ötesinde hayal etmenin zamanı çoktan geldi. Çünkü günümüz toplumunun sorunları, Batı kaynaklı modernleşmenin ürettiği sorunlardan ibarettir. Bu sorunlar, çağdaşlık adına daha fazla Batılılaşarak çözülemez, Batı'ya alternatif bilgi paradigmalarıyla çözülebilir. Dolayısıyla Türkiye Yüzyılı tahkiyesine eşlik etmesi umulan modele *maarif* denmesinin yerinde olduğunu söylemek gerekiyor.

İnsan anlamla kaimdir ve hayatı, kâinatı, insanı ve çevreyi belli bir anlam bağlamı içerisinde okuyabilmektedir. Türk eğitim sisteminin günün sonunda bireylere kazandırmaya çalıştığı anlam ve değer nahif ve kırılğan bir zeminde yürümektedir. Olumlu tarafları bir yana küresel "epistemik cemaatin" belirlediği kavramsal/kurumsal çerçeveden konuşan ve on yıllık bir çalışma olduğu açıklanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli metnine bakıldığında bir renksizlik hemen göze çarpıyor. Zira başta değer, insan, ideal insan ve ahlak, madde-mana ve beden-ruh bütünlüğü olmak üzere pek çok kelime ve kavram net ifade edilmemiştir. Türkiye'nin kültür ve medeniyet mirasının korunması, aktarılması ve güncellenmesi gerekliliği sathi şekilde ele alınmıştır. Bazı becerilerin abartılı vurgusu da çok bariz olduğu kadar yeni sorunlar doğurmaya aday. Bu durum modelin kültür ve medeniyet fikri bakımından da sorunlarının bulunduğunu göstermektedir. Hâlbuki muğlak ve soyut ifadelerin netlik kazanması gerekirdi. Elbette eğitim öğretim işi sadece müfredat değiştirmek olmadığı gibi seçmeli dersler koymak da değildir. Maarif bileşik kaplar teorisine göre işlediği için hiçbir ders ikinci derecede değildir. İnsanların doğuştan getirdikleri yeteneklerinin yeşerip meyve vermesi için bütün branşlarda eğitim öğretim verilir. Eğitimin yegâne görevini, öğrenciyi değer yüklemekte gören anlayışların pabucunun dama atıldığını da ayrıca vurgulamak gerekir. Ancak insanı insan, milleti millet yapacak temel değerler asgari ölçüde verilmek zorundadır.

Şurası açık ki cari eğitim sistemi tüm düzeltme çabalarına karşın Cumhuriyet'in birinci asrının başında uygulamaya konmuş bir projeye dayanmaktadır. Bütün kurumlarda olduğu gibi ve belki daha fazlasıyla toplumun tarihsel misyonunun reddi üzerine kurulmuştur. Yeni müfredat programında "dinî okuryazarlığın" bulunmaması ve daha birçok meseleyle ilgili durumunun bununla bağlantılı olduğu muhakkak...

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli eğitimin felsefesinde, eğitim sisteminin insana bakışında önemli bir değişiklik beklentisi oluşturmasına karşın pek böyle olmadığı görülmektedir. Daha açık söylemek gerekirse model, eğitimle alakalı meseleyi esastan çözümüyor, kıyafet değişimi gibi bir görüntü veriyor. Öte yandan kökler ve asılların ne olması gerektiği ile ilgili de belli bir fotoğraf sunmuyor. Tekrar hatırlatmak gerekir ki Türkiye varlığını İslâm'a borçludur. Bu borcunu unuttuğu ya da görmezden geldiği an bu ülkenin varlık göstermesi mümkün değildir. Cumhuriyet tarihi bu borcu unutturmaya dönük radikal adımlarla doludur. Eğitimde reform istediklerini söyleyen çevrelerin, eğitimde ideoloji dendiğinde siyasi partilerin düzenlemeleri ile sınırlı bir bakışla hareket ederek, seküler kutsallara ilişkin herhangi bir açıklama yapmamaları manidardır. 75. yıl dönümü kutlanan ABD-Türkiye arasındaki Fulbright Programı'ndan, etki alanı artan UNICEF'ten bahsetmemeleri de... Muhtemelen Demirel'in "Meseleleri mesele etmezseniz ortada mesele kalmaz!" sözü doğrultusunda davranıyorlar. Programların yapısı, çıkarılan ve eklenen başlıklar etrafındaki tartışmalar bundan sonra da devam edecek. Fakat "sanki bir ağılama duvarına" dönüşen eğitim kurumları "vasıfsız insanlar" yetiştirmeyi sürdürecektir, genç kuşaklar tekno-insanın hayallerinin peşinden koşturup duracak. Dolayısıyla kozmopolit bir dünya vatandaşı değil, kendim�e özgü bir nesil yetiştirmeliyiz. Ufku açık, sanal dünyadan edindiği, bir günlük ömrü olan malumatlarla yatıp kalkmayan, düşünmesini bilen ufuklu bir nesle ihtiyacımız var.

Kurban Bayramı'nı İslâm beldelerindeki soykırımlar sebebiyle mahzun karşılayacağız. Merhum Sezaî Karakoç'un deyimiyle buruk buruk da olsa bayramlarımızı bir hatıra gibi geleceğe hazırlık için kutlayacağız. Bayramın bizleri Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Hacer'in hayatına götürmesini, Hz. Peygamber'in örnek hayatını, ehl-i beyti, ashâb-ı kirâmı hafızalarımızda canlandırmanıza vesile olmasını Allah'tan niyaz ederiz. Bayramın, sulhun, esenliğin, birlik içinde duanın, yakarışın, sıfatlardan arınarak eşitlenmenin, kendini bilmenin, tefekkürün, tezekkürün, yenilenmenin, sabrın, nefisleri terbiye etmenin, çaresizliği gidermenin, tarihe şahitliğin ve geçmişti idrak etmenin, yoksula, kimsesize, çaresize yaklaşmanın adı olduğunu unutmamalıyız. Müslümanlar, merhametin, adaletin olduğu bir dünyayı tüm insanlığa göstererek ümitsizlik vadilerinde yuvarlanan insanlığa ümit olmalıdır. Bu vesileyle Âlem-i İslâm'ın Kurban Bayramı mübarek olsun.

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

Futbol Üzerinden
Gayrimemnun Üretim
Stratejisini Görememe
Burhanettin CAN

15

Yeni Dijital Tekno-İnsan,
Gençler, Siyasal Alan
Ercan YILDIRIM

24

ORTADOĞU'DAN

30

Şükrü Tufan:
İdealist Bir Büyükelçi
Talat ÖZKAN

DOSYA

35

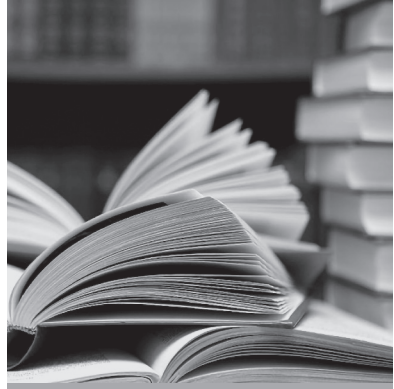
Türkiye'de Eğitim
Bir Sistem Sorunudur
Mustafa AYDIN

40

Türk Eğitim Sisteminde
Paradigma Arayışı
Mehmet Furkan ÖREN

45

Marifet Nazariyesi Olmayan
Maarif Modeli
Kamil ERGENÇ

50

Maarif Modeli Programlarına
Eleştirel Bakış
Kâmil YEŞİL

54

Yeni Din Kültürü ve Ahlak
Bilgisi Müfredatına Bakış
Ömer KANTARCI

58

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli
Üzerine
Mustafa GÜLALİ

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğrıkcı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Çınar Basım Matbaacılık ve Yay.
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5
Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Haziran 2024 Sayı: 358

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.
Yazıların ve ilanların sorumluluğu
sahiplerine aittir. Bu dergi basın
meslek ilkelerine uymayı taahhüt
eder. Umran dergisi TÜRDEB ve
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm
Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK

60

TRT'nin 60. Kuruluş Yılı
Dönümünde İsmail Cem'in TRT
Anılarını Hatırlamak
Güngör GÖÇER

YAŞAYAN İSLÂM

67

Cuma Kayıtları
Zamansızlık, Yazı ve Söz
Aytaç ÖREN

69

Sesi Özden Gelen
Mahir Müdekkik Muharrir
Bir Muallim
Abdullah YILDIZ

KÜLTÜR SANAT

73

Şairin Shopping Feste İtirazı
Metin Önal MENGÜŞOĞLU

77

İlğasının 100. Yılında
Hilâfet Çalıştayı
Serdar ARASLI

82

Kalemin Bıraktığı Mürekkep
İzi: Dilsiz Filminden İnsana
Bakmak
Uğur CUMAĞLU

86

Seyyid Hüseyin Nasr'ı Dinlemek
Yakup ÇETİNKAYA

89

İslâm Düşünce Enstitüsü
Üzerine Birkaç Not
Mehmet Semih ÖZDEMİR

94

Gazzeli Mülteci Derviş'in
Mahzun Hikâyesi
Kaan KÜÇÜK

Günahların af, hüznün ve kederin defolduğu bayramların özlemiyle,
Kurban Bayramımız mübarek ola; huzura, barışa, esenliğe, kurtuluşa vesile ola.

Umran

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
 - www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.
- Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)
Yurt içi: 900 TL (Öğrenci: 800 TL), Yurt dışı: 120 Euro
Birim Fiyatı: 85 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
- Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
- Banka Hesap No: 8515535-2
- IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk
- Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

Cumhur İttifakı'nın 31 Mart 2024 Seçimlerini Kaybetme Nedenleri-2: FUTBOL ÜZERİNDEN GAYRİMEMNUN ÜRETME STRATEJİSİNİ GÖREMEME

BURHANETTİN CAN

“Futbol asla sadece futbol değildir.”
Simon Kuper

Türkiye 31 Mart mahalli seçimlerine giderken Riyad'da futbol üzerinden başlatılan ve futbol kadife darbe süreci diye isimlendirildiğimiz süreç, TS-FB maçı ve devamındaki diğer maçlar üzerinden yeni bir aşamaya taşınmıştır. Sahada meydana gelen olaylar, tam bir provokasyon olup yerel seçimleri doğrudan etkilemek amaçlı gelişmiştir. Nitekim öncülüğünü Ali Koç'un yaptığı futbol üzerinden çekilen operasyonların 31 Mart seçimleri sonuçlarına etkisi büyüktür (%2-4). Bu durum bu sayıda analiz edilecektir.

FUTBOL MAÇLARI ÜZERİNDEN ÜRETİLEN GAYRİMEMNUN KİTLE

Futbol insanlık tarihine girdiğinden beri insanlar ve toplumlar üzerinde yol boyu farklı etkileri olmaya başlayan ve etkisini gittikçe artıran bir spor dalıdır. Bunun nedeni, futbol kulübünü merkeze alan yeni bir kimlik inşa etmesidir. Futbol takımı kimliği, futbol kimliğine göre üst kimlik kabul edilmesi gereken dini, mezhebi, etnik kökeni, sosyal sınıfı, partiyi, cinsiyet ve yaş altı kimlik görmekte ve bunu doğal bir seyir içinde taraftarlarına bir üst kimlik şeklinde kabul ettirmektedir.

Futbol âdeta yeni bir din ve mezhep olarak bütün dinî ve felsefi akımların üzerinde bir seyir takip etmektedir: *Futbol pagan dini*.¹

1 “Din Dışı Kutsallıklar ve Futbol Paganizmi” *Umran*,

Futbol merkezli yeni bir din ve felsefe inşa edilmektedir. Bu şekilde oluşan futbol takımı kimliği, mensuplarını etkileyip kolayca harekete geçirebilmektedir. Mensupları başarılarıyla sevinmekte, başarısızlıkları ile de üzülmemektedir. Maçlarda taraftarların maçın akışına bağlı olarak tepkileri değişmekte, her türlü şiddete başvurabilecek bir öfke, heyecan ve duygu yoğunluğu yaşamaktadırlar. Bu olgu maç sonrası hem futbol sahalarında hem de saha dışında devam edebilmektedir. Futbol, kitleleri harekete geçirme kabiliyetinin yüksekliğinden dolayı fikrî, felsefî, dinî ve siyasî her türlü akımın ilgi odağı olmuş ve olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda futbol hem siyasî iktidarların hem de muhalefet partilerinin, askerinin ve de kadife darbecilerin özel ilgi alanıdır. Ülkelerin güvenlik güçleri arasındaki rekabet ve mücadelede futbol özel olarak kullanılmak istenen bir alandır. Medya gücü ile futbol sahasındaki olaylar hem siyasî iktidarlar tarafından hem de mevcut siyasî iktidara karşı olan güçler, yapılar, ittifaklar tarafından siyasî iktidarların ya da hedef güçlerin aleyhine kullanılabilir. Bunun en canlı örneği Riyad'da oynanması öngörülen FB-GS süper kupa maçı öncesinde yapılanlar, söylenenler ve yürütülen psikolojik harekâttir. O nedenle siyasî iktidarı düşürmek için başlatılan kadife darbe sürecini *futbol kadife darbe süreci* olarak isimlendirdik. Bu süreç bugün de devam etmektedir.

2002, sayı: 94. Kamil Ergenç, Bir Pagan Ayini” Olarak Futbol”, *Umran*, 2023, sayı: 341, s. 43-47.

31 Mart mahalli seçimleri öncesinde FB Başkanı Ali Koç öncülüğünde başlatılıp yürütülen kampanyanın bu boyutuna dikkat edilmelidir. FB merkezli birçok maçta seçim öncesi ve sonrası olayların vuku bulması tesadüflerle izah edilemez. Alt yapısı iyi hazırlanmak şartıyla futbol üzerinden yürütülen kampanyalarla siyasi iktidara karşı farklı etnik, siyasi, mezhebî, dinî insan unsurunu merkeze alan bir gayrimemnun kitle oluşturulabilmektedir. Bunun doğal sonucu da oy kayması sağlanarak seçimler şekillendirilebilmektedir. Etnik, mezhebî, cinsiyet merkezli (feminist, eşcinsel vb.) kimlikler düzleminde başta futbol olmak üzere diğer spor dallarından yararlanmak bugün bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Spor üzerinden kavmî kimlik, mezhebî kimlik ve cinsel kimlik propagandası yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında spor dalları hem millî ve dinî kimlikleri kuvvetlendirebilmek için hem de tahrip edebilmek için kullanılabilir. Tarihî süreçte bunun örnekleri çok rahat bulunabilir.²

Türkiye’de başta Cumhuriyet mensupları ve tüm siyasiler ile TFF yöneticileri olmak üzere tüm futbol takımlarının yetkili yöneticileri, dünyanın üçüncü dünya savaşına götürülmek istendiği bir dönemde, sorumluluklarının gereğini yapmalı, en güzel tarzda bir dil kullanmayı olmazsa olmaz ilke kabul etmelidirler. Bu noktada devleti yönetenlerin adil bir tavır sergilemesi ve “kuralları, hukuku” herkese adil bir şekilde uygulaması gerekmektedir. Bu noktada yapılacak hatanın, ihmalin bedeli çok ağır olabilir. Yetkili ve sorumlu olanlar “birlelerini tepelere çıkarırken diğerlerini uçurumdan aşağıya atmamalıdır.”³

Türkiye’de futbol maçları genellikle gerilimli bir havada oynanmaktadır. Taraftarların takım tutmadaki taassubu, genelde düşünme mekanizmasını dumura uğratmaktadır. Taraftarlar saha içinde sloganlarla saha dışında birbirleri ile kavga edebilirler. Bazen de kavga hem saha içinde hem de saha dışında geniş bir alana yayılabilir. Bazen de Türkiye’de sorun hâline gelebilir. Kadife darbeci beyin takımı futbol maçlarının bu özelliğinden yol boyu hep yararlanmak istemiştir.

2 Vahap Coşkun, “Sahada Olan Sahada Kalmaz”, *Perspektif*, 15 Eylül 2023; <https://www.perspektif.online/sahada-olan-sahada-kalmaz/>

3 Vahap Coşkun, *agy*.

Türkiye 31 Mart 2024 mahalli seçimlerine giderken futbol, etkili bir unsur olarak öne çıkmış ve gayrimemnun kitle üreten bir alan olmuştur. Seçimler öncesinde futbol maçları üzerinden ciddi bir gerilim oluşturulmak istenmiş ve futbol maçlarında mahalli seçimleri etkileyebilecek düzeyde ciddi olaylar meydana gelmiştir. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir:

- *Bursaspor-Amedspor maçında Amedspor oyuncularına saldırılar yapılması.*
- *11 Aralık 2023'te MKE Ankaragücü-Çaykur Rizespor maçı sonrasında, Ankaragücü Başkanı Faruk Koca'nın hakem Halil Umut Meler'e saldırması, yumruklaması ve lig maçlarının 1 hafta ertelenmesi.*
- *19 Aralık 2023'te İstanbulspor-Trabzonspor maçında İstanbulspor, 2-1 yenik durumda iken maçın 73. dakikasında İstanbulspor kulüp başkanı Ecmel Faik Sarıalioğlu'nun takımını sahadan çekmesi, "hükmen yenik sayılmaları" ve "3 puan silme cezası almaları".*
- *29 Aralık 2023 tarihinde Riyad'da oynanması planlanan GS-FB süper kupa maçının ertelenmesi ile Türkiye'de laiklik, Atatürkçülük ve kavmiyetçilik eksenli bir kampanyanın açılması ile vuku bulan tartışma ve olaylar zinciri... Arap düşmanlığının pompalanması.*
- *Oynanmayan süper kupa maçı için Suudi yetkililerin, önceden TFF-FB-GS'ye verdikleri parayı geri istemeleri.*
- *TS-FB maçında meydana gelen olaylar zinciri. Bu olaylar üzerine FB Başkanı Ali Koç'un yaptığı sert açıklamalar; TFF Başkanı'nı ve yönetimini suçlaması, Süper Lig'den çekilme tehdidinde bulunması, 2 Nisan 2024'te olağanüstü toplantı yapmayı planlaması.*
- *Ali Koç'un FB-GS süper kupa maçının ertelenmesini ve yabancı hakemlerin getirilmesini, yabancı hakem getirilmezse sahaya gençlerle çıkıp protesto edeceğini ve takımı maçtan çekeceğini beyan etmesi ve bunu 7 Nisan 2024'te oynanan maçta gerçekleştirilmesi.*⁴

4 <https://spor.haber7.com/futbol/haber/3379089-turk-futbolunda-20-gunde-uc-olay-mehmet-buyukeksiden->

SÜPER KUPA MAÇI ÜZERİNDEN GAYRİMEMNUN KİTLE ÜRETME

Futbol üzerinden kadife darbelere malzeme sağlayacak gayrimemnun kitle üretimi, Riyad'da oynanması gereken FB-GS maçının iptal edilmesi ve ertelenmesi ile başlamıştır. Olaydan sonra TFF Başkanı Mehmet Büyükekşi'ye sorulan bir soruya verdiği cevap arkada çizilen bir stratejinin ifşası manasına gelebilir: "Denk mi geldi, denk mi getirildi, bilemedim."⁵ Bize göre denk gelmedi, denk getirildi. Taksim kadife darbe sürecinden bu yana bazı futbol maçlarında meydana gelen olaylar doğal şekilde meydana gelmeyip bir stratejinin ürünü olarak birbiri ile bağlantılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Rastgele bir durum yoktur. En etkili olan ise Riyad'da oynanması gereken FB-GS süper kupa maçının mahiyeti hâlâ tatmin edici bir şekilde açıklanmamıştır.

Riyad'da oynanması iptal edilen süper kupa maçı, Türkiye açısından hem iç dinamikleri hem de dış dinamikleri etkilemiş hem Türkiye içinde hem de dünyada gündeme gelmiş bir olaydır. Maç öncesi maçın yapılıp yapılmaması ile ilgili yapılan görüşmelere bağlı olarak Türkiye'de laiklik, Atatürkçülük ve Arap düşmanlığı merkezli başlatılıp sürdürülen bir psikolojik savaş çok etkili olmuş; Türkiye'nin değişik bölgelerinde eylemler yapılmış, Türkiye ve Suudi Arabistan yönetimleri suçlanmış, hakaretler edilmiştir. TFF Başkanı dâhil olmak üzere büyük bir suskunluk meydana gelmiş, âdeta alan FB Başkanı Ali Koç'a terk edilmiştir.⁶

Riyad'da Gençlik ve Spor Bakanı, TFF Başkanı, FB ve GS futbol takımı başkanları maçla ilgili sorunu çözmek için toplantı yaparken, Türkiye'de eş zamanlı başka bir harekât yürütülmüştür. "Suudlar Türk bayrağının açılmasına", "İstiklal Marşı'nın okunmasına izin

vermiyorlar!" merkezli yüksek yoğunluklu bir psikolojik harekât başlatılmış, kitleler sokağa davet edilmiş, başta Suudlar olmak üzere tüm Araplara hakaret edilmiştir. Bunun sonucunda Türkiye vatandaşı Araplara dolaylı bir şekilde hakaret edilmiş ve aşağılanmışlardır. Suriye göçmenleri dolayısıyla inşa edilmeye başlanan Arap-Türk fay hattına yeni bir enerji yüklenmiştir. Bununla da kalınmamış, merkeze laiklik, Atatürkçülük konularak psikolojik harekât daha da derinleştirilip yaygınlaştırılmıştır. Oluşan bu olumsuz psikolojik hava, Cumhur İttifakı zemininde yeni bir gayrimemnun kitlenin oluşmasına fırsat vermiş ve mahalli seçimler Cumhur İttifakı açısından olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

GS-FB süper kupa maçının Riyad'da yapılamayıp ertelenmesi sonrasında gerek Erdoğan'ın gerek Bahçeli'nin konuşmalarında FB Başkanı Ali Koç'a hiç yer verilmemiş ve nedense CHP ağır şekilde eleştirilmiştir.⁷ Buna karşılık da CHP ve İyi Parti liderleri gerçeği arama yerine Suudi Arabistan'da maçın oynanmamasını sağlayan FB ve GS yöneticilerine Atatürk'ü merkeze alarak teşekkür etmişlerdir.⁸ CHP Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Suudi Arabistan'ın Ankara Büyükelçiliği önüne Türk bayrağı ve Atatürk posterini astırması. Rakiplerini yıpratmak için her türlü malzemeyi kullanma hastalığından Türkiye kurtulmadıkça, bu ülke bedel ödemeye devam edecektir.

TS-FB MAÇI ÜZERİNDEN GAYRİMEMNUN KİTLE ÜRETME

Türkiye 31 Mart 2024 mahalli seçimlerine giderken 17 Mart 2024'te Trabzon'da oynanan maçta TS'nin 3-2 yenilmesi üzerine provokatif olay meydana gelmiş ve toplumsal düzlemde ciddi gerilimler oluşmuştur.⁹ Fenerbahçe'nin attığı ilk golden sonra tribünden atılan cisimlerden dolayı FB'nin teknik direktörü İsmail Kartal ve FB kalecisi Livakovic hafif yaralan-

flas-gonderme<https://www.yenisafak.com/gundem/ali-koc-hep-provokasyon-pesinde-biktik-senin-krizlerinden-4591354>

5 <https://spor.haber7.com/futbol/haber/3379089-turk-futbolunda-20-gunde-uc-olay-mehmet-buyukeksiden-flas-gonderme>

6 Bu sorulara ilişkin değerlendirme önceki yazılarımda detaylı bir şekilde ele alınıp analiz edilmiştir. Sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için bu yazıların okunmasında fayda vardır. Bk. Burhanettin Can, "Yeni Bir Kadife Darbe Süreci: Futbol Kadife Darbe Süreci", *Umrân*, 2024, sayı: 354, s. 4-20.

7 <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/150661/-turkiyenin-kultur-sanat-iklimi-mutlaka-hak-ettigi-seviyelere-ulasacaktır-> <https://www.yenisafak.com/gundem/mhp-lideri-devlet-bahceliden-super-kupa-cikisi-provokasyon-yatirimi-yapiyorlar-4591351>

8 <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/siyasilerden-super-kupa-tepkisi-ataturk-ulkemizin-ortak-ve-1011967>

9 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51vwjj20z3o>

muştır.¹⁰ Trabzonsporlu seyircilerin bulunduğu alandan sahaya atılan bozuk para, yanıcı madde ve su pet şişeleri nedeniyle zaman zaman maç durdurulmuş, fakat maç iptal edilmemiştir.¹¹ Maçın bitmesinden sonra Fenerbahçeli oyuncular ve teknik ekip, saha ortasında toplanarak, İstanbul'daki maçta Trabzonsporlu futbolcuların yaptığı gibi, galibiyetlerini kutlamaya başlamışlardır.¹² Olayların, İstanbul'daki TS kutlamalarından farklı olarak, FB oyuncusu Oosterwolde'nin seyircilere el kol hareketi yaparak seyircileri tahrik etmesi ile başladığı iddiası medyada yer almaktadır. Kutlamalarla bazı maskeli şahıslar sahaya inmiş, Fenerbahçeli futbolculara saldırmış ve aralarında kavga başlamıştır. Fenerbahçeli Batshuayi, Fred ve Samuel Osayi sahaya inen seyircilerle dövüşmüşlerdir. "Trabzonspor teknik ekibinden Egemen Korkmaz, Fenerbahçe'nin yedek kalecisi İrfan Can Eğribayat'a saldırmıştır. Geç de olsa güvenlik güçlerinin yardımıyla FB'li futbolcular soyunma odasına götürülmüşlerdir.¹³

Dikkat çeken en önemli noktalardan biri, FB'li oyuncu ve teknik ekibin maçın galibiyetini saha içinde kutlamaya başlamaları sürecinde maskeli şahısların engelleri aşarak sahaya girmeleri ve FB ekibine saldırmalarıdır. İkinci önemli nokta, bu maskeli ekibi güvenlik güçlerinin takibe almaması, ellerinde torpil ve yanıcı maddelerle sahaya girerken kendilerine zamanında müdahale etmemesidir.

Müsabaka sonunda sahaya giren, korner direği sopasını alarak Mert Müldür'e saldıran şahsın, "passolig sahibi olmadığı" hâlde bir başka şahsın passoligi ile stadyuma girebilmesidir. Bu durum, girişlerde gerekli denetimlerin yapılmadığı anlamına gelmektedir. Bu noktada ciddi güvenlik ihmali vardır. Kavganın stadyum dışında da başlayıp devam etmesi için bazı

10 <https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/halil-umut-meler-trabzonspor-fenerbahce-macini-yonetmek-istememis-psikolojik-olarak-iyi-degilim-2542589>
11 <https://10haber.net/yazarlar/ismet-berkan/ib-gundem/2024-03-19/>
12 <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/trabzon-neyi-sorgulamali-776838h.htm>
13 <https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/fenerbahce-opet-allianz-vero-volley-maci-hangi-kanalda-saat-kacta-2542658>

şahıslar, sosyal medya üzerinden TS taraftarlarına "Trabzon'dan çıkış yok, bütün taraftarlar havaalanı kavşağına" çağrısı yapmışlardır.¹⁴

Trabzon'daki maçla ilgili meydana gelen olayları, yapılan tartışmaları, açıklamaları ve yorumları analiz ettiğimizde, 31 Mart 2024 yerel seçimlerini etkilemek amacıyla bir gayrimemnun kitle üretme stratejisinin devreye sokulduğunu ve bu amaçla birilerinin kolları sıvayarak provokasyon yapmaya başladığını söyleyebiliriz.¹⁵ Bu konuda İçişleri Bakanı'nun, Adalet Bakanı'nın, FB Kulübü Başkanı Ali Koç'un, GS Kulübü Başkanı Dursun Özbek'in ve Mehmet Uçum'un, TS Kulübü Başkanı ve teknik direktörünün açıklamaları, olayın farklı boyutlarının olduğunu ortaya koymaktadır.

Birinci Boyut: Gerekli Güvenlik Tedbirleri Alınmamıştır:

İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya şöyle diyor: "Ciddi bir güvenlik ihlali de bulunmakta. Sahaya girenlerin üzerinde kesici, delici alet gibi bir sürü materyal olduğu görüldü. Maçta birçok meşale, maytap atıldı. Bunların sorumluluğu ev sahibi kulüp ve girişte güvenliği sağlayan özel güvenlikte." Adalet Bakanı Yılmaz Tunç ise şunları söylüyor: "Spor kulübünün görevleri var. Onların özel güvenlikleri var. Tedbir almaları gerekiyor. Emniyet güçlerinin yanı sıra orada bir de özel güvenlikler var. Onların sahaya birilerinin girmemesi için gerekli tedbirleri alması lazım."¹⁶

14 <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/trabzon-neyi-sorgulamali-776838h.htm>

15 <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51wvjj20z3o>
<https://www.fanatik.com.tr/futbol/galeri-tolga-zengin-trabzonspor-fenerbahce-macindaki-olaylar-hakkinda-konustu-bir-trabzonlu-olarak-soyluyorum-2542552/8>
<https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/eski-fenerbahceli-egemen-korkmazdan-olayli-mac-sonrasi-ilk-aciklama-dayanamadim-2542549>
<https://www.hurriyet.com.tr/sporarena/trabzonspor-fenerbahce-macinin-faturasi-ne-olur-talimat-ne-diyor-3-yila-kadar-hapis-42426942>

16 <https://spor.haber7.com/fenerbahce/haber/3405733-maskeli-saldirgan-yalniz-degilmis-tribun-goruntuleri-ortaya-cikti>
<https://www.fanatik.com.tr/trabzonspor/adalet-bakani-yilmaz-tunc-trabzondaki-olayli-mac-icin-konustu-karsilikli-arbedeler-soz-konusu-sorusturma-devam-ediyor-2542666>
<https://www.odatv.com/spor/adalet-bakani-tunctan-trabzonspor-fenerbahce-macindaki-olaylarla-ilgili-aciklama-trabzonspor-ve-fenerbahce-ne-cezasi-alacak-120034314>

FB Kulüp Başkanı Ali Koç şunları söyledi: “Dün polis yoktu stadyumda. İnsanların üstleri ne kadar arandı?” “Neden polis yoktu, neden emniyet önlemi alınmadı?” “Maç 2-0 iken, Fenerbahçe tarihinin en yüksek puanını aldığı dönemde, bir kulübün başkanı hocasına ‘Sahadan çekilebilirsiniz, yetki sizdedir.’ deme ihtiyacı duyuyorsa, bu durum Türk futbolunun kepezeliğinin ispatıdır. Futbolcularımızın can güvenliği için hocamıza bu mesajı verdim. Peki, Trabzon emniyeti, siz görmüyor musunuz?” “Olayların bir numaralı sorumlusu sahadaki yönetimdir.” “Burada polis yoktu. Pet şişeler sahaya atılıyordu, genelde bardakla verilir, dediler ki iftar, o yüzden pet şişe. Hiç üst araması olmamış maça girerken. Maskeli insanlar, tribündeler. ...Hiç bu kadar madde atılmamıştı.” “Trabzon emniyetinin büyük zaafı olmuştur. Emniyet müdürünün hâlâ görevde olması bize de bir mesajdır.” “Olağanüstü bir güvenlik zafiyeti var.” “Stad- yumda polis olmaması hiçbir şekilde açıklaması olabilir konu değildir.” “Bize göre bu organize işti. Trabzon Emniyeti maça polis tahsis etmiyorsa, tahsis ettiği polisleri stadın dışında bekletiyorsa...”¹⁷ “Böyle hata yapan ve güvenlik zafiyetinde bulunan emniyet müdürü ve vali görevde kalıyorsa aslında Halil Umut Meler’in nasıl maçı bitirme gücü yoksa, bu insanların da bir yerden icazet almadan bunu yapabileceklerini sanmıyorum. Hâlâ görevde olmaları açık ve net şekilde Fenerbahçe camiasına bir mesajdır.”¹⁸

Ali Koç ile İçişleri ve Adalet Bakanı’nun güvenlikle ilgili yaptıkları açıklamalar örtüşmektedir. Ortak payda, emniyet güçlerinin, özel güvenliğin ve ilgili futbol kulübünün gerekli tedbirleri almadığı ve sorumluluklarının gereğini yapmadıklarıdır. Sürekli gerilimli geçtiği bilinen TS-FB maçında gerekli emniyet tedbirlerinin alınmaması, devleti yönetenlerin ve ilgili kurumların üzerinde durması gereken çok önemli bir konudur. Futbol üzerinden yürütülen gerilim ve gayrimemnun kitle üretme stratejisinin 31

17 <https://www.odatv.com/spor/son-dakika-fenerbahce-ligden-mi-cekilecek-sessizligi-ali-koc-bozdu-kongre-ne-zaman-120034144><https://www.odatv.com/spor/son-dakika-fenerbahce-ligden-mi-cekilecek-sessizligi-ali-koc-bozdu-kongre-ne-zaman-120034144> <https://www.fotospor.com/fenerbahce/karadeniz-insani-merttir-diyen-ali-koc-vali-ve-emniyet-muduru-ismet-etti-637088/>

18 <https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/fenerbahce-icin-kritik-hafta-genel-kurul-karari-bekleniyor-2543587>

Mart 2024 yerel seçimlerine doğru baskın hâle gelmesi dikkat çekicidir. İki bakan güvenlik tedbirlerinin gerektiği gibi alınmadığına özel vurgu yapmaktadır.

İkinci Boyut: Futbol Maçları Siyasi Amaçlı Kullanılmak İstenmektedir:

Adalet Bakanı’nun açıklamalarında çok önemli bir nokta da “olayların seçim malzemesi olarak kullanılmasının ahlaki olmadığına”, “Bunu siyasete dâhil etmenin kötü bir niyeti gösterdiğine” dikkat çekmesidir. Ali Koç’a göre FB kasten siyasetin içine çekilmektedir: “Deprem oluyor, Allah kimseye bir daha göstermesin, sonra takip eden haftalarda ligler başlayınca 3 büyük kulübümüzün stadında hükûmete tepkiler oluyor. Sonra Fenerbahçe taraftarlarına deplasman yasağı getiriliyor dönemin İçişleri Bakanı’ndan. Niye öbürlerine değil de sadece Fenerbahçe’ye. Ekstra bir şey mi oldu, hayır. Ancak, bize geliyor. Böyle çekiyorlar bizi siyasetin içine...”¹⁹ “Üç tane daha fazla oy alabilmek için.”²⁰

Ali Koç’un futbol-siyaset ilişkisi ile ilgili düşüncelerine CHP milletvekili Sibel Suiçmez tarafından destek gelmiş, “siyasetin sporun üstüne çöktüğünü” sağlayan bir “üst akıl” var olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir: “Spor siyaset üstü olmalıdır. Ancak maalesef Türkiye’de siyaset tam da sporun üstüne çömelmiş bir vaziyettedir. Bunun bir sorumlusu, bir üst akli vardır. Dolayısıyla bugün sadece Fenerbahçe Spor Kulübü ya da Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanı üzerinden burada söz söylersek çok doğru bir tespit yapmayacağımızı düşünüyorum. Mehmet Uçum’un yazısını okudunuz mu? Adalet Bakanı’nun yaptığı açıklamaları okudunuz mu? Türkiye’de Futbol Federasyonu’nu sorgulamadan hiçbir spor kulübünü tek başına suçlamak mümkün değildir.”²¹

Üçüncü Boyut: Futbol Üzerinden Olaylar Çıkarmak ve Organizasyon Yapmak İsteyen “Bir Merkez” ve “Üst Akıl” Vardır:

19 <https://www.sozcu.com.tr/ali-koc-devletin-fenerbahce-ye-borcu-var-p35915>

20 <https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/fenerbahce-icin-kritik-hafta-genel-kurul-karari-bekleniyor-2543587>

21 <https://serbestiyet.com/haberler/trabzonspor-icin-ak-parti-chp-iyi-partili-siyasetcilerin-ortak-toplantisi-ali-koca-ofkeyle-basladi-mehmet-ucum-tartismasiyla-bitti-160846/>

Bu konuda siyaset merkezli iki farklı tarafın yaptığı yorumlar, değerlendirmeler vardır ve karşılıklı olarak iki taraf birbirlerini eleştirmekte hatta suçlamaktadır. Yorumlarda ve değerlendirmelerde ortak payda, 31 Mart 2024 mahalli seçimlere doğru giderken bir merkez/ üst akıl futbol sahalarında olan ve olacak olan olayları seçim malzemesi olarak kullanmak istemektedir.

Kim bu merkez? Bu konuda bir açıklama yapılmamakta, birileri birilerine mesaj göndermektedir. Bu konuda Mehmet Uçum ve Ali Koç en sert açıklamaları yapan iki karşıt şahıs olarak öne çıkmaktadır. TS-FB maçında vuku bulan olaylarla ilgili olarak Cumhurbaşkanı Başdanışmanı ve Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Başkanvekili Mehmet Uçum çok sert, tehdit dolu ve ortamı daha da geren bir açıklama yapmıştır: “Hiç kimse kendi özerk alanında ‘tek iktidarım’ diye düşünmesin, devlet her özerk alanı takip eder. Herkes bunun farkına varsın. Konu hangi mecraya olursa olsun ister siyaset ister ekonomi ister hukuk ister futbol fark etmez, devlet, Türkiye’ye bilerek ya da bilmeyerek yahut örtülü ya da açık Türkiye düşmanlığı üzerinden iş ve işlem içinde olanlara, her zemini kaos üretmek için kullananlara karşı her türlü tedbiri alır. Bu gece futbolda yaşananlar sadece kendi mecrasında kalmaz. Sorumlular gereken değerlendirmeyi yapmak zorundalar. Hiç kimse hiçbir alanda ve hiçbir mecrada bağımsız ve güçlü Türkiye’yi test etmeye kalkışmasın.”²²

Bu açıklama, Trabzon’daki olayların basit bir futbol olayı olmadığına, birilerinin bir merkez tarafından kullanılarak yönlendirildiğine, olayların şuurlu ve organize bir şekilde meydana geldiğine dikkat çekmektedir. Ancak merkezin kimliğini açıklamamakta ya da açıklayamamaktadır. FB otobüsünün Sürmene civarında kurşunlandığı zaman FB Başkanı Aziz Yıldırım idi. Bu olaylarla ilgili değerlendirme yaparken “Devlet, 4 Nisan 2015’te yaşanan otobüs kurşunlanması olayını çözemezse bunlar yaşanır. İlk iş Fenerbahçe otobüsüne yapılan saldırıyı aydınlatmak olmalıdır” tarzındaki açıklaması önemli olup karanlık bir gücün varlığına dikkat çekmiştir.²³

22 <https://www.odatv.com/guncel/kulliyeden-derbi-tepkisi-kimse-test-etmeye-kalkmasin-120034032>

23 <https://www.sozcu.com.tr/aziz-yildirim-devlet-2015-te-yasanan-kursunlanma-olayini-cozmezse-bu-olaylar-yasanir-p30406>

Ali Koç’a göre ise, “devlete kasteden bir terör örgütü” vardır ve “FB ve TS’yi karşı karşıya getirip kavga ettirmek için nefret tohumları ekmektedir: “Bu iki kulübü birbirine vurdurmaya, iki kulüp arasında şiddet ve nefret tohumu ekmeye son 13-14 yıldır ön ayak olanlar vardır. Bu terör örgütü iki kulüp arasındaki istediği seviyeyi getirmeyi başarmıştır.” “Devlete kasteden bu terör örgütü, Fenerbahçe duvarına tosladı.”²⁴

Dördüncü Boyut: Spor Üzerinden Şiddet Meşrulaştırılmak İsteniyor:

Ali Koç’a göre futbol üzerinden şiddeti meşrulaştıran bir organizasyon vardır ve bu yapı FB’nin şampiyonluğunu engellemek için operasyon yapmakta ve tuzak kurmaktadır. Trabzon’daki TS-FB maçındaki hakem bu amaçla kasıtlı olarak seçilip atanmıştır: “Şiddeti artık meşrulaştırmaya başlayan hâle geldik. Futbol üzerinden organizasyon mu yapılıyor bilmiyorum ama dün yaşananlar organizeydi. “Organize bir kötülük içindeyiz, uzun süredir.”²⁵ “Trabzon’daki olay tamamen organize, belli bir amaç ve hedef doğrultusunda, o amaç da bizi bir kez daha şampiyonluktan etmek. Organize kötülüğün tavan yaptığı örneklerden bir tanesi... İş dönüyor dolaşiyor Fenerbahçe’ye bağlanıyor.”²⁶ “Üzülerek öğrendim ki Trabzon tarafında belirli çalışmalar olduğunu duyuyoruz. Bu gerginlikleri Fenerbahçe’ye bağlayacaklarına dair duyular alıyoruz.”²⁷ “Ruh hâlîmi hatırlamıyorum” diyen biri nasıl bu maça hakem olarak atanıyor?” “Nasıl bir sistem kurmuşlar tam anlamış değilim ama tescilli hakemler hep bunların maçlarına veriliyor.”²⁸

Bu konuda Ali Koç’u yalanlayan, en sert ve anlamlı açıklama FB’nin eski başkanı Aziz Yıldırım tarafından yapılmıştır. Yıldırım, “Fenerbahçe başkanını kim şampiyon yapmak istemiyor? Kim, adı ne?” şeklinde yaptığı açıklama ile Ali

24 <https://www.sozcu.com.tr/ali-koc-devletin-fenerbahce-ye-borcu-var-p35915><https://www.odatv.com/spor/son-dakika-fenerbahce-ligden-mi-cekilecek-sessizligi-ali-koc-bozdu-kongre-ne-zaman-120034144>

25 <https://www.sozcu.com.tr/ali-koc-devletin-fenerbahce-ye-borcu-var-p35915>

26 <https://www.manisadenge.com/haber-ali-koctan-tffye-sert-sozler-91915>

27 <https://www.manisadenge.com/haber-ali-koctan-tffye-sert-sozler-91915>

28 <https://www.veryansintv.com/ali-koctan-super-kupacikisi-maca-bilet-almayin-2-nisani-bekleyin/>

Koç'un tüm iddialarını âdeta yalanlamıştır: "Ben hiçbir toplantıya gitmeyeceğim. Toplantının amacı nedir? Belli değil. Fenerbahçe başkanını kim şampiyon yapmak istemiyor? Kim, adı ne? Düşman belli değilken, ortaya 'bizi şampiyon yapmayacaklar' dersek... O zaman 'bize karşı herkes yapıyor' demiş oluruz ki bu hata olur, yanlış olur."²⁹

Beşinci Boyut: Sahalardaki Olaylar, "Siyasi ve Bürokratik Güç Kullanılarak" "Devlet Büyüklerinin Gözünün Önünde Olmaktadır":

Ali Koç'a göre sahalarda vuku bulan bu olaylar, "Devlet büyüklerinin gözünün önünde" olmakta ve "zorbalıkla siyasi ve bürokrasi gücü kullanılarak", "TFF'den tam destek alarak" FB'nin şampiyonluğu engellenmek istenmektedir: "Bunların hepsi devlet büyüklerimizin gözünün önünde yaşanıyor." "Bizi yöneten insanlar buna nasıl müsaade eder." "Dünkü maç da iptal edilmeliydi. Ülkenin içinde bulunduğu futbol ortamı nedeniyle hangi hakem olursa olsun, o maçı iptal edemezdi. Rakibimizin gücünü biliyorsunuz. Siyasi ve bürokrasi gücünü biliyorsunuz. Sahaya meşale geliyor. Hakem görüyor meşaleyi ve oyunu devam ettiriyor ve 2-2 oluyor. Ya biz 3-2 yenilseydik veya 2-2 berabere kalsaydık ne olacaktı? Zorbalıkla bir şampiyonluğumuzu daha mı alacaktınız?" "Bunu kim organize etti? Trabzonspor Yönetim Kurulu organize etmedi ama birileri etti." "Böyle bir camiayla baş etmeye çalışıyoruz ve bu camia ne yazık ki hem siyasetten hem de federasyon tarafından tam destek alan bir camia."³⁰ "Üyelerimizin dediği gibi siyaset futbolun içine girdikçe Fenerbahçe karşıtlığı artmaktadır."³¹

Ali Koç'un bu açıklamalarındaki art niyete vurgu yapma bağlamında en sert tepki TS Başkanı Ertuğrul Doğan'dan gelmiştir: "Şunun gayet iyi şekilde bilinmesini isteriz ki, hiç kimse ya da herhangi bir kurum Trabzon şehrini, Trabzonspor Kulübü'nü ve Trabzonspor'un şerefli taraftarını dünkü olayların önüne meze etmeye

29 <https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/fenerbahce-icin-kritik-hafta-genel-kurul-karari-bekleniyor-2543587>

30 <https://www.sozcu.com.tr/ali-koc-devletin-fenerbahce-ye-borcu-var-p35915><https://www.odatv.com/spor/son-dakika-fenerbahce-ligden-mi-cekilecek-sessizligi-ali-koc-bozdu-kongre-ne-zaman-120034144>

31 <https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/fenerbahce-icin-kritik-hafta-genel-kurul-karari-bekleniyor-2543587>

kalkışmasını!"³² Koç'a göre bütün provokasyonlar, devleti yönetenlerin gözü önünde olurken devleti ve futbolu yönetenler hiçbir tedbir almamakta, olaylarla ilgili hiçbir aksiyon sergilememektedir. "Bu olayların en büyük mağduru Fenerbahçe'dir ve taraftarıdır. 3 Temmuz'da otobüsümüz kurşunlandı, Fenerbahçe'yle ilgili ne devletimiz ne futbolu yönetenlerin hiçbir aksiyonu olmadı. Saldırı hâlâ faili meçhul, ya birinin başına bir şey gelseydi ne olacaktı? Ya bir futbolcu linç edilseydi ne olacaktı? Otobüsümüz kurşunlandı, şampiyonluk gitti. Herkes istendiği zaman bulunuyor. Türkiye Cumhuriyeti'ni dünyaya rezil edecek suikast girişimi Allah'tan muvaffak olmadı. Ama hâlâ faili meçhul. Devletimize soruyorum, suikast girişimi faili neden bulunmuyor? Kaç defa çıkıp bunun faili meçhul olması ayıptır, dedik."³³

Altıncı Boyut: Maçların Adil Yönetilmesi İçin Yerli Hakem Değil Yabancı Hakem Görevlendirilmelidir:

Ali Koç, FB'nin şampiyonluğunu engellemek amaçlı olarak devletin, TFF'nin ve medyanın organize bir şekilde FB'ye karşı özel bir tavır sergiledikleri kanaatinden hareketle, Riyad'da iptal edilen ve 7 Nisan 2024 tarihindeki FB-GS süper kupa maçı için "yabancı hakemlerin" olmasını talep etmiştir. Bu talebi TFF tarafından kabul edilmeyince, FB Genel Kurulu'nu, Kulüpler Birliği'ni, sponsorlarını toplantıya çağırmıştır. Ardından aşağıda verilen bir dizi eylemi devreye sokmuştur. Bu eylem planını açıklarken öne sürdüğü gerekçe, Devletin, TFF'nin ve medyanın FB'ye dışlanmış kulüp muamelesi yapmış olması ve kazanmasının istenmemesidir: "Siz bize, bu ülkenin dışlanmış kulübü gibi muamele yaparsanız; bunu devlet için de TFF için de medya için de söylüyorum; biz kendi geleceğimizi kendimiz belirlemek zorundayız." "Şimdi de başlamışlar; Fenerbahçeli oyunculara şu ceza verilsin, bu ceza verilsin. Hadi verin, ne ceza veriyorsanız verin. Fenerbahçe tarihi için çok önemli bir virajdan geçiyoruz. Rica ediyorum kongre üyelerine, gelin kulübünüzün yanında durun. İstenen, Fenerbahçe'nin kazanmaması hatta sahalarda yer almamasıdır."

32 <https://www.veryansintv.com/ali-koc-tan-super-kupa-cikisi-maca-bilet-almayin-2-nisani-bekleyin/>

33 <https://www.odatv.com/spor/son-dakika-fenerbahce-ligden-mi-cekilecek-sessizligi-ali-koc-bozdu-kongre-ne-zaman-120034144>

Yedinci Boyut: Futbol Üzerinden İnşa Edilen Şiddetin Sosyolojik Boyutları Olacaktır:

Ali Koç'a göre devleti yönetenlerin gözleri önünde FB üzerinden icra edilen operasyonların sosyolojik sonuçları mutlaka olacaktır: "Benim anlayamadığım bir şey var. Bütün bu olanlar, futbol üzerinden toplumu germe, sosyolojik bir sonuca doğru bizleri itme. Haksızlık, adaletsizlik. Bunlar hepsi bizim devlet büyüklerimizin gözü önünde yaşanıyor. Anlayamadığım taraf bu."³⁴

KULÜPLER BİRLİĞİ ÜZERİNDEN GAYRİMEMNUN KİTLE ÜRETME

Muhtemelen Ali Koç, öngördüğü sosyolojik sonucu elde edebilmek için FB yönetimini 2 Nisan'da toplantıya çağırırken aynı zamanda Kulüpler Birliği başkanlığından da istifa etmiştir.

Öngördüğü sosyolojik sonuçları elde edebilmek için Koç, toplantıda iki uç kararın alınmasını isteyecektir: 1. FB'yi bir alt lige düşürme, 2. FB'de bir yıl futbol faaliyetlerinin durdurulması. Eğer yönetimde bir alt lige düşme kararı alırsa o takdirde Koç, FB başkanlığını bırakmayacak, üst lige çıkarmak üzere başkanlığa devam edecektir: "Biz genel kurulda kongre üyelerimizle birlikte bu işin nereye gideceğine karar vereceğiz. Ligden çekilme kararı alırsak, bırakmayacağım. Kulübü yine üst lige çıkartırız ve öyle bırakırım." "Tüm Türkiye'ye, 'Artık yeter' deme zamanı geldiğini gösterelim. Bıçak kemiğe dayandı ve kesiyor, bacağı da koparmak üzere. İki tane ekstrem var. Birisi hiçbir eylemde bulunmamak ki bana sorarsanız en kötü durum budur. Ligden çekilmeden de ekstrem bir durum var, o da futbol faaliyetlerini durdurmak. Fenerbahçe artık isyan ettiği için camia olarak belli konularda karar almak adına salı günü toplanıyor." "Bu iş iki kulübün doğal rekabetinden çıkartıldı. Birileri futbol üzerinden toplumsal sıkıntı mı üretmeye çalışıyor? Bu olayın ardından önümüzde üç seçenek var. Kötü, daha kötü, çok daha kötü... Vereceğimiz kararda kan, ter, gözyaşı olacak; bu kesin." "Futbol faaliyetlerini bir süreliğine kapatmak da seçeneklerden biri."

34 <https://www.manisadenge.com/haber-ali-koctan-tffye-sert-sozler-91915>

"Bir sene lig haklarımızı dondurmak da" "Sadece bir şeyin net bilinmesini istiyoruz ki hiçbir şey olmamış gibi devam etmeyeceğiz!"³⁵

Alınacak kararların desteklenmesi amacıyla sponsorlarla, SPK ile, Ziraat Bankası ile ve yüksek yargı mensuplarının katılımıyla toplantılar yapılarak değişik kesimlerin destekleri alınmıştır. Var olan sponsorların desteklerini devam ettirip ettirmeyecekleri sorulmuş ve sponsorlar da kendilerini destekleyeceklerini yazılı olarak bildirmişlerdir: "Bazı sponsorlarımız 'Daha da fazla vermek istiyoruz' dediler." "Sponsorlarımız 20 milyon Euro'luk katkılarını sürdüreceklerini taahhüt altına aldılar." "Lütfen 2 Nisan'da Fenerbahçe olarak tüm Türkiye'ye, artık 'Yeter' demenin zamanının geldiğini gösterelim."³⁶

Ali Koç, öngördüğü sosyolojik sonuçların elde edilebilmesi için 7 Nisan'da oynanacak FB-GS süper kupa maçı için FB taraftarlarının bilet almamaları ve maça gitmemelerini, 2 Nisan akşamını beklemelerini istemiştir.³⁷ Koç'a göre FB'ye operasyon çeken organize bir şebeke vardır. Bu şebeke FETÖ veya başkası olabilir. FB Yönetiminin geçmişte FETÖ'ye karşı verdiği mücadeleden dolayı devletin FB'ye borcu vardır: "Bir kez daha Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanı olarak söylüyorum. FETÖ müdür, başka bir şey midir?, bilmiyorum. Futbol üzerinden kaos yaratılmaya çalışılıyor. Futbol üzerinden kaotik bir ortam yaratılmaya çalışılıyor." "Evet devlet Fenerbahçe'ye borçludur. FETÖ ile mücadelesinde ve duruşundan dolayı." "İkinci kez aynı hatayı yapmayın. Fenerbahçe hedef alınmıştır. Nasıl bir düzene?, FETÖ ise FETÖ, başka ise başka ama Fenerbahçe üzerinden ülkede toplumsal sıkıntı yaratmaya çalışan bir şebeke olduğunu ifade etmek istiyorum. Hafife almayın."³⁸

35 <https://www.veryansintv.com/ali-koctan-super-kupa-cikisi-maca-bilet-almayin-2-nisani-bekleyin/>

36 <https://www.akdenizgercek.com.tr/ali-koc-2-nisan-turk-futbolu-icin-bir-donum-noktasi-olabilir> <https://www.goal.com/tr/haber/fenerbahce-baskani-ali-koc-onumuzdeki-senaryolar-kotu-daha-kotu-ve-cok-kotu/blt20bdb12d1e64225c>

37 <https://www.veryansintv.com/ali-koctan-super-kupa-cikisi-maca-bilet-almayin-2-nisani-bekleyin/>

38 <https://www.fanatik.com.tr/fenerbahce/fenerbahce-icin-kritik-hafta-genel-kurul-karari-bekleniyor-2543587>

KULÜPLER BİRLİĞİ ALİ KOÇ'UN İSTİFASINI KABUL ETMEYEREK VE TFF BAŞKANI'NIN DEĞİŞMESİNİ İSTEYEREK ALİ KOÇ'A BİR GÜÇ VERMİŞTİR

Ali Koç, TS-FB maçından sonra Trabzon stadyumundaki olayları gerekçe göstererek Kulüpler Birliği başkanlığından istifa ettiğini açıklamıştı. Bunun üzerine tek gündemle toplanan Kulüpler Birliği'ndeki görüşmelerin sonucunda Koç'un Kulüpler Birliği Başkanlığı'ndan istifası oy birliği ile kabul edilmemiştir. Toplantı sonrasında Kulüpler Birliği Vakfı, Kasımpaşa Kulübü, Samsunspor Kulübü ve İstanbulspor Kulübü başkanları alınan kararı ayrı ayrı açıklama yaparak kamuoyu ile paylaşmışlardır.³⁹ Kulüpler Birliği Vakfı, 18 kulübün ittifakıyla, Ali Koç'un istifasının kabul edilmemesi ve başkanlık görevine devam etmesine karar vermiştir.⁴⁰ Toplantı sonrasında Kasımpaşa Kulübü Başkanı Mehmet Fatih Saraç alınan kararı kamuoyu ile paylaşırken Ali Koç'u özellikle övmüştür: "Ali Koç'un geçtiğimiz süreçte en az kendi kulübünün menfaatlerini koruduğu kadar bizim kulüplerin de menfaatlerini koruduğunu gördük. Hatta önceliği de kendi kulübünden çok bizlere verdiğine şahit olduk. Bu konuda hemfikiriz."

Samsunspor Kulübü Başkanı Yüksel Yıldırım, TFF'yi eleştirip Kulüpler Birliği'nin birbirini desteklemesi gerektiğine özel bir vurgu yapmıştır. Ayrıca yabancı hakemlerin maçları yönetmesi gerektiğinin tartışıldığına dikkat çekmiştir: "Birçok kulüp, Türkiye Futbol Federasyonu'nun görevini yapamadığını düşünüyor. Değişim olmasını istiyorlar. Bize sahip çıkacak, derdimizi anlayacak ve bizimle iç içe çalışacak bir federasyon istiyoruz." "İçeride baya bir kulüp yabancı hakem istedi. Herkes hakemlerden şikâyet ediyor..."

İstanbulspor Kulübü Başkanı Ecmel Faik Sarıalioğlu yaptığı açıklamada toplantıda özellikle TFF Başkanı'nun istifasının istendiğine dikkat çekmiştir: "Buraya katılan tüm kulüpler olarak TFF Başkanı'nun istifası veya görevden alınması için deklarasyon yayınlama düşüncesi çıktı. TFF Başkanı için 'İstifa etmesin' veya 'Görevden alınmasın' diyen hiçbir kulüp olmadı..."

39 <https://www.sondakika.com/spor/haber-kulupler-birligi-vakfi-toplantisinde-ali-koc-un-is-16992094/>

40 <https://www.sondakika.com/spor/haber-kulupler-birligi-vakfi-toplantisinde-ali-koc-un-is-16992094/>

Galatasaray Başkanı Dursun Özbek, en itidalli davranan başkan olarak Trabzonspor- Fenerbahçe maçındaki olaylar ve Fenerbahçe Yönetimi'nin ligden çekilmek için genel kurul çağrısı ile ilgili yaptığı değerlendirmede, özellikle Türk futbolunun saha dışına taşmasının nedenlerinin bulunması, gerekli sorgulanmanın yapılması için TFF'nin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesini istemiştir. Özbek şunları söylemiştir: "Sporun yeşil sahalarda kalmasını istiyoruz. Sahanın dışına taşmasına ve polemiklere sebep olmasına karşı bir tutumumuz var. Bu konuyla ilgili olması gereken adil yaptırımların da gündeme gelmesinden yanayız. Bu konuda görev TFF'ye düşmektedir. Onların da adil bir şekilde gereğini yapacağından eminim. Olayların bu seviyeye gelmesi en önemli konu. Buraya nasıl geldik, bu duruma Türk futbolu nasıl geldi? Üzerinde durulması gereken konu bu. Geçmişten bugüne yapılan söylemlere bir bakalım. Yetkililer olaya buradan başlamalı. ...Sıhhatli ve adil bir çözüm bulabilmenin tek yolu, olayların başlangıcından itibaren... Sadece Trabzon'un sahasında olan olaylardan bahsetmiyorum. Bugüne nasıl geldik, hangi söylemlerle geldik? Gerilimi neyin artırdığını inceleyerek olayların önlenmesinden yanayım..."⁴¹ Açıklamalarını incelediğimizde Dursun Özbek, Ali Koç'un aksine TFF'ye güvenmekte ve de inanmaktadır.

SONUÇ: AZİZ YILDIRIM VE DURSUN ÖZBEK: "ALİ KOÇ BİR PROJE"

FB-GS süper kupa maçı öncesi Riyad'da son anda Ali Koç tüm FIFA kurallarını ihlal edecek tarzda laiklik, Atatürkçülük, Türkçülük kavramlarını merkeze alan slogan ve giysiler ile futbol maçını oynatmak istemiştir. Bununla ilgili her türlü malzemeyi hazırlayan Ali Koç, Riyad'da bu isteklerini GS yöneticilerine söylemiştir. GS yönetimi, "Atatürk düşmanı olarak suçlanmamak için Riyad'da gerekli giysileri temin etmiştir."⁴²

Riyad'da maç öncesi ortaya çıkan bu kaosu çözebilmek için ilgili şahıslar toplantı yapar-

41 <https://www.odatv.com/spor/adalet-bakani-tunctan-trabzonspor-fenerbahce-macindaki-olaylarla-ilgili-aciklama-trabzonspor-ve-fenerbahce-ne-cezasi-alacak-120034314>

42 Bu konu, daha önce ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilmiştir. Bk. Burhanettin Can, *agy*.

ken aynı anda Türkiye’de laiklik, Atatürkçülük, Türkçülük kavramlarını merkeze alan ve Arap düşmanlığını öne çeken, medya ve sosyal medya üzerinden bir merkez özel bir kampanya başlatmıştır. Maçın iptal edilmesinden sonra Türkiye’ye dönen Ali Koç ve ekibi havaalanında, 31 Mart 2024 yerel seçim sürecini etkileyecek çok özel söylem ve tezahüratlarla karşılanmıştır. Riyad olayı meselenin bir futbol maçı olmadığı, futbol maçından çok daha öte bir stratejinin hayata geçirilmeye çalışıldığını ortaya koymuştur. Ali Koç böyle bir sürecin en önemli aktörüdür.

TS-FB futbol maçı sonrasında stadyumda olan olaylarla ilgili yukarıda ana hatları ile özetlediğimiz Ali Koç’un takındığı tutum, tavır ve kullandığı dil ve söylem göz önüne alındığında 2028 seçimlerine doğru Koç’un çok farklı bir tavır içerisinde olabileceğini söyleyebiliriz. Futbol sahalarında olan olaylarla ilgili Erdoğan ve Bahçeli’nin açıklamalarında dikkat çeken en önemli nokta, provokasyonun en önemli aktörü olan Ali Koç’un hiçbir yerde isminin geçmemesidir. Gerek Erdoğan gerekse Bahçeli yaptıkları konuşmalarda, 28 Şubatvari hareketlerden ve Gezi Parkı’na benzer eylemlerden bahsetmelerine rağmen Ali Koç’u hiç muhatap almamışlardır. Bunun ana nedeni, Ali Koç’u yeni/futbol kadife darbe sürecinin lideri konumuna yerleştirmemektir. Muhatap alsalardı muhtemelen yeni dönemin önemli muhalefet unsurlarından biri olabilirdi. Ali Koç Riyad’da olanları anlatmak üzere Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan randevu istemiş, Erdoğan kendisine randevu vermemiş; böylece onu muhatap kabul etmemiştir.

Bu düzlemde meseleyi ele aldığımızda hem FB Eski Başkanı Aziz Yıldırım’ın hem de GS Kulübü Başkanı Dursun Özbek’in Ali Koç’la ilgili yaptıkları değerlendirmede “O bir projedir” demeleri önemlidir. FB’nin “efsane futbolcularından” Selim Soydan Telegol programında canlı yayında, Aziz Yıldırım’ın kendisine “Ali Koç’un bir FETÖ projesi olduğunu” söylediğini ifade etmiştir: “Bana açık açık bunu söyledi.”⁴³ Ali Koç ise Aziz Yıldırım’ın kendisi için “FETÖ projesi”

43 <https://www.haberet.com/amp/spor/selim-soydan-aziz-yildirim-bana-ali-kocun-feto-projesi-oldugunu-soyledi-43715>

Türkiye’de başta Cumhur İttifakı mensupları ve tüm siyasiler ile TFF yöneticileri olmak üzere tüm futbol takımlarının yetkili yöneticileri, dünyanın üçüncü dünya savaşına götürülmek istendiği bir dönemde, sorumluluklarının gereğini yapmalıdır.

demesine ilişkin verdiği cevapta dikkat çekici olan, iddiayı ispat etmesini istememesidir. Aziz Yıldırım’ı sadece kınamış ve dolaylı olarak da tehdit ederek şunları söylemiştir: “Ortak bir yakınımıza ‘Ölmeden intikamımı alacağım’ diyormuşsunuz. Yaptığınız özel toplantılarda, benim bir FETÖ projesi olduğumu söylediniz. Yazıklar olsun size.” “... Beni değil siz, hiç kimse tehdit edemez, bunu aklınıza yazın. Fenerbahçe ile ilgili bir şey konuşacaksanız benim ailemin adını ağzınıza almayın, rica ediyorum; rica yetmezse de şiddetle tavsiye ediyorum.”⁴⁴

Dursun Özbek ise FB derbisi⁴⁵ sonrası yaşanan olaylarla ilgili yaptığı basın açıklamasında, Ali Koç’un “tüm camiaları karşı karşıya getirmek için bir proje olduğunu” ifade etmiştir: “Bu olaylara sebep olan baş ahlaksız ve yancıları, ona çanak tutan kamu görevlileri hakkında gerekli suç duyurularını yaptık. Ali Koç iyi dinle, bu yaptıklarının hesabını senden tek tek soracağım! Ali Koç, senin tüm camiaları karşı karşıya getirmek için bir proje olduğunu Türkiye görecektir!”⁴⁶

Özellikle FB-GS derbi maçı sonrasında stadyum tamamen boşalmışken Koç’un hem polis hem de kendi özel korumaları ile stadyuma gelmesi, stadyumu basması, orada var olanların bir kısmını tartaklaması, GS yöneticilerinin çok ciddi tepkilerine neden olmuştur. GS yöneticileri Koç’un niyetini sorgulamıştır. Ayrıca özellikle emniyetin/polisin yasal mevzuatı bilmesine rağmen Koç’a niçin eşlik ettiği, stadyumda insanların tartaklanmasına polisin niçin müdahale etmediği sorgulanmış ve stadyum baskını ile ilgili savcılığa suç duyurusunda bulunulmuştur.

44 <https://m.superfb.com/futbol/ali-koc-bana-feto-projesi-dediniz-yaziklarSXHBQ128607SXQ>

45 FB’nin GS’yi 1-0 yendiği maç, 31 Mart 2024 mahalli seçimlerden sonra olduğu için bu yazıda genişçe ele alınmamıştır.

46 <https://www.haberler.com/amp/dursun-ozbek-ali-koc-utopa-tuttu-sen-bir-17347921-haberi/>

“Ali Koç’un 60 milyon insanı karşı karşıya getirmek amaçlı bir proje olduğuna” doğrudan ya da dolaylı vurgu yapan bazı alıntılarla devam edelim. Dursun Özbek şöyle diyor: “Bu olaylara sebep olan baş ahlaksız ve yancılıyla onlara çanak tutan görevliler hakkında gerekli suç duyurusunda bulunduk. Sezon başından beri Ali Koç’un yaptığı şımarıklıklar artarak devam ediyor. Kimse de bu şahıstan hesap sormuyor. Dün akşam maç biteli 1 saatten fazla sürmüş, stadyumda olmayan Ali Koç trafik durdurularak stada geliyor. Polis eskortuyla gelmiştir. ...Seçim kazanmak için yaptığın bu şovun hesabını bugün, yarın, daima vereceksin. Tüm Türkiye senin camiaları karşı karşıya getirmek için bir proje olduğunu öğrenecek. Ellerinden gelen bu. Kaos, gerginlik yaratmak ve olayı futbolun dışına çıkarmak, (...) insanları birbirine düşürmek, bunun hesabını kim verebilir ya! Yarın böyle bir olay vuku bulduğu zaman, durumdan vazife çıkarmak isteyenler olmayacak mı? Bu gerginliği yaratıyorsun, sadece bu seviyede mi kalır? Bu durumdan vazife çıkarmak isteyenler olursa bunun hesabını kim verecek? Yazıklar olsun ya yazıklar olsun!” Bu gidiş, iyi bir gidiş değil. Son 6 ayda olan olayları bir gözden geçirin. Sahaya çıkmamalar... Riyad’dan beri olan olayları izleyin. Hep bir provokasyon, hep bir milleti birbirine düşürme, hep bir şeyin peşinde. Buradan devlete sesleniyorum. Nereden cesaret alıyor? Normal vatandaşlar buna cesaret edemez. Nasıl oluyor? Ne kazandı Ali Bey? Toplumı bölmeye ve toplum içine husumet tohumları ekmeye çalışmak memleketi ihanetten öte bir şey değildir.” “Herkes futbolla ilgili. Başka bir amacın varsa, proje dememin sebebi o, en kolay manipüle edilecek durum bu sportif camiaları birbirine düşürmek.” “60 milyon taraftara hitap ediyoruz beraberce. 60 milyon insanı provoke etmekle istenmeyen olaylara sebep mi olmak istiyorsun?” Bu durumdan birisi vazife çıkarsa, benim başkan vekilime bir şey yapsa... Çoluğu çocuğu, ailesi var. Başına bir şey gelse... Bırakın onu, büyük bir taraftar kitlesi. Daha taze Trabzon’da bir olay yaşandı.” “Bir ülkede birliği beraberliği böyle tehdit eden bir konuşma olamaz. Başka bir sektörü çağırıyor yapılan konuşmalar. Cumhuriyet savcılarını buradan göreve çağırıyorum. Savcılar resen, hemen hareket etmelidir. Bu konuşma, bu tehdit cezası kalmamalı.” “Kapıdaki görevliyi kapıyı

açtıran tek güç olabilir, polis. Peki, bariyerleri kim açtırdı? Gecenin saat 11’i olmuş. Kim açtırdı kapıları?” “Dün akşam yaşananların planlı olmaması imkânsız! Amaçları bizi devletimizin polisiyle karşı karşıya getirmektir. Ali Koç veya bir başkasının seçim öncesi şöyle bir sahneye karşılaşmayı göze alacağını düşünmüyorsunuz? Polisler durduruyor, giremiyorlar. Bu başarısızlıkta kimse böyle bir risk alabilir mi? Alamaz. Bu işin önceden garantisi mi alındı? Bunlar aydınlatılmalı.”⁴⁷

31 Mart 2024 yerel seçim sonuçları göz önüne alındığında Riyad’da başlatılan futbol kadife darbe süreci, mahalli seçimlerde başarı sağlayarak taktik hedeflerine ulaşmış durumdadır. Ana hedefin 2028 seçimleri ya da bir erken seçim olduğunun göz önüne alınması gerekir. Futbol üzerinden Ali Koç merkezli gelişen tüm olaylar, Ali Koç’u lider yapmak amaçlı olabilir. Yukarıdaki değerlendirmelerde bunu açık bir şekilde görmek mümkündür. Futbolun hitap ettiği 60 milyon insanın varlığını göz önüne aldığımızda Türkiye’yi yönetenler dillerini düzeltmeli, hatalarını görmeli, gönülleri kazanmalı, şer ittifakına karşı hak ve adalet merkezli bir düzen inşa etmelidirler.

Bu ülkenin birlik ve beraberliğini isteyenler, bu ülke insanlarının farklı din, mezhep ve etnik yapılardan meydana geldiğini asla unutmamalıdır. Bu coğrafyada, bu coğrafyayı paramparça etmek isteyen yaklaşık 16 projenin savaştığını göz önüne alarak düşünmeli, hareket etmeli ve ona göre bir dil ve söylem geliştirmelidirler. “*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin yolundan sapanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir.*” (16/Nahl, 125) ve “*Gerçek şu ki, onlar hileli-düzenler kurdular. Oysa onların düzenleri, dağları yerlerinden oynatacak da olsa, Allah katında onlara hazırlanmış düzen (kötü bir karşılık) vardır.*” (14/İbrahim, 46)

47 <https://www.odatv.com/amp/guncel/federasyondaki-kavganın-tutanaklarini-baskan-dursun-ozbek-acikladi-ben-koc-ailesiyim-seni-bitirecegim-120044554https://www.yenisafak.com/foto-galeri/spor/dursun-ozbekten-ali-koca-tepki-savcilarini-goreve-cagiriyorum-4612848/8https://gazeteoksijen.com/spor/dursun-ozbekten-ali-kocun-aciklamalarina-tepki-savcilarini-goreve-cagiriyorum-207387;>

YENİ DİJİTAL TEKNO-İNSAN, GENÇLER, SİYASAL ALAN

ERCAN YILDIRIM

Çok çalışkan millet olmadık hiçbir zaman. Disiplinli, bir Protestan kadar kendini işine adayan, çalışmayı hayatının merkezine yerleştiren insanlardan müteşekkil bir topluluk oluşturamadık. Geleneksel dönemlerde askerlik, çiftlik, zanaatkarlık gibi işler genetiğimize çok yatkındı. Ganimet, devletten beslenme, geçimini sağlayacak kadar çalışma modern dönemlere kadar ideal iktisadi faaliyetti. Hele çoğa tamah etmeyen karakterimiz tüketim toplumu oluşmayana, lüks ve her tür tüketim nesnesi üretilmeye kadar bizi idare ettirdi. Fakat modern çalışma hayatı, disiplinli, sıkı ve yüksek mesailer millete, genel planda Müslümanlara hitap etmiyordu.

Batı insanı kurulmuş mekanizma gibi çalışabiliyordu, doğu toplumlarında ise silah zoruyla, esaretle uzun ve zahmetli işler çıkarılıyordu. Göçebelik, tımar sistemi, İmparatorluk aşamalarında iktisadi faaliyetler hiçbir zaman başka toplumlardaki kadar sıkı, kesif mesai gerektirmedi. Tarımla iştiğal edenler de asker veya zanaatkarlar da ikindi sonrası akşam ezanını paydos vakti görüyordu. Az işe, az kazanmaya odaklı bir gündelik hayat organizasyonu bu çalışma hayatına eşlik etti. Dar bir zengin, tüccar, devletlû hariç toplumun geneli "biriktirme"ye uzaktı. Hâliyle insanlar kazandıkları kadar harcıyordu. Moderniteyle beraber her ne kadar tüketim alışkanlıkları artsa da halkın gelir durumu hâlâ geleneksel anlayışı yaşatacak düzeydeydi. Ta ki neoliberalizmin 1980 sonrasında etkisini göstermeye başlamasına dek...

Bu dönemde popüler kültür ve tüketim 1950'de başlayan süreci ivmelendirse de 90'lardaki krizler toplumu, hâlâ kanaatkâr, tasarruflu, istekleri değil temel ihtiyaçları düşünen boyutta tuttu. AK Parti iktidarında özellikle 2008 Asya krizinden sonra yüksek dolar likiditesi, ucuz krediler nedeniyle refahın tabanda da hissedilmesiyle sadece iktisadi hayatta değil kültürel yaşamda, zihniyette hatta insan varoluşunda da keskin farklılaşmalar oluşmaya başladı.

TEKNO-İNSANIN ÇIKIŞI

Neoliberalizm yeni bir insan inşa etti. Bu yeni insanla Türkiye Gezi'de tanıştı, maaşlı burjuva olmak için yollara düşen gençler sonraki yıllarda dindar olsalar bile seküler hayat tarzını zirvesine kadar yaşamayı isteyen bir kültürel hayat idealine, ütopyasına düştü. Sorumluluğu ve işi az, maaşı çok, aynı zamanda kısa sürede yükselebilecek, mühendis olsa bile masa başı, memuriyet isteyen dijital tekno-kültürün sundukları dışında herhangi bir epistemolojik ya da ontolojik aktarıma kapalı bir yeni insan tipiyle karşı karşıyayız artık. Kuşak farklılıklarından bahsetmiyoruz, dindar bile olsa estetsiz bir vücut tahayyül etmeyen bireyleri kastediyoruz.

Her şeyi eğlenerek yapma bir fantezi değil yaşam tarzı bu yeni insan için. Konformizmi refahla birleştirip yeni bir etik geliştirdi yeni insan. Geleneksele dair ahlakiliğin aksini idealleştirmede mahirdir tekno-hüman. Kara gün, ayağını yorganına göre uzat, tarzı otokontrolle-

Tekno-insandan önce laiklik, irtica, başörtüsü, yobaz, faşist, çağdışı gibi kavramlar etrafındaki kutuplaşmaların, hayat tarzı kavgalarının yerini şiddet, taciz, feminist tezler, sokak hayvanları, çevre meseleleri aldı.

rin farkında olsalar bile ona kendilerini hazırlama çabası, endişesi içinde değiller. Heidegeryen kaygının zuhur etmediği bu yeni insan, sıkıldığı için işinden ayrılabilir; yeni işi bulmadan, ne yapacağını kestirmeden. Çünkü ailesiyle yaşayabilecek, 30'una gelse dahi kendini onlara baktırabilecek rahatlıkta.

Özerk alan fikri, özgürlük, kendi hayatını kurma, kendi kendine yetebilme ilkeleri varoluşlarına içkin değil. Yeni kuşakların özgürlük anlatıları meşhur ama bütünüyle farklı... Babasından harçlık almamak için üniversite okumayıp meslek öğrenen eski tip insanın özgürlük anlayışına mukabil, ailesinin himayesinde odasına kapanmayı hürriyet gören bir yeni insan var karşımızda.

Temel ihtiyaçlarını önüne koyduğunda her tür siyasallığa rıza gösterebilecek eylemsiz, aidiyetsiz, meselesiz bir yeni insan ile karşı karşıyayız. Dünyada olup bitenlerle ilgilense bile onu değiştirmeye kendini adayacak tarzda değil tekno-hüman... Tam da modernitenin arzuladığı, distopik filmlerde karşımıza çıkan hiçbir siyasete, karara karışmadan işinden evine gelip dijital evrenine dalan insan tipini icat ediyor küresel burjuva. Çünkü tekno-insan kendini sanal dünyanın gerçekliğinde ifade edebiliyor. İsyânını da mensubiyetlerini de orada buluyor, gerçekleştiriyor... Çünkü gerçek hayatla bağlantılarını kestiğimiz için, kendi sorununu kendi çözebileceği, kriz yönetebilecekleri, anında bir yol bulabilecekleri gerçek hayattan, çalışma dünyasından kopardık çocuklarımızı. Kimileri yazları hâlâ bir esnafın yanına vererek "insan"ı yaşatmayı, yeşertmeyi denese de kendi kuşakları, genel yekûn zamanla o tecrübeleri de nostaljileştirebiliyor. İş bulma ve çalışma çabasının yüksek hayat standartlarına karşın düşük gelire çarptığı günümüzde tekno-hüman "güzel" yaşamının çabasında.

Geçmişte bir öğretmen "tencereyi nasıl kaynatacağını", çocukları nasıl baş-göz edeceğini düşü-

nürken şimdilerde yeni tip hatta dindar meslektaşları ne kadar botoks yaptıracağını hesaplıyor. Devletin emeklisi olmayan ihtiyaçlara verdiği "65 maaşı"nı, milletin parası, bana düşmez diye almayan, hayatı helal-haram ölçütlerine göre yaşayan geleneksel insan tipine mukabil tekno-hüman her şeyi devletten beklemeyi, ayrıcalıklara sahip olmayı daha fazla önemsiyor. Bedava ders kitaplarını sene başında sıralarında bulan tekno-insan elbette ödevlerini de yapay zekâyâ yaptırır.

Hayatın, güneşin, kahvenin tadını çıkararak... tadını çıkarmadığı hiçbir şeyi var kabul etmeyen tekno-insan içinde eğlencenin bulunmadığı eylemleri angarya görüyor. Tüm konvansiyonel medya araçlarından, gazete, dergi, televizyondan uzak yaşayan platformlarda, dijital üyeliklerde kendini bulan-gösteren-var eden tekno-insan her zevki, tutkuyu tecrübe etme gibi dünyevi hedeflerle var oluyor. İnsanlığa-vatan-millete faydalı olma, asalak gibi yaşamama, dinin emir ve yasaklarına göre varoluşunu belirleme gibi hedeflerden uzak tekno-hüman kişisel lüksün peşinden giderek hayatını anlamlandırır. Ele geçiremeye bile yaşamını bu lüksleri elde etme çabası ve hülyasıyla anlamlandırır.

LÜKS MÜ İHTİYAÇ MI?

Bizim dünyamız geride kaldı... kimin dünyası, bir kuşağa göre öncekilerinki... Lüks, yeni kültür karşısında hakikaten dünyaya dair olan geride mi kaldı? İhtiyaçlar ve hayatta kalmak için yaşama eskilerin çabası, âdeti mi... gençleri, tekno-hüman'ı "nasıl geçinirim, borçları nasıl öderim?" düşüncesi 'ince hastalığa' sevk etmiyor. Tekno-insan'ın pek çoğunun ailesi hâlâ hayatta olduğu için sorunları dert etmiyorlar da. Hâlbuki şimdiki orta kuşak ve üstünün hem kendi başına ayakta kalmak hem çocuğunun yaşamını garantiye almak gibi ağır yükleri baki.

Tiyatro, sinema, kulüp, konserler, yeni kıyafetler tekno-insan için sıradan ama yıpranana

kadar giysilerini kullananlar için lüks. Lüksün maddi yanında zihni boyutu var. Lüksü ihtiyaçtan ayıran gerekli olup olmaması... Zenginler için bile bir meta gereksiz ise lükse girerken yeni insan tipi için lüks kategorisi bulunmuyor, lüks erişilmez bir mevki hâlinde değil yaşamlarında. Çünkü güzel, alınabilir, piyasaya çıkmışsa lüks değil gerekliliktir. Ona ulaşabilmek mühim değil, alamasa bile o lüks sayılmaz, mesele devletin, ailenin kendisine onu “elde edebilecek, sahip olabilecek” imkânı sağlayamamasıdır. Çünkü insan tekno-hüman için dijital evrendeki gibi her şeye sahip olabilir, olmalıdır, bu onun hakkıdır. Öyle bir meşruiyet zeminine sahip ki tekno-insan, yaratılmış her nesne kendisine hak... kendisi için yaratılmış her şey... Dahası tüm mahrumiyetler, yasaklar, engellemeler de yanlış, yeni insan için istediği her şeyi ele geçirebilmesi ona müstehak.

Nietzsche'nin son insanı, tatmin olamamış, her şeye aç, doyum sağlamamış tamamıyla yarırcı bir burjuvadır. Tekno-insan ise dünya malını, metayı, yaratılmış her şeyi doyum, sahip olma hazzı, eksiklik hissi gibi duyguları araçsallaştırmadan doğrudan kendisine hak görür, onların kendisine verilmesi zaten normaldir, dünyanın bir zorunluluğudur.

HAKİKATİN PARÇASI OLARAK TEKNO-İNSAN

Lüks, dünyevi her nesne insanın emrine amade değil aynı zamanda zorunluluktur. Yeni tekno-insan varolan her şeyin insan tarafından kullanılabilmesi kanaatindedir, imtihan, sabır, harama el uzatmama gibi erdemler incelik boyutunda olduğundan normal değil. Hâliyle postmodernizme sığınarak kendini hakikat ve onun bir parçası gören yeni insanın özgüveni yüksek, “kendi”liği nobranca da olsa merkezdir.

Otorite, hiyerarşi, aidiyet sadece özgürlüğü kısıtlamaz, kendi’liği de ortadan kaldırır, bu yüzden de her birey biraz da kendi kendinin otoritesidir. “Bana göre...” kalıbını tekno-insan her mevzuaya uyarlar. Eğitimini almadığı, tecrübe etmediği hatta güç görmediği, bilmediği bir mevzu için bile yorum yapabilme yetisini kendinde görerek, “bana göre...”yi işletip fikirsiz yorum getirir. Çünkü beslenme kaynakları itibarıyla anonime, genel geçere endeksli dijital bağli kuşaklar belirgin bir malumat sahibidir

zaten. Nasıl “unisex” kıyafetler her iki cins için de uygunsa tekno-hüman her fikrin, ideolojinin hatta dinin kendine uyan tarafını alır, uymayan, işine gelmeyen yönünü reddedebilir.

“İyisiyle kötüsüyle...” bağlanmak tekno-insana uygun değil zira. Bu kavga ve çatışmadan kaçan, entegre olmaya bu derece müsait kişiler hayata açık olamaz, çıtkırdım benlikleriyle kurucu eylem ve söylemde bulunamaz. Böyle bir amacı olmadığı da tartışmasızdır elbette...

Muhalefetin adayının cumhurbaşkanı seçilmesiyle tüm sorunların çözüleceğini, erdemlerin egemen olacağını, usulsüzlüklerin ortadan kalkacağını, dahası dinin daha iyi yaşanacağını sahiden düşünen bir tip tekno-hüman. Her şeyi karşılıklı gördüğünden, oy verdiğinde iyilik-güzellik-dürüstlük-hizmet alacağını zanneden safiyet değil bölünge açık saflık içinde. Çünkü hayatı müphem, açık uçlu, tercihlili, çoktan seçmeli yaşamaya alışkın olduğundan ötekinin de aynı müphemlikte ama kendisi gibi saflıkta kaldığı zannında... Kitabı eleştireliliğini sorgulayıcılık sanısındaki teşevvüş zihinden ibaret tekno-insan.

Gerçeklerle, kötü ile, gerçek düşman ile sınınamamış yaşamı ve ilkeleri realitenin karşısında sık sık incinir. Ürettiğinden çok tükettiğiyle var olduğundan geçiciye, pazarlanabilire, piyasa durumuna göre kurmaya yatkın dostluklarını, ilişkilerini, varoluş gerekçelerini. Bölünge altından beliren mahir kurnazlık, zor bir insan tipiyle muhatap olduğumuzu da ifade eder. Nasıl görüldüğü nasıl olduğundan daha varoluşsal sayan bu tekno-hüman imajıyla ontolojisi arasındaki farkı önemsemez, imgenin sağlam ve kıymetli algılanmasına özen gösterir.

GÜVENLİK ÇAĞINDA GÖNÜLLÜ KAPANMA, KONFOR ARAYIŞI

Tekno-insanın reflekslerini, ilgilerini, varoluşunu konfor, refah, güvenlik ve müphemlik oluşturur. İdeolojilere, değerlere, bağlanmalara bu derece uzak insan tipinin dünyanın en güvenilmez ve saldırgan olduğu dönemde zuhur etmesi ayrı bir hadise.

Virüsler, enerji krizleri, savaşlar, çevre felaketleri ve kıyamet anlatıları, eşcinsellik, tüketim, hayatta kalma endişelerinin ayyuka çıktığı, bi-

yopolitikanın, immünite sorunlarının, nekropolitikanın dünyayı âdeta küresel ohal'e çevirdiği bir evrede tekno-insanın konformizmi yükseltmesi ayrı bir ruhi sorun.

Bir taraftan her an mezkûr failer nedeniyle ölme ihtimali çok canlı iken öte taraftan kapitalist dünya sisteminin aynen devamını istemek, hatta daha iyisini talep etmek tekno-hümanın kaygısız sahip olma dürtüleriyle yakından ilişkili. Alternatifini üretme fikrinin şekillenmediği yeni insan kötü, şer odağı bile olsa önce ona bir sahip olmayı, tecrübe etmeyi ister. Güvenlik çağında konformizm aramak tam da bu tekno-insanın yaşayabileceği, isteyebileceği bir hayattır.

Elbette insan akışkan bir varlıktır, bulunduğu yere sığmadığında sığabileceği bir yere sızar, akar, yerleşir. Güvenlik çağında kendini buna göre konumlandırabilirken hayat tarzını bu formun eşliğinde ama yine konformistçe tasarlayabilir. Salgın ve kapanma, insanı anlamak açısından büyük bir tecrübe oldu.

Zorunlu kapanmayı gönüllü kapanmaya irca eden tekno-insan, tüm eski hayat şartlarını, standartlarını da değiştiriverdi. Tekno-insan yeni kuşakların bir nitelemesi değil, yaşı ileri olanlar da bu kültüre, varoluş tarzına intibak ediverdi. Evde toplanmaların yasaklanmasını "fırsata çeviren" yeni insan, ev toplantılarını ve davetlerini, mesela Ramazan iftarlarını anında kaldırıverdi. Zaten çalışma hayatı ve şartları nedeniyle zorlananlar bunu bir imkân görüverdi. Kentliliği ve konformizmi "keşfedip nimetlerini gören" geleneksel tipler bile zorunluluğu normalliğe evriltti.

Salgın ve kapanma kapalı bir kültürel yaşamın doğuşunu getirdi. Evden çalışma mecburiyeti, imkânları nedeniyle önce nimete, sonra isteğe, nihayetinde beraberinde getirdiği kapalılık nedeniyle ikisinin arası bir keyfiliğe dönüştü ama kesinlikle eski çalışma düzenine geçme ihtiyacına evrilmedi.

Tekno-insan konformizmi keşfetti, bu kesin. Çünkü dayatılan düzeni reddetmeyip aksine benimsedi. Kapanma, evde yemek yapma kültürünü güçlendirmişti. Bu yeni bir gelenekselliğin uç verebileceği kanaatini tetiklese de eve yemek söyleme tutumu daha baskın geldi. Kurye artışı, salgına rağmen yükselmeyi sürdüren sektör

enflasyona rağmen eve yemek söyleme kültürünün yerleştiğini gösteriyor. "Evde yemek yapmaktan ucuz" izahı bir tarafıyla doğru olsa bile esasında tekno-insan ayağına getirtmenin derdinde.

Gönüllü kapanma ve yükselen konformizm hep yorgun, hep uyuşuk bireyleri de belirginleştirdi. Miskinliğin ötesinde psikolojik takıntılara ve kapalılığa bağlı çözümsüzlük, amaçsızlık ve anlamsızlık uyuşmayı getiriyor. Gönüllü kapanma aslında hayatı anlamlandırmaya da kendini kapatma demek. İlişkilere, anlamaya, anlatmaya, dostlukların yürütülmesine de kendini kapatıyor yeni insan. "Artık çekemiyor..." Dinlemekten çok anlatmak istiyor, paylaşmaktan hoşlanmıyor, zira başkalarının velev ki arkadaşı-dostu olsun ötekilerin sorunları ilgisini çekmiyor.

İlgisini çekmeyene eğilemeyen yeni insan... Kendisini ilgilendirmeyeni yok sayan bir egoizme saplanmış tekno-hüman... Kendi kendini bencillikle yalnızlaştıran, dünyaya açık zehabıyla içe kapatan tekno-insan... Boşanacağı için evlenmeyen, eş-çocuk kahrı çekmekten kaçınan yeni insan...

Sosyal medya gruplarında, dijitalle münasebetinde, diji-cemaatlerle kesif ilişkilerinde canlı, atakken "gerçek" somut münasebetlerde tahammülsüz kalan tekno-hüman dijital varoluşunda gerçek olayları bile "reels videoları"ndan takip eder. Şahitlik ettiği, katıldığı dünya sınırlı olan tekno-insan bu yüzden "dışarıdaki münasebetlerde" uyumsuz, çekingen veya aşırı saldırgan tutum sergileyebiliyor. Diji-yalnızlığının çekingenliğiyle sokaklarda pasif kalırken üzerine fazla gelindiğini fark ettiğinde bu sefer orantısız saldırganlaşabiliyor.

Televizyonlardaki, dijital dünyadaki, sosyal medyadaki kavgaların, saldırıların, şiddet görüntülerinin bir yerinde de yaşama becerisi, gönüllü kapanma ve dijital nedeniyle azalan insanların davranışlarını kontrol edememelerinin etkisi bulunuyor. Makulü, mutedili, ortayı unutan, uçlarda yaşayan insan portresi hep hisli, duygulu ama "atarlı-giderli", reflektif, şiddete varan davranışçılıkla kendini gösteriyor.

Asosyal yaşam ve etkileri tekno-hüman'ın normal artık. Kafasının çok rahat ve net olduğunu ifade etse bile aslında kafası karışık yeni

insanın... asıl soru ve kritik yer de burası, kafası niçin karışık, ontolojik bunalımlar mı, maddi ve manevi arayışlar mı kendini kaybettiriyor? Aksine “ne istediğini bilememek” tekno-insanın en bariz vasfı hem dünyadan çıkmayacak kadar dünyevi hem tüm ahreti kucaklayacak kadar uhrevi “garanticilik” özleminde.

Arayış, istikrar, sorunsuzluk, savaşı ama sakin bir hayat, kavganın kendisine bulaşmaması temennisinin, bu koca boşluğun ve müphemliğin, artık sabit maaşla ev-araba alınamaması, ev kurulamamasıyla ilgisi çok yok. Genel bir varoluş tarzıyla karşı karşıyayız.

Vitamin, diyet, hastalık, spor, estetik operasyonlar arasında kendine bakan yeni insan takviyesiz yapamıyor. Hem her sahada birinin koçluğuna, takviyesine muhtaç hem ilişkilerden, dostluklardan kaçınıyor. Parasını vererek hizmet satın alma özgürlüğü, tahakküm, iktidar dengeleriyle oynamak, kendi küçük iktidarını büyük anlatıların üstüne çıkarmak yeni insanın ana motivasyon kaynağını oluşturuyor.

Yeni insana bağlı olarak yeni dünya sisteminde, eko-politik ilişkilere endeksli şekilde Türkiye'nin siyasal alanındaki tarz-ı hayat tartışmaları da değişti. Tekno-insandan önce laiklik, irtica, başörtüsü, yobaz, faşist, çağdışı gibi kavramlar etrafındaki kutuplaşmaların, hayat tarzı kavgalarının yerini şiddet, taciz, feminist tezler, sokak hayvanları, çevre meseleleri aldı. Kimin darbeci, demokrat, laik, çağdaş olduğu konusunda itham edici yargılar yerini taciz, hayvan düşmanlığı, kadın hakları karşıtlığına bıraktı.

Tekno-hüman'ın çok erken bir dönemindeyiz. Ütopya ya da distopya yazarları yapay zekâ ve robotlar üzerinden fütüristik kehanetlerde bulunurlar ama bizatihi insanın kendisi değişerek yine merkezdeki yerini koruyacaktır... kendini daha fazla merkeze alarak, daha bencil, daha cahil, daha menfaatçi şekilde!

KUŞAK FARKLILIKLARI, TALEPLER, DEĞİŞEN DÜNYA

Gençlerle, yeni kuşaklarla eskilerin arasındaki çelişki klasik kuşak farklılığının ötesinde... Çağın getirdikleri karşısında farklı dil kullanan, beklentileri, araçları, yaşama bakışları, dinledikleri, izledikleri değişen kuşaklar tarihin her

döneminde mevcuttu. Her kuşak kendinden sonrakiler için kültürsüz, göreneksiz, saygısız, yetersiz ithamlarında bulunmuştur. Evrensel kaidelerin başında bu anlamda “gençler çok bozuldu” suçlaması gelir. Çünkü giyim tarzları değişmiştir, dinledikleri müzik “acaiipleşmiş”, konuşmaları kısırlaşmış, beğeni ve zevkleri kitsch’leşmiştir. Gençler artık dünyayı, ülkeyi hatta kendilerini taşıyamayacak noktaya varmışlardır. Hep rivayet edilir, Sümer tabletlerinde gençliğin çok bozulduğunun yazılı olduğu... Hiçbir kuşak birbirini beğenmez, gençler yaşlıları, yaşlılar da gençleri “anlamaz.” Anlama aslında olduğu gibi kabullenmedir. “Açık saçık” olmasa bile giyim tarzlarındaki tercihler nedeniyle saygısız, ahlaksız yaftası gençlere kolayca yapıştiriliverir.

Önceki kuşakların maruz kaldığı olumsuz ithamları onlar da günümüzün gençlerine sıralıyor. Her kuşak bir öncekinin düşüğü çünkü... Bölge, cinsiyet, kuşak, kültürel farklılık, kentli-taşrahlık karşıtlığı dünyanın normalleri arasında hâlbuki. Bugünlerde özellikle 14 Mayıs ve 31 Mart seçimlerinde çokça dile getirilen “gençleri kazanma” söylemindeki gençler neyi istiyor, beklentileri nelerden oluşuyor... sahici, gerçekçi, sahih manada tam ele alınmıyor. Gençlerin siyasete bakışı ve beklentilerini hesaba katmak isteyenler meseleyi kestirmeden değerlendirek yine kuşak çatışmasına, yine modern dijital enstrümanları kullanmaya getiriyorlar lafı. Bu derece kısır bakışa sadece iktidar ve muhafazakâr-İslâmcı kesim değil muhalefet ve laikler de sahip.

Son seçimlerde hem gençleri hem yaşlıları kaybeden iktidarın akıldaneleri ve siyasetine yön verenleri “gençleri anlama”yı, kapalıların da açıkların da özgür giyime, modernliğe, oruç-namaz gibi dindarlık alametlerine, dini ritüellerden uzaklaşmaya, tekrarlanan ahlakiliğe, ibadetleri eskiler gibi eda etmemeye bağlarlar. Enikonu sadece hayat tarzı ve dijital dünyadır gençlerin ilgi alanları, hassasiyetleri. Onlara göre gençlerin sekülerliğini anlayıp, olumlayıp destekleyerek oylarını kolayca elde edebilirlermiş. Genel Merkez yöneticisi İzmir adayı bu ön kabulde gerçekleştirdiği belediye başkanlığı kampanyasında Ramazan ayında bütün barları, birahaneleri, batakhaneleri, kafeleri gezmiş, anason yüklemesini kendisinin kiyle beraber tüm ülke kampanyasına yedirmiş, böylece bir önceki adaydan daha az oy almayı başaramıştı.

Sempati, hoşgörü, zararlı olmadığı gösterileri, içkiyi ve ahlaksızlığı meşrulaştırma ameliyesi kendi kitlesinden çok laiklerin tepkisine neden olmuştu. Bu ezberci, sınırlı bakışla iktidar ve muhafazakârlar gençleri anlayamamayı, yanlış anlamayı sürdürüyor. Gençlerin dijital ile ilişkisini ellerinde telefonlarıyla, tabletleriyle sosyal medyada fink atmak zanneden bu arkaik bakıştaki iktidar çevreleri ve muhafazakârlar üstelik kendilerini ultra modern sayarak “kendine elit”liklerini dayatmaya çalışıyor. Sahiden gençler, yeni kuşaklar neler yapıyor, neler istiyorlar, kaygılarının kökeninde ne var?

KİTABİLİK, İLKELER, DEĞERLER

Genel genç talepleri, refleksleri, kültürlerinden önce belirtmek gerekir ki, dindar-muhafazakâr-İslâmcı yeni kuşaklar iktidar deneyimine karşın kitabi bir din anlayışına sahip.

Dinin emir ve yasaklarının “realiteye bakmaksızın”, “şartları öne sürmeden” uygulanmasından yanalar... Hassaten ayrıcalıklar, rüşvet, haksız kazanç, torpil, adalet gibi konuların siyasi farklılıkları ve öteki değişkenleri hesaba katmadan hakkınca uygulanmasını talep ediyorlar.

Hâliyle kendisine emanet edilen bütçelere hıyanet edenlerin bırakın laik-seküler gençleri, dindar-muhafazakârları bile çekmesi mümkün değil. Çünkü gençlik darı ambarına düşen bu aç farelerin kendisinden ve tutumlarından rahatsız!

Öncelikle ilkesiz, ahlaksız, pragmatist, ümetin kaynaklarını kendilerine çevirenlerin varlıklarının her tür parti ve devlet mekanizmasından uzaklaştırılmasını, arı-duru isimlerin ve zihniyetin yerleşmesini bekliyor gençler. Muhalif belediyelerde de gözlenen bu nepotizm, liyakatsizlik görüntülerine laik gençler de tepki gösteriyor. İktidar cenahının havuz medyasında muhalif tutumlar nedeniyle kendilerinin yaptığı gayrimeşru ve ahlak dışılıkları “bak onlar da yapıyor” havasıyla olumlamalarından sıtkı sıyrılan bir gençlik var çünkü. İktidarın, İslâmcıların 2028 ve sonrasında var kalabilmesinin, gençlerin yönelmesinin ön şartı bu tipolojinin ve anlayışın ortadan kaldırılması.

GENÇLER NE KADAR MASUM?

Gençlerin hayattan beklentileri neler, ne istiyorlar, ne buluyorlar? Gezi olaylarında iyice belirginleşti ki gençler maaşlı burjuva olmanın kavgasında... Kamuda, bol maaşlı ama az işli ve sorumluluklu, kendilerini çok sıkmayan, her şeyi “eğlence” ile yapmayı isteyen bir gençlik var. Sanıldığı gibi aksine ana kaygıları, talepleri, iş ve aile kurma üzerine.

Yüksek standartlarını karşılayacak gelirleri olmadığı için her şeye geciken bir kuşakla karşı karşıyayız. 2000 öncesinin insanı ahlak, maneviyat, kapalılık nedeniyle “hayatlarını yaşayamadıkları”nı söylerlerdi. Evlenmeden flört, gezme tozma, tüketim nesnelere erişim idi kasıtları... 2000 sonrası kuşaklar ise aile kuramadıkları, garantili iş sahibi olamadıkları için şikâyetçi. Aradaki mahiyet farkı o derece yüksek ki... milenyum gençleri daha ontolojik mahrumiyetler yaşıyorlar. Kadınların evlilik için direttikleri şartlar, evlenmenin maliyeti ev kurma ve hayata atılmayı da ertelıyor.

Her ile açılan üniversiteler nedeniyle çok sayıdaki üniversiteli, ebeveynlerinde gördükleri gibi mezuniyetle hemen kamuya girebileceği zannıyla okuyup diploması aldıktan sonra büyük hayal kırıklığına uğruyor. Gerçekler ve yaşadıkları, önlerine sunulan imkânlar hayalleri kadar konforlu değil çünkü. Gençlerin siyasal alandaki tutumlarını büyük oranda kadim zamanlardan bu yana gelen ana ihtiyaçlar yönlendiriyor; iş-aş-eş... Kendilerine, rahat, bol kazançlı, eğlenceyle çalışabilecekleri istihdamı sağlayan siyasete sempatiyle bakıyorlar...

MİLENYUM İNSANININ ÖZELLİKLERİ

Bu eko-politik beklentileri kültürlerini, felsefelerini, karakterlerini de şekillendiriyor elbette. Bir kere belirtmeli ki, “2000 öncesinin insanı” gibi karşılıksız iş, sevmeye, siyaset yapma bu kuşakta yok. “Dava bilinci”, fişebilillâh idraki yok! Hiçbir değeri kavgasını vererek elde etme şuuru benliklerinde oluşmamış.

Partizanlık, kalıp içinde kalma, istemese de yapma, doktrine bağlılık, bir ideolojiye sadakat yeni insanda vuku bulmamış. İdealistikleri kesin fakat ceremesini çekmeyi gerektirecek sıklette değil. Nietzsche’nin beklediği çileci olmayan insan, işte bu gençlerde hulûl etmiş!

“Boş yapma...” kalıbıyla düşündükleri için kâr getirmeyen hiçbir kişiye, değere, yapıya sevgi besleme, yatırım yapma fikirleri de bulunmuyor. AK Parti ve iktidar yorgunluğu, huzursuzluğu kendini boşvermişlikte gösteriyor. Gaza gelmeyen yapılarının arkasında zora, sıkıya gelmez tıynetleri var çünkü. Devleti, aileyi, otoriteyi tanımadıkları söylenemez fakat klasik “disiplin”den uzaklar. Çünkü dört saniyeden fazla görüntüyü “sallayan” bir diji-kültürde şiddetsiz disiplin yani bir işin sonunu en mükemmel biçimde getirme de çok kolay değil. Bu yüzden kendilerine dikte edilmesinden, yap-yapma denilmesinden rahatsızlıkları insani değil ontolojik.

Her kuşak büyüklerin ahlaklıklarına mukabele etmiştir, ama dijital tekno-kültür çocukları çok fazla beslenme kaynağını referans aldıklarından kendi doğrularını erkenden ikmal ettikleri zehabındadır. Yirmili yaşlarında “pek çok partiye, derneğe danışmanlık yaptım,” diyen özgüven, hayatın gerçekleriyle tam karşılaşmanın, korunaklı alanda aile gözetiminin ve desteğinin, dijital kültürün temelsiz pohpohlamasının sonucu.

Efektif, inovatif küresel bir özne var karşımızda. Hâliyle otorite karşıtlığının, karşıtlık değil daha çok bilinçsizliğin temel sebebi de dijitalle olan münasebet. Dijital dünyada sınırsız ve hesapsız vakit geçirme beraberinde sorumluluğu az özgürlük ve otorite dışılık getiriyor. Çünkü hesap verme mekanizmaları hem diji-dünya hem gerçek hayattaki eğitim nedeniyle zayıf. Üniversite de hesaba katıldığında yirmili yaşları aşan birey

Öncelikle ilkesiz, ahlaksız, pragmatist, ümmetin kaynaklarını kendilerine çevirenlerin varlıklarının her tür parti ve devlet mekanizmasından uzaklaştırılmasını, arı-duru isimlerin ve zihniyetin yerleşmesini bekliyor gençler.

çalışma hayatına adaptasyonda sıkıntı yaşar. Üstelik otorite altında disiplinli bir çalışma hayatını tanımama, her tür erki küçümseme ve reddi beraberinde getirir.

Gevşek, laçka, rahat kuşaklar dijital tekno-kültürün serbestiyeti güçlendiren yapısının neticesi. Bu açıdan yeni gençlik gösteri, eylem, protesto hususunda isteksiz ve dirayetsizdir. Belki Tekel protestolarından Gezi’ye eylemleri tavizsiz bastıran devletin bunda etkisi olsa dahi hiçbir şeye gereğinden fazla enerji harcamayan, biraz tembel ve bol miktarda konformist bu birey için isyan sadece özel alana, kendilerine sunulan rahat muhalefet platformlarına özgüdür. Klavyeden eleştiri, muhalefet fiili karşı gelişten hem işlevsel hem daha az risklidir.

Milenyum kuşakların şekillenmesinde aslında bireyin dijitalle daha kolay idare edileceği zannındaki eski tüfeklerin rolü büyük. Diji-politika en çok İslâmcı-muhafazakârları çarptı denebilir. Diji-dünyanın kendilerine yarayacağını, gençlerin rıza’yı kendiliklerinden üreteceğini zanneden İslâmcı-muhafazakârlar ve iktidar iddiasından vuruldu.

Beslenme kaynaklarını büyük oranda dijitalin hükmüne veren eğitim hayatı bu sonucun ana nedeni. Aile, hoca, öğretmen, kanaat önderi, lider gibi geleneksel otoriteleri yaşayarak tanımayan kuşaklar beklenen dindarlığı-talebeliği-evlathığı-müntesipliği gösteremez. Kaldı ki siyasi otoriteler için olmasa da “iktidar”lar için diji-kuşaklar denetlenmeleri, kontrolleri, uysallıkları nedeniyle tercih edilir. En büyük dezavantaj ise, dijitalin sunduğu ve sürekli güncellemeye bağlı yenilenmenin erki zora sokacak dinamizminde. Zira yetke statüğü tercih eder.

Habire güncellenen birey, motivasyon sorunu yaşasa bile nihayetinde yine iktidara uzun süre odaklanamaz.

Sürekli yenilik devamlı iktidar demektir. Sadece şifre ve nickname'lere bağımlılık, hoşgörünün, öncülerin, klasik dogmaların, gündemlerin sabun köpüğü gibi kısa ömürlü kalmasını ve hiçbir şeyi kutsamadan tanınmasını sağlar. Bu, kültlerin, dogmaların, efendilerin mahiyet değiştirerek varlığını dijital tekno-kültür çevresinde sürdürdüğünün bir göstergesi esasında. Sokakta, partide, iş hayatında değil dijitaldeki özgürlük daha ayartıcı ve caziptir.

"SEN OYUNU VER ÖTESİNE KARIŞMA..." DİYEMEYECEĞİN BİREY

Az okuyan ama mottolarla yolunu bulan bir kuşaktan bahsediyoruz; kendini sıkmadığı hâlde tüm imkânları önüne konmuş insanlardan... Sahaya inmemiş, pratiği ve realiteyi tecrübe etmemiş, alışverişte insanın gerçek hâlini görmemiş, hazırcı, yaşama becerisi kısıtlı, dijitaldeki level'lar hariç hiyerarşiye dair şuuru zayıf, değerleri sadece pragmatizme havale ettiğinde önemseyen, kurtarıcı olarak ortaya çıkanlara istihzayla bakıp onları kurtarmaya kendini adayan, nobranlığı özgüven zanneden kibir kulelerinden söz açıyoruz...

Hayata atılmalarını geciktirdiğimizden mazurlar. Piyasayı, "hayatın gerçeklerini", şark kurnazlıklarını bilmediği, köylülüğün insanları ayaküstü üten yanıyla erkenden tanışmadığı için mazurlar ve dahi saflar, temizler, kitabiler. Belirgin bir safiyetleri bulunur bu da özcülüğü geliştirir. Kendisine ikram edilen çaya, "ücreti ne kadar" diyebilen bir safiyet ve nezaket... Yine nezaket yoğun yaşam tarzları mevcutsa da zaman zaman lümpenlikleri galebe gelebilir.

Çok küfürbaz bir gençlik şekillenmiş. Öyle ki kadın-erkek münasebetlerinin her türüne vakif olduklarından utanma, ar, ayıp, günah skalaları çok geniş. Varış olmadıkları hâlde o kültürü yaşatabilmeleri meğer insanlığın ve kültürün bir sonucu imiş! Büyüklerle, insanlarla, kendi arkadaşlıkları dışında çok muhatap olmadıklarından efendiler...

Milenyum gençliği için apolitik denemez. Çok tekrar edildiği hâlde yeni kuşaklar siyasetin doğrudan içine dalmasalar da politik bilinçleri yüksek. Hem laik hem İslâmî kimlikli gençler belirgin bir bilinç düzeyine sahipler. Radikal muhalefette siyasetçilerle uzlaşmayacak tezleri sürerler. Özellikle adalet, ayrıcalıklar, ahlak, kaynakların dağıtımı söz konusu olduğunda "haksızlığa gelememe"yi siyasallaştırmışlardır.

Siyaseti, kamusal ilişkileri özcü ve kitabî okudukları için Türkiye'de kurulan siyasetin rant, para, pragmatizm üzerinden ilerlemesini ontolojik karşılar. Siyasetin ana bileşenlerini, yine teoride kaldıklarından yani hayata atılmadıklarından, hep uzaktan takip ettiklerinden göremezler. Bu bir taraftan ilke ve idealleri korumalarını sağlar, öte taraftan gerçekçi politika yabancı kalmalarına neden olur.

Milenyum insanına "sen oyunu ver ötesine karışma" yaklaşımı işlemez. Dijital dünyanın tüm etkileşimlerine vâkıf olduklarından, sanala bizzat katıldıklarından dahil oldukları toplulukta "temsil değil katılım" isterler. Bu da aktüel siyasi yapılanmada liderlerin, başkanların, yapıların hiç sevmediği bir durumdur. Dijital dünyadaki fluluklar, çokluklar nedeniyle onları sürüye katabileceğini düşünmek hataların en büyüğüdür.

Milenyum kuşağı gençlerin olağan dışı ile sıradan arasındaki öncelikleri eskilerden farklı. 2000 öncesini yaşayanlar için lüks, zor, olağan dışı olan yeni kuşaklar için sıradan... ayda birkaç konsere gitmek, "makarnayı bile" dışarıda yemek, eğlence parklarında vakit geçirmek, kafede ders çalışmak, evden çok kafe ve kütüphanede motive olabilmek, her tür festivallere-şovlara katılmak, sinema-tiyatrodan çıkmamak, platformlara ve dijital kanallara üyelik, reelsler... hep sıradan. Normalliği bir tarafa devletin, siyasetin bunları bireye sağlaması onların aslı vazifeleri arasında. Bu bilinçle yaşayan gençlerin emekli aylıklarını on bin bandında tutan iktidara rızası mümkün mü?

CUMHUR GENÇLİĞİ

AK Parti iktidarıyla beraber doğup gelişen gençler, belirgin bir konfora doğdukları için bunun

hep daha üstünü bekliyor doğal olarak... İktidar ise çok büyük imkanlara kavuşan Türkiye'nin kendisine her daim minnettar kalmasını istiyor!

2000 sonrasındaki gençlik elbette monolitik blok oluşturmuyor. Laikler, sekülerler, seküler veya dindar muhafazakârlar, İslâmcılar, iktidar çevresinin Cumhur gençliği belirgin farklar ve hususiyetler taşıyor. Dindar gençlik hatta Cumhur gençliği bile gelinen noktada belirgin bir muhalefet içinde. Önceki kuşakların dindarlıklarını beğenmeyen bir İslâmcı gençlikten bahsediyoruz. Giyim kuşam, tesettür tarzı, ibadetlere dikkati, davranışları açısından eleştirilen İslâmcı gençler yaşça büyüklerin ritüel eksenli dindarlığını makulleştiremiyor.

Dini sadece ibadet ve davranış gören eski kuşaklara mukabil dindarlığın asıl, kamu ve insanların haklarını koruma, haksızlık yapmama, adalet ve ilkeler olduğunu savunan bir İslâmcı gençlik doğdu. İslâm'ı kitabi olarak algılamakta devamlılık sağlayan bu gençler asıl dindarlığı ahlakta, yalnız cinselliğe bağlanmayan ahlakta görür. Bir iktidar belediye başkanının açıkça torpili savunmasındadır onların eleştirileri... Hatta İslâmcı, dindar gençliğin temel karşıtlıklarının başında Cumhur gençliği gelir.

Arkasında devlet olduğu fikriyle nobran, üstenci, kibirli, işine gelmeyene hain diyen, malumatfuruşlukla malul, iş bulma yolları kolay bu kesimin "racon kesen lümpenliği" elbette örnek alınmaz, gençler açısından. Bunu yeni seçkinlik diye görmek çok manalı değil, seçkinlikten ziyade imkânlarla nüfuz etme söz konusu.

Ak-kurt, Yeşil-Türk çevresi kıt yeteneklerine rağmen hemşerilik, kullanıma müsaitlik, trollük, sorgulama bilmezlik, liyakat ve ehliyetsizliğin getirdiği sadakat nedeniyle işlerini yürütürken züppedir, kendi partisinden kişilere bile tepeden bakar. Enteresan olan, bu verili güçlerine karşın kendilerini asil zannetmelerinde, asalet timsali gibi davranma şuursuzluğu göstermelerinde... Cinsiyet belirleme partilerinden şaşaalı şark düğünü görüntülerine kadar görgüsüzlüğü siyasallaştırma becerileri de yüksek.

Meseleyi yalnız, "eleştirenler kendileri orada olmak istiyor" biçiminde alırsak anlamayı

erteleriz. Yaşa bağlı olmadan insanların kimisi ideali görür, bilir ve onun kavgasını verir kimisi menfaatlerini meşrulaştıran argümanları ideal ve hakikat yapar. İktidar denklemindekilerinin yaşadığı tedirginlik, endişe mesela gençlerde yok.

Hiçlik korkusu, yer kapma veya kaptırma tereddüdü, şüphesi, kazanımları koruma kaygısı gibi korkuların hemen tamamı dini değil, dünyevidir. Gençlerin hatta sahici İslâmcıların, dindarların endişelerini, hedeflerini paylaşmazlar. Tuhaflık ise gençler üzerinde en çok tasarrufta bulunanların bu imkânlarla kolay ulaşanlar olması.

İKTİDARA İSLÂMÎ OLANI HATIRLATMAK

Dijital tekno-kültüre doğan gençlerin, hayata atılmaktan dijital kültüre, değer perspektifinden iktidarla ilişkilerine kadar çok farklı yönelimleri var. Yeni bir gençlikten değil yeni bir insandan söz ediyoruz. Milenyum insanı yani günümüz gençleri, eğitim ve çalışma hayatı politikaları ve dijital tekno-kültür nedeniyle maaşlı, rahat, garantili burjuva özlemindedir. Orta yaş ve üstündekilerin zannettiği gibi uçarı özgürlük talepleri de yok; AK Parti döneminin konfor ve tüketim kültürüne bağlı yükselen standartları karşılayacak gelir ve hayat istiyorlar.

Siyasetten beklentileri tüm kuşaklarla aynı aslında; onlar da iş-aş-eş peşindeler. Dijitaldeki tecrübeleri nedeniyle karşı cinse güvenleri azaldığı, maliyetleri yükseldiği için aile kurmakta, hayata atılmakta zorlanıyorlar. İslâmcı-dindar muhafazakâr gençler iktidar çevrelerinin aksine sekülerlikten, dini yalnız ritüellere indirmekten rahatsız; onlar için dindarlık, adalet, kamu kaynaklarını yerinde kullanma, gayri meşru iş yapmama, etik-politikten uzak erdemsizlikleri hoyratça sergilememedir.

İslâmcı, muhafazakâr, dindar gençler bunlara ek, camialarının iktidar olmasına karşın yönetime büyük oranda seküler tezlerle değil İslâmî endişelerle şerh düşüyorlar, muhalefet ediyorlar, en değerli eleştiriyi saf İslâmî olanı hatırlatarak getiriyorlar.

İRAN'IN GELECEĞİNİ DEĞİŞTİREN HELİKOPTER KAZASI

Ahmed ADNAN

Helikopter kazasında hayatını kaybeden İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin -diğer isimlerle birlikte- helikopter kazasında hayatını kaybetmesinin etkisini hafife alan analizler kabul edilebilir değil. Rehber Ali Hamaney'in varlığı nedeniyle İran kısa ve yakın vadede etkilenmeyebilir ancak stratejik vadede özellikle de Hamaney sonrası dönemde büyük etkisi olacaktır.

Reisi cumhurbaşkanlığı makamına rehberin şahsi ve doğrudan desteğiyle aday gösterilmişti. Analizler Reisi'nin sadece cumhurbaşkanı olmadığı, aynı zamanda Hamaney'in onayıyla yerine geçecek birinci aday olduğu konusunda hemfikir. Sert kişiliği ve kanlı geçmişi nedeniyle ne Devrim Muhafızları'ndan ne de muhafazakârlardan ciddi bir itiraz alması beklenmiyordu. Siyasi anlamda Reisi, rehberine itaatkâr bir hizmetçi olması nedeniyle Hamaney yönetiminin güvenilir ve doğru bir uzantısı olacaktır. Rehberin "müridi" veya "öğrencisi" olma kişiliğini, görev süresi tamamlanmamış cumhurbaş-

kanlığı süresince açıkça gördük. Zira cumhurbaşkanının medya ve siyasetteki varlığı, rehberin sahnedeki tam hâkimiyeti lehine gönüllü olarak geri planda kaldı. Böyle bir durum en sert İran cumhurbaşkanlarından Mahmud Ahmedinejad döneminde bile yaşanmamıştı.

Reisi'nin ölümüyle gelecekteki tablo tamamen değişti. Zira Hamaney'in halefligi farklı şahsiyetler arasında rekabet konusu olacaktır. Tabi rehberin kendisi bu rekabet ve çatışmayı cumhurbaşkanlığı yoluyla ya da yeni rehberin gerçek ve gizli seçmeni olan Devrim Muhafızları'nın güveni yoluyla bir isim vererek veya yetkilendirerek çözerse, Uzmanlar Meclisi'nin yeni rehberle ilgili seçimleri şekli, resmî ve kararlaştırılmış seçimlerden ibaret olacaktır. Devrim Muhafızları güvenliği artırmak için iki makamı ele geçirmeye çalışacaktır: Cumhurbaşkanlığı ve rehberlik makamı.

Öncesinde cumhurbaşkanı seçilsin veya seçilmesin yeni rehberin kişiliği ne olursa olsun- Devrim

Muhafızları'nın mutlak desteğiyle ve muhafazakâr lobi içinde her türlü rekabeti, muhalefeti veya tartışmayı kuşatıp yok etmek suretiyle yönetimini kolaylaştıracak devrimci bir sembolizm inşa etmesi gerekiyor.

Maalesef bu sembolizm, İran içinde ve Arap dünyasında kan dökülmesine kadar varacak daha fazla iç ve dış sertleşme olmadan elde edilemeyecektir. Özellikle de İran'ın iç kaynaması, gerek Arap-İsrail barış anlaşmalarıyla gerekse de henüz bölgemizi vurmayan Rusya-Ukrayna savaşının sonuçlarıyla İran İslâm Cumhuriyeti'nin kuşatılmasına götüreceği Ortadoğu bölgesinin gelişmeleri göz önüne alındığında tüm bu faktörler yeni rehberin şayet kırılırsa- zayıflığından yararlanacaktır. Rejimi kendi elinde parçalayacak, İran'ın Gorbacov'una çevirecektir.

Bu senaryo sonuçları bakımından ister çatışma İran'ın muhafazakâr ve sertlik yanlısı kanatları içinde olsun ister rehberlik makamını ele geçirmekten çok bu makamı ortadan kaldırmayı veya yetkilerini azaltıp kanatlarını kırmayı isteyen İran içindeki başka kesimlere uzansın Hamaney'in vefatından sonra rehberlik makamı üzerindeki iç çekişme senaryosuna benzemektedir. Bu da Devrim Muhafızları'nın doğrudan varoluşsal çıkarlarıyla çelişmektedir.

İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'yi öldüren helikopterin düşmesi, İran'ın rehber tarafından önceden belirlenmiş geleceğini değiştirdi. Bu Yaratıcı'nın iradesinin yaratılanın iradesinin üstünde olduğuna dair daimi derstir. Burada soru şu: Bu değişim İranlıların, Arapların ve Batılıların çıkarına mı yoksa hâkim rejimin çıkarına mı olacak? Bir Yunan atasözü der ki: "Tanrılar insanlara kızdıkları zaman onları cezalandırmazlar, aksine onlara hâkim olurlar ve bu yeterlidir."

(Lübnan www.grandlb.com haber sitesi, Lübnanlı yazar, 22 Mayıs 2024)

BATI'NIN "BARBARLAR" KORKUSU VE MEDENİYETLER ÇATIŞMASI OYUNU

Hasan MEDEN

Samuel Huntington dünyayı kendi önerdiği sıralamaya göre dört büyük medeniyete ayırmaktadır: Hristiyan Batı medeniyeti, İslâm, Konfüçyüsçülük ve Hinduizm. Sonrasında kendi bakış açısına göre daha az önemli medeniyetlerin listesini ekledi: Latin Amerika, Kara Afrika, Ortodoks (temelde Rus), Budizm ve Japon medeniyeti yanı sıra Kore ve Güneydoğu Asya medeniyetleri.

Bu yaklaşım, vatandaşı Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" teziyle birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Batı ideolojik söyleminin eksenini oluşturan medeniyetler çatışması tezinde ortaya çıktı. İdeolojinin olumsuzlanması temeli üzerine kursalar da bu söylem için "ideolojik" nitelmesini kullanıyoruz. Zira liberal medeniyetin zaferini vaat etmesiyle birlikte özünde ideolojik bir söylemdir. Liberal medeniyet sadece siyasi totalitarizmle değil aynı zamanda Batı coğrafik ve kültürel alanın dışındaki başka medeniyetlerle mücadele ediyor.

Batı'da ve Batı dışındaki entelektüel ve kültürel tepki, Fukuyama'nın "tarihin sonu" teorisine odaklandı. Belki de bu teoriye felsefi ve entelektüel bir kılıf giydirme çabası teoriyi akademik ve siyasi çevrelerde bir tartışma konusu hâline getirmiştir. Bu çevreler Fukuyama'nın tarihin sonunu müjdelemesinde klasik felsefenin mirasındaki -özellikle Hegel'in- önceki tezlerin deforme edilmiş ve kansız bir formülünü gördüler.

Huntington'un tezinin ise derin felsefi teoriden ziyade doğrudan siyasi bir teze daha yakın olduğu görüldü. Özellikle de bu tez aslin-

de kuzey ile güney ve büyük ekopolitik bloklar arasındaki derin çıkar çatışmasından dikkatleri başka çatışmalara çekmeye çalışmak için uluslararası konularla ilgili *Foreign Affairs* dergisinde yayımlanan bir yazarın makalesinden başka bir şey değil. Bu, başka çatışmalar, metafor olarak tanımlanabilecek, yani fikirler, kültürler, dinler ve diller ile ilgili çekişmelerdir.

Antik Çağ'da İskenderiye'de yaşayan Yunan şair Konstantin Kavafis meşhur bir şiirinde şöyle diyor:

"Çünkü hava karardı, barbarlar gelmedi.

Ve sınır boyundan dönen habercilere göre, Barbarlar diye kimseler yokmuş artık.

Peki, biz ne yapacağız şimdi barbarlar olmadan?

Bir çeşit çözümdü onlar sorunlarımıza."

Bu şiire atıf yapmamızın amacı Batı'ya göre "barbarların" ötekiler ve daha az medeni olduklarını göstermek. Ayrıca bu anlam itibarıyla barbarlar, gerektiğinde sebepleri ve bahaneleri hazırlayan bir düşman olarak ortadan kaldırılması gereken gerçek mevcut veya muhtemel gizli düşmandır. Bu fikrin bir varyasyonu olarak Tzvetan Todorov bir kitap yayımlamıştır. *Barbarlar Korkusu: Medeniyetler Çatışmasının Ötesinde* (çev. Jean Cebur, Abu Dabi Kültür ve Miras Kurumu, Abu Dabi, 2009). Todorov çalışmasında şöyle diyor: "Barbar korkusu bizi (Batılıları) barbar yaptı çünkü korkudan aynı derecede korkunç eylemlerde bulunuyoruz." Kendisi medeniyetler çatışması kavra-

mının pratikte çürütülebileceği ve eleştirilebileceği görüşünde. Zira ona göre medeniyetler bazı kimselerin kapalı olduğunu varsaydığı bu oluşumlarla uyuşmaz.

Huntington'un medeniyetler çatışması tezinde ortaya attığı ve bazı medeniyetleri Batı medeniyetine karşı potansiyel tehdit olarak ilk sıraya koyduğu "medeniyetler çatışması" kavramı, Todorov'un sözünün geçerli olduğu tipik bir örnektir. Çünkü Batı bir dış düşman olmaksızın, uydurma da olsa bir tehdit olmadan yaşayamaz veya nefes alamaz. Antik Yunan'dan bu yana Batı medeniyeti medeniyetler düalizmi ilkesini benimsemiştir. Medeniyetlerden ilki ilerleme ve gelişmenin modeli, diğeri ise başka dillerle barbarlık yapan "barbarlar" modelidir.

Todorov'a göre çatışmalar medeniyetler arasında değil, devletler arasında yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu çekişmelerin "dinî" olduğuna ikna edilmeye çalışılmamız boşunadır. Bunlar İslâm medeniyeti gibi tüm medeniyetlerle değil, devletler ve gruplarla yaşanan siyasi çekişmelerdir. Arnold Toynbee'le bitirelim. Kendisi Batı'nın, çağdaşlarını sırtlarını duvara dayayarak ittiğini, ardından onları egemen ekonomisi ve siyasi nüfuzunun ağlarına hapsettiklerini ancak onları çığlık atsalar ve feryat etseler de muhafaza ettikleri seçkin kültürlerinin silahından soyutlamakta başarısız olduğunu ifade eder. Bu yüzden tarih, dünyanın zorla tek medeniyet hâline getirme amaçlı hızlı temposuna rağmen açık ve çoğulcu kalacaktır. Batı dışındaki diğer büyük medeniyetlerin de henüz dillendirmedikleri söyleyecekleri vardır. Çünkü tarih sona ermemiş ve ermeyecektir.

(*el-Arabi el-Cedid*, Bahreynli gazeteci, 19 Mayıs 2024)

İSSAM EL-ATTAR VE ÜMMETİN SÜRGÜNDE ÖLEN ELİTLERİ

Ahmed Muvaffak ZEYDAN

On yıllardır ümmetin âlimlerinin, aydınlarının, hocalarının ve siyasetçilerinin sürekli kan kaybettiğini, tıpkı aileleri ve halkları gibi zalimlerin, tiranların ve despotların zulmüne uğradıktan sonra ülkelerinin sınırları dışında sessiz sedasız terki diyar ettiklerini görüyoruz ve gözlemliyoruz. Anavatanlarına ve ailelerine yabancı olarak ölmeye mahkûm edildiler. Ne ülkeleri onlardan faydalanabildi ne de aileleri.

Benzer bir durum büyük üstat ve bir neslin hocası İsam el-Attar'ın başına geldi. Attar, 1964'ten bugüne kadar girişine izin verilmediği -hatta 1981 yılında suikast için peşine düştüler- için sevdiği ve onun da kendisini sevdiği Şam'dan uzakta Almanya'nın Aachen şehrinde vefat etti. Korkaklar suikast günü kendisini evinde bulamadılar ve elleri boş dönmek için eşi Benan el-Tantavi'yi öldürdüler. Peşine düşenlerin terörleri, zulümleri ve eğitimini aldıkları cinayetleri durmadı. Kendilerinden sonra evlatlarını ve torunlarını da bu zulüm ve cinayetlerle büyüttüler.

Attar'dan önce büyük âlim Şeyh Abdulmecid ez-Zindani, Husi milislerin ülkesi Yemen'de, İman Üniversitesi'nde kurduğu kültür medeniyetinin beşiğindeki cinayetlerin, yolsuzlukların ve suçların üzerine gitmesi sonrasında kendi vatanından uzakta İstanbul'da öldü. Yemenlilerin, Arapların ve hatta Müslümanların gözdesiydi. Böylelikle etkisini Arap ve İslâm dünyasına yaymıştı. Zindani'den önce Yusuf el-Karadavi, Mısır'dan uzakta Katar'da vefat etti. Cumhurbaşkanı Mursi iktidara geldiği gün Mısır'ın, sürgün edilen isimlerini ve siyasetçilerini geri kazanacağına dair umutlar artmıştı ancak

Mısırlı darbeciler acele ettiler ve devrim sırasında elde edilen tüm kazanımları hızla alaşağı ettiler. İşler tekrar ilk kareye, zulüm, zorbalık ve despotizmin karesine, seçkinlerin kovulması, Mısır'dan ve halkından uzaklaştırılması karesine döndü. Mısır bir istisna olmadı. Bu özellikle de son yıllarda despotluğun ve despotların eliyle gerçekleşen Arap dünyasının kaderidir; seçkinlerin dışlanması, ümmetin ve halklarının bu seçkinlerden mahrum bırakılması.

Geçen on yıllar boyunca, ümmetin seçkinlerinin çoğunun ülkelerinin sınırları dışında vefat ettiğini hatırlıyoruz. Şam düzlemindeki bu kayıplar sadece İslâmî yelpazeye sınırlı kalmayıp diğer yelpazelere de sıçradı. Nazım el-Kudsi, Maruf ed-Devalibi, Ekrem el-Hurani, Mişel Eflak ve Selahaddin el-Beytar gibi Suriyeli liderler, politikacılar ve entelektüeller ülke dışında vefat ettiler. İslâmcılardan hadis âlimi Şeyh Nasuruddin el-Albani, müfessir Muhammed Ali es-Sabuni, Said Havva, Hasan Huveydi, Abdulfetah Ebu Gudde, Adnan Sadeddin, Muhammed Edib el-Haci, Muhammed Edib es-Salih, Muhammed es-Sıbai, yüzlerce ve binlercesi Suriye dışında hayatlarını kaybettiler.

Bugün elitlerin ülke dışına zorunlu göçleri sonrası kendi toprakları ve ülkeleri dışında ölecek kadar kan kaybetmesiyle oluşan yaraların üzerinde ciddi düşünmek gerekmektedir. Özellikle de bu yaralar ölümlerden sonra bile devam ediyor. Şöyle ki nesiller bu kabirlerin aralarında bulunmasından mahrum bırakılıyor ki bu kabirler en azından sonraki nesiller için ilham kaynağı olmasın. Tarih ilham verici ve etkili şahsiyetlerden oluşur. Bunlar ümmetin köklerine, daha iyi bir

geleceğe doğru bugününe giden bir omurgayı içeren bir zincir kapsamındaki maddelerdir. Bu maddelerin yokluğuyla birlikte ortada ne bir omurga kalır ne bir tarih ne bugünü ne de geleceği. Bu da mevcut ve gelecek nesillerin öncelikle göç kanamasını durdurmasını, halkın ve ülkenin çıkarlarını garanti altına alan gerçek bir proje üzerinde çalışmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu projenin ilk adımı tüm elitlerin, farklılıkların, nefretin, kinin ve kişisel çıkarların unutulacağı gerçek bir proje üzerinde kenetlenerek anavatanlarında kalmakta ısrar etmesidir. Kişisel çıkarlar bölünme ve anlaşmazlıklarda büyük rol oynamıştır ki bu bölünmeyi uzun süre pusuda bekleyenler sahneye atlamışlardır. Sonuçta kötüler, doğru insanların kendi arasındaki çekişmeleri, anlaşmazlıkları ve birbirlerine bağlanmalarını karşısında ülkeleri yönetebildiler. Şöyle ki bu doğru insanların her biri kendisinin ülkenin sahibi olduğunu düşünüyor ve kardeşine kanat germeyi reddediyor. Bedeli de herkes ödüyor ve onlarla birlikte ezilen halklar ödüyor. Elitler ise ülkeden çıkma güçleri olduğu için ezilen halklardan daha şanslı olabiliyorlar. Halklar ise baskı ve zulmün ülkesinde kalmaya mahkûmlar, yönetmeye ve idare etmeye ehil olmayanlar tarafından yönetilmeye mecburlar. Ancak haklarını çekip alacak ve onurlarını tesis edecek elitlerin yokluğunda bu halklar ne yapabilir ki?

Arap Baharı ve devrimleri halklar ve elitler için altın bir fırsattı ancak iyi yönetilemediği gibi Arap ve İslâmî uyanış kaldıracı olarak da kullanılmadı. Bu acı ve kanlı deneyimlerden sonra bugün elitlerin yapması gereken, geçmişte ilham verici tarihi yerler olan bu vatanlara ve halklara layık bir resim ve yol haritası çizmek umuduyla, vakıyı içgörülü şekilde ve ciddi hataları tespit ederek incelemeleridir.

(arabi21.com, Suriyeli yazar, 6 Mayıs 2024)

SURİYELİ MÜLTECİLER ÇIKAR RÜZGÂRLARININ SAVURDUĞU YAPRAKLAR GİBİ

Ali SAFAR

Siyasette hiçbir konuşma, çıkar alışverişi düşüncesi olmadan dillerde ve zihinlerde yer edemez. Çıkarlar her anlaşmanın merkezidir ve ayrıca çıkar çatışması da her anlaşmazlığın temelidir. Burada çıkarlar meselesi sadece bir tartışma veya tartışma turu değildir, aksine yerel olarak diğer gruplarla ya da devletlerarası ilişkilerden bahsediyorsak sınırların ötesindeki diğer gruplarla ilişkiler bağlamında neyin toplumsal gruplar ya da genel olarak neyin toplum için yararlı ya da ikisi için de zararlı olduğunun bir yansımasıdır.

Suriyelilerle ilgili tüm sorunları -mülteci olarak geldikleri bütün ülkelerde kendilerini kuşatan derin krizler de dâhil- tartışırken çıkarları ve bu çıkarların kesiştiği ve ayrıldığı noktaları düşünmek gerekir. Özellikle de onların varlıklarının maliyeti etrafındaki tartışma ve bu tartışmanın ev sahibi toplumlar üzerindeki etkisi, her zaman ve mekânda yabancılara karşı aktif olan ırkçı grupların eğilimlerinin bir yansımasından ibaret değil, aynı zamanda rakip gruplar arasında bir iç siyasi tar-

tışma ve çatışma konusu hâlini almıştır.

Suriyeli işgücünün, keza iş adamlarının ve sermaye sahiplerinin tüm ortamlardaki varlığı, yerleştikleri ülkelerin ekonomilerine olumlu yansıdı. Bir anlamda, yerel ekonomilere yapılan bu zararsız faaliyet, bu toplumlara -hatırı sayılır bir çaba harcamaksızın elde ettikleri- birçok fayda sağlayan önemli bir katkı kabul edilebilir. Sözgelimi Almanya'da elde edilen sonuçlar örneğin Ürdün'deki sonuçlarla karşılaştırılmaz. Her yerin kendine özgü yerel yaklaşımları vardır ancak Suriyelilerin mülteci olarak yaşadıkları en kötü yerlerde bile görmezlikten gelinmemesi gereken aydınlık bir taraf olduğu kesin.

Hâlen karşıt kampanyaların kızıştığı Lübnan'dan bahsederek, mültecilerin tarım ve inşaat gibi ekonomik sektörlerdeki rollerine ilişkin insafsız Lübnanlıların verdiği rakamlar dikkate değerdir. Bunlar, Esed rejiminin bekasını desteklemek için savaşan Lübnanlı milislerin tehcir ettiği şehirlerin ve köylerin yakınlarında güvenli

sığınak arayışındaki yüzbinlerce insana karşı kuşkırtmak amacıyla suç olaylarını istismar eden nefret dolu kişilere cevap vermek için yeterlidir.

Bu detaylar hükümetlerin mültecilerin varlığından çıkar sağladığını teyit etmektedir ve krizden fayda sağlamanın Suriye'yi çevreleyen tüm ülkeler tarafından uygulanan bir ilke olduğu ve aynı zamanda bu hükümetlerin siyasi sebeplerle Suriyelilerin iç çekişmelerde bir malzeme olarak kullanılmasına göz yumduğu söylenebilir. Siyasi güçlerin başarı veya başarısızlıklarına argümanlar arama alışkanlıkları gibi mülteciler de zaman geçtikçe -uluslararası hukuk ve normlara göre öngörülen haklara sahip insan grupları olarak- çıkarlarının sürekli göz ardı edilmesi sonrası bir dayanak noktasına dönüştüler.

Eğer Türkiye ve Lübnan'daki mültecilerin yaşadığı krizlerin detaylarını abartmazsak, diğer ülkelerdeki oranlara daha az odaklanırsak, yerleşenlerin varlığını ve yeni yerleştikleri yerde çocuklarının büyüdüğü ve okula gittiği gerçeğini görürsek, ilk ülkedeki dönemsel siyasi kampanyalar veya ikinci ülkedeki iç çatışmalarla ilgili krizlerin büyük ölçüde sürdürülemez nedenlere dayanmadığını anlarız. Bu da çıkarların yıllar boyunca pekiştirildiği anlamına gelir.

Yukarıda anlatılanlardan çıkarılacak sonuçlar, mültecileri ülkelere geri göndermeyi amaçlayan kampanyaların yaygınlaşması, sadece ev sahibi ülkelerle ilişkisi olmayan sebeplerle değil, daha ziyade açıklanmamış ancak gerçek olan ilan edilmemiş bir yöntemle irtibatlı gözüküyor. Bu yöntem mültecileri dönmeye ve çatışmaya katılan ülkeler arasında gizlice yapılan anlaşmalarla dayatılan çözümleri kabul etmeye zorlayarak Suriye krizini sonlandırmayı hedeflemektedir.

Esed rejimi, kontrolünde tuttuğu bölgelerde kendi yönetimine boyun eğenlerin yaşadığı insanlık dışı şartları kabul etseler dahi mültecilerin şu an ülkelerine dön-

mesini istemiyor. Bunun yerine uluslararası güçlerle müzakere masasında özellikle de kendisine dayatılan yaptırımlar arasında bir takas açısından bu kartı tutmak ve dönüşlerini kendi şartlarına göre yeniden planlama şartına bağlamak istiyor. Zira hâlihazırda rejimin çıkarı, kontrolünü -rejimin ve aile yönetiminin devamını garanti edecek şekilde- yeniden sağlamak bağlamında isyancı Suriyelilere karşı savaşından kaynaklı tüm krizleri istismar etmeye dayanıyor. Peki, bu arenada mültecileri çatışmalarda bir araç olarak kullanan tek isim Esed mi? Kesinlikle hayır. Bu yöntem onlarca yıldır izleniliyor ve özellikle de savaşlar patlak verdiğinde ve bu savaşlardan zarar gören insanlar güvenli bölgelere kaçtığında, ülkeler mülteci dalgalarını kolaylaştırdığında ve kendilerini tehdit altında hisseden ülkelere koşullar dayatmak için bu durumdan istifade ettiklerinde...

Ancak burada durum tersine dönmüş gözüküyor. Zira uluslararası güçler, Esed'i Suriyelilerin ülkelerinden kaçmasına yol açan şartları değiştirmeye zorlamadan, mültecilerden "güvenli dönüşün gerekliliği" söylemini yükseltmelerine rağmen ülkelere dönmelerini istiyor.

Esasen uluslararası güçler, mültecileri geri dönmeye zorlayarak onları krizleriyle yüzleştirmeyi amaçlıyor ancak Esed de kendi çıkarlarını korumak ve iktidarda kalmak istiyor. Bu zıtlaşan çıkarlar tablosuna binaen mülteciler kendilerini ufuksuz ve umutsuz şekilde havada asılı buluyorlar. Uzun süre onların sorunlarıyla uğraşan dünya artık bu mevzuyla değil, etkileri ve sonuçları bakımından kendisine daha yakın yeni krizlerle ilgileniyor.

(www.syria.tv, Suriyeli yazar, 15 Mayıs 2024)

VİETNAM'DAN GAZZE'YE: ELİTLERİN SAVAŞI VE ÖĞRENCİLERİN ÖFKESİ

Muhammed CEMİH

Bugün ABD ve başka ülkelerin üniversitelerinin avlularına yayılan çadır görüntülerini izleyenlerin tarih bilinci kendilerini, öğrencilerin ve çeşitli toplumsal kesimlerin birçok amaç için organize ettiği 1960'lı ve 1970'li yılların protesto görüntülerine götürecektir. Bu amaçların başında savaş, müesses nizamın tahakkümü, sermayenin gücü ve tüketim kültürü karşıtlığı vardı.

Bu protestolar ABD, Fransa, İngiltere, İrlanda, Polonya, Almanya, Yugoslavya ve bazı Latin Amerika ülkelerindeki çeşitli üniversitelere ve şehirlere yayılan küresel protesto hareketlerine sahne olan 1968 yılında doruğa çıkmıştı. Ayrıca birçok araştırmacı Mao tarafından benimsenen Çin'deki Kültür Devrimi'ni ve keza Prag Baharı'nı, savaş ve müesses nizam karşıtı olarak başlayan ve sonrasında farklı siyasi, ekonomik, sosyal ve ideolojik ortamlara göre siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ekoller ve hedeflere evrilen bu küresel ana akım kapsamında değerlendirmektedir.

1960'lı yılların ortalarına gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin üzerinden yirmi yıl geçmişti. Savaş sonrasında doğan kuşak üniversite sıralarındaydı artık. Bu kuşak çoğunlukla Müttefiklerle Mihver Kuvvetleri arasında yaşanan ve sonrasında Sovyetler Birliği ile Batı arasında bir tür kutuplaşmaya dönüşen savaşa karşı çıkan fikirlerin bir yankısıydı. Bu kuşak, üniversite sıralarına ulaştığında, kapitalizmin, tüketimin, müesses nizamın tahakkümünün, iktidar tekelinin ve savaşların yükselişini gördüğünde sınıflardan ayrılıp yukarıda bahsi geçenlere karşı devrimin

sembolü hâline gelen protesto meydanlarına çıktı.

Bu küresel hareket Fransa'da 1968 Mayıs olayları olarak bilinen ve aynı yılın mart ayında Nanterre Üniversitesi öğrencilerinin Vietnam Savaşı'nı protesto etmek için başlattıkları olaylarla zirveye ulaşmış, güç kullanılarak bastırılması sonrası birçok şehirde şiddetlenerek yayılmış ve sonrasında işçilere sızmıştı. İşçilerin katılımıyla birlikte protestolar genişlemiş, Charles de Gaulle gizlice Almanya'ya kaçmadan önce o vakit hükümeti neredeyse devirecek ciddi bir yapı almıştı. Ayaklanmalara Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Gilles Deleuze, Jean-Luc Godard gibi önde gelen filozof, eleştirmen, yazar ve sanatçılar da katılmıştı.

Savaşı durdurmak, büyük dövizlere yansıyan protestoların patlak vermesinin sebebi olsa da protestoları tımandıran birçok başka sebep de vardı. Şöyle ki savaş sonrası kuşağın kültürel yapısı, çoğunlukla sol bir renge bürünen protesto hareketinin bariz dümeniydi. Bu protesto hareketi, feminist hareketlerin, küresel sendikaların, savaş karşıtı hareketlerin, müesses nizama karşı isyanın, kapitalizm, emperyalizm ve sermaye sahiplerinin -siyasi, iktisadi ve sosyal sistemlerin belirli elit çıkarlara hizmet edecek şekilde yeniden şekillendirmek için- kullandığı tüketimci fikirlerle mücadele amaçlı entelektüel arka planlarla yönlendirilmektedir.

Sosyal medya araçları bugün protesto hareketlerinin haberleştirilmesinde en belirgin araç hâline gelmişken klasik medya organları dahi haberlerinde genelde sosyal medya araçlarına başvurmaktadır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda te-

levizyon o vakitler ABD ve Avrupa'daki savaş karşıtı hareketlerin ve sivil haklar hareketlerinin protestolarında en önemli rolü oynamıştır ancak gerçek anlamda sahası televizyon olan Vietnam Savaşı'ydı. O vakit televizyonun aktardığı savaş haberleri ve görüntüleri, Londra, Paris, Roma, Berlin ve diğer şehirlerde alevlenen küresel protesto hareketlerinin patlak vermesinde ve körüklenmesinde rol oynadı.

1960'lı ve 1970'li yıllardaki protestolar bir şekilde -bir kısmının bastırılması bir kısmının da anlaşmaya varılmasıyla- sona erse de öğrencilerin üniversitelere, işçilerin de işlerine dönmesiyle protestoların etkileri sona ermedi ancak bu hareket, teorik ve fiili düzeyde karşılık vermeye devam etmiştir ve dalgalarının kesildiğine dair bir kanıt bulunmamaktadır. Çoğu araştırmacı 1968'deki Prag Baharı'nın, Sovyet tankları tarafından bastırılmasına rağmen liderliğini öğrencilerin yaptığı 1989 yılında Çekoslovak Komünist Partisi'nin iktidarına son veren Kadife Devrimi ile sonuçlanan gelişmeye kadar devam ettiğini savunmaktadır. Gelişmeler iki bağımsız devletin doğuşuna yol açtı. Bunlar şu an NATO ve AB üyesi olan Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'dır.

Aynı durum eski Yugoslavya'da Haziran 1968'de Belgrad ve diğer büyük şehirlerdeki öğrenci gösterileri için de uygulanabilir. Gösterileri Joseph Tito farklı araçlarla sonlandırmıştı. Yirmi yıl sonra bu gösteriler 1990'lı yıllara kadar süren ve ülkenin bölünmesiyle sonuçlanan iç savaş dalgasıyla geri döndü. Aynı durum, hükümetin Sovyetleri rahatsız ettiğini söylediği bir tiyatro oyununu yasaklaması sebebiyle patlak veren Varşova Üniversitesi öğrencilerinin protestolarından itibaren Polonya'daki olayların gelişimi için de geçerlidir. Olaylar 1989'da kadife devrimin patlak vermesine ve komünist rejiminin son bulmasına yol açtı. Aynı karşılaştırma Doğu Avrupa'da komünist rejimine sahip kadife devrim ülkeleri için de yapılabilir.

ABD ve Avrupa'da 1960'lı ve 1970'li yıllardaki hareket bugün yankısını, Gazze'deki savaşa karşı çıkan ve Gazze Şeridi'ne yönelik işlenen soykırım suçlarını kınayan ABD'li/Batılı öğrenci hareketlerinde bulmaktadır. Bu hareket, Columbia Üniversitesi öğrencileri tarafından savaşa, Filistin'de İsrail işgal politikalarının tarafında yer alan akademik ve siyasi müesses nizamın eğilimlerine karşı çıkmak için başlatıldı. İsrail'in suç dosyasının, bizzat Batılı müesses nizamın içinde yer

aldığı, hâliyle İsrail'in kınanması ve suçlarının cezalandırılmasının söz konusu olmadığı uluslararası yargı kurumlarına ulaşmasına rağmen bu taraflı politikalar değişmedi.

Bugün ABD ve Avrupa'da protestoların bastırılmasıyla birlikte bu protestoların sonlandırılması ihtimali hayli yüksektir. Uzun yıllara dayanan birçok bastırma deneyimlerini dikkate alırsak durum bu. Özellikle de protestolar Batı'nın ve İsrail'in bölgedeki hegemonik projeleri için hayati gördüğü bir savaşa karşı yapılmışsa...

Protestoların durması ihtimaliyle birlikte bu durum yolun sonuna gelmiyor. Zira tarihin dersleri barışçıl gösterileri bastırmanın veya taleplerini karşılamayacak şekilde sonlandırmanın daha büyük bir tehlike oluşturabileceğini söylüyor. Çünkü protestoları bastırmanın, bir süre sonra da olsa farklı bir şekilde geri dönmelerine yol açtığını gördük. Gustave Le Bon şöyle diyor: "Şimdiki zaman geçmişten çıkar tıpkı çiçeğin tohumdan çıkması gibi." Ancak tohumların her defasında çiçek vermesi gerekmez. Zira bazı tohumlar çok sayıda diken üretir.

(el-Kudsü'l-Arabi, القدس)
Yemenli gazeteci, 8 Mayıs 2024)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

ŞÜKRÜ TUFAN: İDEALİST BİR BÜYÜKELÇİ

TALAT ÖZKAN

Türkiye'nin Bosna-Hersek büyükelçisi rahmetli Şükrü Tufan'ın adını ne zaman duyduğumu hatırlamıyorum, aşağı yukarı yirmi beş yıl kadar önceydi, *Yeni Şafak* gazetesinde Bosna-Hersek'e yardımlar vesilesiyle yapılan bir söyleşide, onun cesaretle yardım organizasyonunun merkezindeki İHH'yı sahiplenerek desteklediğini okumuştum. O dönemde Bosna-Hersek'e yolu düşen hemen herkesi hayran bıraktığını öğrenmem ise fazla vaktimi almadı. Dikkatle, ilgiyle muhataplarını dinleyen ve zamanını cömertçe Bosnalılarla paylaşan Tufan, yıllar sonra da Bosna ve Aliya İzzetbegoviç üzerine farklı platformlarda konuşmuştu. Ne var ki bu konuları işleyen dergi özel sayılarında onun müstakil bir yazısını okuma imkânı bulamamıştık.

Şükrü Tufan'ın vefat ettiğini, çeşitli vesilelerle onun duruşunu hatırlatan Hakan Albayrak'ın hatıralarıyla bezediği "açık dilli" yazısından öğrendim ben de çoğu kimse gibi.¹ Ülkemizde terlemeler kadar eski bir şey varsa, o da devlet adamlarının bilhassa "monşer" büyükelçilerin halka karşı genellikle soğuk davranmalarıdır. Yaka silktiren bürokratik süreçlerle bağlantılı bu durum uzaktan, yalnız başıma gözlemlediğim bir özellik değil. Albayrak'ın, zor yıllara damga vuran Tufan'ın heybetli duruşuyla beraber bariz vasfının "devlet gibi soğuk olmayışına" dikkat çekmesi hakikaten değerliydi. Şayet Tufan'da bir örneklik aranacaksa buralarda aranması gerektiği bahsi önemli. Çünkü kokteyllerde olabildiğince şık görünmekten, bir Batı

ülkesine kapak atmaktan veya emeklilik öncesi son günlerini kazasız belasız geçirmekten başka dertleri yoktu uzun yıllar çoğu büyükelçinin. Kendi hayatımızdan olduğu kadar hatıratlardan da bildiğimiz bir durumdur bu.

Hakan Albayrak'ın bir şahitliği içeren yazısı, aynı zamanda Tufan'ın karakterinin haritasını önümüze verir ve Bosnalıların ona bakışını etraflıca anlatır. Denilebilir ki Albayrak'ın yazıyla yaptığı, "Şükrü Baba" için bir bakış biçimi ortaya koymak olduğu kadar, belirlediği kıstaslara göre de örnekler aktarmaktır. Bildiğim kadarıyla Tufan, yılmadan, daima olumluluğu, şimdiki ve geleceği mesken tutan duruşuyla dünyasını Bosnalılar başta olmak üzere vazife üstlendiği her yerde insanlara açmaktan çekinmedi. Eminim ki bu duruşunu hayatının son anlarına kadar da sürdürdü. Ölümünün ardından Tufan'ın bize bıraktıklarını düşünürken, defalarca duyduğum ve her hâlükârda takdirle andığım örnekliğini hayatıyla birlikte bir kez daha hatırlamanın onun çabasını daha çok aydınlatabileceğini düşündüm.

HAYATI VE BOSNA-HERSEK'E TAYİNİ

Şükrü Tufan, memleketin tek parti idaresi altında bulunduğu 24 Haziran 1942'de Çorlu'da dünyaya geldi. Tufan, Batı Trakya/Gümölcine kökenli Şerafettin ve Sabriye Tufan'ın oğluydu. Ailenin dört çocuğu vardı; kardeşleri Şeref, Şerefnur, Yılmaz; merhum çiftçi Şeref ve Ömer Tufan'dı. Şeref Tufan, Çorlu gençliğinin önemli ender sporcularından biriydi. İlkokulu doğduğu ilçede okuduktan sonra Galatasaray Lisesi'ne başladı ve 1962 yılında bu okuldan mezun

¹ Hakan Albayrak, "Bir Kahraman Öldü", *Karar*, 2 Mayıs 2024.

oldu. 1962-1966 yılları arasında yükseköğrenimini gördüğü Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi daha sonra Dışişleri Bakanlığı'na intisap etti. 1967-1969 yıllarında askerlik görevini yaptı. Ardından 1971-1974 yıllarında Beyrut Büyükelçiliği'nde ikinci kâtip ve başkâtip olarak çalıştı.

Soğuk Savaş'ın yumuşadığı yıllarda Batı Berlin Başkonsolosluğu'na konsolos vazifesiyle atandığında sene 1974'tü. İki yıl sonra Ankara'ya döndü ve ikili ekonomik ilişkilere odaklanan dairede şube müdürü olarak çalıştı. Ekim 1976'da Paris Büyükelçiliği Müsteşarlığı'nda bulunmasının ardından 1981-1984 arasında Gümölcine Başkonsolosu oldu. Türkiye'nin Bakanlar Kurulu kararı ile 6 Şubat 1992'de Bosna-Hersek'i tanınmasının akabindeki gelişmeler o esnada Dışişleri Bakanlığı'nda Pasifik ve Latin Amerika ile İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığı görevini yürüten Şükrü Tufan'ın hayatını da derinden etkiledi. Tufan 10 Mart 1993'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Bosna-Hersek Büyükelçisi atandı.² Böylece, Türkiye, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ni anayasal ismiyle, Bulgaristan'dan sonra tanıyan ve Saraybosna'da büyükelçilik açan ilk ülke oldu. Ankara ile Saraybosna arasında bir gönül köprüsü kuran Tufan Bosna-Hersek makamları tarafından tahsis edilen, mimari özellikleri bakımından ülkenin kültürel ve tarihî mirasını yansıtan binada³ iç savaşın en şiddetli hâlinin yaşandığı

yıllarda dört yıl görev yaptı. Şurası son derece açıktı: Tufan savaşı ve savaş şartlarını iliklerine kadar yaşamış bir Bosna dostuydu. Çok daha önemlisi Tufan, bürosunu Sarayevö'ya açabilme ve çalıştırabilme cesaretini gösterebilmiş iki büyükelçiden biridir ama ailesiyle orada yaşayan tek misyon şefiydi.⁴

Turgut Özal'ın koruma müdürü Musa Öztürk, Özal'ın Bosna-Hersek'in kurulmasının ön görüşmelerini yapmak ve sağlık kontrolü için Şubat 1992'de Amerika'ya gittiğini aktarır anlarında. Merkezinde Aliya İzzetbegović ve Şükrü Turan'ın da yer aldığı o günlere ait gelişmeler ana hatlarıyla belirgin kılar: 1987 yılında yapılan bypass ameliyatı sonrası Özal'ın bir kontrolü daha gerekmektedir. Hem bypass hem de prostat ameliyatı sonrası zaman içinde bazı fiziki sıkıntılar başlamıştır. Doktorlar, Özal'a bir operasyon daha yapılması için en az iki ay hastanede kalması gerektiğini söylemişlerdir. Ne var ki o dönemde gündem çok sıcaktır, Bosna-Hersek en önemli meseledir. Özal, bu sorunu çözdükten sonra sonbaharda tekrar ameliyat olmaya karar verir. ABD'de Bush ile Bosna-Hersek sorununu görüşür ve Senegal'deki İslâm Ülkeleri Konferansı'na katılır. Buradayken Zürih'teki Şükrü Tufan'ı arayarak, Aliya İzzetbegović'i bulmasını ister. Tufan Aliya'nın Kâbe'de olduğunu öğrenir. İzzetbegović özel ana uçağı ile Kâbe'den alınıp Zürih'e, oradan da Dakar'a

² t24, 14 Kasım 2021.

³ <http://www.resmigazete.gov.tr/10 Mart 1993, s. 4.>

⁴ Şefik Onat, "Mostar Denince Akla Kan Gelir, Acı Gelir",

⁴ Hüseyin Besli, "Yıkılan ve Yapılan Köprüler Mostar ve Pazariç-Çeçenya", *Nehir*; 1995, sayı: 18, s. 54.

Bülent Yıldırım bir söyleşisinde Şükrü Tufan'ın, Türkiye'de pek çok çevrenin İHH'nın Balkanlar'da âdetâ Türkiye'nin itibarı olduğunu, Osmanlı'nın mirasını sahiplendiğini görmelerini sağlayacak açıklamalar yaptığını belirtir.

götürülür. Burada Özal ile yaptığı görüşmeden sonra da Bush'la görüşmek üzere ABD'ye gider. Sırp lar ve Hırvatlar 97 bin Bosnalıyı öldürdükleri için ABD'nin desteği ile operasyon yapılması gündemdedir. Almanlar, Fransızlar ve Ruslar Boşnakları görmek istememektedirler. Bu gelişmelerden sonra Bosna- Hersek'e askerî yardım malzemelerini götürecek turlara zorluk çıkarmamaları için Makedonya ile anlaşılır ve Hırvatlara da 100 milyon dolar rüşvet verilir. Sonuçta Özal'ın oyunu bozmasıyla Bosna-Hersek kurulur fakat Özal yaptıklarının sonucunu göremez. Olayın çözümü için ertelediği ikinci ameliyatını yaptıracak vakti bulamadan hayata gözlerini yumar.⁵

“ŞÜKRÜ BABA”NIN BOSNA YILLARI

Meslek hayatının en anlamlı dört yılını Bosna-Hersek'te geçirdiğini ifade eden Şükrü Tufan, görev süresi içinde çok acıklı hikâyelere şahit oldu. Savaşın başlarında yardımlar konusunda Türkiye'nin İran'dan geride kalmasından yakındı.⁶ Kendisi yüze yakın sivilin Sırp keskin nişancılar tarafından katledildiği kanlı pazaryeri saldırısının hemen sonrasında olay mahalline Türk bayraklı aracıyla giderek acılı halka moral vermiş ve dönemin fanatik Sırp yönetimine meydan okumuştur. O zamanın Belgrad medyasında, “öldürülecek kişi” olarak hedef gösterilmişti. İşte böylesi tavırlarından dolayı Tufan, Bosna'da devlet başkanı Aliya İzzetbegoviç'ten pastacı Şerif Elezi'ye kadar tüm Boşnakların gönlünü fethettiği için “Şükrü Baba” adıyla anıldı. Aynı zamanda Sırp ların ve Hırvatların saygısını kazandı, orada yaşayan Türkiyeliler tarafından da çok sevilip sayıldı.⁷

5 Süreyya Oral, “Özallı Yıllar 5: Alman İstihbaratı Suikastı Biliyordu”, *Milliyet*, 24 Nisan 2013.

6 Necdet Konak, “Zambaklar Solmayacak”, *Yörünge*, 15-21 Ekim 1995, sayı: 248, s. 35.

7 “Bosna-Hersek'teki savaş günlerinden tanırım Şükrü Tufan'ı. Mükemmel bir büyükelçiydi. Aliya İzzetbegoviç başta olmak üzere bütün Boşnakların candan sevgisini,

Hakan Albayrak onun bunları nasıl başardığını şöyle anlatmıştı 2003 senesinde: “Tabii ki vizyon ve misyon sahibi olarak! Türkiye'yi Bosna'da etkin bir güç hâline getirmeye azmederek! Bosna'ya adam gibi ilgi duyarak! Bosna'da kimin kim, neyin ne olduğunu iyice araştırıp öğrenerek! Bosna gerçeğine vukûfiyet kazanarak! Boşnaklarla aramızdaki derin bağın hakkını vererek! Bürokrat gibi değil dava adamı gibi davranarak! Diplomatlığın amaç değil araç olduğunu unutmayarak! Türkiye'ye yeni mevziler kazandırmak için aşk ve şevk ile çalışarak! Ve ‘Ben Bosna'da iş yapmak istiyorum’ diyen her Türk vatandaşını öpüp başının üstüne koyarak; onun işini kendi işi gibi takip ederek!”⁸

Şükrü Tufan, yıllar sonra Kütahya Dumlupınar Üniversitesi tarafından organize edilen “Dünden Bugüne Bosna” konferansında şunları söyledi: “Ayrılkçı Sırp larla Boşnak Müslümanları barıştırmak adına katıldığım uluslararası iyi niyet misyonunda Mostar'da karşı karşıya getirdiğimiz 4. Boşnak Kolordu Komutanı ile

derin hürmetini ve tam güvenini kazanmıştı. Sırp lar, Hırvatlar ve Saraybosna'daki yabancı misyon temsilcileri de Şükrü Bey'e hürmet ederlerdi. Saraybosna'da yaşayan Türkler de kendisini sevip sayarlardı. ‘Monşer’ değildi çünkü. Milletın adamıydı. Millete saygıda kusur etmezdi. İdeolojik eğilimlerinden hiç hazzetmediğini bildiğim vatandaşlarına -benim gibi vatandaşlarına- saygıda da kusur etmezdi. ‘Hepinizin büyükelçisiyim’ derdi. Biz de onu gerçek bir temsilcimiz olarak görürdük. Bosna basınında boy boy fotoğrafları, sayfa sayfa mülakatları çıktığında iftihar ederdik. Yıllarca rüzgâr gibi esti Bosna'da. Etrafında müthiş bir sempati halkası oluşturdu. Başkan İzzetbegoviç'ten Begova Camii'nin karşısındaki pastacı Şerif'e kadar herkes Şükrü Tufan a gönülden bağlandı. Nasıl oldu bu? Şükrü Tufan'ın sıcak tebessümü sayesinde, Şükrü Tufan'ın Bosna'ya gösterdiği derinlikli ilgi sayesinde, Şükrü Tufan'ın bombardıman tanımayan nezaketi sayesinde oldu; en zorlu savaş günlerinde bile önemli davetlere icabet etmesi, Türkiye'nin mevcut ve potansiyel müttefiklerini hoş tutması sayesinde?” “Latin Amerika Yılı-1”, *Milli Gazete*, 12 Haziran 2006.

8 Hakan Albayrak, “Neredesin Şükrü Baba”, *Gerçek Hayat*, 11-17 Temmuz 2003, sayı: 142, s. 9.

Sırp Milisleri Generali birbirlerine silah çekti. Silahlar ateşlenmedi. Ancak hikâyenin hüznünlü tarafı birbirlerine silah çeken bu komutanlar aynı mahallede büyümüş, çocukken çok iyi arkadaş olduklarını öğrendiğimde içim burkuldu. Onların gözlerinde sevgi, nefret, kin, pişmanlık aynı ölçüde bir aradaydı. Bosna'yı anlatırken bunları vurgulamak isterim. Bosna savaşı nizami bir savaş değildir. Bir milletin dinî, millî, kültürel değerlerine girilmiş soykırımdır. Bu savaşta yenilen insanlık onurudur. Bosna Savaşı koskoca bir insanlık ayıbıdır. Meslek hayatımda, İslâm Konferansı Örgütü'nde de bulundum. İslâm coğrafyasının Bosna'ya bakışındaki farklılıklara yakından, çoğu zaman da hayretle şahit oldum. Yugoslavya'nın dağılmasıyla açılan pandoranın kutusundan Bosna, Makedonya, Kosova sorunları, sıkıntıları tekrar gün yüzüne çıktı. Yüzyıllardır bir arada yaşamayı öğrenen halklar soğuk savaşın etkisiyle ve Batı'nın planları ile Yugoslavya çözüldü. Sorunlar çıktı. Burada günah keçisi Boşnaklar oldu. Boşnakların karşısındakiler, Batı tarafından desteklendi.”⁹

Yukarıdaki sözlerde de açıkça görüldüğü üzere Bosna trajedisine yol açan gelişmeleri bir bütün olarak değerlendirir Şükrü Tufan. Değerleriyle birlikte bir millete karşı girişilen soykırım ve İslâm dünyasının içinde bulunduğu durumu gözler önüne serer. Bosna'da yaşananların, Batı'nın Boşnaklar dışındaki grupları desteklemesiyle bir arada ele alınması gerektiğinin altını çizer. İşte onun tüm bu değerlendirmeleri üç aşağı beş yukarı Bosna üzerine yazılanların müsterek noktasıdır.

Şükrü Tufan'ı bizim için önemli kılan, bulunduğu ülkede nasıl bir büyükelçilik yapılması gerektiğini ölümü göze alarak ortaya koyan bir hariciye mensubu olmasıdır. Tufan, Bosna direnişinin yaşandığı günlerde çok büyük fedakârlıklar yaptı. Bu topraklarda alışık olunmayan türden, gölge etmek yerine ilham veren, kendini geri çekmesi gerektiği yerde geri çeken, hakikaten işiyle uğraşan, yüksek perdeden konuşmak yerine anlamlı sessizliği yeğleyen kaç diplomatımız oldu ki? Hayattayken ve ardından kurulan cümlelerin, bunca insanın takdirini tartışmasız kazanmasının ve bir yanıla ken-

9 “Emekli Büyükelçi Şükrü Tufan: Bosna Savaşı Büyük Bir İnsanlık Ayıbıdır”, *Milliyet*, 27 Ekim 2014.

dini hep mesafesiz bırakan bu adama bu denli büyük bir gönül borcu duyulmasının da sebebi yine buralarda aranmalı. Tufan'la kurduğumuz ilişki yalnızca ona değil, bize dair de bir şeyler söylüyor.

Malum 1990'larda siyasi keşmekeş yaşayan Türkiye'den Bosna-Hersek'e gönderilen yardımların merkezinde İHH yer alıyordu. Bülent Yıldırım bir söyleşisinde Şükrü Tufan'ın, Türkiye'de pek çok çevrenin İHH'nın Balkanlar'da âdeta Türkiye'nin itibarı olduğunu, Osmanlı'nın mirasını sahiplendiğini görmelerini sağlayacak açıklamalar yaptığını belirtir. Çünkü o dönemde TBMM'nin büro malzemelerini bile Saraybosna'ya İHH götürüp kurdurmuştu ki, o dönemde Saraybosna'ya girilemiyordu. Hatta bir buçuk yıla yakın bir süre, Saraybosna'ya âdeta kuş uçmuyordu ama İHH girebiliyordu.¹⁰

Şükrü Tufan'ın savaş yıllarına ait o kadar çok şahitliği vardır ki her birinin anlamı başkadır. Biliriz her şey eksik yaşanır ve sadece eksik yaşananlar andır. Onun hiçbir şeyin özetini geçmeyen belli anlara odaklanan anlatımlarından biri şöyledir: “Bir gün caddede yürüyordum. Hemen önüme bir bomba düştü ve bir çocuğun bacağını kopardı. Olay yerine gelen bir ambulans çocuğu hastaneye götürmek için yerden kaldırıp araca koyduğunda çocuk bağıırıyordu. ‘Amca bacağımı unuttuk. Bacağımı yolda kaldı.’”¹¹ Bir başka çocukla ilgili şahitliğini şu şekilde anlatır Tufan: “Eşimle bir yerdedik. Orada bulunanlar sevimli bir Boşnak çocuğa para veriyordu. Eşim de vermek istedi. Sevimli çocuk başını kaldırdı. ‘Sizden para almam, sizi tanıyorum. Türkiye Büyükelçisi hanımından para almak ayıptır.’”¹² Parçası olduğu durumları son derece duru bir biçimde anlatan bu pasajlar da yazılmalı onun erdem hanesine.

FAS BÜYÜKELÇİLİĞİ VE SONRASI

Şükrü Tufan Eylül 1996'da Fas Büyükelçiliği'ne atandı. İki yıl sonrasının Kasım ayından 2002'ye kadar Teftiş Kurulu üyeliği yaptı. Bu görevine başladığı yıllarda Balkan Ülkeleriyle İlişkiler Koordinatörü vazifesini üstlenerek Kosova'ya

10 Bülent Yıldırım, “Mazlumun Mutluluğu Bizim de Mutluluğumu”, *Yeni Şafak*, 11 Nisan 1999.

11 Hüseyin Besli, *agy*.

12 Hüseyin Besli, *agy*.

yapılan insani yardımların yönlendirilmesinde Kızılay yetkilileriyle ortak görevlerde bulundu. Daha sonra Başbakan'ın izniyle kısa bir süre Birleşmiş Milletler'e geçerek Birleşmiş Milletler Kosova misyonunu yöneten Bernard Couchener'in siyasi danışmanlığını üstlendi.

Dışişleri Bakanlığı, Sidney Olimpiyatları sırasında kafilenin sorunları, oradaki Türklerle ilişkiler ve Türkiye'nin tanıtımı gibi faaliyetler için Şükrü Tufan'ı özel olarak görevlendirdi. Tufan Ankara'ya dönmesini müteakip 2002 yılında Buenos Aires'e büyükelçi atandı. Onun atanması ile Arjantin Müslümanları doğru dürüst bir muhabata kavuştular. Zira Tufan, "Los Turcos"la iyi ilişkiler kurdu. Gelgelelim o dönemin hariçiyeye siyasetinde Arjantin ve genel olarak Latin Amerika'ya pek yer verilmediği için bu iyi ilişkiler "kurumsal bir hüviyet" kazanamadı.¹³

7 Nisan 2004'te Büyükelçi Şükrü Tufan'a, Saraybosna'nın Kurtuluş Günü olan 6 Nisan 2004 tarihinde düzenlenen törenle Şehir Konseyi tarafından Fahri Vatandaşlık Ödülü verildi. Bosna-Hersek'te ilk Türk Büyükelçisi olarak atanan Büyükelçi Şükrü Tufan'ın görev süresinin önemli bir bölümü, Dayton Barış Antlaşması öncesinde bu ülkenin yaşadığı acılı döneme rastlamaktadır. Tufan, bu zor dönemde, başından sonuna kadar Bosna-Hersek halkıyla beraber olmuştur. Anılan dönemde Bosna-Hersek halkıyla gösterdiği dayanışma dolayısıyla Tufan'ın Fahri Vatandaşlık Ödülü'ne layık görülmesi hem şahsı hem Türkiye adına onur verici bir kadirşinashlık örneği olarak değerlendirilmektedir.¹⁴

Şükrü Tufan, 2006 yılı sonunda Buenos Aires'teki görevini tamamlayarak merkeze döndükten sonra 2007 yılında İslâm Konferansı Teşkilatı Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu'nun baş danışmanı ve özel kalem genel müdürü olarak Cidde'de görevlendirildi. Haziran 2007'de emekliliğe sevk edilmesinin ardından bu görevi sürdürerek 2011 Ağustos ayına kadar Cidde'de kaldı. Daha sonraki yıllarda Aliya İzzetbegoviç'i anmak için düzenlenen toplantılarda konuştu.¹⁵

13 Hakan Albayrak, "Arjantin Müslümanları", *Yeni Şafak*, 25 Mayıs 2011.

14 https://www.mfa.gov.tr/no_55--_7-nisan-2004_-buyukelci-sukru-tufan_a-bosna-hersek-fahri-vatandaslik-odulu-verilmesi-hk_tr.mfa

15 "Aliya İzzetbegoviç Eskişehir'de Anıldı", *Yen Şafak*, 29 Kasım 2013.

Konuşmalarını Bosna'daki tecrübeleri ve anıları anlatarak zenginleştiren Tufan, bir konuşmasında Aliya için şunları söyledi: "[Onu] tanımaktan dolayı onur duymaktayım. Görüşmelerimizde diplomatik ilişkilerinin yanında dosttuk, kardeşlik. Onunla birlikteyken yaşadığım insan sıcaklığını, güveni, dürüstlüğü başka görev yaptığım hiçbir yerde yaşamadım. O iyi bir aile babası, gerçek bir Müslüman, kendi kültürlerine yürekten bağlı, halkını çok iyi tanıyan, üstün bir lider. Ayrıca çağın sorunlarıyla ilgilenen dünya çapında bir bilge ve filozoftur. Bu nitelikleriyle İslâm coğrafyasında yeni bir lider profili oluşturdu. Üstün meziyetli, karizmatik bir lider. Ondan çok şey öğrendim. Ülkesi, idealleri uğruna hapis yatan, çile çeken, mücadele eden örnek şahsiyettir. Aliya İzzetbegoviç, Bosna'yı sadece toprak parçası olarak görmez. 'Bosna, fikirdir,' der."¹⁶

Fransızca ve İngilizce bilen Şükrü Tufan Zışan Hanım'la evli ve bir çocuk babasıdır. Oğlu Korkut Tufan da Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapmaktadır. Tufan, geçirdiği beyin kanaması sonrası Acıbadem Bodrum Hastanesi'nde tedavi gördüğü hastanede 1 Mayıs'ta vefat etti. Cenazesi 3 Mayıs Cuma günü Bitez Gülsevrim Rüştü Kaynak Camii'nde ikindiye müteakip kılınan cenaze namazı sonrasında Bitez Mezarlığı'na defnedildi.

Çınarlar gibi devrilen "gönül coğrafyamıza gönül vermişleri" yitirmek biz geride kalanlar için çok zor. Acı gerçek şu ki bir dönemin kahramanları tek tek aramızdan ayrılıyor, onlarla birlikte hatırlanması gerekenler de. Şükrü Tufan kimdir?, derlerse bence burada anlatılanlardan, haberlerde geçenlerden daha fazlasıdır. Eksiği gediği fazla olan bu metni Tufan'ın diplomat olmak isteyen gençlere tavsiyesini hatırlatarak bitirmek güzel olacaktır. "Bosna büyük bir okuldu. Bize okullarda doğru diye öğretilenlerin yanlışlığını orada gördüm. Diplomat olmak isteyen gençler, yüreğinizi dinleyin. Diplomatlık yalan söylemek değildir." Eminim ki bu cümleler sizin de aklınızda kimi sorulara cevaplar bulmanıza yardım edecek, yeni soruların filizlenmesini sağlayacak.

16 https://haber.dpu.edu.tr/tr/haber_oku/544df7d30c4f1/bosna-savasi-koskoca-bir-insanlik-ayibidir

TÜRKİYE'DE EĞİTİM BİR SİSTEM SORUNUDUR

— MUSTAFA AYDIN —

Tartışılıp bitirilemeyen, asgari çözümlenip bir nokta konamayan bir sorununuz olan eğitim hayli ayrıntılı müfredat değişikliği sebebi ile bir kere daha gündeme geldi. Paradoksal bir Türkiye gerçeği olan, toplumca seçilen ama mevcut düzen açısından muhalefet sayılan iktidarlar doğal olarak bir şeyler yapılması gerektiğine inanmışlardır. Ne var ki muktedir olamayan bu iktidarlar, seçkincilerin emaneti sayılan sistem üzerinde bir düzeltme tasarrufunda bulunamamışlar, dolayısıyla da tabir caizse dişe dokunur bir şey yapamamışlardır. Önemli bir kısmı baştan toplum dışı olan, bir kısmı ise güncel hayatta çağdışı hâle gelen eğitimin tabir caizse yalnızca boya badanası ile ilgilenebilmişlerdir. Müfredat değişikliği üzerinden tartışılan bu yeni konu da böylesi bir özelliğe sahiptir.

Genel olarak eğitim, iyi bir donanım düzeyine sahip olsa da zoolojik (bir canlı, hayvani bir) varlık olarak dünyaya gelen insan, zamanla belli gelişim basamaklarından geçerek insanlaşmaktadır. Bu süreçte insan her şeyden önce, sosyologların *sosyalleşme*; antropologların *kültürleme* adını verdikleri, topluma bir uyum süreci yaşamaktadır. Sonra terbiye, eğitim gibi daha özel geliştirici bir çizgi devam etmektedir.

Birlikte yaşamak için gerekli bu süreç sosyolog Emile Durkheim'ın ileri sürdüğü gibi hep olumlu sonuçlar doğurmaz. Topluma katılan bu yeni kişi, önemli önemsiz toplumun her şeyini alır. Başka bir ifadeyle bu aldıkları, her hâliyle kişinin insanlaşmasını sağlamaz, başka yönlendiricilere ihtiyaç vardır, devreye bir yetişme ve yetiştirme işlemi girer. Bu işlem bir zincir oluşturur: Terbiye, eğitim, öğretim ve daha alt birimleri.

Bu konuda kadim kültürlerin öncelikli işi terbiyedir. Terbiye, doğal/fitri gelişimin adıdır. Terbiye günümüzde kullandığımız eğitimin bir alt birimi şeklinde düşünülmekte, talim ve terbiye ikilisinden biri kabul edilmektedir. Arapça 'alime' bilmek, bildirmek kökünden gelen talim, bilgilendirmeyle ilgili bir iştir. Belki güncel dildeki öğretim ile de karşılanabilir. Terbiye ise, iradesine müdahale etmeden insanın yetişip gelişmesini sağlama, ahlaklı-edepli hâle gelmesine katkıda bulunma işidir. Bu hâliyle terbiye yalnızca bilgilendirmenin ötesinde bir davranış kazandırmadır. Ferdin, sosyolojinin her şeyde en mükemmel bilgi ve davranışa sahip olduğunu kabul ettiği topluma uyarlanması değildir.

Esasen terbiye 'rab' kelimesinden gelir ki bu kelime Allah'ın, yarattığı varlıkları eğitip olgunlaştırma yönünün bir adıdır. Diğer bir deyişle terbiye ilahi bir misyondur. Nihai terbiye edici Allah'tır. Gerçek terbiyenin ilkelerini koyan da O'dur. O'ndan daha yüksek bir terbiyeci yoktur. Hz. Peygamber (s.) bu çerçevede "Beni Rabbim terbiye etti, ne de güzel terbiye etti!" buyurmaktadır. Pek çok konuda olduğu gibi Allah, insana bu sıfatıyla ilgili bir görev yüklemiştir. İnsanlar bu görevi kuralına uygun biçimde yerine getirmek durumundadırlar.

Ne var ki modern kültürde insan yetiştiriciliği terbiyeyi kutsal bağlarından koparıp, aşkınlığını kaybedince eğitim ortaya çıkmıştır. Şüphesiz eğitim de insanın ana rahmine düşmesinden ölümüne kadar süren bir olgudur. Başka bir ifadeyle bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık, tüm dönemlerin sorunudur. Eğitim dünden bugüne yalnızca bireyin değil, bütün toplumların sorunudur. En önemli işlevi de yeni neslin topluma uyarlanmasını, Tanrı gibi aşkın,

Eğitim sistemimiz Cumhuriyet'in başlangıçlarında uygulamaya konmuş bir projeye dayanmaktadır. Bütün kurumlarda olduğu gibi ve belki daha fazlasıyla toplumun tarihsel misyonunun reddi üzerine kurulmuştur.

diğer canlılar gibi içkin tüm varlıklarla sağlıklı ilişkiler kurmasını ve uyum içinde yaşamasını hedeflemektedir. Eğitim bir insanı yeniden inşa etme kurumudur ve insan birlikteliği için bir temel kurumdur. Sosyolog Fichter eğitimi, "Gayri resmî olarak evde ve genel kültür olarak çevrede, resmi olarak da toplumun karmaşık eğitimsel düzenlemelerinde gerçekleştirilen istemli (iradeli) bir sosyalizasyon süreci" şeklinde tanımlar. Ne var ki eğitim bu önemli işlevine rağmen insanın kendisini inşa etmesine pek fırsat vermez. Seküler, beşeri bir kurgudur, bir ilahi referans taşımaz ki sorun da buradan doğmaktadır. Ancak eğitimin bu sorunu sırf insan tarafından kurgulanmasından doğmaz, terbiyenin paradigmasını dışlamasından kaynaklanır.

GELENEKSELDEN MODERNE EĞİTİM

Modern öncesi ve dışı toplumlarda eğitim daha çok pratiklere dayanıyor, talim ve terbiye birlikte yürüyordu. Yeni nesil hayatın içinden verilen bilgi, tutum ve davranışları kendi kapasitesince içselleştirerek alıyordu. Modern kültürün dayanaklarından aydınlanma düşüncesi hemen pek çok şeyi içkinleştirdiği gibi bu olguyu da aşkınlıklarından koparıp seküler bir nitelik kazandırdı: Talim ve terbiyeyi *educatio* (Türkçede eğitim) kavramında birleştirdi. Ancak anlamında büyük bir değişiklik de oldu. Artık eğitim, insanın kendini inşa etmesi demek değildi, birilerinin kendi kafasında oluşturduğu şablona göre genç nesillerin şartlandırılıp biçimlendirilmesiydi. Terbiye formatı (düşünmek, kendini ve çevresini anlamak demek olan meditasyon) eğitimin dışında kaldı. Eğitim, her şeyden önce genç neslin bir vatandaş olarak siyaset tarafından formatlandırılmasıydı. İşin içine dâhil edilen meslek edindirme gibi bazı oluşumlar eğitime meşruiyet kazandırma işlevini yerine getirdi.

Geleneksel toplumlarda terbiye, (bugünün yaygın ifadesiyle eğitim), bir değer aktarımı

ve onun dayanaklarını oluşturma sorunuydu. Mesela Osmanlı'da en yaygın eğitim formatı olan Sıbyan mekteplerinin (bugünkü deyişle ilköğretimin) programı, okuma-yazmayı öğretmek, yeterli matematik bilgileri vermek, dini bilgileri işlemek ve âdâb kazandırma konularını kapsıyordu. Özel bilgi alanları farklı kurumlara ve toplumsal hayatın pratiklerine bırakılmıştı.

Günümüzde eğitim, kadim kültürlerin terbiyesine karşılık geliyor gibi görünüyorsa da gerçek böyle değildir. Yukarıda da belirtildiği üzere geleneksel kültürlerde eğitim yerine kullanılan terbiye, birey tabiatını ortaya çıkarma, mevcut yapıyı mükemmelleştirme anlam ve esprisini taşıyordu. Terbiyede esas olan, yetiştirmek, kemale erdirmektir. Buna karşılık eğitim, insanı bir plan dâhilinde şartlandırarak yeniden bir şekil kazandırma, ulus devlete uyruk üretme işlemidir. Geleneksel terbiyenin eleştirilebilir yönleri varsa da modern eğitim bundan daha iyi bir eğitim modeli ortaya koyabilmiş değildir. Aliya İzzetbegoviç'in dediği gibi modern eğitim, düşündürmez, bir meslek edindirmekle birlikte çıkar yollarını öğretir. İnsanın evrendeki yerine ilişkin kültürel hiçbir düşünceye yardımcı olmaz; bilim adamı yetiştirir ama bir mütefekkir (düşünür) çıkarmaz.

Ulus devletler eğitimle, insanın kendini gerçekleştirmesinden çok, rahat yönetebileceği vatandaş üretmeyi hedeflemektedir. Ulusçuluk bir din, eğitim de bu dinin dayatma aracı hâline getirilmiştir. Onun için ulus devletlerin eğitimleri doğal, arı duru bir eğitim değil, millîdir. Ne var ki bu millîlik, her ne kadar bir toplumun ortak duygularını esas alan ve dolayısıyla da herhangi bir şeyin millete aidiyetini ifade ediyor gibi görünse de bu söz konusu aidiyet devlete aittir. Bunu devletin izlediği politikadan da anlayabiliriz. Çünkü devlet bunu bir devlet politikası hâline getirmiştir. Bu çerçevede mesela İslâm düşmanlığı İsrail eğitiminin, Türk karşıtlığı Yunanistan eğitiminin vb. temel konuları arasında yer alır.

ÖĞRETİM VE MÜFREDAT

Türkiye'deki eğitim sorununa geçmeden önce değerlendirmede kullanabileceğimiz birkaç kavrama değinmek gerekiyor. Eğitimin de alt birimleri, onun gerçekleşmesini sağlayan basamaklar vardır ki aşağıya doğru bunların en önemlileri öğretim ve müfredattır. Modern eğitim her şeyden önce öğrenmeye değil, öğretmeye dayanır. Bir şeyler hedef kitleye dikte edilir, kendine özgülüklerde (genel ve özel) bir tutum ve davranış üretmesine fırsat verilmez. Bu yol, küçüklerin değer algılarını değiştirmekle kalmaz, hayatın eksenini değiştirir, işler bütünlüklü bir algılayıştan (kalbi olmaktan) çıkar, zihinsel bir kurguya dönüşür. Zihinsellik, istenildiği şekilde kurgulanabilen bir şeydir. Sizin tercihlerinize uymuyorsa onu reddeder, kendinize rahatça uydurursunuz. Diğer bir deyişle modern eğitimin sabiteleri yoktur, insana yüksek değerleri bile yüksek değer olarak algılama imkânı vermez.

Fert kelimesinden gelen ve bir bütünü oluşturan tekilleştirilmiş unsurlar anlamına gelen müfredat kelimesi eğitimde, öğretimin parça parça uygulanmasını ifade eden bir kavramdır. Bir başka deyişle öğretimin ayrıntılı bir plana bağlanması demektir. Başka bir ifadeyle öğretimde nelerin, nerede, nasıl, hangi zaman içinde, hangi yöntemlerle işleneceğini gösteren program(lar)dır.

Türkiye'de milletin oy çokluğuyla seçip işbaşına getirdiği iktidarlar ancak müfredat üzerinde bir şey yapabilirler. Genel olarak eğitim ve hatta öğretim üzerinde bir değişiklik yapma yetkisine sahip değildirler. Müfredat üzerinde yapılabilecek işler bile sınırlıdır. Uğraşılacak işler, ders saatleri kaç dakika olmalıdır, sınıf geçme nasıl olmalı, şu ders haftada kaç saat olarak verilmeli gibi işlerdir. Hatta bu konudaki bazı değişikliklere bile itiraz edilmektedir. Son müfredatta Atatürk'e yeteri kadar yer verilmediği iddiasıyla iktidar, 'sistemin asıl sahipleri' tarafından ciddi eleştirilere uğramış, bir bakıma aforoz edilmiştir. Aşağıda kısaca ifade edileceği üzere bu tür işler bir dinden çıkma eylemi görülmektedir.

Genelde eğitimin de öğretim ve müfredatın da alt birimleri olarak ilke, amaç ve hedefleri vardır. Bunlar genelde tüm plan ve programlarda olduğu gibi peşinen belirtilir. Tabi bunlar, sistemi kurgulayan seçkin(cil)lerin işi neye göre

yaptıklarını gösterir. Kurgunun ne denli seçkin olduğunu bu ilkelere anlamak mümkündür. Seçkinler toplumun istek ve beklentilerine bu ilkelere bile yer vermezler ve aşağıdaki insanların böyle bir haklarının olmadığını kabul ederler.

TÜRKİYE'DE EĞİTİM-ÖĞRETİM

Osmanlı'da eğitim yok, terbiye vardı. Herkes sıbyan mekteplerinde okuma-yazma, matematik, din bilgisi ve âdâb temel bilgilerini alır, daha fazla bilgi isteyenler medrese gibi okullara gider, hayatın gereği olan pratikler çırak-kalfa-usta sistemi içinde yetişirdi. Bu sistemin içinden de ihtiyaç duyulan, doktor, mühendis vb. çıkardı. İçinde bulunduğumuz şartlar açısından baktığımızda sorunlu bulsak da bu sistem, o günün şartları içerisinde bir sorun taşımıyordu. Basit bir örnek anlatımla, o gün binlerce özel öğrenim görmemiş bir nesil, bugün sokaklarda dolaşan ve hiçbir işe yatkın olmayan milyonlarca üniversite mezunu genç nesilden daha sorunlu değildi. Eğer bugün mevcut durumu daha olumlu buluyorsak bu fiili gerçekliklerle ilgili değil, günümüzün paradigmalarından doğan bir kanaattir.

Bugünkü eğitimle ilgili sorunlarımız tabii ki Cumhuriyet dönemine ait sorunlardır. Eğitim-sizliği Osmanlı'dan miras aldık ve ondan da bir türlü kurtulamıyoruz değil. Daha açık bir ifadeyle sorun, Osmanlı'dan devraldığımız 13 milyon insanın yüzde doksanının okuma yazma bilmemesi değil, şimdi yüzde doksanı okuma yazma bilen bir neslin niçin müspet anlamda

eğitimli olmadığıdır. İşsizler, ahlaksızlar, şiddet, ruhsal gerilimler, sosyal davranış bozuklukları, sağlıklı yaşamın kurallarını bile anlamayanlar vb. gibi sorunlar nasıl bir eğitim sisteminin ürünüdürler, düzeltebilmek için ne yapılmalıdır?

Paradoksal olarak geliştirilmesi istenen, ama değiştirilemezlik zırhu taşıyan eğitim sistemimiz Cumhuriyet'in başlangıçlarında uygulamaya konmuş bir projeye dayanmaktadır. Bütün kurumlarda olduğu gibi ve belki daha fazlasıyla toplumun tarihsel misyonunun reddi üzerine kurulmuştur. Şüphesiz yıkılmış bir devletin yerine yeni bir devlet kurmak ve yeni kurumlar oluşturmak gerekiyordu. Ama bu doğal hareket toplumsal değerleri dışarda tutmayı gerektirmiyordu. Sonuç olarak hemen pek çok ülkede olduğu gibi yeni bir ulusçu eğitim kuruldu. Bu konuda ilkeler belirlendi, hâlâ inkılaplar olarak işlemekte olduğumuz uygulamalar gerçekleştirildi.

Okumayı ve yazmayı daha kolay ve daha işlevsel hâle getirebilmek amacıyla Latin alfabesinin kabulü, Tevhid-i Tedrisât Kânunu vb. gibi girişimlerde bulunuldu. İlk Cumhuriyet döneminin ikinci adamı kabul edilen İsmet İnönü, her ne kadar "bunların tarihi ve dinî değerleri ortadan kaldırmak için yapıldığını" söylüyorsa da biz, olağanüstü bir dönemde, zaman içinde geliştirilmek üzere çağın modasına uyularak yapılmış uygulamalar olarak düşünüyoruz. Ne var ki zamanla bütün bir sistem değişmemecesine, Atatürk adına Kemalizm olarak nitelendirilebilecek bir sistem oluşturulmuş ve değişmemecesine mutlaklaştırılmıştır. Böylece de sırf toplumun, zamanla geçmişteki kadim değerleriyle buluşma imkânı ortadan kaldırılmakla kalmamış, değiştirilemezlik zırhu bugün yaşamakta olduğumuz sorunların çözüm imkânlarını ortadan kaldırmıştır. Sistemin sahipliğine soyunan seçkin kesim ve manipüle edegeldiği kitle sırf eğitimde değil, her alanda yapılan yenilikleri sistemden bir sapma olarak görmüş ve karşı çıkmıştır. Bu yaygara ortamında toplumca seçilenler, seçkinler karşısında "sistem bunların", düşüncesini bir türlü aşamamışlardır. Kendilerini bu söylemle meşrulaştırma yolunu seçmişlerdir.

Medeni hiçbir ülkede "Atatürk ilke ve inkılapları" türünden bir müfredat konusuna rastlamazsınız. Doğu'dan Batı'ya, Çin'de Mao, Rusya'da Lenin, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini, Amerika'da Washington vb. bu ülkelerin özel bir tarihi şeklinde işlenmez, kurucu kahramanlar da genel tarihe tevdi edilmişlerdir. Bunların hiçbir uygulaması, günümüzde bu ülkelerin ufkunu açacak ilkeler olarak görülmez. Tarihte görevlerini yerine getirmiş bir olgu olarak fiili değil, bir potansiyel olarak yerlerini almışlardır. Esasen fiilen ele alındıklarında mevcut toplumun ufkunu açma değil, karartma konumunda bile değerlendirilebilirler.

Aslında Türkiye'de de Kemalizm'i bu ölçeklerin dışında değerlendiremeyiz. Sözelimi bir Kemalist ilke olarak günümüz eğitim sistemlerinin tevhid-i tedrisât diye bir sorunu yoktur. Tabii ki Türkiye'nin de yoktur. İlke, totaliter uygulama dönemlerinin bir hatırasıdır. Artık sloganlarla idare edilmeyen bir dünyada laiklik, varlı yoklu istenen her şeyin üstünü külleyen bir eğitim ilkesi değildir. O zaman sormamız gerekmez mi, kutsallaştırılmış Kemalist proje, başarısızlığından yakındığımız güncel eğitim sistemimiz için neyi öngörüyor? Her tarihsel günde "Atatürk'ün anlaşılmadığı" manşetini atanlar, Kemalizm'in tarihsel bir kalıntının ötesinde sizin iyi anladığınız ama mesela benim bir türlü anlayamadığım görüş nedir, söyler misiniz? İstismardan vazgeçin, adamı rahat bırakın, olağanüstü şartlarda bir şeyler yapmaya çalışmış bir tarihi şahsiyet olarak tarihe tevdi edin.

Pek çok alanda olduğu gibi eğitim sorununun tartışılmasında da iki önemli nokta ön plana çıkmaktadır: Kemalistlerin istismarı ve bir şeyler yapma noktasındaki iktidarların bu istismar olgusunu meşrulaştırma çabası.

Kemalistlerin istismarı o kadar açıktır ki hayret etmemek elde değil. Mesela Kemalist projeyi savunanlara göre "ar-namus, şeref, fitrat" gibi kavramlar yeni müfredatta geçiyor, bunlar Atatürk ilkelerine aykırı irticâi kavramlardır. Atatürk böylesi bir düşünceye ne kadar prim verirdi bilemiyorum. Ama şimdi böylesi bir düşünceyi savunmak, meşruiyet dışı ilişkilerde bulunup çocuk peydahlayarak günlerce ülkenin gündemini meşgul edenler niye namusa karşı çıkmasın ki, eğer bu değerler şimdiye kadar

kaldırılabilmiş olsaydı televizyon ekranlarında kaykılıp çapkınlık kahkahaları atmak daha bir kolay olacaktı. Aslında bunlara göre bütün bir toplum böyle olmalı, ahlaksızlığa ihtiyacımız var, eğitim düzenlemeleri bunu sağlayabilmeli.

İkincisi, iktidarların basit savunmalarla bu iddiaları meşrulaştırmış olmalarıdır. Karşı tarafı susturabilmek için, “Bakın öyle demek istemedik, şunları yaptık”, türünden cevapların ilk bakışta bir mantığı varsa da dolaylı olarak artık tarihte kalması gereken bir projeye güncellik ve meşruiyet sağlamaktadır. Şu iyi bilinmelidir ki bir kesimin iddia ettiği gibi Kemalizm, devlet değildir, Türkiye Cumhuriyeti ona indirgenemez, şüphesiz kapsamlı ve bir o kadar etkin olmuş bir projedir ve bu etkiler de sürmektedir. Ama yüzyıl sonra her şeyin çözümü de değildir. Yoksa sık sık tıkanan ve kısmen de olsa toplumun tayin ettiği iktidarlara önü açılan sorunları yaşamaya devam ederiz.

EĞİTİMİMİZİN SORUNLARI VE YAPMAMIZ GEREKENLER

Şu anda eğitimimizin ciddi sorunları vardır. Bu sorunlar her şeyden önce sırf bir müfredat ve hatta bir öğretim sorunu değildir. Hepsi için en temel sorunlar olan ilke, amaç ve hedeflerde bile belirsizlikler bulunmaktadır. Projelerde bazı önemli noktalar hâlâ “yeni nesle manevi değerlerimizi vermek” gibi muğlak ifadelerle idare ediliyor. Toplumumuz sanki çok farklı din mensuplarından meydana gelmiş bir toplum gibi, “yeni nesle sağlıklı bir İslâm bilgisi vermek” gibi bir ifade yer alamıyor. Tabii ki pratikte de pek çok sorun yaşanıyor.

Verdiğimiz eğitim, ülkemizin gençlerine malumat verme, meslek edindirme ve kazanç yollarını gösterme hâlini almıştır ama bunu da gerçekleştirememektedir. Bu kadar işsiz gence rağmen iş dünyamız büyük bir ara eleman sıkıntısı çekmektedir. Vasıfsız işçi ihtiyacımızı da faşist çevrelerin hedefindeki Suriyeli sığınmacılarla karşılayabiliyoruz ki bunun eğitimle hiçbir ilgisi yoktur.

Her şeyi meslekten ibaret gören anlayış, insanı “alet kullanan hayvan” (homo sapiens) anlayışından daha aşağıda, insanı “kullanışlı bir alet” olarak gören bir anlayıştır. İnsanı insan yapan şey, sırf teknik olmadığı gibi toplumu geleceğe

taşıyacak olan unsur da sırf ona dayalı meslek değildir. Dünyün pek çok mesleği bugün hayatımızda artık yer almıyor. Dolayısıyla eğitimden anladığımız şey sadece işsizlik ve istihdam sorunu olmamalıdır. Bütün mesele milyonla marangoz, tornacı, elektrik teknisyeni yetiştirmek değil, işi, mesleği ne olursa olsun aynı zamanda çevresindeki tabiat ve insanla barışık, herkesin hakkına saygılı, kanaat ve şükretmeyi bilen, her şeye erdemli bakabilen insan yetiştirmektir.

Kalıcı olan, toplumsal hafızamızda perçinlenmiş, önemli bir kısmı bize özgü yüksek değerlerdir. Bu çerçevede denebilir ki eğitim sorunumuz bir kalifiye ara eleman veya bir beyaz yakalı yetiştirme sorunu değildir. Sağlıklı bir sistemin oluşturulmadığı yerde bunların neyi sağlayacağı da belirsizdir. İnsan yetiştirme sorunu, toplumsal talep sorunudur. Yoksa teknisyen yetiştirip, bundan değer üretilmesini beklemek gibi bir paradoks yaşarız, yani geometrik olarak köşeli bir daire tasavvur etmeye çalışırız.

Kozmopolit bir dünya vatandaşı değil, kendimize özgü bir nesil yetiştirmeliyiz. Ufku açık, özgür, sanal dünyadan edindiği, bir günlük ömrü olan bilgilerle yatıp kalkmayan, düşüncesini bilen ufuklu bir nesle ihtiyacımız var. Neyi, niçin yapması veya yapmaması gerektiğine kendisi karar verebilen, eleştirel düşünmeyi bilen, bunu mutlak bir ret olarak algılamayan ve bir aforizma olarak uygulamayan bir gençlik oluşturmamız. Böylece erken olgunlaşmış çocuklarla ve bir türlü olgunluk noktasına erişemeyen fazlaca büyümüş bir yetişkin kuşakla kalmayalım. Çünkü olumsuz eğitim gençlikte yaşanan ve orada kalan bir durum olmadığı gibi yaşlılıktaki hafiflikler de bütünüyle sırf yaşlanmaktan ortaya çıkmış hâller değildir.

Eğitim sorunumuz, bir dönemlerin popüler konusu meslek liseleri gibi belli alanların bir sorunu değildir. Eğitim daha derinlerde bütüncü bir iştir. Eğitimde yapılacak işler, sınıfların öğrenci sayısı, teneffüs süresi, sınıfta kimin kalıp kimin geçeceği ve eğitimin kaç yıl olacağı, öğretmenlerin hangi sisteme göre atanacağı vb. değil, terbiyevi anlamda içeriği doldurabilmektir. Şüphesiz bunlar önemsiz ve anlamsız değildir, ama söz konusu içerik halledilemediği sürece bu işler tabir caizse eğitimin bir boya-badana işi olarak kalmaktadır.

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE PARADİGMA ARAYIŞI

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Kitlesele eğitimle ilgili onlarca çalışma, tecrübe ve model bulunmakla birlikte güncel olarak ideal bir eğitim modelinden söz etmek zordur. Modern eğitimin en büyük çıkmazı, işin henüz başında düşmenin yanlış iliklenmesiyle ilgilidir. Bu, yanlış modern paradigmayla koşut gelişen sınıflandırma ve biçimlendirmedir. Michel Foucault modern sistemin kendi içerisinde keskin duvarlarla örülü öbekler ve bunlara koşut iktidar alanlarından söz eder. Modernleşme kendi kavramsal bağlamı içerisinde başta geçmiş olmak üzere şimdiki de içerisine katacak şekilde barbar, ham ve işlenmemiş olanı işleme felsefesidir ve modern anlamıyla öğretmen bu mühendisliğin bir parçası şeklinde konumlandırılmıştır. Yarının meşalecileri, aydınlık geleceğin mimarları, öte yandan Batı tipi modernleşmenin bekçileri diye kodlanan öğretmen, bir “mühendis” olarak planlanan çerçeveler dâhilinde bireyi imal eden özneler konumundadır. Batı’nın felsefesi, insan anlayışı ve modernleşme biçimiyle paralellikler içeren modern okullar ve bu okulların ana öznelerinden öğretmenler Batı dışı toplumlar için âdeta birer “misyoner” görevi üstlenmişlerdir. Okullar Batı tipi felsefe, insan ve medeniyet anlayışının kuleleri olarak kodlanmıştır. Başta Batı olmak üzere modern okulların misyonu, toplumları köklerinden koparıp günün reel piyasa şartlarına cevap üretmek şeklinde çerçevelenmiştir. Touraine’in ifadesiyle “Okul insanların köklerinden kopmasını ve hem bilgi hem akılcı ilkeler üzerinden kurulu bir topluma katılma yoluyla ilerlemeye açılmasını sağlayan bir yer,”¹ olarak özneleşmiştir.

1 Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 29.

Ekonomik faktörler, kapitalist düzen, üretim biçiminin değişmesi, insan ilişkilerinin dönüşmesi, geleneksel yapıların çözülmesi gibi pek çok faktör modern eğitim sisteminin yapılanmasını etkilemiştir. Gramsci’ye göre kapitalist medeniyette yeni bir dönemi başlatan planlı ekonomiye geçişte, yalnızca üretim biçimi değil, aynı zamanda bireyi de planlayan yeni bir işçi/insan tipi yaratmak için hayatın en mahrem alanlarını işgal eden ve bir montaj hattı ile sınırlı kalmayan felsefi anlayışların, bilgi paradigmalarının dönüşmesinin de etkisi olmuştur.² Bu anlayışın merkezini ise, modern dönemlerin bilgi üreten, yayan, kazandıran kurumları konumundaki okullar ve okullarda planlı bir şekilde işler kılınan müfredatlar oluşturmaktadır.

MODERN BİR İCAT: ÇOCUK

Günümüz eğitim sisteminde düşmenin yanlış iliklendiği kritik anlayışlarından birisi çocukluk kavramıyla ilgilidir. İnsanlık tarihinde çocukluk şeklinde bir kategori modernleşme süreciyle ortaya çıkmıştır.³ Çocuklukla bağlantılı pedagoji ve psikoloji gibi bilimler, modernleşmenin felsefesiyle örtüşecek şekilde insanı da sınıflandırarak belli yaş kategorilerine göre değerlendirir. Bunun için çocukluk yasal bir tanımlamaya sahiptir ve hukuki bir karşılığı da bulunmaktadır. Bu karşılık çocuğun hayatın pratiklerinden kopartılmasıyla ilgilidir. Çıracılık dâhil olmak

2 Krishan Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumlarda Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, çev. Mehmet Küçük, Dost Kitapevi, Ankara, 1995, s. 68.

3 Bk. Mustafa Ruhi Şirin, *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış-Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?*, Uçan At Yayınları, İstanbul, 2019, s. 22.

üzere çeşitli iş kollarına aktif katılmayan, sorumluluk alamayan, kimi açılardan belli yaşlara kadar öz bakım ihtiyaçları dâhil ailesi tarafından karşılanan ve çoğu zaman ne için bilgi aldığı belirsiz modern çocuklar, hayata uzun seneler bekledikten sonra atılabilmektedirler. Eğitim çocukların oyalandığı faaliyet olarak devam edegelmiştir. Teşbihte hata olmasın bu faaliyet içinde “okullar beşikler, öğretmenler ninni söyleyen dadılar” gibidirler. Bu seans bittiğinde çocuklara kalan ise bilmediği bir yaşama atılmaktır.

John Dewey insanların en çok düşündüğü zamanın, problemlerle karşılaştığı zamanlar olduğunu vurgulamaktadır. Bir eğitim sisteminin başarısı yetiştirdikleri bireylerin problemler karşısında geliştirdikleri çözüm stratejileriyle doğrudan ilgilidir. Eğitim gündelik hayatın pratiklerine, muhtemel sorunlara ve bu sorunlara karşı geliştirilen çözüm önerilerine pozitif etki yapıyorsa başarılıdır. Oysa Türk eğitim sisteminin üzerinde hâlen modernleşmenin özelliği olan montajcı, ezberci, tümdengelimci, ‘bilimci’ ve kalıpcı yaklaşımların hayaleti gezmektedir. Türk eğitim sistemi Lefebvre’nin tanımladığı modern çerçeveye sıkışmış bulunmaktadır. Onun tanımıyla “her bürokrasi kendi alanını düzenler; kendisine bir alan açar. Bu alanın çevresine çit çeker, işaretler koyar. Birbirinden farklı birer mali alan, idari alan, hukuksal alan vardır. Her alanı gösterebilim açısından bir yönetmelikler, kararlar, tüzüklere bağlı bir alt sistem olarak”⁴ işler kılınır. Sistemin bu şekilde konumlandığı bir kulvarda müfredat tartışmaları da sert eleştirilere maruz kalmaktadır.

Yoğun müfredat tartışmalarına rağmen dışarıdan bakıldığında Türk eğitim sistemi başarısızlık izlenimi vermektedir. Bunun somut göstergesi millî eğitim sistemindeki derslerin hepsinin aynı zamanda özel sektörde de yer alması ve bu sektörün yoğun talep görmesidir. Bugün devlet okullarında din öğretimi yapılmaktadır, oysa din eğitimi verme iddiasıyla ortaya çıkan yüzlerce özel kuruluş bulunmaktadır. İngilizce eğitim ilkökul ikinci sınıftan üniversiteye kadar verilmektedir, özel İngilizce eğitimi veren yüzlerce kurs bulunmaktadır. Matematik, fizik hatta rehberlik dâhil olmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki tüm derslerin

özeli bulunmaktadır ve bu özellerin her biri yaygın olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bugün binlerce üniversite mezunu özel sektörde öğretmenlik yapmakta ve bu alan devasa bir orduya dönüşmüş bulunmaktadır. Maddî imkânı yetenler çocuklarını özel okullara göndermekte, göndermeyenlerse bunu seçtiklerinden değil maddî yetersizlikler dolayısıyla göndermemektedirler. Burada altı çizilmesi gereken husus, bu durumun merkezi sınavlara koşut şekilde ortaya çıkmasıdır. Diğer bir ifadeyle özellerin de başarısı çocukları problemlere karşı çözüm üreten özneler olarak yetiştirmeleriyle değil, LGS, TYT ve AYT gibi sınavlarda başarı göstermeleriyle ilgilidir ve bu sınavların da çoğunlukla ezberci ve gündelik hayatla işlevsel bağları olmayan bilgilerden ibaret olduğu akılda tutulmalıdır.

Eğitimde asıl sorun balık tutmak ya da balık tutmayı öğretmek de değildir. Mesele çocukların kendi öznelliğinde kendi yöntem ve modelleriyle balık tutmayı öğrenmeleridir. Bunun karşılığı ise beceridir. Pratik hayatın, gündelik yaşamın zorluklarına karşı alternatif modeller geliştirme becerisidir. Mesele matematik, fen, biyoloji ve fizik değildir. Dört işlemler gündelik hayat, sosyal beceri, küresel süreçlere katılma, kendini ifade etme gibi süreçlerde işlevsel kullanan bir birey, matematiğin tüm bilimlerine hâkim olup da gündelik hayatla irtibatı olmayan bir bireyden daha başarılıdır.

Hâlen modern felsefi anlayışın etkisinde olan Türk eğitim sisteminin, bireyleri hayatın gerçeklerinden koparan ve beceri temelli öznellikler geliştirmesini engelleyen özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

4 Henri Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 158.

Yoğunluk: Türkiye’de eğitim müfredatı genellikle yoğun olagelmıştır. Bu müfredatların, öğrencilerin öğrenme sürecinde derinlemesine anlama becerilerini geliştirmek yerine, ezberlemeye dayalı, günü kurtarmaya yönelik malumat şeklinde olduğu ifade edilebilir. Örneğin yıllarca matematik dersine maruz kalan ancak ÖSYM sınavlarında sıfır çeken yüzlerce aday bulunmaktadır.

İçerik: Müfredatın içeriği, ulus devlet olma çabasıyla paralel olacak şekilde statik, statükoyu içselleştirmeye elverişli, merkeziyetçi, tümdengelimci ve genellemecedir. Merkeziyetçilik bir yandan müfredata dönük tasarrufların siyasal arenaya çekilmesine yol açarken, öte yandan teknoloji, dijital beceriler ve yeni durumlara karşı esnek davranmayı da imkânsız hâle getirmektedir. Müfredat içeriğinin merkezi sınavlarla test edilmesi yeteneklerden bağımsız olarak tüm öğrencilerin aynı bilgilere yoğunlaşmasına neden olmakta, bu sürecin meydana getirdiği psikolojik ve diğer tahribatlar bir kenara bırakıldığında bile ciddi emek ve zaman kaybıyla sonuçlanmaktadır. Belli sınavlarda başarılı olmak için matematik ve fizik gibi derslere büyük enerjiler harcayan bireylerden istedikleri bölümlere gidenler de gitmeyenler de bir süre sonra bu derslerden öğrendikleri teorik bilgileri hayatla irtibatı olmadığı için unutmaktadırlar.

Değerlendirme Metotları: Müfredatın değerlendirilmesi genellikle ezber koşut sınavlar aracılığıyla yapılmaktadır. Bu durum öğrencilerin kısa vadeli ezber yeteneklerini geliştirmekte, derinlemesine anlama ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine etki edememektedir. Bunun somut örneği okulları birincilikle bitiren pek çok öğrencinin ÖSYM sınavlarında başarı gösterememesi ya da okul birincisi pek çok öğrencinin dışarıdan özel ders alarak konuları anlamalarıdır.

İnter Disipliner Yaklaşım Yetersizliği: Küresel ölçekte müfredatlarda, STEM (Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik) ve STEAM (STEM’e sanatın eklenmesi) gibi disiplinlerarası yaklaşımların ağırlığı önem kazanmaktadır. Ancak Türkiye’de derslerin bütünleşik bir şekilde en azından disiplinlerarası bir perspektifle ele alındığı durumlar yok denecek kadar azdır. Müfredat klasik fordist yaklaşımı andırarak şekilde dersler arası kategorik ayrımlarla belirginleşmektedir.

Öğretmen Yetersizlikleri: Türkiye’nin yıllarca eğitim vererek mezun ettiği ancak yeterliliği konusunda şüphelerin olduğu ender mesleklerden birisi öğretmenliktir. Millî Eğitim Bakanlığı’nun da zımnen bu tarz bir kabulden yola çıktığı söylenebilir. Başöğretmenlik ve uzman öğretmenlik gibi unvanların sınavlarla verilmesi, çeşitli dönemlerde sertifikasyon marifetiyle verilen hizmet içi eğitimler öğretmen niteliklerini arttırmaya dönük çabaların bir ürünüdür. Nihayetinde müfredatların etkili bir şekilde uygulanması, öğretmenin etkinliği ve yetkinliği ile doğrudan ilgilidir. Yanı sıra yetkin ve etkin olsa bile öğretmenlerin müfredatı en iyi şekilde uygulayabilmeleri için yeterli kaynaklara ve materyallere erişim sağlaması önemlidir.

Kabaca bu şekilde özetlenebilecek Türk eğitim sisteminin genel tartışmalarına Millî Eğitim Bakanlığı’nun getirdiği çözümler çoğunlukla “palyatif” görünümündedir. Son günlerde yine Bakanlık tarafından gündeme getirilen ve kamu rızası oluşturmak için bir hafta askıda bekleyen, genel bir değişimi hedefleyen ve yeni bir paradigmaya göndermede bulunan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin yukarıdaki sorunlara ilişkin esaslı çözümler getirdiğini söylemek güçtür. Elbette ki yeni maarif modeliyle ilgili pek çok şey söylenebilir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken husus, bu modelin gündeme getiriliş biçimi, isimlendirilmesi ve kamuoyundaki yansımalarının Türk eğitim sisteminin ana sorununun, insan modeli bağlamında nasıl bir paradigma çerçevesinde yapılandırılacağı ile ilgili olduğudur.

PARADİGMA SORUNU

Yukarıda sıralanan eleştiriler genelde fasıllarla ilgilidir. Oysa eğitimde ana sorunlardan biri kök ya da asıl meselesidir. Eğitim basit biçimiyle bir insan modellemesi, idealize edilen bilgi kümesi ve karakter inşasıdır. Bu modelleme işlemi belli bir siyasi ve güç parametresi olmadan anlamsızdır. Bu durum dikkate alındığında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşümlere göndermede bulunmaktadır. Bu hâliyle başlık fazlasıyla iddialı görünmekle birlikte Türkiye’nin mirasçısı olduğu medeniyet ve geçmişine de işarette bulunmaktadır. Öncelikli olarak yeni müfredat küresel bir iddiadan yola çıkmakta ve 21. yüzyılı Türkiye Yüzyılı şeklinde kodlamaktadır. Bunun için Türkiye’nin küresel

bir güç olarak konumlanması şarttır. İkincisi ise modelden söz etmektedir. Türkiye Yüzyılı tartışmaları bir kenara bırakıldığında model söylemi kendi içinde belirsiz, muğlak bir karakter taşımakta yanı sıra dağ ile fare meselini hatırlatan yönleri bulunmaktadır. Yeni müfredat modeli yukarıda sıralanan fasıllarla ilgili hiçbir eleştiriye kalıcı bir çözüm önermiyor. Meseleyi esastan çözmüyor, kıyafet değişimi gibi bir görüntü veriyor. Öte yandan kökler ve asılların ne olması gerektiği ile ilgili de belli bir fotoğraf sunmuyor. Diğer bir ifadeyle Türk eğitim felsefesinde millî ve manevî söylemi her zaman belirgindir. Nihayetinde eğitim organizasyonunun en tepesindeki kurumun ilk kavramı millî kelimesidir.

Elbette ki Bourdieu'nun vurgusuyla "Okullar kültürel sermayenin eşitsiz dağılımını meşrulaştırarak, toplumsal sınıf ilişkilerinin hiyerarşik yapısını yeniden üretirler."⁵ Sadece bununla kalmaz belli bir fikrî yapı, habitus, eğilim, bakış açısı ve çerçeve de sunarlar. Oysa yeni modelin Türkiye Yüzyılı gibi ifadelerle anılması bir tarafa Türkiye'ye özgüllüğü veya ülkeye kattığı/katacağı özgünlüğün muğlak kalması dikkate değer bir noktadır. Bir eğitim sisteminin temeli ne olmalıdır? Türk eğitim sistemini Türkiye'ye özgü kılan dinamikler nelerdir? Bu sorular 19. yüzyıla beraber artarak genişleyen Batı tipi eğitim sistemleriyle anlam kazanmaktadır. Batı toplumunun yüzlerce yıllık tecrübesinin, yaşanmışlıklarının ürünü modern eğitim anlayışı 19. yüzyıla beraber hegemonik bir karakterle tüm toplumları etkisi altına almıştır. Nitekim modern okulların özneleştiği her coğrafya, kültür, toplum ve medeniyet kendi içinde ikilemler yaşamış, bu okulların etkin olduğu toplumların ekonomik, siyasi ve kültürel dokusu dönüşmüş, gardıropların içerikleri dahi değişmiştir.

Türk toplumunda çağdaşlık diye tanımlanan bu çerçevenin içeriği, kapsamı ve niteliği yeterince tartışılmadan ithal edilmiştir. Örneğin çağdaşlığın özelliği, vasfı ve karakteri ne olmalıdır? Bilimsel olarak tanımlanan günümüz eğitim sisteminin bilimselliğini sağlayan şey nedir? Birtakım düşünceleri bilimsel, diğerlerini dogmatik diye kodlamak kimin ve hangi kurumun yetkisindedir? Bu sınıflandırmayı kimler hangi yetkinliğe dayalı yapmaktadır? Belli çerçeveler,

5 Pierre Bourdieu-J. C Passeron, *Reproduction in Education, Society and Culture*, çev. Nice Richard, Sage P., California: 1990, s. 63-80.

kalıplar ve şablonlar içerisinde düşünmeyen bir insanı "gerici" kodlama ehliyeti ve salahiyeti kimdedir? Ritzer'in Mcdonaldlaşma⁶ diye tanımladığı ve Batı felsefi anlayışı bağlamında tek tipleşen günümüz insanı ile ilgili alternatif düşüncelerin -iddia boyutunda da olsa- gündemde olması anlamlıdır.

Bu tartışmaların önem kazanması ve anlamlı olması Türkiye'nin özgül yapısıyla da ilgilidir. Doğu ile Batı arasında "köprü" görevi gören Türkiye yüzlerce yıl İslâm dünyasının bayraktarlığını yapmış, farklı kültürel havzalarda farklı kültürlerle nüfuz etmiş, dünya sistemine kendi rengini verebilmiş, Batı dâhil olmak üzere pek çok dinamikleri etkileyebilmiştir. Ne var ki 19. yüzyılda meydana gelen yenilgiler, ortaya çıkan yeni durum, değişen güç merkezleri Türk aydınlarını yeni arayışlara sevk etmiş, bu arayışların bir neticesi olarak da dümen Batı'ya kırılmıştır. Ancak dümenin Batı'ya kırılması tek taraflı bir tercihin göstergesi olmanın yanı sıra başta Martin Luther olmak üzere pek çok düşünürün Türklerle İslâm'ı özdeşleştirdiği bir düşünsel gelenekte tek taraflı Batılılaşma yetmemekte, aynı zamanda Batı'nın da Türkleri Batı toplumu olarak görmeleri gerekmektedir. Oysa onca uğraşa, AB sürecine, Batı tipi ekonomi ve entegrasyon çalışmalarına rağmen Batı için Türkler Müslüman ve Ortadoğuludur. Kapital ve iş kollarına bakan yönleri kenara bırakıldığında eğitim bir benlik örgüsüdür ve benlik bir toplumun kendisini görme biçiminden ziyade diğerlerinin onu nasıl gördüğüyle de ilgilidir. Batı başta olmak üzere Türklerin onlarca yıl himaye ettiği Müslüman topluluklar Türkiye'ye bu gözle bakmakta ve değerlendirmektedir. Buradaki temel sorun, Türkiye'nin bu çerçevede kendisini nasıl konumlandıracağıyla ilgilidir. Elbette ki bu, Türkiye'nin tamamen Doğu'yu ya da tamamen Batı'yı tercih etmek zorunda olduğu anlamına gelmemelidir. Bu iki çizgi arasında Türkiyeliliğin belirgin olduğu bir sentez oluşturma çabası da anlamlı olabilir. Aslında Cumhuriyet'in ilk başlarında Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan Türk-İslâm-Batı sentezciliği⁷ bu arayışa dönük çabaların varlığına da şahitlik etmektedir.

6 George Ritzer, *Toplumun Mcdonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme.*, çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

7 Bk. Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. Mustafa Özsarı, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2023.

Neticede eğitimin teknik, beceri ve kapital boyutu bir kenara bırakıldığında günün sonunda Türkiyelilikle kavramsallaştırılabilecek özel bir duruştan söz etmek çok zordur. Türk eğitim sistemini Türkiye'ye özgü kılan şeyin sadece Türkçe eğitimin olduğu bir kulvarda bayrağa, pasaporta, sınura ve devlet geleneğine sahip, üstelik yüzlerce yıllık bir medeniyet anlayışının mirasçısı olan, yanı sıra kendisini küresel bir aktör olarak kodlayan ve buna koşut bir modelden söz eden Türkiye'ye hasredilecek özgün bir eğitim anlayışının olmadığını ikrar etmek gerekir. İnsan anlamı kaimdir ve hayatı, kâinatı, insanı ve çevreyi belli bir anlam bağlamı içerisinde okuyabilmektedir. Türk eğitim sisteminin günün sonunda bireylere kazandırmaya çalıştığı anlam ve değerler millî boyutu nahif ve kırılğan bir zeminde yürümektedir. Buradaki sorun liberal söylemler üzerinden Batı tipi bir kültürel "emperyalizminin" tekipleştirdiği modern toplumda küresel iddiası olagelen bir medeniyet anlayışının varisi Türkiye'nin bu süreçlere verebilecek özgün bir bilgi dağarcığına dayalı cevabının olup olmamasıyla ilgilidir. Michel Foucault güçlü iktidarların ancak güçlü bilgi paradigmalarıyla oluşabileceğini vurgulamaktadır. Tarihsel olaylar dikkate alındığında bu sözün gerçekliği ortadadır. Arap Yarımadası'nda kabileler hâlinde yaşayan Araplar, İslâm'ın getirdiği yeni bilgi biçimiyle güçlü devletler kurmuş, söz sahibi olabilmıştır. Modern Batı iktidarı yeni bilgi biçimleri üzerinden şekillenmiştir. Bu açıdan yeni bir okuma, yeni bir anlam ve değerler manzumesi ve bu değerler manzumesi üzerinde şekillenen güç merkezlerinin küresel nitelik kazanması hegemonik nitelik kazanan Batı emperyalizminin karşısında anlamlı olabilir ve bu değerlidir.

Türkiye Yüzyılı söylemi bu tür bir idealden yola çıkmaktadır. Tarihsel bağları, hitap ettiği coğrafyanın karakteri ve mirasçısı olduğu medeniyet, Türkiye'nin zaman zaman bu tarz çıkışlar yapmasını değerli hâle getirmektedir. Türkiye'de özellikle çağdaşlık vurgusu yapan ve sıklıkla laik eğitimin altını çizen aydınların belki de dikkat etmeleri gereken önemli hususlardan birisi, Türk toplumunun artık geri döndürülemez bir şekilde Batılılaştığı gerçeğidir. Öyle ki Batı artık sadece İstanbul'da değil, Tahran'da, Mekke sokaklarında ve hatta Kabil caddelerindedir. Günümüz toplumunun sorunları Batı menşeli olan modernleşmenin ürettiği sorunlardır. Bu

sorunlar çağdaşlık adına daha fazla Batılılaşarak çözülemez, belki Batı'ya alternatif olacak bilgi paradigmalarıyla çözümlenebilir.

Batı bilgi sistemine alternatif olabilecek herhangi bir iddia ve söylemden yola çıkmayan, böyle bir iddiası olmayan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin, "dinsellik" suçlanıp, "çağ dışı eğitim" olarak kodlanması Batı etkinliğinin bir örneği şeklinde okunabilir. İçerisindeki "maarif" kelimesinin yerine "eğitim" kavramının kullanılması gerektiği söylenip, maarifin anti-bilimcilikle suçlanması, Batı'ya alternatif olabilecek bir bilgi paradigmasına dayalı rızayı hedefleyecek alternatif bakış açılarının karşılaşacağı zorluklarla ilgili fikir vericidir. Batı'ya alternatif bilgi birikimi ortaya koymaya çalışan ya da en azından bu tarz bir iddiadan yola çıkan söylemlerin önündeki en büyük zorluk, büyük ölçüde rıza üreten Batı bilgi sistemine karşı alternatif modele dayalı toplumsal rıza üretmekle ilgilidir. Bakanlık tarafından askıya çıkan yeni maarif modeli bağlamındaki tartışmalar dikkate alındığında siyasal duyarlılığı yüksek Türk toplumunda bu tarz meselelerin suhuletle tartışılmasının ne kadar zor olduğu görülmektedir.

Özetle Millî Eğitim Bakanlığı'nın açıkladığı yeni modelin içeriğine ilişkin tartışmaların dincilikle ilişkilendirilip, bilimsellik, laiklik ve çağdaş değerlerden uzaklıkla ilintilendirilmesi, Batı hegemonyasına karşı bilginin re-organizasyonunu hedefleyen, düşünen ve yeni bir insan paradigmasını salık veren düşünce biçimlerinin şapkasını önüne koyduracak cinstendir. Eğitim konusuna gelindiğinde şapkası zaten yaklaşık yüzyıldır önünde olan Türkiye'nin şapkası uzun seneler daha önünde tutacağı anlaşılmaktadır. Burada, eğitimin amacını evrensel değerlerle ilişkilendiren, bireylerin evrensel insan modelleri çerçevesinde yetiştirilmesi gerektiğini savunan tezlerin millî ve manevi değerlerden ne anladıkları ise ayrı bir problem alanıdır. Robertson'ın yaklaşımıyla, küresel değerler olarak ifade edilen evrensel değerler aslında kökü Avrupa kıtası olan yerel bir kültürün her yere yerleşmesinden başka bir şey değildir. Bu gerçekler ortasında, millî ve manevi vurgusu belirgin Türk toplumunun alternatif bir bilgi sistemi ile küresel süreçlere katılım durumu değerli olabilir.

MARİFET NAZARİYESİ OLMAYAN MAARİF MODELİ

— KAMİL ERGENÇ —

Eğitim, modern sosyal bilimcilerin ekseriyeti tarafından, davranış değiştirme (*terbiye*) süreci diye tanımlanır. Bunun başarıya ulaşabilmesi için, kişinin bile isteye (*iradeyle*) dâhil olması gerektiği ifade edilir. İcbara dayalı eğitimin zahiren bazı davranış değişikliklerine vesile olduğundan söz açılırsa da icbar ortadan kalktığına tekrar eski hâle dönme durumu söz konusudur. Ki bu durumda içselleştirilmiş, sindirilmiş bir davranış değişikliğinden söz edilemez. Otoriter, cebri, müstebit, despotik yönetimlerin cari olduğu toplumlardaki öz-bilinç, kendilik, ferdiyet yoksunluğunun en önemli sebebi de budur. Böyle toplumlar Asya-Ortadoğu havzasındaki muhaberat rejimlerindeki gibi mürai kişilikler üretir.

Süleyman Hayri Bolay'ın *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü* sayfalarında eğitim “kişinin iyi yetişmesi için kabiliyetlerinin, melekelerinin muhtelif araç ve yöntemlerle gelişmesini temin eden, böylece kişiyi, bir grubu veya bir toplumu belli bir istikamete, bir alana yönlendirerek verimli olmasını sağlayan faaliyetler bütünü” şeklinde tanımlanıyor. Demek ki eğitim, terbiye süreci, her hâlükârda, muhatapta bir değişim meydana getirme, onun potansiyelini ilgi ve istidatları yönünde harekete geçirmeyi içerir.

BİLGİYE YAKLAŞIM TARZI

Fikir inşası eyleminin ilk ve en önemli basamağıdır bilgi. İnsan evvela bilgi edinir (*kesb*). Daha sonra edindiği bilgileri akıl yardımıyla “ilişki-

lendirerek” (bağ kurarak) fikir hâline getirir. Bilinçli, iradi eylem/ler fikir sahibi olanlardan sadır olur. Bilgi-fikir-yorum arasında zorunlu bir bağ vardır. Öyle ki biri olmadan diğeri anlamını yitirir. Ameller niyetlere göredir ve fakat her niyet bir bilgiye yaslanır. Başka bir ifadeyle bilgisiz niyetten bahsedilemeyeceği gibi niyetsiz amelden de söz açılmaz. O zaman sahih bir bilgilenme sürecine ihtiyaç vardır. Çünkü sahih eylem/ler sahih bilgiden neşet eder. Öyleyse eğitim öğretim sürecinin önceliği sahih bilgiyi en güzel şekilde muhatapla buluşturmak olmalıdır. Bu süreçte bilgi, verenden alana doğru belli bir içerikle yüklü aktarılır. Bu aktarım, “alan kişide” (talep edende, talebede) bir perspektif oluşturma amacına matuftur. Bu noktada, bilginin hangi içerikle sunulacağı meselesi gündeme gelecektir ki “değer sistemleri, din, ideoloji” burada devreye girer. Bilgiye içerik kazandırma, yükleme, değer sistem/ler/i (ki bu sistemlerin somut hâline medeniyet soyut hâline kültür denebilir) tarafından gerçekleştirilir. İnsanın varlığının amacı, nereden gelip nereye gittiği, bilginin kaynağı-mahiyeti ve keyfiyeti, eşyanın hakikati, iyi ve kötünün nasıl tanımlanacağı, tarih-zaman-mekân-toplum-devlet tasavvuru değer sistemlerine göre farklılık arz eder.

Bilgi, teşbihde hata olmasın nötr ve nötr olmayan olarak ikiye ayrılabilir. Esasında İslâm noktayı nazarından bilgiyi parçalamak kabule şayan değildir. Ancak biz bu metinde Türkiye özelinde eğitim-öğretim sürecini ele alacağımız için meseleyi daha anlaşılır kılacağını düşün-

Millî Eğitim Bakanı
Yusuf TEKİN

düğümüz bu tasnifi yapma ihtiyacı hissettik. Matematik, tıp, geometri, fizik, kozmoloji vb. disiplinler aracılığıyla elde edilen bilgiler, şayet herhangi bir değer sistemi tarafından renklendirilmemişse, “nötr bilgi” sınıfına girer. Bu disiplinler sayılabilen ve ölçülebilir varlıklar hakkında bilgi edinmemizi sağlar. Evrende, tabiatla içkin kural ve kanunları, sünnetullahı, adetullahı, deney-gözlem-inceleme-araştırma vs. yollarla keşfeder ve insanlığın ortak hafızasına kaydeder. Bu bilgi, insanın yeryüzü sürgünü başladığından beri birikerek bugüne kadar gelmiştir. Nebevi geleneğin son temsilcisi Hz. Muhammed’in “Çin’de de olsa alınız” dediği bilgi, Allah’ü âlem, bu olsa gerektir. Nitekim O, müslüman olmamış yakınlarından, teyzesinin kocası Harise adlı kişiyi, İran’daki Cundişapur’a tıp öğrenmesi için göndermiştir. Yüce Kur’an’dan öğreniyoruz ki evrendeki hiçbir varlık başıboş bırakılmış ya da iş olsun diye yaratılmış değildir. Her biri bir fitrat üzeredir. Aslolan bu fitratı tanımak ve onunla barışık yaşamaktır.

Öte yandan insanın ve evrenin varlık amacı, bilginin kaynağı ve mahiyeti, ahlaki ilkelerin dayanağı, siyasi-hukuki-içtimai-iktisadi sahalarda gözetilmesi gereken ilke ve prensipler, adaletin inşa ve ikamesi için referansın ne olacağı gibi hayati sorular hususunda, yukarıda işaret ettiğimiz matematik-fizik gibi disiplinler, daha genelde bilim, cevaplar veremez. Bu noktada ahlaki bir rehberliğe ihtiyaç vardır. Bu rehberlik bizatihi insanın kendisinden sadır olan bilgiyle mi (ki buna felsefi düşünce diyebiliriz kanaatin-

deyim) yoksa ilahi vahiy, nübüvvet bilgisiyle mi olacaktır? Yüce Allah insana, hem öfke-şehvet-arzu gibi güçlü duygular hem de bu duyguları denetim altına alacak, akıl ve irade (pratik akıl) bahşetmiştir. Burada soru/n aklın nereye bağlanacağıdır. Kendine bağlanması hâlinde nefsin güçlü duygularının etkisinden kurtulamaz. Bilinen insanlık tarihi bunun şahididir. Tek çare kendi dışında bir istinatgâhla (ki bu da ilahi vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiğidir) bağ kurmasıdır. İlahi vahyin, nübüvvetin rehberliği olmaksızın, insanın bizatihi ürettiği (ve yapılandırdığı) bilgidен hayır gelmez.

Düşünce tarihine nazar ettiğimizde yukarıda değindiğimiz hayati sorulara ilişkin filozofların birbirine zıt kanaatleriyle karşılaşmak mümkündür. Oysa nebevi gelenek, birbirinin izini takip eden ve kendisinden öncekini tasdik-teyittakdir eden özelliktedir. Bu bağlamda en sahih cevabı verecek olan da bu gelenektir. O zaman eğitim-öğretim süreci, bir yandan insanlığın ortak mirası olan “nötr bilgiyi” tahsil etmeyi; diğer yandan ise tahsil ettiğimiz bu bilgiyi hangi amaç uğruna ve nasıl kullanacağımıza, yapılandıracağımıza dair perspektifi, ilahi vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiğinden ilham alarak inşa etmeyi amaç edinmelidir. Bu süreç kültür hayatının şekillenmesinde de etkili olacaktır hiç şüphesiz. Kesbedilen “nötr bilginin” hangi amaç uğruna nasıl kullanılacağı (ve hatta hangi usulle, metotla -çünkü metot nötr değildir- elde edileceği sorusu) ahlaki içerikten bağımsız olmadığı için, ilahi vahiy (nübüvvet) bilgisinden ilham almadan yanıt verilemez... Hele ki 17. yüzyıldan itibaren burjuva Protestan ideolojisinin asistanlığını üstlenen bilimsel bilginin (ki bu bilgi hâlihazırda küreselleşmenin de motor gücüdür) sömürgeci, ırkçı, seküler, pozitivist karakteri barizken...

DÖNÜŞÜMLER VE KURUMSAL TECRÜBELER

Müslümanların geleneğinde eğitim-öğretimin evvela mescit, cami merkezli olduğunu, sonrasında medrese kültürünün oluştuğunu, en nihayetinde ise Osmanlı’nın 19. yüzyılı ve Cumhuriyet’le birlikte mektep, okul şeklinde bir dönüşümün gerçekleştiğini görüyoruz. Hz. Peygamber’in Medine’ye hicretle beraber temelini attığı cami, mescit eksenli eğitim, Suffe ashabı olarak da bilinen seçkin bir kitlenin oluşma-

Türkiye varlığını İslâm'a borçludur. Bu borcunu unuttuğu ya da görmezden geldiği an bu ülkenin varlık göstermesi mümkün değildir. Cumhuriyet tarihi bu borcu unutturmaya dönük radikal adımlarla doludur.

sına öncülük etmiştir. Aziz Kur'an'ın bilenlerle bilmeyenler arasına kesin çizgiler çeken sarıh beyanı ve ilim sahiplerine, âlimlere yüklediği ağır görev (Bu görevin toplumun felahını temin edecek ilmî-entelektüel-hikemi-irfani perspektif olduğunu söylemek mümkündür), Müslümanların bilgiye olağanüstü önem vermelerini sağlamıştır. Öyle ki Peygamber'in vefatından çok kısa bir süre sonra Müslümanlar, İran-Mısır-İskenderiye-Bizans gibi dönemin köklü medeniyetleriyle (herhangi bir komplekse kapılmadan) temas kurmuş, kendi bünyesine uygun olanları almış, sindirmiş ve daha üst bir mertebeye taşımıştır. Öte yandan teoloji, felsefe, mantık, tarih gibi "nötr olmayan" alanlardan yap(tır)ılan tercümelemleri, ilim havzalarında, ciddi bir tetkike tabi tutmuş (tabiri caizse teşrih masasına yatırmış) ve ortaya hatırı sayılır bir bilim-felsefe-tarih literatürü çıkmıştır. Bu literatür yıllar sonra Sicilya ve Endülüs aracılığıyla, Avrupa'da rönesans-reform ve aydınlanma sürecini besleyen önemli bir işlev görecektir. Medrese, uzun yıllar boyunca, İslâm'ın hakikat telakkisiyle mütenasip bir sosyal gerçekliğin inşasında rol oynamış ve aynı zamanda mütefekkir, sanatkâr, hekim, tarihçi, ilim adamı yetiştirerek toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sunmuştur. Selçuklular döneminde, Nizâmülmülk'ün tavassutu ve himmetiyle Nizâmiye medreseleri kurulmuş ve İslâm düşünce geleneğinin önemli simalarından biri olan Gazali bu medreselerde ders vermiştir. Nizâmiye medreseleri güneyden Bâtını, Doğu'dan Moğol, Batı'dan ise Haçlı saldırıları altında (tabiri caizse varlık yokluk mücadelesi içinde) kurulduğu için "içe kapanmacı" bir doktrinle yol yürümeyi tercih etmiştir. Akli ilimler nispeten azaltılırken nakli ilimlere öncelik verilmiştir. Selçuklular sonrasında kurulan Osmanlı Devleti bu medrese geleneğini miras alacaktır. 1453 İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in öncülüğünde kurulan Sahn-ı Seman medreselerinde içe kapanmacı doktrin aşılıp çalışılabilir da sonuç alınamayacaktır.

Böylece medrese, zamanla dinamizmini kaybedecek ve düşünce üretimi (içtihat) yerine üretilmiş düşüncenin tekrarını yapan kurumlar hâline gelecektir. Hicri ilk beş asırdaki ilmî-entelektüel inkişaf, yerini düşünsel atalete, şerh ve haşiye geleneğine bırakacaktır. Bu sonucun nedenleriyle ilgili birçok saptama yapılabilir. Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere miladi 11. yüzyılda Doğu'da Moğol, Batı'da Haçlı saldırılarının Müslüman ilim ve fikir havzalarında meydana getirdiği sarsıntı, bu gerekçelerden sadece biridir. Bunun yanında Bâtını, içrek, işraki perspektifin (büyük ölçüde tekke kültürü aracılığıyla) Müslüman bünyeye nüfuz etmesi medreseyi zaafa uğratmıştır, denebilir. Osmanlı'nın, medreseyi değil de tekkeyi öne çıkarması tefekkür geleneğimizin dinamizmine ket vuran bir başka unsur olarak zikredilebilir. Bu nedenle de Avrupa'da gerçekleşen rönesans-reform-aydınlanma hareketleri takip edilememiş hatta Katolik-Protestan gerilimde Protestanlık desteklenmiştir. Bu desteğin neye mal olduğu anlaşıldığında ise iş işten geçmiştir. Yahudi-Hıristiyan ittifakının hayat verdiği modern paradigmanın "bir proje" olduğu kavranamamış ve 19. yüzyılda Osmanlı, Avrupa'nın yarı-sömürgesi olmuştur.

Osmanlı'nın yeni Avrupa'yla ilk yüzleşmesi, 1699 sonrasında askerî mağlubiyetle, toprak kaybıyla başlamıştır. Ancak bu yüzleşme "taklit" aşamasından ileri gidememiştir. Mağlubiyetin telafisi amacıyla atılan adımlar durumu daha da içinden çıkılmaz hâle getirecektir. "Mağluplar galipleri taklit eder." kavlince Osmanlı, Avrupa'daki yeniliği kendi zeminine taşımak isteyecek, bunun için de eğitim anlayışında değişiklikler yapacaktır. Sanayi Devrimi'nin açtığı yeni çığra uyum sağlamak için meslek okulları ve mühendislik fakülteleri ihdas edilecektir. Mektep-medrese ayrımı bu sürecin sonucudur. Devletin "ilerleme" arzusunu mektep karşıladığı için buraların sayısı ve öğrenci kalitesi artarken, medrese ölümüne terk edilecektir.

CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNİN MANZARASI

Cumhuriyet'in ilanını müteakip çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla eğitim-öğretim tek elde toplanmış ve medreseler kapatılmıştır. Cumhuriyet'i ilan eden kadroların, Osmanlı modernleşmesini kemale erdirmek amacıyla Fransız İhtilali'ni referans alarak kültürel alanda attıkları radikal adımlar oldukça sarsıcıydı. En hakiki mürşit (yol gösterici) olarak benimsenen "ilim ve fen" (burada sözü edilen ilim ve fen, pozitivist, bilimperest perspektifle iç içedir.) Cumhuriyetin eğitim paradigmasının ana istinatgâhudur. Cumhuriyet tarihi boyunca bazı kozmetik değişikliklere maruz kalsa da, eğitim sistemi "köklü, yapısal" bir değişim geçirmemiştir. 21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bırakmaya hazırladığımız bugünlerde de değişen pek bir şey yoktur. İlahi vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiği hâlâ referans değildir. Seküler bilginin meşruiyeti ve tahkimatı hayli sistematik bir şekilde devam etmektedir. Otokolonizasyon projesi olan Kemalizm, muhafazakârlar eliyle, Türkiye'nin çimentosu olarak konumlandırılmaya çalışılmaktadır. Akademik sahada Avrupamerkezci bilgi-bilim-metot egemenliğini devam ettirmektedir. Kapitalist, neoliberal ahlak iktisadi-siyasi-hukuki-içtimai boyutlarıyla hegemonyasını tahkim etmektedir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli başlığıyla kamuoyunun dikkatine sunulan yeni metin de bu hegemonyaya razı olmuş görünmektedir. Günümüz kurtarmak için epistemolojik-ontolojik-zamansal bütünlük ve aksiyolojik olgunluk gibi sükkeli kavramlara başvursa da, nihai kertede, küresel "epistemik cemaatin" belirlediği kavramsal ve kurumsal çerçevenin içinden konuşmaktadır. İslâm'ın referans olması gerektiği hakikatine işaret edemediği için, medeniyetimiz gibi hayli muğlak kavramların gölgesine sığınmaktadır. Bunların 19. yüzyıl Osmanlı aydınlarının savunmacı perspektifinin sonucu olarak dilimize pelesenk edildiği pas geçilmektedir. Gelenekten esinlenerek metne yedirilen akliselim-kalbiselim-zevkiselim terkipleri ise, burjuva Protestan kültür kodları tarafından işgal edilmiş bir toplumda, sadece retorik olarak anlamlı olabilir. İlahi vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiği referans alınmadan "selim aklın-kalbin-zevkin" nasıl temin edileceği sorusunun cevabı yoktur.

Öte yandan öğretmen camiasının çoğunluğu bu kavramlarla tanışık, barışık değildir. Binaenaleyh içeriği hakkında fikir serdedecek yetkinlikten de yoksundur. Maarif modelinin ortak metninde Türkiye haritası üzerinde ağaç modeliyle gösterilen çerçeve bütünlükten uzaktır. Çünkü metinde Türkiye'nin kim olduğuna değinilmemiş, onun yerine (muhtemelen postmodernitenin yersiz yurtsuzluğu terviç eden yaklaşımının etkisini azaltmak için) vatan-millet-devlet sevgisi bağlamında bir değini söz konusudur. Oysa eğitimin gerçekten milli olması isteniyorsa (evvela) Türkiye'nin kim olduğu sorusunun yanıtı doğru verilmelidir. Uzun süreden beri bu ülkenin Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan köprü olduğu safatasıyla uyutulduk. Daha sonra bizi müze malzemesi yapmak isteyenlerin "medeniyetler beşiği" klişesi tedavüle sokuldu. Bir sonraki safha, renksiz-kokusuz-tatsız-akışkan kimliklere alan açmak ve turizm aracılığıyla yeni sömürgeciliği kolaylaştırmak için "kozmpolit kültürün ana üssü" (mozaik) yakıştırmasıydı. Ancak bir türlü bu ülkenin nasıl var olduğu (bu varoluşun ana istinatgâhunun ne olduğu) hususu vuzûha kavuşturulmadı. Otokolonizasyon projesi olan Kemalizm "kurucu unsur" olarak kodlandı ve Türkiye sömürgeci bilginin kavramsal-kurumsal hegemonyası altında yaşamaya ikna edildi. Yeni maarif modelinin de Türkiye'nin kim olduğuna açıkça değinmemesi büyük bir zaaf olarak zikredilebilir.

Kanaatimiz odur ki Türkiye varlığını İslâm'a borçludur. Bu borcunu unuttuğu ya da görmezden geldiği an bu ülkenin varlık göstermesi mümkün değildir. Cumhuriyet tarihi bu borcu unutturmaya dönük radikal adımlarla doludur. Muhafazakâr kadroların işbaşında olduğu dönemlerde de durum çok farklı değildir. Bu kadrolar hamaset ve popülizm esinli kozmetik değişim konusunda epey mahirken yapısal, paradigmatic değişim konusunda bir o kadar beceriksizdir. Bu beceriksizliğin nedeni ise hem geleneğe hem moderniteye hem de İslâm'ın mübarek beyanına yeterince aşinalık kesp edememiş olmalarıdır. Ancak ne gelenekten ne de moderniteden vazgeçebildikleri için ortaya çıkardıkları şey biçimsiz, amorf bir muhteva oluyor. Modern paradigmanın ırkçı-sömürge-

ci-pozitivist-bilimperest mahiyeti görmezden gelinerek yapılacak her müfredat zaafı maluldür. Sömürgeci bilginin karakteristiğine dikkat çekmeyen, bu bilginin hegemonyasından kurtuluş reçetesi sunmayan eğitim sistemi sadece ve sadece haramilerin sofralarına meze olacak bireyler yetiştirir.

DİL BECERİLERİ VE ÖĞRETMENLER

Yeni maarif modelinde Türkçenin önemine gösterişli cümlelerle dikkat çekilirken, ilkokul ikinci sınıftan itibaren bu ülkenin körpeçik evlatlarına Anglosakson geleneğin dilini (İngilizceyi) zorunlu tutmanın ne anlama geldiğine dair bir duyarlılık hissetmiyoruz. Sömürgeciliğin etkili biçiminin yumuşak sömürgecilik olduğu ve bunun da lisan üzerinden gerçekleştirildiği Millî Eğitim bürokrasisi tarafından herhâlde bilinmiyor. Ülkemizde İngilizce öğretiminin amaçlarından biri “turistleri rahat ettirmek”tir. Başka bir ifadeyle “beyaz adama, kadına” iyi hizmet sunmak, garsonluk yapmaktır. Diğer ve aslında daha önemli amacı ise, Anglosakson geleneğin bilgi-fikir-yorum biçimine aşına bir toplumsal bünye inşa etmektir. Akademimiz zaten çoktan aşına olmuştur. Türkçenin dekolonizasyonu (sömürgesizleştirilmesi) meselesini gündemine almayan bir müfredatın “medeniyetimiz” klişesine sığınarak, “aklıselim-kalbisekim-zevkiselim” sahibi bireyler yetiştireceğini iddia (ya da zan) etmesi ham bir hayal olmanın ötesine geçemez. Lisan bir toplumun namusu/nomosudur. Çünkü anlam-değer dünyasının izini taşır. Lisani için titizlenmeyen toplumların başını dik tutması muhaldir.

Yeni müfredatın sahadaki uygulayıcısı olması bakımından rolü hayati olan öğretmenin konumuna da kısaca değinerek bitirelim. Yukarıda öğretmenlerin çoğunluğunun yeni müfredatın kavramsal çerçevesine (ontoloji-epistemoloji-aksiyoloji-aklıselim-kalbisekim-zevkiselim vb.) aşına olmadığına, dolayısıyla bu kavramların anlam içeriğine dair ciddi bir yetkinlik zaafı taşıdığına değinmişim. İlaveten hem Millî Eğitim Bakanlığı bürokrasisinin hem de öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin de bu zaafı malul olduğunu söylemeliyim. Anlaşılan o ki yeni müfredat kurumlar arası eş güdümü de gözetmemiş.

Bakanlığın kendi bünyesinde akademi kurma niyetinin sebebi de, herhâlde, eğitim fakültelerinin zaaflarını telafi etmek olsa gerek.

Diğer taraftan öğretmenliğin itibarı sistematik olarak aşındırılıyor. Bunun son ve en çirkin (küçük düşürücü) örneği, tek amacı öğretmene biraz daha fazla para vermek olan kariyer basamakları sınavı uygulamasıydı. Mesleki tecrübeyi hiçe sayan, öğretmeni para için sahtekârlık yapmaya iten* bu sınav öğretmenlik mesleğinin onurunu, izzetini, vakarını, haysiyetini “cüz-i bir miktar karşılığında” satın almak için atılan son derece sinsi bir adımdı aslında. Bu satın alışı sayesinde kapitalist, neoliberal paradigmadan esinlenen ahlak öğretisinin serlevhası olan “paranın satın alamayacağı şey yoktur” temel ilkesi bir kez daha (hem de çok güçlü bir şekilde) egemenliğini ilan etmiş oldu. Alınan “uzman ve başöğretmen” unvanları yapılan iş bakımından hiçbir farklılık oluşturmadığı gibi, uygulanan sınavda sorulan sorular alay konusu oldu. Ortalama zekâyâ sahip lise mezunu birinin de kolaylıkla cevaplayacağı sorularla öğretmenlere unvan dağıtılarak bu aziz meslek itibarsızlaştırıldı. İnsanın kendisine yaptığı kötülük çoğu zaman başkalarının yaptığından büyüktür... Bir özeleştirici olarak diyebilirim ki sürecin bu noktaya evirilmesinde öğretmenlerin, sendikaların pasifliği ve paraya perestiş etmeleri çok etkili olmuştur. Oysa her şeye rağmen direnişi tercih edip bu itibar suikastını bertaraf edebilirlerdi.

* Bakanlığın uzmanlık ve başöğretmenlik için izlenmesini şart koştuğu videoları çoğu öğretmen izlemedi ya da boşluğa izletti. Başka bir ifadeyle “miş gibi” yaptı.

MAARİF MODELİ PROGRAMLARINA ELEŞTİREL BAKIŞ

— KÂMİL YEŞİL —

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, müfredatlar iddiası ile göz doldurdu. Çünkü bu programlar önümüzdeki yüz yılın “Türkiye Yüzyılı” olacağını söylüyor. Eğer önümüzdeki yıllar Türkiye Yüzyılı olacaksa bunun temelini tabii ki eğitim öğretim atacaktır. Zira bilim, sanat, teknik, ekonomi, kültür, çevre, uzay, uzay teknolojisi, savunma, refah, aile, millet oluş, bölgesel ve küresel güç gibi hususlarda Türkiye'nin damgasını vurmak için harekete geçirecek güç öğretim olacaktır. Bu hâliyle müfredatı bir eğitim politikası değil; bir *devlet stratejisi* ve *millî hedef* olarak isimlendirmek yerinde olacaktır.

BAKANLIĞIN SERENCAMI VE YENİ MÜFREDAT

Türkiye Yüzyılı'nın öğretim programları ile mümkün olacağını söyleyen başlık “yeni” daha doğrusu “yeniden” bir hedef koyuyor: Maarif Modeli. Maarif kavramına yabancı değiliz aslında. Çünkü Bakanlığın adı 1920-35 arası Maarif Vekâleti idi. 1935-41 arasında Kültür Bakanlığı oldu. Zira kültür işleri de Maarif Vekâleti'nin uhdesine verildi. Bu iki kavram birbirini destekleyen, güçlendiren, besleyen bir anlayışla ele alındı, diyeceğim ama diyemiyorum. Çünkü kültür işleri ile eğitim öğretim hiz-

metlerini bir arada yürütmek, tamamen devlet işleyişinde bürokratik yapının kolay işlemesi için bulunan pratik bir yol idi. 1941-46 arasında tekrar Maarif Vekillliği'ne dönüldü. 1946-50 arasında Millî Eğitim Bakanlığı oldu. Adnan

Menderes'in Başvekil olduğu Demokrat

Parti iktidarında (50-60) Maarif

Vekâleti ismi yeniden hayat buldu.

27 Mayıs 1960'tan sonra yeni-

den Millî Eğitim olan Bakan-

lık, 1983'e kadar bu unvanını

korudu. 1983'te Turgut Özal

hükûmeti bürokratik işleri

azaltmak için Bakanlık,

Millî Eğitim, Gençlik ve

Spor Bakanlığı'na çevrildi.

1989'dan beri Millî Eğitim

Bakanlığı'yız. Bu arada Nabi

Avcı'nın Millî Eğitim Bakanı

olduğu dönemde müfettişlere

maarif unvanının iade edildiğini

hatırlamalıyız.

Bütün bu değişikliklerin sebeplerini izah etmek bizi konumuzdan uzaklaştırır. Ancak söylememiz gerekiyor ki bu değişikliklerin sebepleri arasında dil tutumu var, böylece önceki iktidar ve bakana karşı bir refleks gösterildi. Tabii olağanüstü dönemlerin etkisini, yenilik yapmak tutkusunu da unutmadım. Önceki hükûmetler ve bakanlar maarif kelimesine niçin karşılar ise aynı sebepten taraftar olunduğu için bu değişikliklerin yapıldığını biliyoruz.

İster geleneğe bağlılıktan olsun ister yine yeneden anlayışı taşıyan Türkiye Yüzyılı Modeli'ne maarif denmesinin yerinde olduğunu söylememiz gerekiyor. Öncelikle Hasan Âli Yücel'i hatırlatacak olsa da yeni modele uygun olarak Millî Eğitim Bakanlığı'na Maarif Bakanlığı dense yakışırdı doğrusu. Hayret bir şey ki Hasan Âli Yücel'in ayrılmaz unvanı Maarif Vekili sözünden en çok bir kısım siyasetçiler ve siyasi oluşumlar rahatsız oldu.

Maarif kavramının diğer önemli bir kullanım alanı var. O da yurt dışındaki Türk çocuklar ve oranın vatandaşları için eğitim öğretim faaliyetini Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak yürüten Maarif Vakfı'dır. Maarif Vakfı, Türkiye içinde faaliyet gösteren bir kurum değildir. FETÖ'den devralınan okullar bu vakıf eliyle yürütülmektedir.

Maarif Modeli'ne karşı çıkanlar Bakanlığın tarihi ve Hasan Âli Yücel ile çatıştıklarını göremiyor nedense. Onların Kemalizm, Darwin, materyalizm takıntıları olduğu için yeni programlar hakkında getirdikleri daha doğrusu getirmedikleri tenkitleri geçiyorum. Bir kısım siyasetçi, medya, akademisyen yeni programlara karşı çıktı, çıkıyor diye bizim mahallenin gözü kapalı sahiplendiği Maarif Modeli'ni aslında enine boyuna marifetten yana olanlar tartışmalıdır. Çünkü en yüksek makamdan eğitim konusunda istenilen hedefe ulaşamadığı defalarca söylenmiştir. 2003'ten beri yapılan değişiklikler aynı hedefi gözetmesine rağmen istenilen hedefe niye varılmadı?, sorusunun sorulması gerekmez mi? Bu sorunun cevabı bize Maarif Modeli'nin de sonuçları hakkında bir fikir verecektir. Öyle anlaşılıyor ki istenilen hedefe varamamanın büyük vebali müfredatlara yüklenmektedir. Bundan dolayı aklı gelen ilk çare müfredat değişikliği olmaktadır. Eğer teşhis bu ise üzümlere söyleyelim ki Maarif Modeli programlarının sonucu da benzer olacaktır. Çünkü eğitim öğretim işi sadece müfredat değiştirmek olmadığı gibi seçmeli dersler koymak da değildir. Temel derslerin tamamlayıcısı olarak ihdas edilen Seçmeli Peygamberimiz'in Hayatı, Seçmeli Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Seçmeli Osmanlı Türkçesi vb. derslerle niye istenilen sonucu alamadık?, diye sorulması gerekmiyor mu? Değer merkezli müfredat da yeni ihdas edilmiş değil. Bütün bunlardan dolayı Maarif

Öyle anlaşılıyor ki istenilen hedefe varamamanın büyük vebali müfredatlara yüklenmektedir. Bundan dolayı aklı gelen ilk çare müfredat değişikliği olmaktadır. Eğer teşhis bu ise üzümlere söyleyelim ki Maarif Modeli programlarının sonucu da benzer olacaktır.

Modeli Programları en çok iktidara yakın siyasetçiler, akademya, gazeteciler tarafından tartışılmış idi. Bu hususu işaret edip geçiyorum.

TÜRKÇE VE TÜRK EDEBİYATI MÜFREDATI

Maarif "bileşik kaplar" teorisine göre işlediği için hiçbir ders ikinci derecede değildir. Çünkü bütün branşlarda yetkin insanlara ihtiyacımız var. İnsanların doğuştan getirdikleri yeteneklerinin yeşerip meyve vermesi için bütün branşlarda eğitim öğretim verilir. Ancak insanı insan, milleti millet yapacak temel değerler *asgari ölçüde* verilmek zorundadır. Türkçe yeterliliği, ana dil ve resmî dil olarak konuşmada, yazmada, dinlemede, okumada bir seviyeye ulaştırmak eğitimin temel hedeflerindedir. Bu yetkinlik veya yetersizlik diğer bütün ders ve branşları etkiler.

Maarif Modeli Türkçe müfredatına baktığımızda ortaöğretimde bu bilincin, bu yetkinliğin kazandırılmak istendiğini görüyoruz. Ancak bu hedefe varmak için *hedef* ile *araçlar* birbirini tamamlamalı. Bunu herkes biliyor. Farkına varılması gereken husus, araçların (ders kitabı, materyaller, sınıf ortamı, öğretmen ve dört dil becerisini kazandıracak metinler) hedefle, özellikle maarif hedefi ile uyumlu olup olmadığıdır. Doğrusu bu konuda hem bir imkâna sahibiz hem imkânsızlıklar içindeyiz.

Sayısal olarak hiçbir eksikliğimiz yok, diyemsek de genelde iyi durumda Millî Eğitim Bakanlığı. Başka bir ifadeyle ders kitabını hazır veriyor, öğretmen ihtiyacını ücretli öğretmen olsa da karşılıyor, sınıf ve okul fiziksel olarak var vs. Ancak Maarif Modeli'nin öğretmeni olduğunu söyleyemiyoruz. Ne demek istiyoruz? Hâlihazırda

Programlara alınan edebî türler için mutlaka bir metin havuzu oluşturulmalı, gerekirse kitapçık olarak basılmalı, okullara dağıtılmalı ve öğrencilerin okuması sağlanmalıdır. Bu husus bedava ders kitabı dağıtmaktan daha önemli ve daha faydalıdır.

öğretmenlerin hiçbiri bu programlar doğrultusunda eğitim öğretim görmedi fakültelerde. İkincisi eğitim öğretim camiası artık aynı hedefi gözeten öğretmenlerden meydana gelmiyor. Sendikalar örneğinden biliyoruz ki eğitim öğretimin en önemli ayağı ideolojik farklarla ayrılmış durumda. Ders kitabındaki bilgiyi tam öğretmeyen, doğruluğuna kani olmayan, sorgulama adına dinî değerleri bile reddeden öğretmen profilimiz var. Bütün bunlar belli oranda aşılabilir. Yeter ki Bakanlık hem velilere hem öğretmenlere Maarif Modeli'ni anlatabilsin.

Türkçe programlarına baktığımızda önceki programlardan ekstra bir fark göremiyoruz. Temalar ve dört dil becerisinin biraz daha genişletilmiş hâli diyebiliriz. Efemera, blog, e-posta, afiş hazırlama, dijital okur yazarlık, fragman gibi günümüze dair gelişmeleri de içine alan programlar için bu güncellemeler yerindedir. Bu yeni yazı, görsel okumalar için epeyce örnek de bulunuyor. Türkçe programlarının hedefine ulaşmaması için bir sebep yok. Yeter ki dersin hedefine uygun metinler ve araçlar seçilsin. Bu hususta en önemli araç okuma metinleri olacaktır. Kabul etmek gerekir ki günümüz ortaöğretiminde öğrenciler "Türkçenin Türkçesi" metin dili ile muhatap oluyorlar. Kelime hazinesi ve "Güzel Türkçe" bakımından 60 ve 70'li yılların bile gerisindeyiz. Maarif Türkçesi olarak Hasan Âli Yücel'in vekillik yıllarındaki klasiklerde kullanılan dili tavsiye edeceğim fakat her iki taraftan gelecek tepkiyi nasıl karşılarım bilmiyorum.

En azından şöyle yapabiliriz: Önce 5'ten 8'e aşamalı olarak Türkçenin edebî güzelliğini, dil tadını veren yazar ve şairlerin bazı metinlerini program havuzu oluşturularak hem ders kitabı yazarları hem öğretmen ve öğrenciler için "zorunlu" hâle getirebiliriz. 9'dan 12'ye kadarki süreçte edebî metinlerle bu konu pekiştirilir. Bu vesile

ile hatırlatmak isterim. Programlara alınan edebî türler için (5-8. sınıflar) mutlaka bir *metin havuzu* oluşturulmalı, gerekirse kitapçık olarak basılmalı, okullara dağıtılmalı ve öğrencilerin okuması sağlanmalıdır. Bunun için ayrıca bir ölçme değerlendirme bile yapılabilir. Bu husus bedava ders kitabı dağıtmaktan daha önemli ve daha faydalıdır.

YAZARLAR, EDEBİ METİNLER VE MAARİF TÜRKÇESİ

Maarif Modeli'nin hedefleri ile Türkçe programları arasındaki uyum ne yazık ki Türk Edebiyatı programında yok. En azından bu yazıyı yazdığım zaman ilan edilen programda yoktu. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki Maarif Modeli Türk Edebiyatı programı daha öncekilere göre bildiğimiz bir edebiyat programı değildir. Bu program şu hâliyle *kişisel gelişim* programı hüviyetindedir. Çünkü muhteva bu zamana kadar verilen Türk Edebiyatı'nın dönem, edebî ve düşünce ekolleri, eserler ve şahsiyetler kültürü ve bilgisi üzerine kurulu değil. K12 diye isimlendirilen programların mantığı bunu ne kadar gerektiriyor tartışılmaya açık. Ancak Bakanlık, programlarda seyreltme, öğrencilerin yükünü azaltma niyetini açıklamıştı. En iyi yorum Türk Edebiyatı'nda bu yükün Tanzimat dönemi yazar ve şairlerinin çıkarılması, Servet-i Fünûn'dan Fikret, Cenap, Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un; Mütareke Dönemi'nden Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, Yakup Kadri, Halide Edip, Reşat Nuri, Refik Halit Karay, Falih Rıfkı, Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve tabii ki Mehmet Akif'in eksiltilmesi olarak anlaşılmalıdır.

Program bu şahsiyetlere isim olarak bile yer vermiyor. Son dönem Türk Edebiyatı ve düşüncesinde temsilci ölçüğünde kimse yer almıyor programda. Necip Fazıl, Tanpınar, Dranas,

Tecer, Faruk Nafiz, Sait Faik, Memduh Şevket, Haldun Taner, Tarık Buğra, Peyami Safa, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Sezai Karakoç, İsmet Özel, Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayezid, Oğuz Atay, Safiye Erol, Münevver Ayaşlı, Sevinç Çokum, Erol Güngör, Nurettin Topçu, Cemil Meriç vs.

Günümüz edebiyatının bu önemli isimlerinin programda yer almaması ders kitaplarında da yer almayacak anlamına gelir. Yasaklanmak demek değil. Bu tercih ders kitabı yazarlarına bırakılmış görünmektedir. Oysa uzun yıllar edindiğimiz tecrübe gösterdi ki müfredatta yer almayan yani zorunlu tutulmayan hiçbir eser ve yazar ders kitaplarına girmiyor veya kerhen bir kısa metin ile geçirtiliyor. Tabiatıyla Türk Edebiyatı'nın bu büyük eserleri ve yazarları olmayınca Batı Edebiyatı da yer almayacaktır. Gerçekten Batı Edebiyatı'ndan temsil gücü olan hiçbir şair ve yazar (eser) yok programda.

Edebî eser okuyanlar bilir bu yazar ve şairlerin değerini. Hem Türk Edebiyatı'ndan hem Batı Edebiyatı'ndan soylu eserler ile karşılaşan öğrenciler sadece kültür, birey ve toplumları tanımakla kalmayacaktır. Bu edebî eserler değer odaklı bir program olan Maarif Modeli'nin de işini kolaylaştıracaktır. Öğrenciler ahlaki tutumları edebî metinlerden estetik yaşantı içinde öğreneceklerdir. Edebî metin bu değerleri vaz etmeden, kör gözüm parmağıma demeden hissettirecek araçlardır. Bundan dolayı çok iyi bir metin taraması ve havuzu olmalıdır ders kitabı yazarlarında. Yoksa ders kitapları öğüt kitapları haline gelir ki bu, öğrencileri hedeften daha da uzaklaştırır. Maarif Modeli Türk Edebiyatı programının tenkit ve tekliflere açık olduğu sürede bu eksiklikler ilgililere ulaştırıldı. Umalım ki bu makale son bir hatırlatma olsun.

Z kuşağı, yapay zekâ kuşağı denilen günümüz gençliği zaten bu eser ve şahsiyetlere ucundan kıyısından ulaşacaktır. Önemli olan Bakanlığın bir disiplin içinde temel kültür bağlamında klasikleşmiş eserleri müfredat gereği *zorunlu* olarak okutmasıdır. Maarif Modeli'ne de bu yakışır.

Son olarak programların dili, cümle kuruluşları, söz varlığı üzerinde durmak istiyorum. Aslında diğer derslerin programlarının da bütün açıklama ve kazanımlarını dil ve anlatım bakımından uzun uzun konuşmak gerekir. Çünkü birçok kazanım tekrarlarla “çoğaltılmış” görünüm arz ediyor. Muğlak ve soyut ifadelerin netlik kazanması gerekiyor. Sınırları belli olmayan açıklamalar ise hem ders kitabı yazarları hem sınıf seviyesi için yeni sorunlar demektir. Belki bu programları muhteva olarak birebir uygulamak mümkün olmayacaktır. Ancak “Maarif Türkçesi”ni öğrencilere kazandırmak az kazanç değildir. Ders kitapları ve diğer materyallerin dilinin düzelmesi için öncelikle müfredatların dilini düzeltmek gerekiyor. Çünkü hem müfredat hem ders kitapları bakımından bugün Hasan Âli Yücel döneminin kat kat gerisindeyiz. Bugün için Yücel dönemi *Tercüme* dergisinin, Şark ve Batı klasiklerinde kullanılan Türkçesine kavuşsak bu, eğitim adına büyük bir başarıdır.

Programların dili “Maarif Türkçesi” olsun derken neden bahsediyoruz. Bunun için elimizde yeterli eser de var yazar-şair de. Mütareke Dönemi yazar ve şairleri *Safahat* başta olmak üzere Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Yakup Kadri, Memduh Şevket Esenal, Abdülhak Şinasi Hisar, Münevver Ayaşlı, Samiha Ayverdi, Nihat Sami Banarlı'nın el değmemiş, özgün eserleri bize bir Maarif Türkçesi verir kanaatindeyim.

YENİ DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ MÜFREDATINA BAKIŞ

— ÖMER KANTARCI —

M illî Eğitim Bakanlığı'nın üzerinde hayli zamandır çalıştığı yeni müfredat nihayet 26 Nisan'da kamuoyuna açıklandı. Bakanlık bir hafta süreyle gorusoneri.meb.gov.tr adresi üzerinden toplumun her kesiminden görüş-öneri-eleştiri aldı. Ayrıca sendika, ilgili sivil toplum kuruluşları, vakıf¹ ve dernekler de konuyla ilgili raporlarını sunmaya başladı ve bu bir müddet daha devam edecek. Yapılan tartışma, öneri ve eleştirilerin Bakanlık düzeyinde hayırlı bir değişime vesile olmasını temenni ediyoruz.

Türkiye'de müfredatı en çok tartışılan, bağcıyı dövmeye hevesli "kültür ve medeniyet fikrinden yoksun" kesimin üzerinden bolca kıyamet kopardığı, gündem yapmaya çalıştığı müfredat hiç şüphesiz Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin müfredatıdır. Matematik, fen bilimleri, kimya, coğrafya üzerinden kayda değer hiçbir tartışma olmazken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi söz konusu olunca İslâm'ın şartını bile saymayanların, konuşma ve "yorum" yapma hakkını kendinde bulması 1983'ten beri zorunlu olarak okutulan bu dersin ve eğitim politikalarının bazı insanlar üzerinde pek de bir değişiklik yapmadığını göstermektedir. Oysa eğitim, insan davranışlarında kalıcı izler/değişiklikler yapma

süreciydi. Ayrıca din bilgisi en başta kişiye had-dini ve sınırlarını öğretmeyi hedefler. "Nefsini bilen rabbini bilir" düsturu ve Yunus'un "İlim ilim bilmektir/İlim kendin bilmektir" dizeleri aynı bilgelige işaret eder. Dolayısıyla din ve din eğitimi/öğretimi konusunda ehli olmayan insanların edeben susmaları, ön yargılarından kurtulmaları için bilenlere danışmaları ahlakın bir gereğidir, demekle iktifa edelim.²

NEDEN YENİ BİR MÜFREDAT?

Müfredatlar zaman zaman değişen sosyoloji ve oluşan imkânlar/sınırlılıklardan dolayı güncellenebilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (ve diğer derslerin) müfredatı en son 15 Temmuz darbe girişiminden sonra, oluşan yeni Talim ve Terbiye Kurulu'nun gayretleriyle 2017 yılında hazırlanmıştı. Bu çalışmanın, AK Parti iktidarları süresince Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) açısından planlanmış en iyi müfredat olduğunu söyleyebiliriz. Din kültürü ve seçmeli din derslerinin içeriği daha dengeli bir şekilde dağıtılmıştı. 2013'te seçmeli din dersleri (Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed'in Hayatı,³ Kur'ân-ı Kerim) ilk kez ilköğretim ve ortaöğretimde okutulmaya başlandığında açıkçası bu alanda müfredat ve yayın-ders kitabı başta olmak üzere hem teorik hem de pratik uygulamalarda bazı problemler ortaya çıkmıştı, 2017'deki müfredatla bu eksiklikler giderildi.

1 Çocuk Vakfı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile ilgili 10 Mayıs'ta yaptığı açıklamada modelin uygulanması hâlinde, "çocuk beyin göçü"nü tetikleyeceğini öngördüklerini belirtti. İlgili açıklama şu cümle ile sona eriyordu: "Yeni müfredatın çocukların, öğretmenlerin, velilerin, alan uzmanlarının, sivil toplum kuruluşlarının, diğer kamu kurumlarının ve tüm toplum kesimlerinin etkin katılımıyla yeniden hazırlanmasını öneriyoruz."

2 Konuyu (m)izah eden önemli bir çalışma için bk. Hüseyin Akın, *Ateistler İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Akis Kitap, İstanbul, 2005,

3 2018'den itibaren bu dersin ismi Peygamberimiz'in Hayatı olarak değiştirildi.

Şunu da ifade etmemiz gerekir; 2017’de hazırlanıp 2018’den itibaren uygulamaya konan müfredatın üzerinden değerlendirme, sonuçlarını görme için yeterli bir zaman geçmemişken yeni bir müfredat hazırlamak da tartışmalara neden olmaktadır.⁴ Günümüzde eğitimle ilgili talepler daha çok yapısal meselelerle okul ve sınıf içi disiplin, öğretmene şiddet, yönetici atamaları, eğitimcilerin özlük haklarının iyileştirilmesi gibi konularda birikmişken öğretim programlarının öncelikle gündeme alınması da ayrıca merak konusudur.

Yeni hazırlanan çalışmada DKAB müfredatıyla dolaylı yoldan irtibatı olması bakımından ilk gözümüze çarpan şey, Millî Eğitim Şûrası kararlarında geçtiği ve toplumun da beklentisi olduğu hâlde okul öncesi eğitim programında din, ahlak ve değerler eğitimine yine yer verilmemesi olmuştur. Bu yaklaşım, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli programı ortak metnindeki insanın, zihinsel, sosyal, duygusal, fiziksel ve ahlaki bakımından çok yönlü gelişiminin desteklendiği “bütüncül bir eğitim yaklaşımı”na terstir. Bakanlığın bu alanda çalışma yaptığı bilirse de yeni okul öncesi eğitim müfredatında bu çalışmanın bir karşılığı olmamıştır.⁵ Ayrıca Bakanlığın hazırladığı ortak metinde sıkça geçen disiplinlerarası ilişkinin din öğretimi bağlamında okul öncesi ve ilkokul programına

(bilhassa Hayat Bilgisi dersine⁶) yansıtılmadığı da görülmektedir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde dikkat çeken bir başka husus da sistem okuryazarlığı bünyesinde belirlenen dokuz okuryazarlık arasında dinî okuryazarlığın yer almamasıdır. Ortak metinde ahlak ve manevi değerlere, erdem-değer-eylem (EDE) modeliyle vurgu yapılırken değerlerin eyleme aktarımında dinî okuryazarlığın işlevi hesaba katılmamıştır. Programın basına yansıyan yönünde müfredatın seyreltilmesine dair Bakanlığın görüşleri olmuştur. Müfredata bakıldığında ise hem kazanımların hem de kitap sayfa sayılarının arttığı görülmektedir. Örnek olarak EDE modelinde 20 değer, 70 eylem ve 401 kazanım sıralanmıştır. Burada ilgili ilgisiz her yere değer kazanımı yerleştirildiğini, bunun da değer enflasyonuna ve yorgunluğuna sebep olacağı açıktır.⁷

MÜFREDATTAKİ BOŞLUKLAR

Bu açıklamalardan sonra 2024 yılı itibarıyla kamuoyuyla paylaşılan yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredatını konuşabiliriz. Hâlen mevcut müfredatta (4-12. sınıflar) toplam 5 ünite yer almaktaydı. Bu üniteler inanç, ibadet, Hz. Muhammed (s.), Kur’ân-ı Kerim, ahlak ve kültür konularına göre planlanmıştır. Yeni müfredatta bu planlanmanın bozulduğunu, daha karmaşık bir düzenlenmeye gidildiği görülmektedir.

4 Nitekim Çocuk Vakfı başta olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşlarının açıklamalarında, 2017’deki geniş kapsamlı düzenlemelerin uygulama sonuçlarının görülmeden bir değişikliğe gidilmesi istikrar bakımından sorunlu görüldü.

5 Değerler Eğitim Merkezi, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” Değerlendirme ve Öneriler <https://dem.org.tr/arastirma/degerlendirme/2024/05/degerlendirme-turkiye-yuzuyili-maarif-modeli>

6 Oysa bu derse mesela Mustafa Ruhi Şirin’in *Güzelden Güzeli* kitabında yer alan şiirlerindeki çocuğa yönelik ilkesi ışığında aktarılacak kazanımların çocuklarımızın “öncelikli yüksek yararı” bakımından sağlayacağı fayda fevkaladenin fevkinde olacaktır. Bizi “güzelliklerle dolu bir dünyaya” götüren bu şiirler için bk. Mustafa Ruhi Şirin, *Güzelden Güzeli*, Uçan At Yayınları, İstanbul, 2023.

7 Değerler Eğitim Merkezi, *agr*.

Mesela 4. sınıf öğretim programına baktığımızda ilk ünitenin “Allah Sevgisi”, ikinci ünitenin “Peygamberler Sevgisi” başlığını taşıdığını görüyoruz. İki ünite de peş peşe sevgi temasının işlenmesi bir yana henüz daha Hz. Muhammed (s.) hakkında yeterli bilgi verilmemişken diğer peygamberlerden söz edilmesi eğitimde merhale merhale ilerleme ilkesine uymayan bir yaklaşımdır. Kaldı ki 4. sınıf talebeleri ilk kez din dersi görmenin heyecanı içindedir. Onlara İslâm peygamberinden başlayarak bir eğitimin verilmesinin daha uygun olacağını düşünüyoruz.

5. sınıf müfredatında da benzer boşlukların olduğu görülmektedir. Peygamberimiz'den bahseden bir ünite yine yer almamakta, onun yerine “Peygamber Kıssaları” başlığı altında bir üniteye yer verilmektedir. Hz. Muhammed dışındaki diğer peygamberlerin hayat hikâyeleri de tabii ki önemlidir ama öncelikle çocuklarımızı hâtemü'l-enbiyâ olan Resûlullah'ı (s.) tanıtmak gerektiği izahtan varestedir. Yeni müfredatta Peygamberimiz'e sadece 6 ve 7. sınıfta birer ünite (Peygamberliğinden Önce Hz. Muhammed, Peygamber Olarak Hz. Muhammed) yer verilmesi eksik bir yaklaşımdır. Ayrıca peygamber kıssalarının önceki programda olduğu gibi ünite sonlarına dağıtılması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. 5. sınıf programından “Adap ve Nezaket” ünitesinin kaldırılması da doğru olmuştur. Bu dönem (şubat ayı itibarıyla) seçmeli dersler arasında eklenen Âdâb-ı Muâşeret dersi düşünülerek kaldırılmış olabilir. Fakat bu dersin (Âdâb-ı Muâşeret) seçmeli olduğu için her okulda okutulmadığını, kitabının bile henüz yayımlanmadığını hatırlatmakta fayda var.

6. sınıf öğretim programındaki değişiklikler de tartışmaya açık. “Zararlı Alışkanlıklar” ünitesinin tamamen, “Namaz” ünitesinin ise 5. sınıf programına kaydırılması bize isabetsiz olmuştur. Zararlı alışkanlıklara kısmen 8. sınıftaki “Din ve Sosyal Hayat” ünitesinde değinilse de bu yeterli değil, konunun müstakil şekilde ele alınması daha elzem bir durumdur. Namaz konusunun öğrencilerin yeterince ezbere sure bilmediği 5. sınıfta ele alınması, ilerleyen süreçlerde dinimizin en önemli ibadetine değinilmesi de büyük bir eksikliktir. Tekrar eskisi gibi namaz ibadetinin 6. sınıfta ele alınması çocukların bedensel ve ruhsal gelişimlerine daha uygun olacaktır.

Taslak müfredatta en çok tartışılan diğer bir husus da 7. sınıf öğretim programıdır. Soyut yönü ağır basan kader ve kaza inancı, mezhepler konusunun anlatıldığı “İslâm Düşüncesinde Yorumlar” ve yeniden müfredata alınan “Yaşayan Dünya Dinleri” konularının hepsinin 7. sınıfta toplanması ciddi bir problemdir. Kavranması güç konular olmaları bir yana “Yaşayan Dünya Dinleri” gibi lise düzeyinde verilmesinde neredeyse herkesin hemfikir olduğu bir konunun tekrar ilköğretim müfredatına hem de 7. sınıf konularına alınmasının anlaşılır bir tarafı bulunmamaktadır. Kader ve kaza konusu tekrar 8. sınıf konularına dâhil edilmeli, “Yaşayan Dünya Dinleri” konularının ise lise müfredatında verilmesi daha uygun olacaktır, çünkü ilk başta çocuklarımızın kendi inanç ve kültür değerlerini öğrenmeleri/bilmeleri gerekir, sonraki süreçte elbette dünyadaki inanç sistemlerini öğrenmeliler.

Yeni müfredatta müspet gördüğümüz yönler de elbette var. Bunlardan biri 8. sınıf öğretim programında yer alan “Müslümanların Bilim ve Kültüre Katkısı” başlıklı ünite. İnsanlık tarihi boyunca son beş yüz yıl hariç bilim, kültür ve medeniyete doğu toplumları yön vermiştir. İslâm kültür ve medeniyetinin birikimini hakıyla bildiğimiz, öğrendiğimiz veya içselleştirdiğimizi söyleyemeyiz. Dolayısıyla Müslümanların kendi zengin bilim ve kültür tarihlerinin gelecek kuşaklara öğretilmesi medeniyetimizin devamı ve varoluşumuz açısından önemlidir. Bugün filozof veya bilim insanı deyince belli çevrelerce sadece batılı isimlerin akla gelmesi batı merkezli çarpık eğitim anlayışının, özgüvenden yoksun kompleksli yaklaşımın neticesidir.

Müfredatta her ünitenin sonunda dua ya da sureye yer verilmesi gibi 2017'deki kazanımların çoğunun korunması da isabetli olmuştur. Bununla birlikte “uygulamaya ilişkin esaslar” bölümünde yer alan bu dua, ayet ve surelerle ilgili “öğrenciler ayetleri ezberlemeye zorlanamaz,” ifadesinin biraz daha yumuşatılıp “öğrencilerin ayetleri ezberlemesi teşvik edilir,” şeklinde düzenlenmesi din kültürü öğretmenlerinin işini daha iyi yapmalarını sağlayacaktır.⁸

8 Davet Araştırmalar Merkezi, Taslak Müfredat İnceleme ve Değerlendirme Raporu, <https://davam.org.tr/projeler/mufredat-inceleme>

LİSE DKAB MÜFREDATI (9-12. SINIFLAR)

Lise öğretim programının girişinde kullanılan temel kabullerde ve anahtar kelimelerin seçiminde bir özensizlik görülmektedir. Bazı konuların yüzeysel geçildiğini de söyleyebiliriz. Mesela 9. sınıf 3. ünitesi “İslâm’da İbadetler” başlığını taşımaktadır. Bu konu anlatılırken temizlik (abdest, gusül, teyemmüm) ve namazın da alt başlık olarak geçmesi gerekirdi. Çocukların çok önceden 6. sınıfta (yeni müfredata göre 5. sınıf) namaz konusunu gördüğünü unutmamak gerekir.

11. sınıftaki “Dünya ve Ahiret” ünitesinin kaldırılmış olması da itikâdî konuların aktarımında boşluklara neden olmaktadır. Seküler bir hayatın dayatıldığı zamanımızda Bakanlığın üzerinde durduğu erdem-değer-eylem ilişkisini sağlam bir zemine yaslamak istiyorsak ahiret inancına, dünya-ahiret dengesine vurgu yapan bir ünitenin olması kaçınılmazdır.

Lise müfredatındaki bir başka boşluk peygamber kıssalarına ve sahabilere yeterince yer verilememesidir. Önceki müfredatta “Hz. Muhammed ve Gençlik” ünitesinde genç sahabilerden söz edilirdi, yeni hazırlanan öğretim programında ise buna yer verilmemiş. Yine peygamber kıssaları konusunda birkaç yer hariç fazla bilgi verilmiyor. Oysa başta öğrencilerimiz olmak üzere toplumumuz kıssa kültürüne aşinadır ve bu da kültürümüzde kalıcı öğrenmeyi sağlayan bir metottur. Bu konudaki eksikliklerin kültürel gerçekliğimizi dikkate alarak giderilmesi gerekir.

Tüm bu eleştirilerle birlikte lise müfredatında müspet gördüğümüz bazı değişiklikler de vardır. Önceki müfredatta 9. sınıf öğretim programında yer alan “Gönül Coğrafyamız” ünitesinin 11. sınıfa alınması ve “İslâm Medeniyeti ve Gönül Coğrafyamız” şeklinde revize edilmesi çok isabetli olmuştur. Ülkemizin kültür ve medeniyet mirasının korunması, aktarılması, gençlerin tarih ve coğrafya bilincinin arttırılması, kardeş ülkelerle kurulan bağları anlayabilme ve medeniyet bilinci bakımından bu ünitenin önemli boşlukları dolduracağı muhakkaktır. 12. sınıfa dâhil edilen “Din ve Aile” ünitesi de müspet bir adımdır. Fakat ünitenin içeriğinin

daha zenginleştirilmesi gerekmektedir. Önceki müfredatta yer alan ve bu müfredatta da ünite sonlarında yerini koruyan “Kur’ân’dan Mesajlar” bölümünü de yüce kitabımızı anlama ve yorumlama konusunda faydalı gördüğümüzü söylemeliyiz.

SONUÇ

Müfredatın, eğitim-öğretim programlarının hayal kırıklığına yol açmadan başarıya ulaşması, toplumsal bilinç ve dışarıdaki hayatla irtibat kurmasıyla anlam kazanacaktır. Okulda verilen eğitim topluma ve sokağa yansımıyorsa, bunun için gerekli yasa ve kanunlar cari değilse verilen eğitim, öğretilen program amacına ulaşamayacaktır. Örnek vermek gerekirse son yıllarda aile mefhumunun önemine resmi mercilerin dikkat çektiği herkesin malumudur. Bununla birlikte her gün televizyonlarda ailelerin tüm mahrem ilişkilerinin anlatıldığı (ifşa edildiği de denilebilir) programlarda aile kurumu ciddi şekilde zarar görmektedir. Toplum ve bilhassa gençleri evlilikten ve aile hayatından soğutan, şüyu vukuundan beter bu durumların alenileşmesinin kimseye bir faydası olmayacaktır. Çeşmenin içine temiz ve kirli su birlikte akarsa musluktan çıkan suyun içilebilir olduğunu kimse iddia edemez.

DKAB müfredatının eleştiriler dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmesi, Millî Eğitim Şûralarında da geçtiği üzere okul öncesi ve ilköğretim müfredatına din öğretim programının dâhil edilmesi, bazı sınıflardaki kazanım enflasyonunun azaltılması, ünite konularının daha dengeli dağıtılması, dinî okuryazarlığın ve alan becerilerinin aktif hâle getirilmesi ve disiplinlerarasılık ilkesinin geçerliliğinin artırılması gerekmektedir. Bazı olumlu değişiklikler olmakla birlikte DKAB müfredatının problemleri ve tartışılmalı yönleri çok daha fazladır.⁹

9 Geçen ayın sonuna doğru (24 Mayıs 2024) Talim ve Terbiye Kurulu’nun mevcut müfredatı, gelen eleştiri ve görüşler doğrultusunda bazı değişiklikler yaparak onayladığına dair haberler geldi. Yazıyı kaleme aldığımızda revize edilen müfredat kamuoyu ile paylaşılmamıştı, yapılan eleştiri ve önerilerin dikkate alındığını temenni ediyoruz. Aksi hâlde Bakanlık ve Kurul ciddi bir vebalin ve sorumluluğun altına girmiş olacaktırlar.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÜZERİNE

— MUSTAFA GÜLALİ —

Eğitim müfredatı, Türk eğitim sisteminin temel sorunlarından biridir. “Muasır medeniyetler” seviyesine çıkabilmenin en kesin-ama asla kestirme olmayan, aksine zahmetli, sancılı-yolu dört başı mamur, tabii ve sağlıklı bir müfredat hazırlamaktır. Fakat yüzyıldır bu hedef gerçekleştirilemediyse, sürekli pansuman tedbirlerle kanayan yara tedavi edilmeye çalışıldıysa ve uzun yıllar siyasi/ideolojik çevrelerin maksatlı politikalarının deneme tahtasına dönüştürüldüyse elbette kangrene dönüşmüş bu meseleye en yetkin kişi ve kurumlarca el atılması gerekirdi. Öyle de oldu. Millî Eğitim Bakanlığı, “sadece son bir yılın değil, on yıllık uzun soluklu bir çalışmanın ürünü” dediği yeni müfredat çalışmasını “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” ismiyle 26 Nisan Cuma günü kamuoyu ile paylaştı.

Öğretmen, uzman ve akademisyenler marifetiyile hazırlanan taslak, memnuniyet şöyle dursun, çok ciddi tartışmaları da beraberinde getirdi. Siyasetten düşünce kuruluşlarına, eğitim ve akademi çevrelerinden sivil toplum kuruluşlarına varıncaya kadar hemen her kesim müfredata ilişkin yorum ve değerlendirmelerde bulundu. Kimileri sadra şifa bir taslak olmadığını, kimileri iyi niyetli ama hayal kırıklığı yaratacak kadar yetersiz bir çalışma olduğunu, kimileri dinî,

kimileri seküler, kimileri de renksiz, kimliksiz ve kişiliksiz bir program olduğunu söyledi.

NESİL VE GELECEK TASAVVURU

Müfredat, medeniyet ve zihniyet olarak aidiyet hissedilen dünyanın temel kodlarını taşır. Tarih, kültür, dil, din, inanç, ufuk, algı, hedef ve gaye; ortak akılla tahkim ve tanzim edilmiş müfredatta -muğlak değil- ayan beyan görülür. Mevcut insan ve toplum kalitesi, müfredatın da kalitesini verir. Bu coğrafyada yaşanan asırlık buhran ve inkırazların asıl sebepleri eğitim, kültür, aidiyet ve medeniyet parametreleri olduğuna göre müfredat da aslında bu parametreleri ihtiva eden bir pusula ve yol haritası mesabesindedir. Dolayısıyla yaşanan buhranların müfredatla sebep-sonuç bağlamında doğrudan bir ilişkisi söz konusudur. Eğitimde müfredat çalışmalarına “ideal nesil” yetiştirme mücadelesi şeklinde bakmak gerekir. “Nasıl bir nesil, nasıl bir gelecek tasavvuru?” sorularının cevapları müfredatta mevcuttur.

Eğitim sistemlerinin varlık amacı temelde zihin ve kimlik inşasıdır. İnşa olunan bireyin dün-bugün ve yarın anlayışı, içine doğduğu toplumun tarihî dokusuyla ve kadim medeniyet tasavvuruyla hemhâl, en azından barışık olmalıdır. Bu iki özellik eksik bırakıldığında tarih,

coğrafya ve medeniyet değerleriyle didişme ve husumet başlar. Husumetler yabancılaşmayı ve kopuşları beraberinde getirir. Her kopuş da yamanmayı ve eklemlemeyi doğurur. Kökünden kopan nesiller kurur, soysuz ve zürriyetsiz bir hâl alır. Osmanlı medeniyet anlayışının zayıflamasında ve sonrasında Cumhuriyet’le bir başka yörüngeye girmesinde, yepyeni paradigmalara bugün zihin, tasavvur ve söylemde; değer, erdem ve eylemde kriz ve buhran, toplumun her kesiminde bütün şiddetiyle hissediliyorsa bunun sebeplerini eğitim öğretimde ve bunları bir program dâhilinde icra etmenin en derli toplu haritası olan müfredatta aramak gerekir.

Türk eğitim sisteminin içselleştirilmiş sağlıklı bir felsefesi yoktur. İddia edildiği gibi “özgün bir felsefesi” ise hiç yoktur. Felsefesi olmayan bir eğitim sistemi değerlere yabancılaşma sorunu yaşar. Nedir bu değerler? Bu toprakları var eden, ulvi gayeler için can ve mal feda etmek suretiyle taşı toprağı vatan kılan, beşeri insan, toplumu millet yapan ne ise odur. Dindir, inançtır, ahlak, medeniyettir, erdemdir, estetik, hedef, merhamettir, yardımlaşmadır, çalışkanlıktır; iyi, güzel ve doğru olan her şeydir...

DİL VE ZİHİN KARIŞIKLIĞI

Millî Eğitim Bakanlığı’nın taslak olarak sunduğu metinde renksizlik ve tatsızlık vardır. Zira başta değer, insan, ideal insan ve ahlak, madde mana ve beden ruh bütünlüğü olmak üzere pek çok kelime ve kavram net bir şekilde ifade edilmemiştir. İçi başka şekillerde de doldurulmaya müsait, muğlak ve müphem bırakılmış kavramlar eğitim programlarında belirleyici ve yol gösterici olamaz. Hangi dünyanın insanı? Hıristiyan Batı’nın mı, Müslüman Doğu’nun mu? “İdeal insan” ne ifade etmektedir? Tasavvufteki “insan-ı kâmil” kavramına mı denk düşmektedir, Kur’ân’ın “muttaki insan” kavramına mı? Yoksa çağdaş zihin kodlarıyla çerçevesi çizilmiş seküler bir varlığa mı? Hiçbiri vuzuha kavuşturulmamıştır.

Müfredatın biraz Batı, biraz Doğu norm ve “değer”leriyle birleşip bütünleşerek neticeye gitmeye çalışan seçmeci/eklektik, ürkek ve kaygılı bir zihinle hazırlandığı belli olmaktadır. İnsan vurgusu yapmak bir metni insani ve tabii kılmaz. Ahlak vurgusu yapmak da öyle. Kelime ve kavramlar, dolu ve doygun anlamlarıyla, medeniyet mefkûresine uygun şekilde

kullanılmazsa karışık ve parçalı bir kafa yapısı zuhur eder. Ödünç alınmış yahut ithal edilmiş kavramlarla düşünce oluşturmak müfredatı “millî ve yerli” de yapmaz. Taslağa hâkim dil, “yabancı” bir dildir. Öz motivasyon, öz farkındalık, öz yönetim gibi “öz”leştirici kelimelerin kadim geleneğimizde bir izi ve sesi olan nefis, terbiye, tezkiye, irade, muhasebe, murakabe gibi kelimelere mukabil kullanılması bu yabancılaşmanın göstergesidir. Bundan maksat fonetik veya morfolojik farklılık değil, semantik farklılıktır. Evrensellik etiketiyle satılan düşünceler tamamen öznel ve siyasi/politik mülahazalar içerdiği hâlde bunu mutlak doğruymuş gibi eğitim programlarına dâhil etmek önü alınmayacak sorunlara kapı aralayacaktır. Batı’nın/ ABD’nin, temel yargularını çeşitli projeler adı altında üçüncü dünya ülkelerine ihraç ettiği/ pazarladığı öteden beri bilinmesine rağmen “Türkiye Yüzyılı” gibi büyük ve iddialı isimlerle bu projelere teşne olmaya çalışmak çok daha ciddi sorunlara sebebiyet verecektir.

Bu coğrafyanın sorunlarına yine bu coğrafyanın dil ve düşünce imkânlarıyla çözümler aramak en sağlıklı yoldur. Eğitim, sanat, bilim, felsefe, din, inanç, ahlak, insan, düşünce, dil sorunlarına, iman edilmiş bin dört yüz yıllık köklü medeniyet değeriyle yaklaşmak zorunluluğu vardır. Batı’ya göre iman, bilim ve felsefenin alanını daraltmaktadır. Böyle bir anlayış bu coğrafyanın hiçbir sorununa çözüm sunamamıştır. Bugün de sunmayacaktır. Öğrencilerin “ontolojik, epistemolojik, zamansal ve aksiyolojik” bütünlüğünü sağlamak süslü kelime tercihleriyle olmaz. Müfredatın geneline yansıyan dil karışıklığı zihin karışıklığının göstergesidir. Böyle devam ettiği sürece taslak metnin hangi iyi niyet ve gayelerle oluşturulmaya çalışıldığı gerçeği, bir anlam ifade etmeyecek ve kimseyi sorumluluktan kurtarmayacaktır.

Nurettin Topçu’nun *Türkiye’nin Maarif Davası* isimli eserinde geçen şu tespitler bugün milletçe eğitimde, müfredatta ve nitelikli, kurucu, geliştirici insan yetiştirmede belki de her zamankinden daha çok ihtiyaç duyduğumuz husustur: “Dinde ve dilde, sanatta ve devlette büyük millet varlığımızın, sönük bir hayal hâline gelerek bize veda ettiği bir devrin yetimliyiz. Onu yok olmaktan kurtaracak olan yine millet maarifidir. Kendimiz için yepyeni bir maarif sistemi kurarak işe başlamak zorundayız.”

TRT'NİN 60. KURULUŞ YIL DÖNÜMÜNDE İSMAİL CEM'İN TRT ANILARINI HATIRLAMAK

GÜNGÖR GÖÇER

İsmael Özel'in "Basının gücü yok, gücün basını var" sözünü unutmadan diyebiliriz ki dünyada basın veya medya kuruluşlarının sahip olduğu güç özellikle içinde bulunduğumuz zaman diliminde her zamankinden daha önemli hâle gelmiştir. "Medyanın gücü" aslında onun üstlendiği faaliyetlerden gelmektedir ki bunlar bilgilendirme, eğlendirme ve eğitmedir. Bu üç basit amaç tüm dünyadaki medya kuruluşlarının ortak amacı olarak dile getirilmektedir. Ancak bunların gerçekleşmesi o kadar kolay değildir. Zira medyanın sahip olduğu gücü kendi menfaatlerine alet etme¹ isteğinin neticesinde ortaya çıkan ana akım mecraların manipülasyon yaparak halkın doğru bilgilenmesini engelleme çabaları tüm dünyada bilinen bir gerçektir. İşte bu tehlike nedeniyle herhangi bir güç veya çıkar odağına bağlı olmadan kamunun kaynakları ile faaliyet gösteren yayıncılık doğru bilgi almanın en önemli aracı olarak içinde bulunduğumuz zaman diliminde hâlâ önemini korumaktadır.

KAMU YAYINCILIĞININ ÖNEMİ

Bu öneme karşılık internetin yaygınlaşması ve sosyal medyanın popülerliği karşısında tahti sallanmasına rağmen özellikle yalan haberin yaygınlaşmasında veya gerçeğin manipüle edilmesinde sahip olduğu olumsuz imaj nedeniyle ana akım medyaya karşı şüphe duyulduğu zamanlarda kamu yararına yayın yapma amacı taşıyan kamu yayıncılığının önemi bir kat daha artmaktadır.² Bu çerçevede belki de Batı'nın her

fırsatta dile getirdiği düşünce ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi seküler kavramların arkasına saklanan Batı medyasının İsrail'in uyguladığı katliam karşısında mazlum Filistin halkının katledilmesini görmezden gelmesi aslında ne demek istediğimizin gayet açık bir göstergesidir.³ Bu yapılırken bir taraftan da İsrail'in katliamlarının terör operasyonu diye adlandırılıp haklaştıırılarak manipüle edilmesi de işin bir başka trajik tarafıdır. Şu var ki çifte standartlı uluslararası medya, ifade/basın özgürlüğü konusunda, İsrail'in ABD tarafından onaylanmış ve onun müttefiki Avrupa ülkelerinin çoğunun dış politika çizgilerini belirleyen tahkiyesinin kontrolündedir.⁴ Son zamanlarda Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, TRT World başta olmak üzere diğer kanallarıyla İsrail'in Gazze saldırısı, küresel olarak yükselişe geçen İslâm düşmanlığı, ayrımcılık gibi konulardaki yayınlarıyla "hakikatin sesi" durumuna geldi. Dolayısıyla kurumun mevcut durumuyla ilgili olarak yapılan negatif değerlendirmelerin⁵ ötesine geçerek tarihsel serencamı çerçevesinde gerçekçi bir yorum ortaya koymak gerekmektedir.

TRT'nin tarihçesi kurumun resmî sitesinde şöyle anlatılmaktadır: "1 Mayıs 1964 tarihinde özel bir yasa ile devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını yeterli, doğru ve tarafsız biçimde

- 1 Alev Alathı'nın Hollywood konulu kitabında Amerikalıların sinemayı dördüncü kuvvet olarak görmelerinden hareketle, sinema endüstrisini medya kapsamında ele alması son derece isabetlidir. Bk. Alev Alathı, *Suç Ortağı Hollywood-Kaan'ın Kitabı*, Turkuaz Kitap, İstanbul, 2021.
- 2 Meryem İlayda Atlas, "Kamu Yayıncılığı Birisinin Diplomasisi Diğerinin Propagandası", *Kriter*, 2024, sayı: 86.

- 3 Aslında Batı medyası İslâm, Ortadoğu ve Filistin söz konusu olduğunda öteden beri aynı tutuma sahiptir. Bu konuda iki örnek için bk. Edward Said, *Filistin'in Sorunu*, çev. Alev Alathı, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985. Edward Said, *Haberlerin Ağında İslâm*, çev. Alev Alathı, Pınar Yayınları, İstanbul, 1984.
- 4 Turgay Yerlikaya, "Basın Özgürlüğü ve Batı'nın Çifte Standardı", *Sabah*, 22 Mayıs, 2021.
- 5 Bir örnek için bk. Sevilay Çelenk, "20 yıllık Hasar ve Onarım İmkânı: Medya AKP İçin Suyun Başı Demekti ve Derhal Tutulmalıydı", *Birikim*, 2023, sayı: 406-407.s. 104.

gerçekleştirmek üzere, tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu kuruldu. 31 Ocak 1968'de Türkiye'nin ilk deneme televizyon yayını Ankara'da Mithatpaşa Stüdyosu'nda Mahmut Tali Öngören'in açılış konuşmasıyla başladı. Bu ilk deneme yayını yaklaşık 1,5 saat sürdü. Daha sonra haftada üç gün, üçer saat olarak devam eden yayınlar, 1 yıl sonra haftada 4 güne çıktı. 1970'te İzmir Televizyonu, ardından 1971'de İstanbul Televizyonu faaliyete geçti.⁶

TRT'nin kamunun kaynaklarından faydalanan ulusal bir yayın hayatına başlamasının 60. yılının kutlandığı bugünlerde kurumla ilgili kamuoyunda paylaşılan olumlu ve olumsuz eleştiriler kurumun toplumsal anlamda sahip olduğu önemin bir göstergesi şeklinde okunabilir. Bunun yanında, şahit olduğumuz birçok tartışmanın ve suçlamanın da bugüne özgü bir durum olmadığını da ayırdına varmak gerekir. Zira kamunun kaynakları ile yayın yapan radyo ve televizyonun ihtiyaç duyduğu maddi desteği sağlayan hükümetlerin TRT ile ilişkileri bu tartışmaların temel zeminini oluşturmaktadır. İktidar ve muhalefet arasında sık sık karşılaştığımız bu tartışmalarda özellikle TRT'nin tek ulusal kanal olduğu yıllarda yapılan yayınların toplumu etkileme gücü ile orantılı olarak tartışmaların şiddetinin de arttığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Tabi burada kurumun faaliyetlerine karşı, kurulduğu günden bugüne ideolojik kavgalardan kaynaklanan töhmet altında bırakmaya matuf karşı anlatıların tedavüle sokulduğunu da unutmamak gerekir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz hususları daha yakından görmek İsmail Cem'in çok çeşitli sebeplerden kimilerini hayran bırakan kimilerini ise pek sarmayan yaklaşık olarak 500 gün süren TRT Genel Müdürlüğü sürecinde yaşadıklarını kaleme aldığı hatıratı dikkate değer bir kaynaktır. *TRT'de 500 Gün* adıyla Gelişim Yayınları tarafından 1975 yılında yayımlanan kitaba sadece bir hatırat nazarıyla bakamayız. Eser içeriği bakımından İsmail Cem'in görevinin sona ermesinden kısa bir süre sonra kaleme alınıp yayımlanmış bir savunma metnidir. Cem kitabında kendi icraatlarından başlayarak TRT'ye nasıl bir çehre verdiğini okurlarına anlatırken aynı zamanda yaşanan tartışmalara ve eleştirilere de

cevap vermekte ve bir Türkiye tasavvuru ortaya koymaktadır.

İSMAİL CEM'İN TRT GENEL MÜDÜRÜ OLMASI

İsmail Cem'in TRT macerası 1974'ün hemen başında CHP-MSP arasına kurulan koalisyon hükümetinin başbakanı Bülent Ecevit'in kendisine kurumun genel müdürlüğü makamını teklif etmesiyle başlamıştır. Cem bunu öğrendikten sonra teklifi reddetmeye karar verir. Çünkü her ne kadar basın dünyasında çalışsa da TRT gibi bir kurumda hem de devlet memuru olarak çalışmayı çok uygun bulmaz, bu nedenle de öneriyi reddeder. Ancak Ecevit'in ısrarı karşısında geri adım atmak zorunda kalan Cem görevi kabul etmek zorunda kalır. 15 Şubat 1974 tarihinde yayımlanan kararname ile Cem'in görevi başlamıştır.⁷ Cem'in görevi kabul ettiği günlerde dünyada yaşanan petrol krizinin etkisiyle bir taraftan petrol fiyatları hızla artarken bir taraftan da sanayi mallarına zamlar gelmekteydi. Bu durum petrol üretmeyen ve sanayi mamullerini ithal eden bizim gibi ülkeleri ekonomik olarak iyice yıpratmaktaydı. Bununla birlikte hızlı bir artışa sahne olan enflasyon da toplumsal bir rahatsızlığa neden olmaktaydı. Bu ekonomik sorunların yanında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler de Türk siyasi hayatını doğrudan etkilemekteydi. Ayrıca buna bir de ülke içerisinde yaşanan sağ-sol çatışmaları eklendiğinde Cem'in TRT'deki görevinin nasıl kritik bir zaman dilimine denk geldiği rahatlıkla görülmektedir.

TRT'ye atanacağı haberinin basına sızmasından sonra yaşanan gelişmeleri İsmail Cem şöyle anlatmaktadır: "Atanma kararnamemin bir

6 <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce> [Erişim Tarihi 20 Mayıs 2024]

7 İsmail Cem, *TRT'de 500 Gün*, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1975, s. 13.

TRT’de 500 Gün adıyla Gelişim Yayınları tarafından 1975 yılında yayımlanan kitaba sadece bir hatırat nazarıyla bakamayız. Eser içeriği bakımından İsmail Cem’in görevinin sona ermesinden kısa bir süre sonra kaleme alınıp yayımlanmış bir savunma metnidir.

haftaya kadar çıkacağı söylenmişti bana. Benim ricam üzerine, kararname çıkmadan hiçbir şey açıklanmayacaktı. Ne var ki, iki gün sonra bütün gazeteler haberi duymuş ve yayınlamışlardı bile. Kimsenin beklemediği, düşünmediği bir isimdi, TRT’nin yeni genel müdürü. Sağ basın, daha ilk günden kıyemeti koparıyor, benim TRT’nin yönetimine gelişimi hem de bana hakaret ederek yeriordu. Bu arada dostların kutlaması ve telefonları da bitmiyor, bütün sevenler, hele TRT’yi de bilenler, ‘iğneli fiçıya giriyorsun, Allah kolaylık versin’ diyorlardı.”⁸ Cem’in de belirttiği üzere onun atama haberinin duyulmasıyla birlikte tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalarda özellikle Cem’in ideolojik ve fikri⁹ duruşu temel noktayı oluşturmaktaydı.

İsmail Cem devlet memuriyetinden gelmediği için atamasından sonra genel uygulamanın dışında bir davranış sergileyerek makamında oturup kurumun üst yöneticilerinin ziyaretini beklemek yerine kendisi kurumun üst yöneticilerini ziyaret ederek alışılmışın dışında bir davranış sergilemiştir.¹⁰ Cem’in göreve başladıktan sonra dikkatini çeken ilk husus kurumun dağınıklığı, ikinci nokta da kurumun aşırı kalabalık personeliydi. “5000’i aşkın personeli bulunan TRT’nin bütün odaları, salkım salkım insan doluydu. Bu insanlardan önemli bir bölümünün hemen hiçbir üretken iş yapmaksızın sadece devletten maaş aldığını” öğrenmek Cem’i hayli şaşırtmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında, TRT’nin kendi kararıyla memur alabilmesi ve çalışanlarına tazminat ödeyerek diğer memurlara göre daha yüksek bir maaş almaları

8 İsmail Cem, *age.*, s. 11.

9 İsmail Cem’in düşünceleri için bk. Güngör Göçer “İsmail Cem ve Türkiye’nin Geri Kalmışlığında Batılılaşma Sorunu”, *Umran*, s. 78-80.

10 İsmail Cem, *age.*, s. 14.

etken olmuştur. Doğal olarak bu avantajdan yararlanmak isteyen birçok kişi kendisine çeşitli referanslar bularak kurum kadrolarına dâhil olmaya çalışmıştır.¹¹

İsmail Cem’in göreve başladıktan sonra dikkatini çeken bir başka husus ise, kurumun çoğu kritik noktalarında görev yapan kişilerin emekli subay olmalarıdır. Hâliyle bu durumun yarattığı başarısızlığı Cem normal görmekteydi. Zira ona göre kendisi bir piyade alayına kumanda etse hangi ölçüde başarılı olabilirse, Şubat 1974’te TRT televizyonu ve radyolarını yönetenler de işte o kadar başarılıydılar. Buradaki amaç 12 Mart Muhtırası sonrası ordunun güçlü bir yayın aracını kontrol altında tutmaktı ki bunun için kurumun kritik makamlarında hep emekli subaylar görev yapmaktaydı.¹²

TRT’deki “salkım salkım” personele rağmen yaşadığı personel sıkıntısını İsmail Cem şöyle anlatmaktaydı: “1974 Şubat’ında TRT televizyonunun yapım ve yöneticilerini şu birkaç kategoride incelemek mümkündür: Önce, ‘fosilleşmiş’ olanlar vardı aralarında... Bunlar, ya hatır gönül ve imtiyazla TRT’ye geçirilmiş olanlardı ya da TRT’nin kuruluş döneminde kuruma Turizm Bakanlığı’ndan devredilmiş eski memurlardı. Önemli bir bölümü 12 Mart sonrasında TRT’ye geçmişti ‘fosiller’in. Şunun bunun yakınıydılar; özel ‘kartvizitler’le TRT’ye girmişlerdi. Sözünü ettiğim bu grupta bulunanlar hemen hiçbir iş yapmazlardı; benim zamanımda da pek yapmadılar. Böylelerini çalıştırmak için birkaç kez girişimde buldum. Pek başarılı olamadım. Üstelik bu gibilerin verimsizliği kötü niyetlerinden değil, kendi doğal yapılarından ileri gelmekteydi. Personel kanunu çerçevesinde yapılabilecek tek şey, onları uzak kentlere göndermekti. Bu da benim anlayışıma ters düştüğünden, onları TRT’ye almış olanlara kızarak ve yoğun çalışmalarımın içinde kendilerini unutarak bu sorunu bir köşeye bıraktım.”¹³

İSMAİL CEM’İN İCRAATLARI

İsmail Cem genel müdür olduktan sonra kısa bir süre kurumu gözlemlerken bir taraftan da neler yapılması gerektiği üzerinde çalışmıştır. Bunun sonucunda yapılan en önemli değişim TRT’nin yayın gününün beş günden altı güne

11 İsmail Cem, *age.*, s. 15.

12 İsmail Cem, *age.*, s. 17.

13 İsmail Cem, *age.*, s. 42.

çıkartılmasıdır. Şüphesiz bu kolay olmamış, kendisine sunulan stüdyo yetersizliği, enerji kısıtlaması gibi bürokratik bahanelere rağmen yapılabildiğini Cem hatıralarında ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Yapılan çalışmalar sonucunda en fazla enerji tüketilen çarşamba hariç geriye kalan haftanın her günü TRT yayını yapılmaya başlanmıştır. Kısa bir süre sonra da çarşamba günü de yayına dâhil edilmiştir. Bir taraftan da futbol kulüpleri ile anlaşarak futbol maçlarının TRT’de yayımlanmasına başlanmıştır.

İsmail Cem’in bir başka icraatı da *Telespor* adıyla yeni bir programı yayına hazırlaması olmuştur. Bu yayının yanında Cem tarih alanında da hem dünya tarihi hem de kendi tarihimiz ile ilgili yayın yapmak konusunda ısrarcı olduğunu hatıratında belirtir. Bu çerçevede daha çok Fransız yapımlarına yer veren Cem dönemi TRT’si *Büyük Savaş* ismiyle başlayan, *20. Yüzyıl Dosyası* olarak devam eden ve *Savaşın Dünya* ile sona eren dizileri yayımlamıştır. Bunun dışında yerli edebiyat kaynaklı yapımlara önem verilmesi anlayışı ortaya konmuştur. Bu çerçevede Aziz Nesin’in *Yaşar Yaşamaz*’ı, Sait Faik’in *Kumpanya* gibi eserler yanında Türk edebiyatının önemli eserlerinin filmleştirilmesi için de uğraşmış ve Halit Refiğ, Lütfi Ö. Akad,¹⁴ Metin Erksan bu çerçevede bazı yapımları üstlenmişlerdir.¹⁵ Mesela İsmail Cem için “TRT’ye Genel Müdür olunca, ilk işlerinden biri Türk sinemasını anımsamak oluyor”¹⁶ diyen Lütfi Akad TRT için yaptığı ve kariyerinin son yıllarına

14 Lütfi Akad o dönemi şöyle anlatır: “İsmail Cem’den sıcak bir karşılama görüyorum. Beni büyük masasının gerisinde kasılmış müdürler gibi karşılamıyor, alçak bir orta masasının etrafına serpiştirilmiş koltuklara oturuyoruz karşılıklı. Her hâlimden o koca masanın gerisinde hiç oturmadığı açık seçik anlaşılıyor. Konuşmamız ne çok kısa ne rahatsız edecek kadar uzun sürüyor. Bizden istediğini daha açık görüyorum. Seçkilerin karmakarışık değil, edebiyat tarihinin, gelişimine uyarak dönemlerine göre bir seçim istediğini anlıyorum. Sırf bu nedenle, orada aldığım bir kararla Ömer Seyfettin’den yapıyorum seçimlerimi, eskilerden bir dönem ve bir konu olarak...” Lütfi Akad, *Işıklı Karanlık Arasında*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 567.

15 İsmail Cem, *age.*, s. 59. Bahsi geçen yönetmenlerin çıktıkları filmlerin dönemin tarih ve toplum tartışmaları bakımından da ayrıca ele alınması gerekmektedir. Mesela Lütfi Ö. Akad’ın Ömer Seyfettin’den uyarladığı *Diye*’in yönetmenin göç üçlemesindeki *Diye* filmi kadar bilinmemesi manidardır.

16 Lütfi Akad, *age.*, s. 566.

rastlayan Ömer Seyfettin uyarlamalarında, yazarın devleti tasavvur biçimini benimseyen bir tutumla hareket etmiştir. Mesela 1975 tarihli *Ferman*’da anlatılan Tosun Bey istemeden yaptığı bir hatanın cezasını çeker, bile bile ölüme gider. Akad’ın bu uyarlamasında 1960’lardan itibaren Kemal Tahir etkisinde tartışılan Osmanlı tarihi eksenli yaklaşımın yansıması göz ardı edilemeyecek ölçüde baskındır.¹⁷ Ayrıca İsmail Cem de Osmanlı mirasına gösterilen saygı konusunda dönemindeki çoğu sol aydından farklı bir konumdadır. Belirtilmelidir ki Akad’ın “Eski Kahramanlar” serisinde mekândan dönemin alışkanlık ve geleneklerine kadar özenli bir yaklaşımla hareket etmesi Osmanlı’yı övmek ya da bir tarih felsefesi önermek değil hikâyelerin kahramanlarının dünyasını gerçekçi bir biçimde yansıtmaktır. Akad yıllar sonra yayımlanan anılarında uyarlamalarıyla alakalı olarak şunları yazacaktır: “Osmanlı toplumunda devlet her şeydir. Anadolu halkı Osmanlı’nın kuruluşundan beri her şeyi devletten beklemiştir, durum bugün de farklı görünmüyor. (...) İnsanlar yalnız istemişler, almak için hiçbir şey yapmamışlar, devlet de verebildiği kadar vermiş, veriyor, verecek...”¹⁸

İsmail Cem, döneminde sadece televizyon alanında değil radyo alanında da önemli gelişmelerin yaşandığını hatıratında uzun uzun anlatmıştır. TRT1’in dışında TRT2 ve TRT3 de yayına başlamıştır. Bunlarla paralel bir şekilde hem televizyon hem de radyonun yayın ağı geliştirilerek ülkenin birçok farklı noktasına yeni verici istasyonlarının kurulduğuna dikkat çeken Cem, dönemindeki gelişmeleri hatıratında rakamsal verilerle okuyucuya şöyle sunmaktadır: “1974 yılı başında 2900kW olan radyo güç kapasitesi, şu anda 4100 kW’a ulaşmıştır. Yıl sonuna kadar 4200 kW’a, muhtemelen 4300 kW’a çıkmış olacaktır. Başka bir deyişle, radyolarımızın yayın gücü 1974 yılında %45 oranında artmış olmaktadır. 1975 yılında ise, planlarımız uyarınca yurt dışına yönelik radyolarımıza önem vereceğiz ve hâlen 350 kW olan bu yayın gücümüzü 850 kW’a çıkarmış olacağız.”¹⁹ Televizyon yayını da onun döneminde haftada dört gün 20 saatte haftanın her günü 50 saate çıkmıştır.

17 Berke Göl, “İsyân ve Tevekkül”, *Altıyazı*, 2012, sayı: 113, s. 46.

18 Lütfi Akad, *age.*, s. 575.

19 İsmail Cem, *age.*, s. 93.

TRT’NİN YAYIN POLİTİKASI NASIL OLMALI?

TRT ülke çapında ulusal yayın yapan bir kuruluş olmanın getirdiği sorumluluk uyarınca yayın politikasını hassas bir şekilde belirlemek zorundaydı. İsmail Cem’e göre yayınlarda “kimin kültürü, neyin kültürü, hangi kültür,” unsurlarına yer verileceği sorunu önemli bir meseledir. Cem bu soruya şöyle cevap vermektedir: “Biz Türkiye olarak, çok az toplumla kıyaslanabilecek bir kültür hazinesinin sahibiyiz. Batı ve Doğu’nun köprüsü olabilmiş, Batı’yla Doğu’nun kültür sentezini yapabilmiş bir toplumuz. Ve bizim halkımız bin yıllık bir tecrübenin imbiğinden süzüle süzüle, kendi kültürünü yaratmıştır.”²⁰

İsmail Cem’e göre TRT’nin görevi iktidarların sesi olmak değildir. Cem “Bütün Türkiye’nin tek sesi olmak gibi, bir yayın aracı için ölçüsüz bir iddiaya ortaya çıkmak da değildir. TRT’nin görevi, bütün Türkiye için çok önemli bir haber ve kültür aracı olmaktır. Benim gerçekleşmesine çalışacağım görev, budur.” diyerek aslında TRT ve iktidar arasındaki ilişkiye değinmektedir.²¹ Ancak onun bu yaklaşımına karşılık TRT’nin onun dönemindeki yayın politikası hem muhalefet hem de koalisyon hükümetinin ortağı MSP hem de sağ basın tarafından sert bir şekilde eleştirilmekten kurtulamamıştır.²²

İsmail Cem’in yayın politikası çerçevesinde yaşadığı önemli sorunlardan birisi de televizyona çıkacak konukların belirlenmesidir. Zira bu konuda siyasal ve ideolojik dengeler gözetilmediği takdirde ciddi tartışmalara dönüşecektir ki her ne kadar Cem bu konuda hassasiyet gösterdiğini iddia etse de muhalif partiler ve sağ basın bu konuda onunla hemfikir değildir. Bunun yanında kendi düşünsel çizgisinde bulunan kişilerden de ağır eleştiriler aldığını belirten Cem bunun nedenini de kolay kahramanlık ve ilericilik gösterilerine izin vermemesi olarak belirtir.²³

TRT’nin solla ilişkilerini incelerken, önce hangi sol ve kimin solu tanımlarını yapmak gerektiğini düşünen İsmail Cem çok genel çizgileriyle, “Türkiye solunu üçe ayırmak mümkündür sanırım,” diyerek şöyle devam eder: “Atatürkçü

sol (ya da küçük burjuva radikalizmi), CHP solu, marksist sol. Marksist solu, sosyalist sözcüğü bilimsel olarak kullanıldığında ‘sosyalist sol’ diye tanımlamak ya da ileri sol demek de mümkün.” Bu gruplar içerisinde kendisine en ağır saldırıların Atatürkçü solculardan geldiğini şöyle anlatmaktadır: “Bize karşı alınan en ilginç tavır, kuşkusuz, Atatürkçü solculara ve küçük burjuva radikallerine ait olmalı. Başlıca özelliği sabırsızlık ve diyalektik değil, analitik bir yaklaşım olan bu grup, bana ve TRT’ye saldırmak için bir ay dahi bekleyemedi. Bu düşünce açısından, haberlerde sağ partilere yer vermek, eğlence programı ya da spor yayını yapmak neredeyse ihanetin ta kendisiydi. Hele kazara dinsel duyguları istiskal eden bir yayını yumuşatsanız yahut açık bir görüntüyü çocuk psikologlarının önerisiyle ve bağınazlıktan değil, sırf çocukları düşündüğünüzden kaldırsanız, gericiliğiniz hemen tescil olunmuş demektir.”²⁴ Cem’in belirttiği bu durum aslında Atatürkçü solun ya da küçük burjuva radikalizminin kendi düşünce ve inançlarından gayrisına herhangi bir yaşam hakkı tanımak konusunda ne kadar yobaz bir anlayışa sahip olduğunun açık bir göstergesidir. Bu nedenle o cenahtan gelecek eleştirilerin ve rahatsızlıkların iler tutar yanının olmadığı ortadadır.

Solun tüm eleştirilerine rağmen İsmail Cem kendisinin büyük bir iş başararak 2,5 milyonluk yazılı basın içerisinde ancak %20’lik bir paya sahip sol düşüncüyü TRT’de sağla birlikte eşit bir temsil imkânına kavuşturduğunu belirtir.²⁵ Ne var ki bu başarı kendisinin de ifade ettiği gibi TRT’de toplumsal karşılığı %20 olan bir düşüncenin %80 temsil oranına sahip diğer bir düşünceyle eşit hâle gelmesinin de ne kadar hakkaniyetli olduğu sorusunu akla getirmektedir. Olaya bu noktadan bakarsak her dönem TRT’yi yöneten isimlerin temsil ettikleri düşüncüyü daha etkin bir şekilde ekranlara taşınması doğal ve kaçınılmaz bir durumdur. Cem’in de ifade ettiği gibi %20’yi temsil eden bir düşüncenin TRT’de ekranlarında %50 gibi etkisinin çok üstünde temsil hakkına kavuşması bu bakımdan dikkate değerdir.

İsmail Cem sola temsil bakımından önemli bir avantaj sağladığını ifade ederken sağ düşüncenin temsili konusunda yaptıklarına da değinir. Öncelikle insanların tarihlerine, geleneklerine

20 İsmail Cem, *age.*, s. 30.

21 İsmail Cem, *age.*, s. 31.

22 Lütfi Akad, *age.*, s. 587.

23 İsmail Cem, *age.*, s. 90.

24 İsmail Cem, *age.*, s. 103.

25 İsmail Cem, *age.*, s. 104.

ve dinî inançlarına düşkün olmalarının onları otomatikman “sağcı” ve hatta “gerici” yapmayacağı düşünmektedir. Bu nedenle yaptıkları yayınlar konusunda sağ basın ve parti liderlerinin TRT’yi “vatana ihanet içinde” olmakla suçlamalarına rağmen seyircinin yapılan yayından gayet memnun olduğunu belirtir. Cem halkın duyduğu memnuniyetin nedenini şöyle açıklar: “Türkiye’nin tarihsel değerlerine, kültür kaynaklarına öncelikle bizim TRT’imiz sahip çıkmaktaydı. Kendi tarihimizi kötüleyip günümüzü mazur göstermek gibi, birtakım sözde gerici hedefler yaratıp yüklenmek gibi, Türkiye’deki sahte ‘ilericiler’in yıllar boyu uyguladığı yöntemlerden bizim TRT’imizde eser yoktu. Klasik Türk müziği, Türkiye televizyonuna ilk olarak ve etkin biçimde bizim zamanımızda girdi; ilk naklen mevlit yayını da bizim dönemimizde gerçekleşti. Mimar Sinan’a, gene ilk olarak biz TRT’de sahip çıktık, vb.”¹

İsmail Cem göreve gelmesinden sonra sağ basından kendisinin solcu olması gerekçesiyle yönelttiği eleştiriye, Necmettin Erbakan’ın dediği gibi “ille de renksiz olması” gerekmediğinden cevap vermeye gerek duymadığını belirtir. Cem’e yapılan ikinci eleştiri de kendisinin din, tarih ve gelenek düşmanı olduğudur. Bu çerçevede aslında yapılan eleştirilerin arkasında kendi yönetimi ile birlikte menfaatlerini kaybeden çevrelerin olduğunu düşünmektedir.²

İSMAİL CEM’İN ELEŞTİRİLERE CEVABI VE GÖREVDEN ALINMASI

Kendisi ve yönetimindeki TRT ile ilgili olarak kamuoyunda yöneltilen eleştirileri normal karşılayan İsmail Cem bunun dünyanın her yerinde görüldüğünü şöyle ifade eder: “Televizyon programları üzerinde tenkitler ve suçlamalar olabilir. Bir görüntünün herkesin hoşuna gitmesi mümkün olmadığı için, bunları olağan karşılamak gerekir. Ancak tenkitte ve suçlamada insafli olmanın da gerekliliğine inanmalıyız. Televizyon bir okuldur, öğretir ve eğitir, iyiyi kötüden ayırt etmek için onları tanıtır. Seyredenleri uyararak iyiliğe ve ileriye yöneltir. Çünkü televizyon gerçekleri gösteren bir aynadır. Eğer aynadaki görüntü çirkinse, bunda aynanın kabahati yoktur. Aynadan kaçmaktansa, aynaya

bakacak yüze sahip olmaya çalışılmalıdır. Onu çirkinliğin giderilmesinde uyarıcı bir araç olarak kabul etmek gerekir.”³

İsmail Cem bir gazeteciden memur olabileceği gibi bir memurdan da gazeteci olabileceğini düşünmesine rağmen bu iki hususiyetin aynı anda bir kişide toplanmasının iyi sonuçlar vermeyeceği kanaatinde. Ona göre bir gazeteci bir bakan veya genel müdürün basın toplantısında akla gelebilecek soruları sorarak cevap arar. Bunu yaparken de karşısındaki kişiye kritik ve zorlu sorular sorabilir. Memur ise aynı durumda muhatabını zor durumda bırakmaktan, soruları ile sıkıştırmaktan imtina eder. Cem bu konuyu şu örnekle açıklar: “Sayın Demirel, bir defasında, bizim muhabire demeç verirken, ‘AP, Demokrat Parti’nin devamıdır,’ demekteydi. Oysa aynı Demirel, üç yıl önce, ‘AP, kimsenin devamı değildir,’ demişti. Gazeteci olanın bu açmazı o anda yakalayıp, tabii nezaket kuralları içinde, fakat sorması, ‘Şöyle demiştiniz, acaba görüşünüz mü değişti?’ demesi gerekir. Memur-gazeteci ise, ‘koskoca parti liderini kamera önünde açmaza düşürmek ayıp olur,’ diye düşünür.”⁴ Cem’in dikkat çektiği bu meseleyi sadece 1970’li yıllara hasretmemiz mümkün değildir.

İsmail Cem CHP-MSP koalisyonu döneminde atandığı TRT Genel Müdürlüğü esnasında Kıbrıs harekâtı gibi Türkiye için çok önemli bir olay sırasında önemli bir yayın faaliyeti gerçekleştirdikten sonra koalisyonun temellerinin yavaş yavaş çatırdamasına şahitlik etmiştir. Ona göre bu durumda özellikle MSP’nin, Kıbrıs harekâtındaki başarı konusunda CHP’nin adının daha fazla geçmesinden duyduğu rahatsızlık etkili olmuştur. Koalisyonun dağılmasından sonra tarafsız bir hükümet kurmak üzere kendisine görev verilen Sadi Irmak döneminde de TRT ile ilgili tartışmalar hem basın da hem de parlamentoda tüm şiddetiyle devam etmiştir. Cem, Irmak hükümetinden sonra göreve gelen Milliyetçi Cephe koalisyonu zamanında 16 Mayıs 1975’te çıkarılan bir kararname ile görevden alınmıştır. Aslında bu durumun kaçınılmazlığını Cem’in kendisi bilmekte ve şunları söylemekteydi: “MC hükümetinde, MC Türkiye’sinde ‘Cem TRT’si’ olabilir miydi? Rahmetli Kemal Tahir’in deyişiyle, ‘olabilemezdi’. Ancak bu

1 İsmail Cem, *age.*, s. 107

2 İsmail Cem, *age.*, s. 110.

3 İsmail Cem, *age.*, s. 173.

4 İsmail Cem, *age.*, sf. 68.

hükümet kurulduktan sonra gazeteci arkadaşlarıma bana yönelttikleri 'istifa edecek misiniz?' sorusuna cevabım, kesin bir 'hayır'dı. Çünkü TRT'nin ve günün koşullarında görevi bırakıp gitmek, halka karşı bir sorumsuzluk gibi geliyordu bana. Benim sorunum olmaktan çıkmıştı TRT. Halka mal olmuştu. Sonuna kadar direnecek, bütün kanuni haklarımı kullanacaktım.

Bu arada hükümet ortaklarından Necmettin Erbakan 2 Mayıs'ta verdiği demeçte şöyle demektedir: 'TRT, asla Moskof gibi hareket etmek serbestisine sahip olmayacak. Bu TRT bizim milletimizin ahlâkını tahrik ediyor. Solculuk propagandası yapıyor. Onun için hükümet olarak kesin karar aldık. TRT'nin başındakini azletmeye karar aldık.' Size bugün müjdeyi veriyorum. Kulağınızı TRT'ye verin, bugün-yarın millî cereyanın sesini işiteceksiniz..."⁵

Başbakan Süleyman Demirel, Cumhurbaşkanının TRT Genel Müdürünü görevden alma kararnameini imzaladığını 11 Mayıs günü açıklar. Bu haberden sonraki gelişmeleri İsmail Cem şöyle anlatır: "Biz kararnamenin gelmesini beklerken, bir öğleden sonra önemli bir haber geliverdi: Vural Önsel isimli biri, Başbakanlıkta Başbakan'a hücum ederek bir yumruk atmıştı. Ben Demirel'e saldırı haberlerini bizzat düzeltip gözden geçirdikten ve haber müdürüne teslim ettikten sonra odama çıktım. Beş dakika olmamıştı ki, Anadolu Ajansı'nın teleksle bütün gazetelere dağıtılan haber bülteninden bir bölüm getirildi önüme. Haberde, 'Vural Önsel'in polis yetkililerine itirafta bulunduğu' ve kendisini bu işe, yani Sayın Demirel'e saldırmaya kimlerin 'teşvik ettiği' açıklanıyordu. Ajansın haberine göre, Vural Önsel, kendisinin, İsmail Cem, Uğur Alacakaptan, Uğur Mumcu ve Muammer Aksoy'un teşvikiyle bu saldırıyı yaptığını belirtmekteydi. Önce Emniyet Genel Müdürlüğü ve Ankara Emniyet Müdürlüğü'nü aradım. Polis yetkilileri, haberin kesinlikle yalan olduğunu, sorgu sırasında kendilerinden başkasının Vural Önsel'in yanında bulunmadığını, Vural Önsel'in ise böyle bir şey söylemediğini belirttiler. Doğrusu iyi gazetecilikti Anadolu Ajansı'nın yaptığı... Atilla Onuk'a telefonda biraz sert konuşmuşum ki, önce beni yumuşatmaya çalıştı. Haberi buldurttu, sonra

5 İsmail Cem, *age.*, s. 221.

kendi ilk haberini yalanlayan yeni bir haberi kısa süre sonra ajans bültenleriyle gazetelere geçti. AA ile bu son meselemiz de orada nokatlanmış oldu. Uğur Alacakaptan ve Muammer Aksoy'un evine ise, Seyfi Öztürk'ün demeci ve AA'nın bu haberinden sonra, 'bilinmeyen kişiler' dinamit attılar; özellikle Alacakaptan ve ailesi, Aksoy ve ailesi bir felaketten talihin yardımıyla kurtuldu."⁶

SONUÇ

Uzun bir hatıratın daha doğrusu savunma metninin birbirinden farklı yerlerinden alınan tüm bu alıntılarını bir arada tutan, Türkiye'nin ve dünyanın eski/yeni sorunlarıdır. Mesela kamu kaynaklarıyla kurulan ve faaliyet gösteren TRT'nin yayın faaliyeti konusunda nasıl bir çizgi izlemesi gerektiği öteden beri önemli bir sorundur. Ancak burada belki dikkat edilmesi gereken en önemli husus, TRT'nin devletin bir kurumu olarak ülkeyi yöneten iktidarın gözetimi altında yayın politikasında öncelikle ülkenin ve milletin menfaatlerini korumaya çalışması gerektiğidir. Doğru veya yalan her türlü haberin hızlı bir şekilde yayıldığı bu günümüzde doğru habere ulaşmak epeyce önemli bir mesele hâline gelmiştir. Çünkü aksi takdirde insanların yanıltılması ve manipüle edilmesi çok kolay bir durumdur ki bunun birçok örneği vardır.

Bu noktada İsmail Cem'in de açıkça ifade ettiği gibi TRT'nin ortaya koyduğu yayın politikasına karşı zaman zaman farklı kesimler tarafından yapılan eleştirilerin art niyetli olduğunu görmek gerekir. Bu durum sadece 1970'li yıllara özgü olmayıp içinde bulunduğumuz zaman dilimine de taşınabilir. Bu çerçevede yine Cem'in dediği gibi TRT'nin yayınları her kesim tarafından beğenilmeyebilir hatta eleştirilebilir ancak önemli olan tüm bunların hakkaniyetle yapılmasıdır. Cem'in hatıratı yahut müdafaası TRT'nin hangi sorunlarla uğraştığının ve bu sorunlara rağmen de toplum üzerinde nasıl etkileyici bir güce sahip olduğunun görülmesi bakımından hâlâ önemlidir.

Diriliş Gününe selâm."⁷

6 İsmail Cem, *age.*, s. 234-235.

7 Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları I*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 126.

CUMA KAYITLARI

ZAMANSIZLIK, YAZI VE SÖZ

AYTAÇ ÖREN

Nasıl ki varlıklar dünyasında tek ilah Allah ise kitaplar içinde, yazılar ve sözler arasında Kur'an da tektir ve diğerlerinden ayrıcalıklı bir konumdadır. Onlara benzemez, yapısı ve içeriği ile eşsizdir. Yazıdan hayata, hayattan varlığa uzanan bir yol açar insana ve bunu sadece insana yapar. Cümlelerindeki "zamanlar" her okuyanla ilerleyen sabitsiz bir şimdi ile ilişkilidir. Geçmişten resül ve nebiler birden ziyaretinize gelir, yaratılış önünüzde gerçekleşir, şeytan karşınızda durur, ahiret önünüze açılır, hesap gününde bulursunuz kendinizi, cennet ve cehennem kapılarından içeri bakarsınız, umut ve korku peşinize takılır ama bütün bunlar olurken siz bulunduğunuz zamanın şimdisindesinizdir. Bu nasıl bir şeydir? Yazı, sizinle konuşur, söz olur ve size zamansız olandan bahseder.

ZAMANLARIN TEKLEŞMESİDİR ZAMANSIZLIK

İçindeyizdir bir zamanın, bir sınırın, çıkamayız ve bazen "zamansız" dediğiniz şaşırduğumuz ve kızdığımız şeylerle karşılaşırız. Belki bu, zamanın doğasından size bilinçsiz bir uyarıdır. Herkesin şimdisinde birbirinden farklı durumlar vardır ve bunlar diğerleri ile çarpışır. Böyle olunca biz "za-

mansız" bir durumun oluştuğunu zannederiz. Ama bir de "zamansızlık"ın var olduğu şimdiniz vardır ve o asla uyumaz, hep tetikte, hep diridir. Şimdinin içindedir, size el sallar, dikkat çekmek ister, olanları başka bir pencereden görmeniz için uğraşır. Başkalarının anında size uymayana "zamansız" diye tepki gösterirken bunda acayip bir farklılık ve derinlik vardır. Çekici gelir. Onu görmek, ayırt etmek gerekir ama. Diğerleri gibi duran hiç de diğerleri olmayan bir şeydir o.

Kur'an'daki anlatımlar, insanın yaratılışından hesaba çekilmesine kadar en lazım ve en kritik anları içerir, geçmiş ile gelecek harmanlanır, içe içe geçer zamanlar. Bazen gelecek geçmiş zamanla anlatılabilir, bazen geçmiş şimdileştirilebilir veya bazen şimdi ileri ya da geri oynayabilir. Okuma anı bir zaman genişlemesine uğrar. Zamansızlıkla -ya da belki de zamanlar da "bir"dir ve o bir zamanla tam burada yüz yüze gelirsiniz. Şimdinin veya geçmişin veya geleceğin içinde tüm zamanların olduğu gerçeği sizi çarpar ve bakışınızı sarsar. Tüm okumalar yeniden başlar. Oysaki zamansızlık bir zamanın içinde gibi görünmektedir sadece. "Şimdi" yaşanmış ve yaşanacak

tüm "şimdi"lerin bir genetik kodudur, içi zamanı aşanlarla doludur. Yüzünüze, gözünüze, yüreğinize, üstünüze, başınıza, sözünüze taşar...

YAZIYA İNANMAK

Bir zamanlar söz olan şeyleri tekrar söze taşımak için yazıyı okuruz. Yazı donmuş sözdür, katılaşmış. Buzunun açılması, yani şimdiye taşınması için sizi bekler.

Birçok yazı etrafımızda kurtarıcı gibi durur. Ama bir yazı vardır ki diğer hiçbir yazıya benzemez. O tek olanın tekleştirdiği bir yazıdır. Diğer metinler gibi değildir. Dağınık durur, küçük parçalar hâlinde bir kitaba konulmuş gibidir. Basit kelimelerle örülmüştür. Basit, asıl olandan sütunlarını kurar. Basit/asıl olana dayar büyük hayatı. Hemen size geçmeye hazır. Zaman kullanımı bir gariptir burada. Dil bilim incelemelerine gelmez. Her şey şimdide patlar. Buradaki yazılar, diğer yazılardan farklıdır. Ancak inanarak açarsınız kelimelerin kapılarını. Ancak inanarak anlamlara ulaşırsınız. Ancak inanarak kitabın içine girersiniz. Ancak inanarak zamanı aşarsınız. Ancak inanarak onu kendinizde taşırsınız. İnanmak kitabın/yazının anahtarıdır.

Zamansızlıktan gelen yazı şimdinizde nasıl yaşar? Yine ancak inanırsanız o şimdinizde var olur. İnanırsanız bu yazı şimdinizde zamansızlığın zamanı olur. Emek ister, sabır ister, öte şeyler ister ama nasıl bir şeydir ki yapar ve yorulmazsınız. Var olmak, varlığa ulaşmak...

YAZININ DİRİLMİŞ HÂLİDİR SÖZ

Sözler yazı olduğunda ölmüşlerdir. Sayfaların içinde kelimeler kefen gibi sarar yazıyı. Kitap onların mezarıdır. Doğru mu acaba? Sözlerin bir yaşamı, bir ömrü mü var? Ya da söz yazı olabilir mi? Ya da yazı söz olmaz mı?

Etrafımızı sadece kendileştirdiğimiz, şimdileştirdiğimiz zaman ve hayat buna "evet" derse işte o an görmez ve duymaz oluruz. Ama zamansızlık yazıya uğrarsa iş değişir. Çünkü tohum toprakta hayat bulduran su gibidir zamansızlık. Ve zamanı aşan, yazıyı sözde diriltir. Bu da tüm yazılardan farklı tek kitap Kur'an'dır, eğer inanırsanız.

Çünkü o zamanın zamansız olduğu, yazının söz olduğu, sözün yazı ve zamansız olduğu, alışmışlığı kıran, sahte pencereleri yıkan bir şeydir. Söz, yazıdan, yazı zamansızdan gelir ve kitap da sözleşir. Kur'an böyledir işte. Yazının canlı hâli. Sözün yazıya, yazının zamansızlığa sığıdığı tek yer Kur'an'dır.

SAATİN TİK TAKLARI CUMA SABAHINI VURUYOR

Her cuma bir varış ve bir başlangıç. Yavaştan doluyor sohbet salonumuz. Kur'an, kitaptan veya ekrandan açılıyor, önümüz ışıltıyor. Ayetlerin işi insanı beklemek, bekliyorlar ve hep hazırlar. "Yeter ki okuyun", der gibiler. Gülen yüzler, çayın sıcaklığında küçük çoklu sohbetler. Ve tek sohbet başlıyor. Meryem Suresi 51. ayetten 58. ayete kadar salonu dolduruyor. Ayetler Arapçadan Türkçeye geçiyor. Şimdileştirmek, zamansızlığını şimdide bulmak için yazıyı söze döndürmeye çalışıyoruz. Tatlı bir uğraştır sohbet. Farklı yaşamlarımızla el birliğinde bulunuyoruz.

Kur'an'da peygamberleri anmak, hatırlamak, zihinde tutmak. Bir çizgi var Âdem'den Kıyamet'e uzanan, kalın bir hat. Bu çizginin doğru tarafında kesintisiz bir nesiller zinciri var. Bu neslin içinde olmak için zihin taze olmalı, "anmak"la beslenmeli ve öncelikle peygamberleri anmalı: Meryem, İsa, İbrahim, Musa, Harun, İsmail, İdris, Âdem, Nuh... Büyük insanlar, maceraları müthiş. Ama peygamberler, kronolojik bir sıralama ile değil ve takılıyor zihnimiz: "Anmak" ne demek? Üstün olanın sözcüleri bunlar, üstün olanın yeryüzünde yaşa-

muş model insanları, mitolojilerdeki veya destanlardaki karakterler değil, hepsi gerçek.

Musa, seçkin, seçilmiş, Tur Dağı'na çağrılmış, Rabbine yaklaştırılmış, Harun kendisine yardımcı olarak verilmiş. İsmail, sözünde duran, ailesine namazı ve zekâtı emreden ve Rabbinin katında hoşnutluğa ulaşmış biri. İdris, doğru sözlü, yüce bir makama ulaştırılmış. Hepsi Âdem ve Nuh'un soyundan. Ayetler okunduğunda secdeye kapanan insanlar. Unutmak varlığı zayi eder, şehvet ve dünyevi tutkuları tetikler, doğru nesil çizgisini kaydırır...

"Peygamberler hayatınızda nerede?", diye soruyor Kur'an okumamız. Çünkü Kur'an'ı okumak bütün okumalardan farklıdır. O, konuşur. Yazı onda sözdür. Söz zamanı aşar. Onun sözleri vücuda nüfuz eder, titretir yüreği, gözleri doldurur. Ayetler kelimelerle dilden kulağa hareket hâlinde. "Anmak" zihinde tutmak ve insan neslinin hak tarafında yer almak. Bu halkanın öncü kişilerini unutmamak. Bir yer konumlandırması için anmanın önemi üzerinde konuşuyoruz.

Kur'an söz ile eylemin beraberliği üzerine kurulu. Anıyorsan yaparsın. Yaparsan doğru yerde durursun. Şimdinizde zamansızlığı yakalamaya çalışıyoruz. Ayetler en anlaşılır ve basit ifadeler içinde en derin anlama bezenmiş. İçinde şimdi, geçmiş ve gelecekle birleşiyor ve tek zamana dönüşüyor. Farklı zamanlardan bir sürü şimdiler, yazıdan çıkıyor. Kendi şimdinden bizim şimdimize uzanıyor. Söze dönüşüyor. Duyuyorsunuz. Ve inanıyorsunuz...

SESİ ÖZDEN GELEN MAHİR MÜDEKKİK MUHARRİR BİR MUALLİM

ABDULLAH YILDIZ

Yaklaşık yirmi senedir Namaz Gönüllüleri Platformu olarak insanımızın huzuruna birlikte çıktığımız her programda, genellikle “Ben din adamı değilim ama dinimin adamıyım” diye söze başlar, yüreklere seslenir, hikmetli cümleleriyle İslâm’ı ve namazı sevdirmek için çırpınırdı. Platform çalışmalarına başladığımız günlerden beri birlikte yürüdüğümüz, samimi çabalarına şahit olduğumuz, dava kardeşimiz Dursun Ali Taşçı 25 Nisan’da vefat etti. Allah rahmet eylesin. Hoca’mız mütevazı ve samimi bir gönül insanıydı. Mevlana, İbn Arabî, Seyyid Kutub, Mevdudi, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç gibi isimlerin eserlerinden harmanlayıp süzdüğü hikmetleri kendine özgü bilgece ifadelerle *asrın idrakine* haykıran ve insanımızın kalbine akıtan mahirane üslup sahibi bir muallimdi. Günümüzde, “Seyyid Kutub akli ve Mevlana yüreği ile donanmış gençlere” muhtaç olduğumuzun ayırındaydı.

Asr-ı Saâdet’in yaşanmışlıklarıyla, Mevlana’nın *Mesnevi*’sinden hikâyelerle ve kendi tecrübeleriyle bezerdi sözlerini. Bülent Acun’un tanımlamasıyla bunlara, “hikâye tadında hatıralar ya da hatıra tadında hikâyeler,” denilebilirdi. Namazı anlatırken, “Her namaz kılan iyi olmayabilir ama her iyi olan mutlaka namaz kılar!” sözünü tekrarlar ve insanların “en

iyileri” peygamberlerin örnek namazlarını hatırlatırdı. Namazın değerini anlatan, “Sabah namazının iki rekâtı dünya ve içindeki her şeyden daha değerlidir” hadisini mutlaka anar, bu bağlamda çağın madde ve para eksenli “değer” kavramı ile İslâm’ın dünya ve ahireti kuşatan bütüncül “değer” kavramının mukayesesini yaparak zihinleri açardı... Dinleyenlerin onun anlattıklarından sıkılmazdı. Yetiştirdiği kültür ortamı yazı ve konuşmalarına yansırırdı...

BİR ÖMRÜN HİKÂYESİ

Dursun Ali Taşçı’nın hayatı hakkında daha doğru bilgilere yer vermek için oğlu Faruk Taşçı’dan aldığım malumatı, okuduklarımla, yazdıklarıyla bir arada sunarak devam edelim: 2 Mayıs 1955 tarihinde Rize-Pazar Tütüncüler Köyü’nde dünyaya geldi. Anadolu çocukları gibi ilk okuma ve yazma heyecanını okul sıralarında duydu, sonra Rize Öğretmen Okulu’na başladı, burada duvar gazetesi çıkardı, şiirler ve denemeler yazdı. Mürekkep yalamış çevrelerde “Allah demenin yasağı değil ama ayıp görüldüğü” zor yıllarda Necip Fazıl’ı tanıdı, onun etkisine kapıldı. İçindeki özgürlük çağlayanını geniş okyanuslara taşıyacak ruh binitini bulmasında Rize’deki Ali Karali’nin kitapçı dükkânının büyük katkısı oldu. Muhammed Kutub ve Seyyid Kutub’un ki-

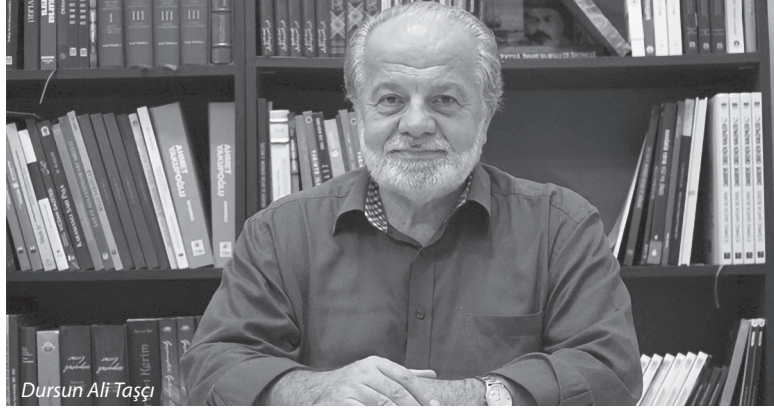
taplarını okumaya başladı. Öğretmen okulundan 1973-1974 eğitim öğretim yılında mezun oldu. Daha sonraki yıllarda Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü’nü bitirdi. Öğretmenliğe Rize-Çayeli Büyükköy nahiyesinde başladı, sonrasında kendi köyünde 1989 yılına kadar öğretmenlik ve idarecilik görevini ifa etti.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Fransa’nın Strasbourg bölgesindeki Türkiye vatandaşı öğrencilere Türkçe öğretmek için görevlendirildi. 1989’dan 1995’e kadar Avrupa’nın hemen hemen bütün ülkelerinde çeşitli konferanslar verdi. Fransa dönüşünde 1996-1997 yılları arasında Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü görevini yürüttü. Aynı yıllarda üstlendiği Millî Gençlik Vakfı Rize İl Başkanlığı görevi sayesinde gençlerle ilgilendi, insanların dertlerini paylaştı, mesuliyet şuuruyla problemleri çözmeye çalıştı. 28 Şubat Darbesi sürecinde Bitlis Tatvan’a sürgün edildi, akabinde Rize’de öğretmenlik görevine döndü. 1999 yılında Fazilet Partisi’nde ve 2004 yılında AK Parti’de yerel siyasete destek verdi.

İstanbul’a 2004’te göç etti ve kısa süreliğine özel okullarda öğretmenlik yaptı. Rize’de 1996’da başladığı Mevlana’nın *Mesnevi*’si odaklı sohbetlerini daha sonraki yıllarda İstanbul merkezli olmak üzere

Türkiye'nin birçok yerinde icra etti. Millî Eğitim Bakanlığı müşaviri olarak atandığı İstanbul'da 2010'dan 2020 yılına kadar değerler eğitimi süreçlerine öğretmenlere, öğrencilere ve velilere konferanslar vermek suretiyle katkı sağladı. Namaz Gönüllüleri Platformu'nda konuşmalar gerçekleştirdi.

İlk yazısı 1974 yılında "Zindanda Duyduğum Bir Ses: Esselamü Aleyküm" başlığı ile *Millî Gazete*'de yayımlandı. İlk şiiri "Ezan Çağının Nesli" de 1975'te aynı gazetede yayımlandı. O dönem için bir okul hüviyetindeki gazeteyle ilgili duygularını şöyle anlatır: "Düşünebiliyor musunuz, birinci sayfasında başyazar olarak Necip Fazıl 'Çerçeve' başlığı altında yazı yazıyor, ikinci sayfada Sezai Karakoç 'Sur' çerçevesiyle, üçüncü sayfada da Osman Yüksel Serdengeçti 'Selam' başlığıyla köşe yazıyor. Böyle bir gazetede yazılarınız çıkıyor! Çok heyecan verici ve motive edici..." 1980 öncesinde *Yeni Devir* gazetesinde birçok yazı yazdı. *V/Akit* gazetesinde 2000-2010 yılları arasında köşe yazarlığı yaptı. *Mavera*, *İkinci Yazıları*, *Yedi İklim*, *Ay Vakti*, *Umran*, *Seyyide* gibi dergilerde kültür, sanat, edebiyat, eğitim ve düşünce yazıları kaleme aldı. 2012'den 2024'e kadar www.haber7.com adlı web portalında haftada iki gün gündemin ötesine geçerek düşüncelerini okurlarıyla paylaştı. Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi'nde görev aldı. *Fıtratın Aşk Çağrısı* (2003), *Uygarlığa Aşkla Direnmek* (2014), *Referansım Allah'tır* (2019), *Kurban Çocuklar: Eğitim Yazıları* (2019) ile *Elif Kuşağı: Aile ve Gençlik Üzerine* (2023) adlı kitapları yayımlandı.

NAMAZ MERKEZLİ HAYAT

Dursun Ali Taşçı Hoca'm, İslâmî duyarlılığını ailesinden aldığını sürekli vurgulardı. Çocukluğunda babaannesinden dinlediği "Şol cennetin ırmakları akar Allah deyu deyu" ilahisinin Yunus Emre'ye ait olduğunu gençlik yıllarında öğrenince Yunus'u çok sevdi. Yine babaannesini ve hafız babasını çok sevdiği için de onların hayatlarının vazgeçilmezi namazı çok sevdiğini ve böylece namaz merkezli bir hayat tarzına sahip olduğunu anlatırdı. Ona göre eğitimin odağına sevgi yerleşmeliydi.

Çantasında seccadesi her zaman hazır bulunurdu. Kendisi söylemezdi ama onu yakından tanıyanlar, "sahib-i tertib" olduğunu bilirlerdi. Fransa'da Paris'te iken namaz vakti geldiğinde, başka yer bulamayınca ünlü Şanzelize Meydanı'nın göbeğine seccadesini serip namaz kıldığını anlatmıştı. Onunla karşılaştığımız farklı ortamlarda doyumsuz muhabbetlerimiz olurdu. Fransa'ya gönderilme kararı çıktığında yaşadığı duyguları şöyle anlatmıştı: "Yurt dışına gitmek ilgi çekici ve merak uyandırıcı bir durumdu ama orada namazlarımı nasıl kılabilirdim? Avrupa'nun ahlaksız ortamına nasıl direnecektim? Günahlardan ve ha-

ramlardan nasıl kurtulacaktım? Bunları düşünürken, o günlerde okumakta olduğum Yusuf el-Kandehlevî'nin *Hayâtü's-Sahâbe/Hadislerle Müslümanlık* kitabında müthiş bir diyaloga rastladım:

Aklımda kaldığı kadarıyla, sahâbeden biri soruyor:

'Yâ Resûlallah! Uzak diyarlara, haramı bol olan bölgelere gitmem gerekiyor... Oralarda ne yapmamı tavsiye buyurursunuz?'

Tam da bana ışık tutacak, cevabı benim için de ilaç olacak bir soru idi bu...

Cevabı okumadan, araya bir ayıraç koyarak sayfayı kapattım. Dedim ki kendi kendime:

'Peygamber Efendimiz (s.) ne emrettiyse harfiyen uygulayacağım.'

Kalbimi hazırladım ve sayfayı açtım. Resûlullah'ın (s.) cevabı şöyleydi:

'Ey filan! Oralarda secdelerini çoğalt!'

Ben bunu yapacağıma söz verdim ve yurtdışına çıktığım günden itibaren oralarda secdelerimi çoğalttım, namazlarım tutundum. Ve küfür diyarında beni koruyan secdelerim oldu."

HATIRDA KALAN İZLER

Dursun Ali Taşçı şöyle der bir kitabında: “İçinde sonsuzluğa yurt kuramayan insanların nasıl savrulduklarını görerek, yaşayarak, okuyarak acılar çektim.” Kendisi rahmetli babasının ve ninesinin gözyaşları içinde, özellikle kış gecelerinde, tek parti devrinde yaşadıklarını gözyaşlarıyla derinden iç çekerek anlatmalarını hiç unutamadı. Hoca’muz hafız babasını sıkça anlatırdı. Babasının hafızlık macerasını kendi ağzından birkaç kez dinlemiştim. Hatta tarihe şahitlik olsun diye birçok yerde anlatmasını istemiştik kendisinden: Yasaklı yıllar... Dursun Ali Hoca’nın merhum babası, hocası ile gizli-saklı samanlıkta, ahırda, mezarlıkta hafızlık eğitimi yapmak zorunda kalmış... Hafızlık talimi epey ilerlemiş ve nihayet son sayfalara ulaşmışlar. Bu arada yaz mevsimi gelmiş... Karadeniz’in meşhur siyah üzümleri kızılgaç dallarının uçlarına kadar tırmanmış ve olgunlaşmışlar... Hoca-talebe elde sepet merdiven dayamışlar kızılgaçaca... Bir şikâyet filan olur da jandarma gelirse, hocası sepete üzüm koyacak, babası da dikkatle kopardığı Kur’ân sayfalarını katlayıp koynuna saklayacak... Plan bu...

Böylece hafızlık eğitimini ağacın tepesinde tamamlayabilmişler... “Sayfaları itina ile koparılıp ezberlendikten sonra tekrar yerlerine konulan o Kur’ân-ı Kerim’i mukaddes bir emanet gibi hâlâ evimizde saklarız.” diye anlatırdı, ah çekerek... Babasının Kur’ân ve namaz aşkı, keza çevresinin İslâmî duyarlılığı, tevarüs ettiği en güzel miras olmuş Dursun Ali Hoca’muzun. Bir yazısında şöyle der: “Babaannemin; ‘Evladım, ezan ilk defa Arapça aslından köy ca-

miinin minaresinden: (Minare de yoktu ya, dut ağacına merdiven basamakları çıkılarak dut ağacına çıkılır ve oradan ezan okunurdu.) Allahüekber, Allahüekber diye okununca, bu sesi duyan herkes evinin avlusuna çıkıyor, ağlıyor, zıplıyor; adeta deliriyordu!” diyerek bana gözyaşları içinde, o günkü duygularla anlatışı yok muydu, beni de ağlatıyordu. Ve ben hangi mektebe gittiysem, bana hangi ‘zırva’ şeyler öğretildi, telkin edildiyse, ben onların hiçbirinden etkilenmedim rahmetli babamın ve babaannemin sayesinde. Bana öğretilen tarihe hep mesafeli durdum, durmaya da devam ediyorum. Gerçek tarihimi gizleyenlerle; bu dünyada olamazsa bile, mahşer günü hesaplaşmak istiyorum.”

Dursun Ali Taşçı çektiği çilelerin en dehşetlisini öğretmen okulunda yaşamış: “Siz imamhatipte şanslı idiniz; biz ise öğretmen okulunda gizli namaz kılardık,” demiş ve anlatmıştı: “Namaz kılmak resmen yasak değildi fakat ayıptı; namaz uğruna azarlandık, ayıplandık hatta dayak bile yedik... Fakat bir vakit dahi olsa namazımı kaçırmadım. Akşam, yatsı ve sabah namazlarımı evde, öğlen namazımı da öğle teneffüsü için dışarı çıktığımda camide kılardım. İkinci namazımı ise, okulda mescit olmadığından, kenarda-kuytuda gizlice kılardım. Zor olurdu... Sonra bir çözüm buldum: Okulun yatılı bölümünün yemekhanesi var... Aşçı Ahmet Efendi tahta seccadesinde namaz kılıyor. Teneffüste gelip ikinci namazımı seccadesinde kılmak için izin istedim. “Tabi ki evladım” dedi; “Ama dikkat et; aksi hocalar sana sıkıntı vermesinler!”

Dikkatlice arkadan dolaşıp gidiyor, namazımı kılıyorum... Yıllar geçti... Okul bitmek üzere... Yine ikinci namazı... Ahmet amcanın tahta seccadesindeyim. Namaza durdum... Az sonra bir ayak sesi! İçimden, “Eyvah!” dedim; “Bu Jilet Hoca!” Nöbetçi oydu. “Keskin” biri olduğundan bu lakapla anılırdı. Katı bir din karşıtıydı. Namazımı bozmadım, bozamazdım. Ayak sesi iyice yaklaştı. Tam seccededeyim. Birden bağırdı: “Seni yobaaaz!!!”

Ve bir tekme savurdu... Yere yuvarlandım. Tahta seccadeye çarpan burnum kanamıştı... Hoca bağırıp duruyordu. Kanı görünce uzatmadı. Çekip gitti... Ahmet amca su ve pamuk getirdi. Hem ağlıyor hem de elimi yüzümü yıkamama yardım ediyordu... “Evladım! Okulda içki içenlere ses çıkarmıyorlar, seni namaz kıldın diye dövüyorlar. Yazıklar olsun!” diye tepki gösteriyordu...

Ahmet amcayı teselli edip sınıfa gittim. Okuldan atılım diye korkuyordum. Öyle olmadı... Hoca’ya da kin duymamıştım... Okuldan mezun oldum. Öğretmenlik, Sosyal Hizmetler Müdürlüğü... Yıllar geçti... Çeyrek asır sonra okula yakın bir şehirden geçiyoruz. Ezan okundu. Doğruca camiye yöneldik... Abdest alıp camiye girelim derken cemaat dağılmaya başlamıştı. Cami kapısından çıkmakta olan ihtiyarlardan biri dikkatimi çekti... Tanıdık birine benziyordu... Dikkatle baktım: Olamaz! Bu, Jilet Hoca! Evet, o! Ama nasıl olur?

“Hoca’m siz, (Filan) hoca mısınız?” “Evet, benim!” dedi: “Sen kimsin?” Hâlâ sertti... Dedim ki: “Hoca’m, ismimi hatırlamaya bilirsiniz. Kendimi şöyle tanıta-

yım: Ben, Aşçı Ahmet amcanın seccadesinde namaz kılarken tekmelediğiniz öğrenciyim!” Hoca birden yüksek sesle ağlamaya başladı... Gözyaşları yağmur gibi akıyordu... Titreyen eliyle tuttuğu bastonu düşürmüştü. Sendeledi. Sarıldım. Ben de ağlamaya başladım. Onu bir tabureye oturtabildim: “Evladım, müsaade et, ben biraz ağlayayım!” dedi. Ağladı, ağladı... Sonra başını kaldırdı: “Evladım! Bana hakkını helal edebilecek misin?” dedi. “Hoca’m, yerden göğe kadar helâl olsun da bu iş nasıl oldu?” dedim. Başladı anlatmaya:

“Sorma oğlum! Ben din düşmanı idim... Bir gazeteye aboneydim. Ramazan’da Kur’ân meali verdiler: “Muhammet neler yazmış, bakayım!” dedim. Malesef öyle sanıyordum. Kitabı açtım; okudum, okudum, bir daha kapatamadım... Kısa sürede bitirdim: “Bu insan kelamı olamaz; bu Allah’ın sözleri!” dedim ve iman ettim. O günden beri okuyorum ve namaz kılıyorum. İnan evladım, her Kur’ân okumamda ve namaz sonunda duamda sen aklıma geliyordun. “Allah’ım, bu çocuğu karşıma çıkar da hakkını helâl ettireyim” diye çok yalvardım. Seni bana Allah gönderdi. Hakkını helâl ettin ya, ölsem de gam yemem. Elhamdülillah...” Şurası son derece açık: Türkiye’nin neresine giderseniz gidiniz, zor yıllarda yaşanmış bunlara benzer acı hatıraları gözyaşları içinde dinlersiniz.

BESLENDİĞİ VE BESLEDİĞİ KÜLTÜR ÇEVRESİNE DAİR

Dursun Ali Taşçı Hoca’m, İstanbul’la taşındığı andan itibaren fikir ve kültür dünyamızı

şekillendiği çeşitli dergi, gazete, yayınevi, vakıf ve derneklere uğrar hem oralardan beslenir hem de oralara katkı sunardı. “Bazı hayat hikâyeleri ibretlidir, ders çıkarılır bu biyografilerden. Bunun için tarihçe-i hayatlar yazılmıştır” diyen Mehmet Nuri Yardım anlatıyor: “Kubbealtı’nda fakirhaneyi şerefleştirmişti... Tanıştığımız andan itibaren birbirimizi hep sevdik, hiç kırmadık. Çünkü bu muhabbetin temelinde gelip geçici çıkarlar yoktu, sadece Allah rızası vardı. Sohbetini dinler, istifade ederdim. Son olarak Yeni Dünya Vakfı’nda düzenlediğimiz toplantıda kendisini dinlemiştik. Yazı kursumuzun Türk Edebiyatı Vakfı’ndaki mezuniyet törenini de şerefleştirmişti. Mevlana’dan, büyüklerimizden bahsetmişti Babıali Enderun Sohbetleri’nde. Son zamanlarda düzenli olarak *Mesnevi* sohbetleri yapıyordu.”

“Okumak, kurtulmak ve kurtarmaktır” diyen Dursun Ali Taşçı’nın gençlere önerdiği kitaplardan birkaçını anmak gerekir. *Bu Ülke* (Cemil Meriç), *Bir Adam Yaratmak* (Necip Fazıl Kısakürek), *Müslümanca Düşünme Üzerine Denemeler* (Rasim Özdenören), *Kuşların İlahisi* (Feriduddin Attar), *Yitik Cennet* (Sezai Karakoç), *Yağmur Beklerken* (Tarık Buğra), *Beş Şehir*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (Ahmet H. Tanpınar), *Millet Mistikleri* (Nurettin Topçu). Bu listeyi daha iyi anlamak için onun etkilendiği fikir ve kültür çevresini nasıl hatırladığına bakılmalıdır. Bu konuda en dikkatimi çeken satırlar şunlar idi: “Ahmed Cevdet Paşa’yla erken tanıştım... Ama en önemlisi, Necip Fazıl’ı tanımam oldu. Tüm eserleriyle üstadım oldu.

Cemil Meriç’in ıstırapları, ıstıraplarımla örtüşüyordu, onu da çok sevdim. Sezai Karakoç’ta ruhum hafifledi, kendi merdivenimden yukarıya doğru çıkmaya başladım. Daha birçok isim sayabilirim, ama bunlar yapı taşları. Batı düşüncesine gelince, çok insan okudum. Birkaç tanesini sayayım: Jean-Paul Sartre, Albert Camus, Bergson, Hugo, Balzac, Tolstoy, Dostoyevski, Nietzsche, Çehov gibi düşünür ve yazarlar, beni, dünyanın ve zihnimin bin bir serüveni ile tanıştırdılar. Sonra Batı’ya dokununca, Batı bana hiç yabancı gelmedi.” Bana kalırsa bu pasaj sadece onu anlatmıyor, yakın tarihimize de ışık tutuyor hem de o dönemleri yaşamış musannif ve mütedeyyin bir tefekkürle.

Dursun Ali Taşçı, eğitimi, fitratin kendi doğasında bir gelişim süreci, başka bir ifadeyle özün sesi olarak ele aldı ve bu doğrultuda yazmaya çalıştı. Gençliğin eğitimine yıllarını veren bir birikimle yaşananlara baktı. Hayatın sebebi, amacı, ölüm, iyilik-kötülük ikiliği üzerinde durdu. Niçin ve nasıl yaşamak gerektiği sorularını her zaman gündeminde tuttu. “Çay Rize’de, pamuk da Adana’da nasıl yetişiyorsa, insanın da fitrat toprağında yetişeceğine” inandı. Yaşayarak, gözleyerek yazdığı için işin kolayına kaçmaz, karamsarlığa kapılmazdı. Onun bir sözü bu durumu çok net bir biçimde ortaya koyar: “Yolu kaybedenlerin ne kuşakları biter ne de vehimleri. Zaten Z’den sonra da harf bulunmamaktadır. Z Kuşağı’ndan sonra inşallah Elif Kuşağı gelecektir.” Mekânı cennet, makamı âlî olsun.

Şairin Shopping Feste İtirazı

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin bir hayli kültür faaliyetleri arasında sevgili Duran Boz dostumuzun genel yayın yönetmenliğini üstlendiği *Yitiksöz* sanat, edebiyat ve düşünce dergisi âdeta bu işlerin yüksek matematiği gibidir. Kalite ve kapasitesinde başından beri hiçbir düşüş göstermeksizin dördüncü yılında yirmi ikinci sayısına ulaşarak yayını sürdürmektedir. Hakkını yemeyelim AK Partili bu belediyenin neredeyse bütün kültürel aktiviteleri aynı nispette göz doldurmaktadır.¹ Tam da memlekette 31 Mart belediye seçimleri sonrasında yaşananlar, Maraş'ın şubat depreminden sonraki büyük yıkımı da hesaba katılınca bu değer kat kat artmaktadır. Bıkmadan, usanmadan şehrin yıkıntıları arasında hâlâ kültür ve sanat diyebilen bir belediye yönetimi tarihî bir iş yapmaktadır bize göre. Mesela benim göbeğimin gömüldüğü Harput şehri bir zamanlar İstanbul ile yarışan nüfusa sahipken bugün memleketin en büyük mezarlığına dönüşmüş ve ıssız bir ada görüntüsü vermektedir. Ne var ki Harput folklor ve kültürü, şehrin maddi yapısı ortadan kalkmasına rağmen maneviyatını belki öncelilere nazaran daha

1 Bir karşılaştırma yaparak farklı görmek isteyenler Maltepe Belediyesi'nin çıkardığı *İstasyon* dergisi ile *Yitiksöz*'ü bir arada okumayı deneyebilirler.

da yüksek bir solukla canlı tutmaktadır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi işte tam da bunu yaparak "ayaktayız, yıkılmadık" diyebilen koca yürekli bir yönetime sahiptir besbelli.

Belediyelerin şehirlere maddi anlamdaki katkılarında ziyade onlara bir ruh kazandırmak amacıyla düşünce, folklor, kültür ve sanat çabalarına dair verecekleri desteğin şehre karakter kazandıracığı malumdur. Bu manada Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı ve bu faaliyetlere emek harcayan personeli tebrik etmek boynumuzun borcudur. Buradan diğer belediyelerin alacağı dersler bulunduğu da unutulmamalıdır. Şüphe yok ki memleket sathında yayın yapan yılların edebiyat dergileri "azgın piyasa şartları" sebebiyle can çekişirken yerel yönetimlerin edebiyata, sanata ve düşünceye omuz vermeleri başlı başına değerli. Elbette nitelikten ödün vermeden yapılmalıdır bu. Dolayısıyla farklı yazarların metinleriyle oluşan böylesi dergiler kültür ve sanat meselelerinin tartışıldığı, nitelikli ürünlerin yayımlandığı diğer dergilerden aşağı değildir.²

2 *Sözcükler* dergisini çıkaran Turgay Fişekçi, yerel yönetimlerin çıkardığı dergilerle, "merkezdeki" edebiyat dergilerini birbiri ile kıyaslaması ve önceliği merkezin yayınlarına vermesi bize göre doğru değildir. Bk. Turgay Fişekçi,

ALİŞVERİŞ FESTİVALERİNİN ÖNE ÇIKIŞI VE PİYASA GÜNDEMİ

Yitiksöz bahsi geçen sayısında bir vefa örneği göstererek Ali Haydar Haksal öykücülüğü/romancılığı üzerine bir dosya da yapmış. Bununla beraber memleketin ciddi şair, yazarlarını konuk ederek ürünlerine yer vermiş. Cihan Aktaş, Suavi Kemal Yazgıç, Ali Sali, Mehmet Aycı, Yasin Mortaş, İnci Okumuş bunlardan bazıları. Birkaç sayıdan bu yana bu isimlere yakın dostum Cahit Koytak da eşlik etmeye başladı. Hülasa *Yitiksöz* başucu dergilerimden biri hâline geldi. Bir resmî kurum tarafından finanse edilmesine rağmen bu derginin en fazla ulaştığı özgür ve sivil görüntüsü beni cezbediyor. İstanbul ve Ankara gibi merkezlerde yayımlanan öteki sanat-edebiyat dergilerinden en önemli farkı bence bu özelliğidir. Ayrıca merkez-taşra ayrımını ortadan kaldıran yönü yayımladığı seçkin ürünlerle kendini göstermekte-

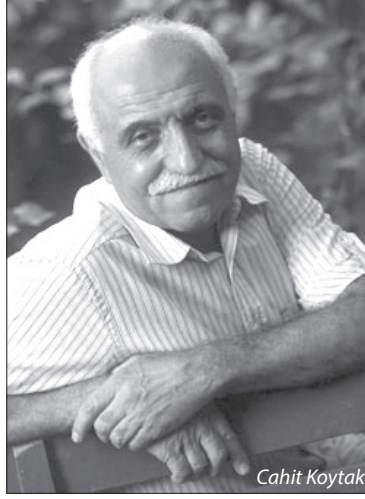
"Eğlenceli Konular", *Sözcükler*, 2021, sayı: 91.

dir. Bu yazı münasebetiyle ise asıl değinmek istediğim husus dergiyi sahiplenen belediye başkanlığı ile beraber genel yayın yönetmeni dostumuzun gösterdiği cesaretti. Çünkü sevgili Cahit Koytak'ın "Shopping Fest" ya da "Alışveriş Cenneti" adlı şiirinin yüklendiği derin felsefi ve estetik eleştiri böyle bir izlenim bırakıyor okuyanda. Bu şiirin adını terennüm ederken 2010'lardan itibaren İstanbul ve Ankara başta olmak üzere şehirlerin ekonomisine ve turizmine katkı sunacak ışıklı, süslemeli ve yarışmalı "Shopping Fest" etkinliklerine ağırlık verilmesine dair bazı haberleri üzülen okuduğumu belirtmeliyim.³ Daha sonra böylesi festivallerin 1996'dan itibaren Dubai'de düzenlendiğini öğrenince mesele- nin küresel bir yaygınlık kazandığını düşünmeye başladım.⁴

Suudi Arabistan'a muhtelif seyahatlerim sonrasında orada yaşanan yaygın dindarlığı "Suudi dindarlığı" diye isimlendirmiştim. Gördüğüm şeydu, insanların bütün hayatı sanki otomatik biçimde ezan vakitlerine programlanmış hâlde sürüyor; ezanla şehirlerin özellikle de Hicaz bölgesinin bütün hayatiyeti duruyor, sönüyordu. Bu durum başlangıçta ahalinin ne kadar muttaki olduğunu gösteren bir manzara gibi sanılsa da asıl mescitler dağılınca sergilenmeye başlayan canlılığın rengi önemliydi benim için. O, hangi istikamette seyrettiğinin gözlenmesiyle açığa çıkıyordu.

3 <https://www.businessankara.com/alisveris/yeni-alisveris-cenneti-slogani-ile-ankara-shopping-fest-8-haziranda-basliyor.html> [Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2024]

4 https://dubaivizeislemi.com/blog/dubai-alisveris-festivali-dubai-shopping-fest-dfs_64 [Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2024]

Cahit Koytak

İnsanlar derhal alışveriş merkezlerine doluyor, market arabalarını tepelemesine paket yiyeceklerle dolduruyor, onları semiriyor, sömürüyor artık düşünmeye, ölçmeye ve tartmaya takatleri ve hâlleri kalmıyordu. Mabet ile market arasında mekik dokuyan bu insanlar tıpkı ABD patronları gibi orta mektep çağından itibaren oburlaşarak birer maddi top hâline dönüşüyordu. Suudi şehirlerinin zayıf bedenli organları Bangladeşli, Endonezyalı, kısmen Mısırlı, Yemenli *haris*'lere, köle ve cariyeden beter yoksul muhacirlere düşüyordu. İslâm Kâbe'sinin hizmetkârı gibi kendini takdim eden bu krallık Müslüman iddialı cephenin umumi manzarasıydı.

Hak ve batılın, iyi ile kötünün, güzel ahlakla çirkinin, doğru ile yanlışın tarihi mücadelesinde daima ulvi duygular süfli duygularla karşı karşıya idi. Maddecilik de maneviyatçılık da esasen iki uç cereyan olarak dengeli hayat modelinin tam karşısında yer almış ve hacmiyle sahici olanı köşeye sıkıştır-mayı denemiştir. Ne var ki hak ve hakikatin soluğu öylesine bereketli bir iklim kuşağı yaratmıştır ki küçücük cisminde rağ-

men sergilediği canlılıkla daima ayakta kalmayı başarmıştır. Şairin "Baki kalan bu kubbede hoş bir sada imiş" dizesinin anlam yükünü fiziki olandan metafizik olana doğru taşımıştır.

18. yüzyıldan günümüze uzanan dünyayı Batılı gözle okuyanlar büyük ölçekte hürriyet, adalet, kardeşlik sloganlarını Fransız İhtilali'ne dayandırırılar. Aydınlanma, sanayi devrimi, bilgi/bilim ve hız çağı ardından da sanal dünya, dijital okuma ve yapay zekâ söylemleri, yeni zamanların piyasa gündemini oluşturdu. Bütün bu oluşumların temel özelliği tamamı güya manevi birer ilerlememiş gibi sunulsa da metalaştırılarak, mülkiyet hukukuna konu ettirilerek pazara çıkarılan birer tüketim nesnesine dönüştürülmüştür. İşte Cahit Koytak şiiri, meseleyi buradan yakalayarak yakamıza yapıyor ve biz okuyucularını ciddi biçimde silkeliyor. Eteğimizin gölgesine sakladığımız taşları, dilimizin altındakileri, görme ve işitme biçimlerimizi hülâsa yaşama standartlarımızı, hayata bakışımızı sorguluyor, öylesine sahih bir dille sergiliyor ki vicdan ve insaf sahibi hiç kimse onu görmezden gelemes, duyarsız kalamazdı.

Tarihin karakterli şehirleri medeni insanlarıyla beraber estetik görüntü, tabiata uyum, hayranlık uyandıran devasa yapıları ile birer mimari sanat abidesi idi. Şimdiki şehirleri kaplayan beton, cam ve yükseltilerin tamamının altyapılarındaki alışveriş merkezleri, herkesin ama herkesin ilk adımı attığında karşısına zorunlu olarak çıkan modern mabetler gibi sırtıttadır. Uğramadan geçebilmek mümkün olmadığından ancak oturduğunuz yerde daima otu-

arak kalırsanız size belki bu-
laşmayacaktır. Ama yürümeye
başlar başlamaz, görmeye, işit-
meye hazır hâle geldiğinde
göze ve kulağa dokunacak olan
şey, her şeyin pazarlandığı bir
atmosferin gürültüsü, gurultu-
su olacaktır. En ufak bir sersem-
leme, unutma, dalgınlık hâline
düşeni de içine alarak, kişi bir
an kendinin bile pazarlandığını
iştirse şaşmamalıdır.

“Shopping Fest” İngiltere’de
alışveriş festivali anlamına ge-
liyor. Festival neredeyse bütün
toplum katmanlarının ilgisine
açık yaygın bir organizasyonu
karşılıyor. Zaten şiirin Türkçe
adı “Alış Veriş Cenneti” şeklin-
de konulmuş. Cennet evet belki
ama bu cennet ahirette değil
dünyada kurulmuştur. Aslına
bakarsanız Cahit Koytak, dün-
yanın son üç yüz yılına siyasal
ve kültürel iktidarı ile renk ve
şekil veren Batı toplumlarının
ipliğini pazara çıkartıyor özetle
bu şiiri yazmakla. Materyalist
zihniyet her ne kadar sağlam ip-
lere sahip bulunduğunu söylese
de ömrünün dünya hayatı ka-
dar kısa olduğunu her seferinde
unutuyor, unutturuyor, belki de
böyle görünerek aldatıcı bir tat-
min sağlıyor.

HER TÜRLÜ TECRÜBENİN PAZAR METAINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Şiir bilim, sanat, felsefe, kültür
ve her türlü tecrübenin bile pa-
zar metama dönüştürüldüğüne
işaret ederek başlıyor daha ilk
kitasında. Böylece ana fikrini
peşinen ortaya koyuyor ki oku-
yucu ardından her neyi pazara
sürmüşse ona dair bir ön bilgi
sahibi olsun. İncelik, görgü ve
gelenek adına ne varsa onların
da satıldığını duyurarak rekla-
mını sağlam yapıyor. Reklam
dedikse bizim nazarımızda bü-

yük ölçüde bütün sıfatlarının
önünde tüketim ekonomisi ve
kültürü bulunan bu batılı bo-
yalarla insanları karşılayan çağ-
lardır demek istediğimiz. Ülkü,
erdem, bilgelik, irfan, etik,
duyarlık, incelik gibi değerle-
rin bile ayağa düşürüldüğünü,
kimliğini yalnızca *herkesten
biri* hâlinde sürdürenlere işit-
tirmek maksadıyla haykırıyor
şair. Tanrılar, şeytanlar, cinler,
periler, melekler gibi görünmez
âlemin/gaybın kavramlarının
bile nesneleştirilip pazarlandığı
bir festival sahasındasınız şiiri
okurken. Şimdi bir bölümünü
birlikte okuyalım:

“Pazar için yontulmuş rahipler,
mürşitler,
Şeyhler, ‘efendi hazretleri’,
Hakikatin yolunu a.v.m.de
Sonlandıran gurular,
Pazar için pil takılmış ölümler...”

Son mısra insan yüreğine otu-
ran derin bir ağrıyı tetikliyor
sanki. Herkese ama herkese da-
ğıtılacak pay ayrılmış bu şiirin-
de Cahit Koytak’ın. Tanrıtanu-
mazlar, batıl inançlılar, faşistler,
sosyalistler, doğunun ve batının
ruhen bozguna uğramış bütün
unsurları *tecime elverişli* hâle
dönüşerek yerlerini almışlar.
Son üç yüz yıl diyerek zamanla
sınırlamak illa da doğru değil
belki ama en azından şunu gös-
teriyor yaşananlar ki metalik
alışverişlerin bu boyuta ulaştığı
önceki bir zaman dilimini
bulmak zordur. Şiir sanki böyle
bir hatırlatmayı da yapmak ar-
zusundadır. Şüphesiz manevi-
yat, din duygusu tarihin bütün
dilimlerinde din adamı kisvesi-
ne bürünen şeytani kılıklı kim-
seler tarafından pazarlamaya
çok müsait bulunmuştu. Duygu
sömürüsünü dinin beraberinde
vatan, bayrak gibi insanların
sonradan kutsallaştırdığı kav-
ramlara da sıçratarak pazarın

boyutları her geçen çağda biraz
daha genişletilerek bütün coğ-
rafyaların sathına yayılmıştır.
Bana en çok dokunan bölümler-
den birini daha paylaşmak
isterim:

“Pazar için paketlenmiş iyilik
Pazar için paketlenmiş
dürüstlük,
Pazar için cömertlik,
Pazar için içtenlik,
Sadelik!”

İstanbul Üniversitesi’nde okur-
ken bir ara Nişantaşı semtinde
bir öğrenci evinde kalmıştık bir-
kaç yıl. Taksim, İstiklal Caddesi,
Osmanbey ve Şişli semtlerine
sıklıkla uğruyorduk. Bölgede
bir Teşvikiye bir de Şişli camile-
ri vardı. Her ikisi de tabir caizse
sosyete camileri adıyla maruf-
tu. Ancak Şişli Camii’nin mer-
mer duvarlarında bize bu şiirin
yansıttığı pazarlama teknikle-
rinin en somut örneklerinden
biri okunuyordu. Cami inşaatına
nakdi yardım yapan kişi ve
kuruluşların adı ile ödedikleri
miktar altın renkli yazılarla
nakşedilmişti. Bu hezeyandan
ötürü vakti geçecek olsa bile o
mabette tek rekât namaz kılmış-
lığım yoktur. Şairin *paketlen-
miş iyilik* lafzını somuta çeviren
başka örneğe ihtiyaç var mıdır?
*Bir elin verdiğini öteki el bilme-
yecek* evrensel ahlak ilkesinin
müminleri için hazin manzara-
lar bunlarla bitmiyor ki.

FESTİVALLERİN DÜNYA CENNETİ...

İnsana dair, insana ait her ne
varsa, insan muhayyilesi, mü-
fekkiresi, hülyaları ve rüyaları-
nı oluşturan elle tutulamayanla-
rın bile hiçbir ilke tanmaksızın
pazara çıkartıldığı (*metaverse*
ya da uzay tarlalarındaki par-
seller daha icat edilmeden) ta-
mamının harcıâlem biçimde pa-

zarlandığı festivallerin *dünya cenneti...* Düşünerek üretilen, nezih ve ulvi duygularla çevresinde hikmet ve irfan pınarları oluşturan, insan kalbinin ve vicdanının ve de insaf adlı mübarek duruşların bozguna uğratıldığı bir çağda geriye kalan, ayakta duran her ne varsa müşterisi en bol iş bu, pazarda rezil hâlde ayağa düşürülüşünün resmini görmek isteyenler okusunlar:

“Ölmek istemiyorum, hayır!
Ölmek istemiyorum henüz!
Ama kuzum, baksanıza şuraya,
İnanılmaz markalar!”

Hatırlıyorum pazar tezgâhlarının ukala satıcıları bir zaman Bursa şehrimiz için *marka kent* diye ucube bir sıfat yakıştırmaları yapmışlardı. Ardından münasebetsiz bir yönetici de bu bakışın tuzu biberi kabilinden *ulu şehir* diye saçma sapan bir benzetmeye imza atmıştı. Şükür ki resmî anlamda bile her ikisine de ciddi bir rağbet gösterilmedi. Böylece tarihin en kadim şehirlerinden sevgili Bursa'mızı pazar metaı olmaktan en azından dillere düşmekten kurtarabildik. Ya da kurtarabildik mi? Öyle ya bir şehir hakkında *marka* kelimesini kullandığınız vakit artık o şehri, tıpkı ticari malları bir diğerinden ayırmak ve pazardaki değerini artırmak maksadıyla bir satış tezgâhuna yerleştirmişsiniz demektir.

Şair hiç rahat durmuyor, sözünü ve derdini uzattıkça uzatıyor. Ve zihinlerimizi ve kalplerimizi yerden yere vurarak öyle uyarı sinyalleri gönderiyor ki işitmek, görmemek için kör ve sağır olmak gerekiyor. İşte devamı:

“İnanılmaz çeşitler,
İnanılmaz fiyatlar,

İnanılmaz ucuzluk,
İnanılmaz ödeme koşulları!”

Ucuzluk, en fazla bu kelime diktatimi çekiyor, özellikle *marka kent* benzetmesini Bursa bakımından yeniden düşününce. Bir de şu son zamanlarda gündelik dilde hatta edebî dilde de bazı eserlerde rastlanılan, hayret nidası yerine kullanılan *inanılmaz* kelimesi. Şair öyle harika bir ironi ile üst üste bu kelimeyi şiirine taşıyarak bir taşla iki kuş vurmaktadır ki. Neden inanılmasın hatta inanılır, inanılır, öyle inanılır ki insanlar böylece *kesin inançlı* bile olabirler/ olabilmektedirler.

Şiir finale doğru insanları bekleyen mutlak mukadderata, mutlak sona dair kuşku, kaygıların ve de elbette mutlak hakikatin tanıklığını, muştuculuğunu ve uyarıcılığını üstlenen nebilerin iz takipçiliğini üstlenmektedir. Artık ölüme dair konuşulmalı, ölümden ötesine dair yoklamalar yapılmalıdır. Görelim bakalım bu pazarın esnafları ne ölçüde hazırlıklıdır- lar bu akıbet. Şiirin son iki kıtasını okuyalım bitirmeden ve meramımızı bağlamadan önce:

“Ah bu, hayata benzeyen ölüm!
Ah bu, ölümü unutturan sarhoşluk!
Ah bu, cezbe, bu orji,
Bu yerlere saçılmış gök!
Her şey var, her şey burada!
Her şey uygun fiyata!
Cennet de parayla pazarda,
Cehennem de parayla!”

Mütercimlerinden birinin Cahit Koytak olduğu Muhammed Esed'in *Kur'ân Mesajı* meal-tefsirinden birkaç ayet mealiyle bizim ticaretimize dair kısa okumalar yaparak bitirelim:

“Siz ey imana ermiş olanlar! (Hem bu dünyada hem de öteki dünyada) şiddetli bir azaptan sizi koruyacak bir alışveriş gösteriyim mi size? Allah'a ve peygambere inanır ve Allah yolunda malınız ve canınızla gayret gösterirsiniz: kendi iyiliğinizdir; keşke bilseydiniz.” (Saff Suresi 10-11)

“De ki: ‘Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, mensup olduğunuz oymak ya da boy, kazanıp (biriktirdiğiniz) mallar, kötüye gitmesinden kaygılandığınız ticaret, hoşlandığınız konutlar size Allah'tan ve O'nun Elçisi'nden ve O'nun yolunda kavga vermekten daha gönül bağlayıcı geliyorsa, bekleyin o zaman Allah iradesini açığa vuruncaya kadar; Ve (bilin ki) Allah, günaha gömülüp gitmiş bir topluluğa asla hidayet etmez.’” (Tevbe Suresi: 24)

“(Öyle) kimseler (vardır ki) bunları ne ticaret ne de kazanma hürsi Allah'ı anmaktan, salatta devamlı ve duyarlı olmaktan, arınmak için verilmesi gerekeni vermekten alıkoymak; böyleleri kalplerin ve gözlerin dehşetle döneceği Gün'den korkarlar.” (Nûr Suresi 37)

Yitiksöz'ün sayfalarında Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Duran Boz ve Cahit Koytak'ı buluşturan, İlahi Hitab'ın insanlığı tanık kılmak, müjdelemek ve uyararak maksadıyla inzal olunmuş bu ayet mealleridir. Onları okuyunca ipliği pazara çoktan çıkartılmış bulunan şirk ve küfür dünyasının karşısındaki selim duruşlarını hayranlıkla, ibretle, gıpta ve saygı ile anmak, anlamak ve anlatmak istedim. Her şeyin en doğrusunu elbette ancak Allah bilir.

İlgasının 100. Yılında Hilâfet Çalıştayı

SERDAR ARASLI

Hilâfetin 1924'te ilga edilmesi ertesinde İslâm dünyasının içine düştüğü anaforu post-hilâfet sendromu şeklinde tanımlamak mümkün. Bu sendromun tipik semptomu ise seküler ulus devletin kurulmasıdır. Salman Sayyid'in Kemalizm şeklinde teorik bir zemine taşıdığı bu jakoben semptom, sadece Türkiye sınırları içerisindeki bir durumu ifade etmez; bilakis post-hilâfet döneminde İslâm beldelerinde kurulan onlarca farklı ulus devletlerin hepsini içine alır.¹ Bununla birlikte Sayyid'in teorisine kaynaklık eden, aynı zamanda Anadolu dışındaki Müslüman beldelerde de referans alınan Kemalist jakobenliğin hususiyetlerini de yadsınamamak gerek.

KEMALİST HİSTERİ VE HİLÂFET

8 Mayıs 2024'te Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve

1 Hilâfetin ilgasının İslâm dünyası için hayli kritik bir eşik olduğunu söyleyen Salman Sayyid'e göre, bu olayla birlikte İslâm dünyasında ideal yönetim biçiminin ne olacağı ve dahası İslâm'ın siyaset ile ilişkisi yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Bk. Salman Sayyid, *Hilâfeti Hatırlamak Dekolonizasyon ve Dünya Düzeni*, çev. Mehmet Murat Şahin, Vadi Yayınları, İstanbul, 2019.

İslâm Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nün konferans salonunda, hilâfetin 100 yıl önce 3 Mart 1924'te kaldırılmasını birçok boyutuyla ele alan "İlgasının 100. Yılında Hilâfet Çalıştayı" düzenlendi. Üniversitenin İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü ile Ortadoğu ve İslâm Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü'nün müşterek tertip ettiği programa, farklı üniversitelerden tarih, uluslararası ilişkiler, ilahiyat ve sosyoloji alanlarında uzman 15 akademisyen katıldı. Ancak çalıştay olması hasebiyle fazla duyurulmasına ve dinleyici kapasitesinin sınırlı tutulmasına rağmen, bu akademik toplantı ulusal basında ve sosyal medya mecralarında sıkça tartışıldı. Maalesef tartışılmasının nedeni ilmî ya da akademik bir gerekçeden ziyade Kemalist kesimdeki hilâfet fobisiydi. Çalıştayı başlığında hilâfet kavramının olması, çalıştayı düzenleyenlerin, ev sahipliği yapan üniversitenin ve katılımcıların rejim karşıtı olarak yaftalanıp istiklal mahkemelerinin göreve çağrılmasına yetti.²

2 Çalıştayla ilgili sosyal medyadaki linç için bk. <https://serbestiyet.com/haberler/unlu-tarihcilerin-100uncu-yilinda-hilafetin-ilgasi>

Hiç şüphesiz geçen dönemde sol Kemalizm'in CHP içindeki mücadelesi de burada hesaba katılmalı. Çünkü çalıştayın açılış konuşmasını yapan isim 2014'teki Cumhurbaşkanlığı seçiminde sağ-sol Kemalizm'in yani MHP-CHP'nin çatı adayı Ekmeleddin İhsanoğlu'ydu. CHP'nin sabık genel başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile hesaplaşmalarını İhsanoğlu üzerinden kapatmak isteyenler de az değildi; dolayısıyla çalıştayın tartışılma biçimine bu saikler tesir etti, dense yeridir. Oysa toplantı ilmî bir çerçeveden, dönemin sosyo-politik ve küresel bağlamında hilâfetin nasıl ilga edildiğine yoğunlaşıyordu. Ancak İslâm'a dair herhangi bir nosyonun kendisine bile tahammül gösteremeyen Kemalist histeri bastırılmadığı için, bahse konu çalıştay kamusal tartışma alanlarında alakasız bir zeminde gündeme geldi. Peki, çalıştayda gerçekte ne

sempozyumuna-laik-linc-bu-neyin-hazirligi-166262/ [Erişim tarihi: 29 Mayıs 2024]. Toplantı hakkında basında ve sosyal medya çıkan yorumlar için Murat Bardakçı "Çok Cahiliz, Çoook!" başlıklı bir yazı kaleme aldı. <https://www.haberturk.com/ozel-icerikler/murat-bardakci/3685444-cok-cahiliz-coook> [Erişim tarihi: 29 Mayıs 2024].

vardı, ne tartışıldı? Şimdi ana hatlarıyla bunlardan birkaçına değinelim.

HİLÂFETİN BIRAKTIĞI BOŞLUK

Belirttiğimiz gibi çalıştayın açılışı Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından yapıldı. İhsanoğlu, “Hilâfetin İlgasının Tedaileri ve Boşluk Doldurma Çabaları” başlıklı konuşmasında 100 yıllık bir sürecin çok uzun bir süre olmadığına değinerek başladı. Ardından iki temel bağlamda konuştu: *i-* Tedailer *ii-* Boşluk doldurma meselesi.

Hilâfetin ilga edildiği süreçte Osmanlı'nın munkariz olduğu, yeni Türkiye'nin kurulduğuna dair 30 Ekim 1922 tarihli TBMM kararını hatırlatan İhsanoğlu, Türk halkının hakkı meşru olan Hilâfet-i İslâmiye'nin istiklal mücahedesinin temel hedefi olduğunu bildirdi. Diğer bir deyişle esir olan makâm-ı hilâfeti kurtarmanın istiklal mücadelesinin esas he-

defini teşkil ettiğini gündeme getirdi.

Ancak istiklal mücahedesinin zaferle nihayete ermesinin eresinde, Mart 1924'te makâm-ı hilâfet kaldırılıyor. Bu noktada kilit aktör konumundaki usûl-i fıkıhçı Seyyid Bey'den bahseden İhsanoğlu, iki eseri bulunan Seyyid Bey'in, *Hilâfet ve Hükümet* ile *Hilâfetin Mâhiyet-i Şer'iyyesi* metinlerine referans vererek konuşmasını sürdürdü. İkinci metin Meclis'te irat edildikten sonra hilâfetin ilgasının gerçekleştiğini hatırladığımızda Seyyid Bey'in kritik konumunu anlamak kolaylaşır. Bu konuşmadan sonra Meclis'te hilâfetin ilgasına karşı çıkan vekillerin biri hariç hepsi reylerini geri çekip hilâfetin ilgasına destek vererek ilga gerçekleşiyor.

Seyyid Bey, hilâfetin şeri/dinî bir mesele olmadığını, tamamen dünyevi bir mesele olduğunu söylemektedir. Başka bir ifadeyle siyasi bir mesele... Dolayısıyla ona göre hilâfet itikad

meselesi değil, millete ait bir hukuk meselesidir. Seyyid Bey hilâfetin itikadi addedilmesinin hurafe olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu konudaki görüşünü Kur'ân'da hilâfete dair hiçbir ayet-i kerimenin bulunmadığıyla temellendirmektedir. Ona göre Kur'ân-ı Kerim idare şekli hakkında iki ilke ileri sürmektedir: *i-* Meşveret, *ii-* Ulu'l-emre itaat.

Bu noktalarla birlikte hukukun sekülerleşmesine de söylem üreten Seyyid Bey, Meclis'teki hukuk tartışmalarına da katılır. Kendisi de Seyyid Bey gibi İzmir mebusu olan Şükrü Saraçoğlu'nun “Türklük ruhundan doğan kanunlar isteriz!” diyerek şer'i şerif'e dil uzatmasına Seyyid Bey, “Kur'ân da böyle söyler!” diyerek onu sakinleştirir. “*Affi seç, örf ile cahillerden uzak dur.*” ayeti alıntısını yapan Seyyid Bey “Örf ile emret.” ilkesi gereğince örfün ne olduğu üzerine konuşur: “Memleket kanunları o memleketin örf ve âdetlerine muvafık olmazsa, o

memleket payidar olmaz! Örf, maruf demektir; münkerin zıddı. Adalet için alelacele kanun yapmak zararlıdır. Almanlar son medeni kanunlarını ancak 15 senede yaptılar. Memleketlerin örf ve âdetlerine uygun kanun yapmak kolay değildir.” Seyyid Bey, bir taraftan Saraçoğlu'nun ifadesini tashih ederken diğer taraftan “İslâm'da hükümet şekli yoktur.” diyerek Osmanlı mirasının modern hukuk-siyasetle değiştirilmesine de kendince geleneksel gerekçeler icat eder. İhsanoğlu, bu minvalde süren konuşmasını Mustafa Kemal'in nutkundan “İslâm dünyasında eğer hilâfetin kurulması gerektiğine dair bir inancın doğması hâlinde Müslüman ülkelerin kendi aralarında bir hilâfet inşa edebileceklerine,” dair bir alıntı yaparak konuşmasını bitirir.

İNGİLTERE'NİN HİLÂFETE YÖNELİK İLGİSİ

Tufan Buzpınar “İngiltere’de 93 Harbi’yle Başlayan Hilâfet Tartışmaları” başlıklı konuşmasında, İngiltere’nin Osmanlı hilâfetine ilgisinin 19. yüzyıla kadar götürülmesi gerektiğini söyledi. Buzpınar’a göre İngiltere Hindistan’ı 1858’de işgal ettiğiğinde, İngilizler Osmanlı’dan, Hint Müslümanları da Osmanlı’dan destek bekler. Osmanlı bir taraftan Rus saldırılarına karşı İngiltere’nin desteğine muhtaç iken aynı zamanda Hint Müslümanlarının da yardımına gitmek istemektedir.

Uluslararası arenada İngiltere’nin Osmanlı hilâfetine ilgisi, Kanunu Esasi’nin ilanı üzerine gündeme gelir. Çünkü Kanunu Esasi’nin 3. ve 4. maddesi Os-

manlı hilâfetini ve tüm Müslümanların hilâfetle ilişkilerini tanımlar. Bu nedenle Osmanlı hilâfetine ilişkin vurgu, milyonlarca Müslümanı sömürgesi altında tutan İngilizleri tedirgin eder.

İngiltere parlamentosunda Osmanlı anayasasındaki hilâfet iddiasının tartışıldığını aktaran Buzpınar, parlamentoda Osmanlı’nın bu iddiasının kabul edilebilir olmadığını ileri sürerek İngiltere’nin nasıl bir politika üretmesi gerektiği üzerine farklı çalışmalar gerçekleştirildiğine değindi. Buna göre İngilizler hilâfetin Osmanlılarda değil, Araplarda olması gerektiği üzerinde duruyorlar. Buna binaen Müslümanların gerçek liderinin Mekke Şerif’i olduğu söylemini yaygınlaştırmaya başlıyorlar.

Diğer taraftan İngiltere’nin İstanbul büyükelçisi ise farklı düşünümektedir. Osmanlı sultanının halife olduğuna inandığı için İngiltere’nin İstanbul büyükelçisini pas geçip, Araplarla ilişkiyi Kahire büyükelçisi üzerinden kuruyorlar. Bu dönemde İngiltere Dışişleri Bakanlığı-Kahire Büyükelçiliği arasındaki yazışmalar/görüşmeler resmen sürer. İngiltere 1879’da o zamanın şerifi Şerif Hüseyin’i (Osmanlı’ya 1916’da isyan eden Şerif Hüseyin’in amcası) halife ilan edip ardından İslâm dünyasında bunun propagandasını yapar. Hatta bu propagandanın tutup tutmadığını, yani Şerif Hüseyin’in Müslümanlar nezdinde halife kabul edilip edilmediğini anlamak için Hindistan’da baş gösteren karışıklığa müdahalesi isteniyor. Fakat bu projenin tutmadığı, şerifin bir Afgan ta-

rafından öldürülmesiyle ortaya çıkıyor. Böylece 19. yüzyılın sonunda Arap hilâfeti projesi akamete uğrattılıyor. 93 Harbi’nin (1876-78 Osmanlı-Rus Harbi) Osmanlı’nın yaşadığı en büyük hezimet olduğuna vurgu yapan Tufan Buzpınar, bundan dolayı Ağustos 1878’den sonra Sultan İkinci Abdülhamid’de bir İngiliz-fobisi, İngiltere antipatisi oluştuğunu ileri sürdü. Yine Buzpınar’ın yaklaşımına göre bu tarihten itibaren Sultan İkinci Abdülhamid İslâm dünyasındaki tüm melanetin başı olarak İngiltere’yi görmeye başlıyor.

Gökhan Çetinsaya ise “II. Abdülhamid Döneminde Hilâfet Meselesi” başlıklı konuşmasında, İkinci Mahmut sonrasında 1820’lerden sonra klasik hilâfet anlayışı ile yeni hilâfet anlayışı arasında bir gerilimin ortaya çıktığını ifade etti. Bunun Sultan Abdülhamid devrine miras kaldığını dile getiren Çetinsaya, 19. yüzyılda basın yayının yaygınlaşması nedeniyle İslâm dünyasında fikirlerin mobilizasyonunun arttığını belirtti.

Çetinsaya’ya göre 93 Harbi ve sonrasında yaşananlar, basın yayının yaygınlaşması nedeniyle İslâm dünyasında halifeyle ilgiyi ve teveccühü artırıyor. Ancak Osmanlıcılık politikalarının iflas etmesi devlet elitlerini bu dönemde farklı bir çözüm arayışına itmiştir. Daha önce gayrimüslim nüfusun oranı %40’lardayken 93 Harbi sonrasında %20’lere geriliyor. Çetinsaya’nın iddiasına göre o zaman devlet nüfusun %80’ini bir arada tutmak için İttihâd-ı İslâm politikası gütmeyi daha rasyonel buluyor. Ardından Abdülhamid devrinde bu politikalar cari kılıyor.

KAYIP HAZİNEYİ ARARKEN: HİLÂFET KONGRELERİ

Mehmet Ali Büyükkara besmeleyle başladığı “Hilâfet Kongreleri Ne İşe Yaradı, Neyi Miras Bıraktı?” başlıklı konuşmasında post-hilâfet döneminde İslâm dünyasındaki hilâfet mobilizasyonuna değindi. Büyükkara’ya göre, Hindistan merkezli Hindistan Hilâfet Kongreleri mahalli kongrelerdir, dünya çapında bir etkisi maalesef söz konusu olamamıştır. Ancak buna rağmen bu kongrelerde İslâm dünyasının bütünlüğü ideali merkezde olmuş, özellikle 3. Kongre’de 106.000 sterlin toplanıp Anadolu’daki istiklal mücahedesine yardım için gönderilmiştir. Bu iradenin, o dönemdeki Müslümanların kaygılarını anlamak açısından önemli olduğunu teslim etmek gerek.

Hilâfetin ilgası ve sonrasındaki olayların kısa kronolojisini dikkate aldığımızda şu tablo ortaya çıkıyor: Türkiye’de 3 Mart’ta hilâfet kaldırılıyor; Şerif Hüseyin 7 Mart’ta halife ilan ediliyor. Ezher uleması 24-25 Mart’ta toplanıp “Ümmet halifesiz kalamaz!” diyerek bir hilâfet kongresi düzenleme kararı alıyor. Ancak Ezher’in bu kararı Mısır’da iktidardaki Kral Faruk’u öne çıkarma niyeti taşıyor. Ezher’de Hilâfet Kongresi düzenlemek isteyen mezkûr zevat, Kral Faruk’un kendini halife ilan etme niyetine binen “İkinci Abdülmecid halife değildir!” diyor. Ancak Ezher ulemasının bu tavrına karşın, İskenderiye uleması 4 Nisan’da toplanıp “Abdülmecid hâlâ halifedir; Ezher uleması yanılıyor!” diye açıklamada bulunuyorlar.

Kahire’de 13 Mayıs 1926’da uluslararası hilâfet kongresi yapılıyor. 31 kişinin katıldığı bu kongre akim kalıyor. Çünkü katılımcıların yarısı zaten Mısırlı; dolayısıyla bu kongre de akim kalıyor. Ancak bu kongrede ilkesel olarak üç karar alınıyor: *i-* Halifenin olması vaciptir, *ii-* Halife nasb edilebilir, *iii-* Müslümanlar halife nasbını yapabilirler.

Ezher Kongresi’nden sonra ya da ona binaen, Reşit Rıza İbn Suud’u ikna edip Mekke’de hilâfet kongresi düzenlemeyi başarıyor. Ancak İbn Suud’un halife olamayacağına (yani Müslümanlar tarafından halife olarak kabul görmeyeceğine) dair kaygıları nedeniyle başarılı bir kongre olmuyor. Zira İbn Suud kimsenin halife olmasını istemiyor; eğer halife ortaya çıkarsa Haremeyn’in elinden çıkacağı korkusu var. Bu konferansa Türkiye’den Edip Saffet, Mustafa Kemal’in temsilcisi olarak katılıyor. Onun hilâfetin şahsiliğini ilga eden bir rejimin temsilcisi sıfatıyla katılmasını yadırgamamak gerek; çünkü konferansta herhangi bir halifenin ortaya çıkma ihtimalinin bulunmadığını bildikleri için hiçbir kaygı duymuyorlar.

Mehmet Ali Büyükkara 1931’de toplanan Kudüs Kongresi’ne de değindi. Bu kongre Hacı Emin el-Hüseyini ve Hint Hilâfet Kongresi üyesi iki kişiyle birlikte Kudüs meselesini konuşmak, Siyonist yayılcılığın tehlikelerine işaret etmek için düzenleniyor. Fakat konferansa Mısır, İran, Türkiye, Suud katılmıyor. Katılmamalarının nedeni ise Siyonistlerin yaydıkları propaganda: “Hilâfeti teşkil etmek için kongre toplanıyor!”

spekülasyonuna başvuran Siyonistler, İslâm dünyasından katılımı baltalıyorlar. Zaten kongreye iştirak eden kişi sayısı çok az olduğu için Kudüs meselesi daha o günden itibaren sahipsiz bırakılıyor.

Tüm bu çabalar son tahlilde post-hilâfet zamanında ümmetin teşkilatlanma çabasını ve kapasitesini belirgin kılıyor fakat aynı zamanda Müslümanların halifeyi nasb edememeleri gibi bir neticeyi ortaya çıkarıyor. Ancak bu tecrübenin daha sonra İslâm Konferansı Örgütü’nü doğuracağı unutulmamalı. Bu konferanslar tecrübesi, 1980’lerde İslâm dünyasının farklı memleketlerinde Uluslararası İslâm Üniversiteleri (Pakistan, Suudi Arabistan vb.) kurulmasına da ön ayak oluyor. Aynı zamanda Türkiye’de ve Arap dünyasında *İslâm Ansiklopedisi* vb. küresel metinlerin ortaya çıkmasına vesile oluyor.

SÖYLEMİN ZAFERİ: İSLÂMÎ Mİ, SEKÜLER Mİ?

Erdal Kurgan “Emîru’l-Mü’minîn’den Memûru’l-Mü’minîn’e: Hilâfet’in Meşrutiyetle İmtihanı, Ulema ve Hilâfet” başlıklı konuşmasında, hilâfetin 1924’te ilga edilmeden önce, henüz Osmanlı zamanında bile, zaten teorik olarak fazlasıyla zayıfladığına değindi. Kurgan, özellikle 1909’da Kanunu Esasi’ye yapılan tadil çalışmalarıyla, halife-sultanın birçok hakkının (klasik hakları olan şeriata uygun yasa yapma, hükûmeti ve sadrazamı seçme ya da azletme, nihai karar mercii olma vb.) elinden alınıp Meclis-i Mebûsan’a verilmesini böyle okumak gerektiğini dile getirdi. Bu noktada halifenin hakları-

nın Meclis lehine sınırlandırılmasında kilit rolün ulema olduğunu salık veren Kurgan, ulemanın ürettiği İslâmî söylemin son tahlilde hilâfeti ve hilâfet kurumunu klasik mecrasından çıkardığını ileri sürdü.

Erdal Kurgan'a göre, meşrutiyet talebiyle ortaya çıkan Osmanlı muhalefeti, meşrutiyetin ilanı, Meclis'in tatile gönderilmesi ve sonrasında 1908'de ikinci defa ilanı süresince hep aynı argümanı kullanmıştır: Halife-sultanın haklarına dokunulmayacak; halife hukuki olarak sınırlandırılmayacak; teşkil edilecek Meclis ile sadece memurlar murakabe edilerek kanunlara uymayanlar denetlenecek. Yeni Osmanlıların (Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi vb.) 1860'lardan başlayarak ileri sürdükleri bu argümanın 1908'e kadar devam ettiğini, hatta Manastır dağlarında komitacılık yapan Binbaşı Enver Bey tarafından da aynı şekilde tekrarlandığını dile getiren Kurgan, 1909 sonrasında bu meselenin kırılmaya uğradığını iddia etti.

Erdal Kurgan'a göre halifenin Meclis karşısında zayıflatılmasında başat rolü ulema oynamıştır. Özellikle halife-sultanın makamının, hukuki haklarının ve yetki sınırlarının yeniden belirlenmesinde ulema kilit rol oynar. Bu minvalde İslâmî söylemi referans olarak ulemanın ürettiği ve dolaşıma soktuğu söylemsel stratejiler, hilâfet makamının zayıflatılmasıyla sonuçlanmıştır. Hususi olarak ulemanın söylemini 4 güzergâh üzerinden değerlendiren Kurgan, onları şöyle sıraladı: *i-* Yönetim şekli tartışmaları,

ii- Kıyam hakkı, *iii-* Biat kavramı, *iv-* Ehlü'l-hall ve'l-akd'in Meclis'e indirgenmesi.

Yönetim şekli tartışmaları altında rejim tartışmaları şeklinde gündeme gelse de tüm siyasi yönetim şekilleri ulema tarafından mutlak-meşruti dikotomisi üzerinden tartışılarak, meşruti anlayıştan uzak tüm yönetimlerin mutlakiyet olup gayrimeşru oldukları ileri sürülmüştür. Biat ya da ehlü'l-hall ve'l-akd gibi İslâm siyaset düşüncesinin klasik kavramları Müslüman-gayrimüslim ayırt edilmeksizin tüm Osmanlı tebaasına teşmil edilerek hem Müslümanların halifesi sıradanlaştırılmış hem de Müslüman-gayrimüslim ayrımı, diğer bir deyişle zımnet hukuku yok sayılmaya başlanmıştır. Kurgan, bu dönüşümün 1909'da Meclis-i Mebûsan'ı halifeden daha fazla yetki sahibi kıldığı ve Meclis'in Müslüman-gayrimüslim muhtelit bir yapı arz ettiği için, hilâfetin ilgası öncesinde düşünsel bakımdan bir hazırlık olarak da okunabileceğini söyledi. Ancak bir hatırlatmayla, o da şu: ulema her ne kadar söylem üreten aktör olmuşsa da sürecin ilerleyen zamanında tasfiye edildiği için, Cumhuriyet dönemindeki sekülerleşme politikaları tarihsel bir zorunluluk neticesinde ortaya çıkmamış, aksine hegemonya mücadelesini kazanan seküler elitlerin tercihiyle bu hâle gelmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet Türkiye'si mutlak manada seküler olmak zorunda değildir.

Tam da bu noktaya yoğunlaşan Nurullah Ardicı ise, "Hilâfet, Laiklik ve Modernleşme: Çatışma mı, İntibak mı?" başlıklı konuşmasında seküler-modernist

tarihyazımının varsaydığının aksine Türkiye'de modernleşmenin ulemanın söylemsel katkısıyla mümkün olduğunu iddia etti. Daha açık bir ifadeyle, söylemsel açıdan İslâmî olanın yoğun şekilde kullanıldığı bir vasatta sekülerleşme içerik olarak gerçekleştirildi, dedi. Ardicı, hilâfet tartışmalarında temelde modernistler, gelenekselciler ve seküleristler (Kemalistler) olmak üzere üç grubun olduğunu salık verdi. Bunlar arasındaki mücadelede hilâfet kurumuna ve makamına (usûlü'd-dinde ve usûl-i fıkhıta tamamen gelenekselci olmalarına rağmen) modernist yaklaşan Elmalılı Hamdi, Mustafa Sabri Efendi vb. ulemanın yarattığı söylemsel muhalefeti kullanan seküleristlerin hilâfeti gerilettikten sonra ulemayı da hegemonya mücadelesinde tasfiye ettiklerini belirtti.

Bunların dışında çalışmaya Ali Satan, Kadir Kon, Zekeriya Kurşun, Ömer Koçyiğit, Ertuğrul Zengin, Serhan Afacan, Lale Uçan gibi birçok önemli akademisyen katkı sundu. Kapanış konuşmasını yapan Cemil Aydın ise dünyanın farklı noktalarında devletlerin kolonilerden kurtulup bağımsızlaştığı dönemde Osmanlı hilâfetinin hangi bağlam ve düşüncelerle ele alındığına değindi. Hilâfetin ilgasına yol açan tarihî sürecin yanında pek çok meselenin yeniden ele alınıp değerlendirildiği çalıştayda çok değerli sunumlar yapıldı. Yüzyıl dönümündeki çalıştayda sunulan tebliğlerin kitaplaştırılmasının daha verimli tartışmalara kapı aralayacağını söyleyebiliriz.

Kalemin Bıraktığı Mürekkep İzi: *Dilsiz* Filminden İnsana Bakmak

UĞUR CUMAOĞLU

Cümle mevcûdât zâkir, kâinât dergâhtır.” demiş üstat Muzafer Ozak. Her varlık kendi sırlarına ulaşmak için, kendisi için açılan ve sadece kendisine ait olan yolda, kendine has sema ile kendi semasında yolculuk eder. Sezai Karakoç’un “Sırların sırrına ermek için sende anahtar vardır.” diye ifade ettiği sır da anahtar da insanın kendisidir. İnsan, yine Karakoç üstadın ‘Göğsünde sürgününü geri çağıran bir damar vardır.” dediği ve zamanı geldiğinde insanı, sırlarını keşfe davet eden o damardır.

O sırları çözecek anahtar ve insanı hakikatine çağıran damar bazen bir filmde kendini gösterebilmekte ya da filmin yansıdığı perde tüm bunları tamamen örten perde de olabilmektedir. Gerçek bir sanat eseri, hiçbir zaman hakikatin yerini almak gibi bir kaygı ile sanata dönüşmez. Sanat, hakikatin aynasıdır ve sanat hakikati tanımlamaz, onu işaret eder. Tanımlamacı olan sınırlamacıdır, ancak hakikat hiçbir tanıma ve sınıra sığmaz.

Hakikat, hiç kimsenin tekelinde değildir. O, Tanpınar’ın da “Ne içindeyim zamanın,/Ne de büsbütün dışında;/Yekpare, geniş bir ânın,/Parçalanmaz akışında” diyerek anlatmaya çalıştığı, her şey de içkin olan ve aynı zamanda her şeyin dışında ve aşkın bir yalnlıktır. Zira ha-

kikat hiçbir kurguya sığmaz ve her kurgu ancak hakikati kuşanarak onun aynası olabileceğini iddia edebilir. Tıpkı sinemadaki müstesna örnek olarak karşımıza çıkan *Dilsiz* filmi gibi.

Daha önce kısa filmler ve belgesel filmler ile ismini duyuran yönetmen Murat Pay, ilk uzun metrajlı filmi *Dilsiz* (2019) ile yerli sinemada büyük bir boşluğu dolduran kaliteli bir yapıma imza attı. *Dilsiz*, gerek işlediği konu veya tema, gerek senaryo ve alt metinlerle zengin içeriğe sahip bir film olarak izleyiciye bir filmde fazlasını vadediyor. Bu nedenle yerli sinemadaki müstesna yerini de uzun süre koruyacaktır.

Dilsiz, küçük ve sade bir evde yaşayan ve geçimini duvar ressamlığı yaparak sağlayan Sami’nin (Ozan Çelik) hayatına odaklanıyor. Sami’ye vefat eden babaannesinden miras olarak bir sandık kalır. Sandığı alıp açan Sami, içerisinde hat sanatında kullanılan birtakım malzemeler olduğunu fark eder. Sami, miras kalan bu sandık ve hat malzemeleri ile ne yapacağını düşünürken karşısına Selma (Vildan Atasever) adında bir hattat çıkar. Sami’nin yaşamı bu tanışıklıktan sonra farklı bir hâl almaya başlar. Selma, hat sanatında eğitimli biridir ve daha önce çalışmalarında bulunmuştur. Sami’ye de çıkmaza düştüğü bu konuda yardımcı olur.

Sami, Selma’nın yardımıyla hat eğitimi almaya başlar. Bu süreç Sami’yi, Selma’nın da ustası ve hat geleneğinin son temsilcilerinden olan ve adı herkes tarafından bilinen Eşref Selimoğlu (Mim Kemal Öke) ile tanışmaya kadar götürür. Eşref Selimoğlu zorlu bir ustadır, ancak Sami buna rağmen ondan da bu konuda destek almayı başarır. Ne var ki Sami, Eşref Selimoğlu ile Selma’nın ortak geçmişi arasında sıkışıp kalır. Ancak her şeye rağmen Sami yılmadan eğitimini sürdürür ve aldığı hat eğitimi onun kendini keşif yolculuğuna dönüşür.

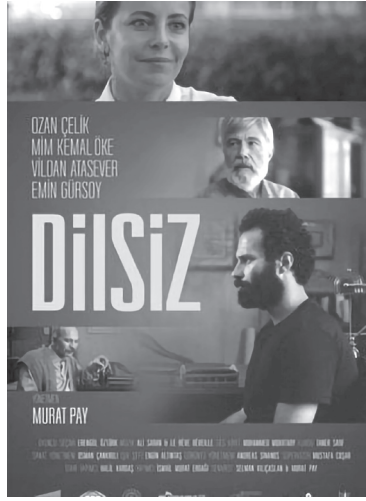
KENDİNİ BİLMEME DAİR METAFORLAR

Dilsiz filmi, konu olarak her ne kadar dolaylı veya doğrudan biçimde hat sanatına odaklanmasa da bu sanatın canlı örneğini karşımıza çıkarır ve hat geleneğinin son temsilcilerinden Eşref Selimoğlu ile bunu canlı bir karaktere dönüştürür. Eşref Bey, son temsilci rolünde ve aynı zamanda ustalarının gittikçe azaldığı ve yavaş yavaş yok olmaya yüz tutmuş bir sanatın tek temsilcisidir. O, sadece bir usta veya öğretici değildir. Hat sanatını icra ederken harflerin tüm estetiğinde yaratıcıyı görmeye çalışan ve her harfte insanın sırlarına ulaşmaya çalışan bir talebedir. Çünkü işin sırrı, evvela her an talebe olduğunun bilincinde olmaktır.

Filmin başkarakteri Sami ise resim konusunda yetenekli, ancak bu yeteneğini asli görevi ve yeri olan hakikat ile henüz tanıştırmamış biridir. Sami, filmin başlangıç sekansında pencereden dışarıya bakarken, onun çocukluğundan bir kesit sunan “bisiklet süren çocuk” sahnesi, sinemada sınırsız özgürlüğü temsil ettiği gibi filmin birçok sahnesinde de bisiklet, Sami ile birlikte karşımıza çıkıyor ve Sami'nin hem özgürlüğünü hem de çocukluğunu arayışı olarak kendini gösteriyor. Sami'ye vefat eden babaannesinden kalan sandık verilirken, onun için bu sandık anlamsız ve önemsizdir. Fakat sandık, Sami için onun tüm geçmişi, hatıraları, bilinçaltı, bugünü ve geleceğidir ve Sami bunu sandığı açtıktan sonra anlayacaktır.

Daha sonra evin içinde yer alan havuzun başında kurulan taziye ile havuz başında meşk ve rüyada aranan çocukluk bir araya gelir. Fakat havuz, ömrün, tecrübenin, yaşanmışlığın, birikimin ve tüm hayatın toplamıdır. Meşk esnasında Muzaffer Ozak'ın Pir Nureddin Cerrahi için söylediği “Bu gece yâri gördüm şükür elhamdülillah” nefesiyle dile gelen “Visal” şiiri de bu ömrün amacı ve değerini usta-çırak, hoca-talebe, mürid-mürid ilişkisi ile anlatan yerinde bir örnektir.

Sami, resim yaparak geçimini sağlayan uzatmalı üniversite öğrencisidir. Yanında ona miras olarak kalan sandık ile İstanbul'a döner. Fakat sandık, Sami'ye ilk başlarda anlamsız gelen bir kaset, kitap, çeşitli boyutlarda hat kalemleri ve hat sanatıyla yazılmış, daha sonra onun uyanışını sağlayacak Şeyh Galib'in meşhur ‘Hoşca bak zâtına kim zübde-i âlemsin

sen,/ Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen”¹ beytini saklamaktadır. Sami, sandığı aldığıktan sonra ilk defa aynanın karşısına geçip kendine bakar ve gördüğü kişi başarısız ve kendini hayatın akışına biçare şekilde bırakmış biridir. Ayna sırdır ve her bakana kendisini olduğu gibi ve net bir şekilde göstermesiyle bilinir. Fakat insan her seferinde aynada görmek istediğini görür. Bu nedenle ayna, çok nadiren kendi sırlarını görmek isteyen insana o sırları açar.

Sandık açılmıştır, lakin Sami açtığı sandıkta onun sırlarının gizli olduğunun farkında değildir. Zira sandık, Sami'yi gittikçe o sırların keşfine davet etmekte ve o giderek bambaşka bir Sami olduğunun farkına varmaktadır. Kâğıtta yazılanı okuyamayınca, ne yazdığını merak edip onu okuyabilecek birini ararken yolu Selma Hanım ile kesişir. Aslında kâğıtta yazan Sami'nin içindeki, hakikatte ise tüm insanlığa ait sırdır. Sami filmin ileri ki bölümlerinde bu sırrın kilidini kütüphane rafları arasında Selma'ya dile getirerek

1 “Kendine hoşça bak âlemin özüsün sen,/Varlıkların gözbebeği olan insansın sen.”

açar: “Kendime bile açık konuşmaktan çekinen biriyim. Onun için içimde birikmiş bayağı söz var. Kendime dair, hayata dair, en önemlisi sana dair. İnsan insanın aynasıdır, derdi babaanne. Ben yalnızlığı tercih ettim. Daha doğrusu içinde buldum kendimi. İyi de geldi bana ama sonra fark ettim ki yaşamla ilgili hayretimi kaybetmişim. Hiçbir şey kalmamış. Sonra sen Selma. O tenhada nasıl görüldüğünü anlatamam sana. İçimde bir sırrım var. Büyük bir sır. Ruhumda saklı.” Ancak Selma açılan bu sırrın karşılığında yeni bir sırda karşılık verir: “İnsan zanlarından kurtuldukça olgunlaşıyor. Ben o zannettiğin kişi değilim.”

Sandıktan çıkan kâğıtta Şeyh Galib'in beytinin yazılı olduğunu öğrenen Sami, ilk başlarda bu beytin anlam derinliğini çözemez. Selma ile tanışmasından sonra ressamlığı mevzubahis olunca Selma tarafından kütüphane duvarına bir resim yapma teklifi alır ve resim yapmaktan maksadının ne olduğu üzerine bir diyalog gelişir. Ancak bu diyalog sanat ve hakikat üzerine derin anlamlar saklar:

Selma: “Eğer kahramanlar üzerinden giderseniz, o çocukların kahraman olmalarına imkân tanıyan zemine atıf yapmanız gerekli. Apaçık göstermeyi değil sezdirmeyi kastediyorum.”

Sami: “Sezdirmek! Bu biraz soyut olmadı mı?”

Selma: “Somut teklifler sunmak hadsizlik olur. Bu duvarı kıymetli kılacak olan sizsiniz.”

Bisikletiyle yoldaş olan Sami, her yöne onunla ve özgür bir şekilde gider. Bu anlardan birinde walkmana taktığı kasette Yunus Emre'nin “Aşk bezirgânı,

Sermaye câni,/Bahadır gördüm, cana kıyanı” şiirini dinlerken geçmişinden gelen ve o âna kadar ona perdeli olan sırların önündeki perde bir anda çekilir. Sami, bu âna kadar yaşadıklarının anlamını daha derin bir şekilde kavramaya başlamıştır ve hemşerisi olan Safranbolulu Hacı Abdullah Efendi tarafından yazılan Şeyh Galib beytinin sırları da keşfolunmaya başlar. Bundan sonrası, Sami’nin hat sanatını öğrenmek için Hacı Abdullah Efendi’yle aynı silsilenin son temsilcisi olan Eşref Selimoğlu’nu bulmasıdır.

Eşref Bey, bir müzayedede satılığa çıkarılan ve talebesi Selma’ya verdiği ustalık ruhsatı ile karşılaşır ve filmde de dile getirildiği gibi “Bütün sanatlarımızda olduğu gibi hat sanatında da ustanın verdiği icazet talebenin ruhsatıdır.” Ancak Eşref Bey’in Selma ile arasının açılmasına sebep olan da bu satılan ruhsattır ve Sami’yi daha sonra Selma ile Eşref Bey arasında zorlayacak asıl durumdur. Sami, yaşadıklarından sonra ve Selma’nın yönlendirmesiyle Eşref Bey’e giderek hat sanatı eğitimi almaya karar verir. Eski bir binada ofisi olan Eşref Selimoğlu’nun bulunduğu kata çıkmak için asansöre binmek isteyen Sami, oranın çaycısı tarafından “Binme kalırsın!” uyarısıyla karşılaşır. Buna rağmen dönüşte yine asansörü kullanan Sami, asansörün bozulmasıyla kabin içinde kalır ve çevreden yardım isteyince çaycı gelip onu çıkararak “Huyunu suyunu bilmezsin içinde kalırsın” diyerek çıkarır. Asansör, burada yatay düşünen ve hareket eden insanı dikey/ruhsal hareketliliğe davet eder. Huyunu suyunu bilmekten kasıt ise kılavuzsuz ve ustasız yol gidilemeyeceği, aykırı bir hare-

kette yolda kalınacağıdır. Nitekim talebeliğe kabulünden ve işin sırrına vakıf olduktan sonra Sami, müteakip sahnelerden birinde asansörü sorunsuz bir şekilde kullanır.

HİÇ OLMANIN ESTETİĞİ

Kalem, olmuş, olan, olacak her şeyi mürekkepsiz yazıp bitirdiğinde, mürekkepsiz yazılanı okuyabilecek kişilere sırrını açtı. Bunlar da “kalem” karşısında acizliğini ve hiç’liğini bilen ve bunun derin şuuruna varmış olanlardı. “Kalem”, yazılanı sırladı, hattatın kalemi ise kelim ile “kalem”in sırlarını anlamaya çalıştı. Sır, perde önünde “kalem”di, fakat perde arkasında kalemi tutan “kudret”ti. Hz. Mevlana’nın da ifade ettiği gibi “Kalemi tutan eli göremeyen, yazıyı kalem yazdı sanır.” Sanmak, zaten insanın en büyük ve değişmeyen yanılgısıydı. Cümle mevcudat ve insan, kalemin ve her şeyin sahibi olan kudret karşısında en büyük hiç değil midir? Hattatın kaleminde ve kelimünde aradığı da bu sırrın sırrına ermektir.

Sami, hiç olmanın sırrına ermek için Eşref Bey’in ofisine gelir, ancak daha bunun farkında değildir. Orada Eşref Bey’in kardeşi Tahir (Emin Gürsoy) ile karşılaşır ve onu Eşref Bey sanır. Tahir’e hat eğitimi almak istediğini söyler. Tahir, “Hat kat kat” diyerek karşılık verir ve bir yandan talebenin bu yolculukta harflerin ve kelamın sırlarına ulaşmak için kat edeceği yolun zorluğu ve inceliğini dile getirirken, bir yandan da insanın metafizik olarak kat kat oluşuna ve bu yolculuğun esasında kendini kat be kat aşarak keşfetmek olduğunu belirtir. Tahir, kafesteki papağanı işaret ede-

rek “Dilsiz, Hüdhüd’ün soyundan” der ve Sami’ye de filmin baş karakteri olarak benzerliklerine atıfta bulunur. Bunun yanında Tahir, verdiği her bilgiye karşılık Sami’den beş lira ister. Sami, öğrenmeye geldiği iddiasıyla Tahir’e yine beş lira uzatınca, Tahir, bilmek ile insan arasındaki paralelliği sabitler ve ona bilmenin anlam ve değerini “Değeri beş para etmediğini anlamak” diyerek açıklar.

Tahir, Sami’ye anlattığı mürekkep hikâyesi ile insanın hiçlikten mürekkep olduğunu, kemâl ve kendini keşif yolculuğunda çektiği zorlukların insanı nasıl olgunlaştırdığını, hayatın ve dünyanın insanı çile yoluyla yetkinleştirdiğini ve insanın, hiçliğinin sırrına ermeden de bunu başaramayacağını anlatır. Zira insan çileden mürekkep bir varlıktır, onun tek kemâle erme yolu çiledir ve mürekkebi hiçlik olan kişinin de yazdığı ve dile getirdiği her harf ve kelam hikmet ve hakikattir. Nitekim Tahir’in de anlattığı aslında budur: “Hattatın biri hac yoluna düşmüş. Adamın biri kafilenin önünden çeviriyor. ‘Severim ben seni candan içेरü, Yolum vardır bu erkândan içेरü.’ Devenin heybesinde bu şişe var. Şişenin içindeki mürekkep sallanıyor. Altı ay giderken altı ay dönerken. Hattat menziline yürürken kıvam buluyor mürekkep sallandıkça. Sonunda ikisi de hacı oluyorlar. Sonra hattat oturuyor rahlenin başına kalemi batırıyor ‘hacı mürekkepe, ‘hiç’ yazıyor.’ Hikâye bittikten sonra Sami, Eşref Bey ile karşılaşır ve elindeki mürekkep şişesini yere düşürüp mürekkebi yere saçıyor. Sami’de mürekkeple birlikte yere saçılıyor ve

Sami'nin kendini tekrardan bir araya toplayacağı gerçek hikâye de böylece başlıyor.

Sami, vücut mertebelerinin ilki kabul edilen "Hû" yazısıyla ilk makamdan çalışmalara başlar. Sedat Anar'ın sesi ve Şeyh Galib'in *Hüsn-ü Aşk*'ından "Sâki'ye Sesleniş" şiiri de arka planda ona eşlik eder. Ne var ki Eşref Bey henüz onu talebeliğe kabul etmemiştir ve Sami, ilkinde reddedildiği için bu isteğini tekrardan dile getirir, fakat onun sert yüzüyle karşılaşır:

Eşref Bey: "Talebe mi var?"

Sami: "Yok mu?"

Eşref Bey: "Heveslisi çok. İki meslek erbabı elleriyle bir şey taşımaz. Cerrahlar ve hattatlar. Eller başlarda serttir, maharet kazandıkça incelik. Ancak halden hattat olur da edepsizden pek olmaz."

Sami, Eşref Bey'in bu sert çıkışı karşısında çaresizce yol alır. Hattatlık üzerine yazılmış elindeki kitabı okurken, orada kabul edilebilmek için bir yol bulur. "Hat meşkine başlayacak bir kimse yeni açılmış bir sülüs ve nesih kalemini Şeyh Hamdullah'ın kabrini iki parmak derinde kazarak, salâtu selâm ve dua ile gömer. Bir Cuma gecesinden itibaren bir hafta geçtikten sonra koyduğu yerden kalemleri çıkarır ve bunlarla bir satır yazıp sonra başka kalemlerle meşke ve yazı öğrenmeye devam ederse şeyhin manevi yardımlarını görür." Sami buna inanarak ve sabah ezanı okunurken yöntemi uygular ve ikinci defa aynanın karşısına geçtiğinde aynadaki görüntüsü silikleşmeye başlamıştır. Tekrardan Eşref Bey'in yanına giden Sami, onun "Bizi büyüklere şikâyet etmişsin" şek-

linde karşılık alınca talebeliğe kabul edilir ve ondan "Salih niyet bu işin yarısıdır" sırrını da öğrenir ve böylece hattatlığın inceliğini daha iyi kavrar.

"Abdestin var mıydı Sami?" sorusuyla hat derslerine başlangıç yapan Sami'ye yine Şeyh Galib'in "Aşk Bir Şem-i İlahidir, Benim Pervanesi" şiiri eşlik eder. Masanın üzerinde duran ve hat ile "elif" yazılmış kâğıt ve her hattatın eğitimin başlangıcında yazdığı "Rabbi yessir" duası Sami'ye bu yolda dik duruşun ve samimiyetin sırlarını açar. Sami, üçüncü kez aynanın karşısına geçer ve bu defa aynadaki görüntü daha da silikleşir. Zira Sami, artık yavaş yavaş hiçliğinin (in) sırlarına ulaşır. Kendini tanımaya başlayan Sami, Eşref Bey ile toz içinde kalmış türbede temizlik yapar ve Eşref Bey, herkesin üzerine alınması gereken haklı bir sitemle ve hat sanatı başta olmak üzere tüm İslâm sanatlarına olan toplumsal kayıtsızlığını göstererek ona şöyle der: "İyi bak etrafına Sami. Talip olduğun sanatın karşılığı işte şu kir pas içindeki türbedir." Eğitimin ileri safhalarında Sami'nin hat meşkini inceleyen Eşref Bey "Kalem kemale erdi" diyerek onu ödüllendirir.

Selma: "Her şey noktadan zuhur eder derler."

Tahir: "Zuhura da tabiiyiz çok şükür."

Sami, Selma ile Tahir'in dertleştiği ve yukarıdaki diyalogun geçtiği sahneye dâhil olunca, "Siz nereden tanışıyorsunuz" sorusunu onlara yöneltir ve Tahir'den sırlarla ve hikmetlerle dolu "Kâlû Belâdan" cevabını alır. Ancak bu sahnede önemli olan ayrıntı, dertleşen Selma ve

Tahir'in arkasında duran ve hat ile yazılmış "Bu da geçer ya Hû" yazısıdır.

Eşref Bey, Sami'ye filmin de kilit sorularından birini sorar ve cevabını iyi düşündükten sonra vermesini söyler. Eşref Bey'in Sami'ye yönelttiği "İncitmemek mi incinmemek mi?" sorusu, onun yine Sami'ye söylediği "İnsan gençken uçmaya talip oluyor da sonra yürümeyi unuttuyor" sözü de insana aynı noktayı işaret ediyor. İnsan, incinen ve inciten bir varlıktır, ancak incinenler ile incitenlerin sayısı eşit değildir. Nitekim Sami, bu soruyu Selma ile Eşref Bey arasındaki problemi daha sonra açarak ona cevaplar. Sami, Selma'nın yanlış anlaşıldığını ve bazı şeylere mecbur kaldığını dile getirir ve Selma'yı inciten Eşref Bey'e "İncinmemek" şeklinde cevap verir.

Sami, kütüphane duvarına kafes ve o kafesten kurtulup özgür kalan kuşları çizer. Kafes, insanın hapsediği beden, kuş ise insanın ruhudur. Beden kafesinden kurtulan her ruh, filmde tekrarına gelen "hiç"e ulaşınca özgür kalır. Ağacın dalına konmuş ve özgür olan Hüdhdüd/Dilsiz ise Sami'nin kendisidir ve Hüdhdüd, Hz. Süleyman'ın meclisinde tüm kuşları ve medeniyetimizde bilgeliği temsil eder. Sami, dördüncü kez aynanın karşısına geçer ve hiçliğinin sırrına ermiş biri olarak artık aynada görünmez. Çünkü o, görünenin ötesinde bir sırta, her şeyin zuhur ettiği noktanın sırrına, Şeyh Galib'in beytinde dile getirdiği zübde-i âlem olmanın, âlemi içinde gizleyen tohum olmanın sırrına ermiştir. Zira tohum sırdır ve hikmet ile sulandıkça serpilip büyür ve sırlarını açıp aşikâr kılar.

Seyyid Hüseyin Nasr'ı Dinlemek

YAKUP ÇETİNKAYA

G ünümüzde gelenekselci ekolün yaşayan en önemli temsilcisi sayılan Seyyid Hüseyin Nasr ismini ilk defa on iki yaşlarındayken duymuştum. O zamanlar İslâm âlimi olarak Ebu Hanife, Abdulkadir Geylani'den sonra sayabileceğim ilk üç isimden biri olabilirdi. *Yeni Şafak* gazetesi, Nasr'ın *İslâm ve Bilim* isimli eserini 59 kupon mukabilinde promosyon olarak okuyucularına dağıtmıştı.¹ Eserin baskısı ve cildi hoşuma gitmişti, özellikle içerisinde kadim bilim eserlerinin tıpkıbasım resimleri son derece ilgimi çekmişti. O kitap vesilesiyle -beni "İslâm" ve "Bilim" ayırımına o yaşta duçar etmesini bir kenara bırakırsak-İslâm'ın engin kültürel mirasının bir parçası olma yolunda ilk adımımı attığımı söylemeliyim. Pek bir şey anlamasam da o eserdeki gravür ve resimleri detaylı bir şekilde inceliyordum. Bîrûnî'nin *el-Âsâr*'ındaki minyatürler, güneş, ay ve gezegenlerin durumunu gösteren çizimler, burçların efsunlu çizimleri hâlâ zihnimin bir köşesinde canlı bir şekilde durur.

TÜRKİYE MUHABBETİ

Yıllar sonra İnsan Yayınları'nın kuruluşunun 40'ıncı yılı vesilesiyle Seyyid Hüseyin Nasr'ın Türkiye'ye çeşitli konferanslar vermek için geleceğini duyduğumda onun *İslâm ve Bilim* eseri âdeta gözümün önünde tecesüm etti. Hatıralarım tazelandı

1 Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm ve Bilim*, çev. İlhan Kutluer, Yeni Şafak Kültür, İstanbul, 2006.

diyebilirim. Aslında Nasr'ın birçok kitabını edinip okumuştum, "ilk kitap heyecanının etkisi" olsa gerek diğer eserlerinden ziyade zihnim onu öncelemiş. Nasr'ın Türkiye programı öğrenebildiğim kadarıyla şu şekildeydi: IRCICA Genel Direktörü Mahmud Erol Kılıç'ı 23 Mayıs 2024'te ziyaret etti. Bir gün sonra İnsan Yayınları'nın 40'ıncı kuruluş yılı için Cemile Sultan Korusu'ndaki özel bir etkinlik kapsamında düzenlenen yemeğe katıldı. Burada TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş ve MİT Başkanı İbrahim Kalın'ın yanı sıra İTO Yönetim Kurulu Başkanı Şekib Avdagiç, IRCICA Genel Direktörü Mahmud Erol Kılıç, AK Parti Bursa Milletvekili Mustafa Varank, Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Politikaları Kurulu Başkanı İskender Pala, İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı Mehmet Görmez ile kültür, sanat ve edebiyat dünyasından çok sayıda isim yer aldı.

Seyyid Hüseyin Nasr bu etkinlikte 1981'den beri Türkiye'ye çok sayıda seyahat yaptığını ifade ederek, kendisi buraya gelmeden önce bile kitaplarının Türkçeye çevrilip okunduğunu söyledi. Nasr "Kendi ülkem İran'da da sürgüne gönderildiğim o yıllardan bugüne Türkiye'ye bir muhabbet besliyorum." dedi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le tanışma fırsatı bulduğunun altını çizen Nasr şunları kaydetti: "Sadece bir oğlum var, o da İbrahim Kalın'dır. Sayın

Meclis Başkanı çok iyi biliyordur ki İbrahim Kalın'ın böyle bir görevde olması sadece Türkiye'nin değil tüm dünyanın geleceği için çok önemlidir. Hayatımdaki son seyahati yaptım Türkiye'ye, bundan sonraki seyahatim İran'da kendi kabrime olacaktır. Türk dostlarım bana Mevlana Celaleddin Rumi'nin yanına defnedilmeyi teklif ettiler. Bundan dolayı da müteşekkirim. Burada bütün dostlarımı, kardeşlerimi, öğrencilerimi tek tek sayamam. Sizlerle birlikte kendimi Türk entelijansiyaasının bir parçası gibi hissediyorum. Her ne kadar dilimle Türkçeyi bilmesem de kalp dilimle Türkçeyi biliyorum. Misafirperverliğiniz için teşekkür ederim."²

Etkinlikte ayrıca, Seyyid Hüseyin Nasr'a, İstanbul Ticaret Üniversitesi adına İTO Başkanı Şekib Avdagiç ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Mtevelli Heyeti Başkanı İsrail Kuralay tarafından Üstün Hizmet Ödülü takdim edildi. Üzülerek belirtmem gerekiyor ki bu iki programa katılamadım fakat 25 Mayıs 2024 tarihinde Atatürk Kültür Merkezi'nde herkese açık bir şekilde düzenlenen etkinliğe katıldım. Nasr burada "Hakiki İnsan Kalabilmek" konulu bir konferans verdi. Konferans deyim yerindeyse -eksik yüzler olsa da- tam bir kültür günü hüviyetindeydi. Birçok yayınevi

2 Fatih Türkyılmaz, "İnsan Yayınları'nın 40. Kuruluş Yılı Kutlandı", *Anadolu Ajansı*, 24 Mayıs 2024.

temsilcisi, okuryazar, akademisyen Nasr'ı dinlemek için gelmişlerdi. IRCICA Genel Direktörü Mahmud Erol Kılıç açılış konuşmasını yaptıktan sonra Nasr'ın konferansı başladı.

"HAKİKİ İNSAN KALABİLMEK" KONFERANSINDAN NOTLAR

Seyyid Hüseyin Nasr, konuşmasının başlarında Türkiye ziyaretinden ve burada yaşadığı entelektüel deneyimden büyük memnuniyet duyduğunu belirtti. İslâm medeniyetinin geleneğinin bir parçası olarak gördüğü bu topraklarda, bu geleneği sürdürmeye yardımcı olmayı umut ettiğini söyledi. İnsan olmanın önemi üzerinde duran Nasr, insan kelimesinin hem erkek hem de dişi anlamına geldiğine dikkat çekti. "Kur'an-ı Kerim'de evrim yoktur" diyen Nasr, evrim teorisinin varsaydığı gibi insanın maymundan yaratılmadığını dile getirdi. Nasr'a göre insan kalabilmenin iki yolu, vahiy ve gelenektir. "Gelenek aynı zamanda kutsal alışkanlıkları da içerir, gelenek hakikate yapışmaktır" diyen Nasr, "Hakikat nedir?" "Nasıl insan kalırız?" sorularının yanında insan ve tabiat ilişkisi başlıkları altında, Allah, hakikat, tevhit odaklı bir konuşma yaptı.

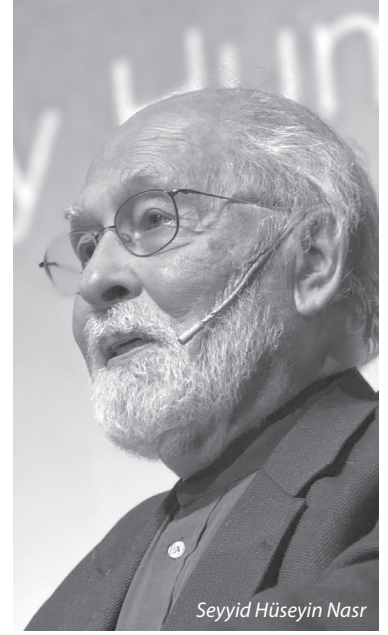
Seyyid Hüseyin Nasr, modernizm ve evrimciliğin yükselişinden önce, insanın Allah tarafından yaratıldığına ve evrim geçirmedigine olan inancı vurguladı. İnsanın, yaratılışın başlangıcından beri var olduğunu ve zamanla değişmediğini, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi ve aynı zamanda onun itaatkâr kulu olduğunu belirtti.

"İnsanlık ihtişamını gitgide azaltıyor!" diyen Seyyid Hüseyin

Nasr, insanların Allah'ın iradesini yerine getirme veya reddetme özgürlüğüne sahip olduğunu, bunun aynı zamanda insanın yaratılışının bir özelliği olduğunu ifade etti. Başka bir ifadeyle insan, Allah'ı inkâr gücüne sahiptir ve bu özgürlük insanın derin metafizik yapısının bir parçasıdır. Ona göre modern insan, Allah'ın varlığını reddederek ve yeryüzünde onun rolünü oynamaya çalışarak dünyayı yok etmekten başka bir şey yapmamıştır. Nasr, insanlık durumunun ve tarihin farklı dönemlerindeki ihtişamının, insanın gerçekliğin tüm düzeylerine çıkabilme yeteneğiyle ilişkilendirildiğini belirtti. Yanı sıra insanın, diğer tüm yaratıklardan farklı olarak hem en yüce hem de en düşük eylemlere sahip olabileceğini ve bu eylemlerin benzersiz olduğunu vurguladı.

Seyyid Hüseyin Nasr, modern Batı medeniyetinin insanlık durumuna etkisini, tarihin farklı dönemlerindeki medeniyetler üzerine düşüncelerini paylaştı. İslâm, Yunan ve Hint felsefelerinin insanlık durumu çerçevesinde beden, ruh, nefis üçlemesine katkılarını değerlendirdi. Modern eğitim sisteminin ve evrimin, insanlığı ve kalıcılık duygusunu hangi boyutlarda etkilediğini ortaya koyarak birtakım eleştirilerde bulundu. Hakikatin ve medeniyetin zamanla değişmeyen temel prensiplerine dikkat çekerek, insan olmanın önemini ve bunu korumanın yolları bağlamındaki görüşlerini aktardı.

Günümüzde vahiy konusunda göz ardı edilemeyecek boyutlara varan evrensel bir saygısızlık yaşandığını vurgulayan Seyyid Hüseyin Nasr, geleneklerin zamanla değiştiğini ancak bazı

Seyyid Hüseyin Nasr

temel ilkelerin korunması gerektiğini belirtti. Bilenler bilir onun gelenekselci perspektifinin tabiatını sunan *Bilgi ve Kutsal* isimli eseri, geleneğin neleri içerdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Modern dünyada insanların ekonomik kazançları nedeniyle geleneklerden uzaklaştığını ve bu durumun insanlık için olumsuz sonuçlar doğurduğunu ifade etti. Nasr *İnsan ve Tabiat* eserindeki fikirlerini hatırlatacak ölçüde insanların, doğayı ve çevreyi koruma sorumluluğuna sahip olduğunu ve bunun ihmalinin gelecek nesiller için tehlikeli sonuçlar doğurduğunu vurguladı. Nasr, insanlığın, modern bilim ve teknoloji tarafından giderek daha fazla mekanize edildiğini ve bu durumun insanın doğasını bozduğunu ileri sürdü. İnsanın, doğa ile uyum içinde yaşaması gerektiğini ve bu uyumun korunmasının insanlık için önem taşıdığına altını çizdi.

Seyyid Hüseyin Nasr, İslâm'ın, Allah'ı hatırlatan kelimelerle zengin bir dil yapısına sahip

olduğunu ve bunların farkındalıkla kullanılması gerektiğini belirtti. İnsanların, Allah ile sürekli iletişim hâlinde olduklarının farkında olmaları gerektiğini hatırlattı. Hem bilge hem de mistik bir şair olan Nasr, ruhunun en mahrem taraflarına ışıklar düşüren, tefekkür, hikmet ve irfanla yoğrulmuş bir ömrün hasılasını *Yol Şiirleri* kitabında derlemiştir. Konferansında Türkiye'nin zengin bir Fars şiir mirasına sahip olduğuna ve bunun önemine dikkat çekmesi bu bakımdan şaşırtıcı değildi. Akabinde ise modern hayatın, şiir ve ruhani değerlere ilgiyi azalttığını ve bu durumun üzücü olduğunu vurguladı. İnsanların, Allah'ın isteği doğrultusunda dua etmeleri ve iyilik yapmaları gerektiğini dile getirdi. Doğrusu onun şu dizeleri konferansta söylediklerini bütünleyen bir anlam dünyasına sahip: "Akıp gitsin o asude musiki kalbimden/Doldurmak için dünyayı titreşen o sesle/O kurtarır ve her bağdan bizi azad eder/Birleştirmek için bizi o ezeli ahenkle."

Seyyid Hüseyin Nasr, Allah'ın yaratmasının değişmezliğini ve evrimin Allah'ın yaratılışındaki rolünü etkilemediğini vurguladı. Hıristiyanlıkta Efkariyya sırrı yani sevgi bağının önemi ve diğer dinlerdeki benzer uygulamaların eksikliği üzerine karşılaştırmalar yapan Nasr, İslâm hukukunun, avukatlık gibi bir rol oynadığını ve ulemanın rahiplerden farklı olduğunu belirtti. Nasr, hayatta kalma konusunda geliştirilen önemli bir bilim olması hasebiyle tıp ve tıp eğitiminin içeriği hakkındaki düşüncelerini paylaştı. Nasr, modern tıbbın maliyetleri nedeniyle geleneksel tıba yönelimin arttığını ifade etti. Kon-

feransı süresince kendisi için hazırlanan koltuğa oturmaması Nasr, konuşmasını kürsünün arkasında ayakta tamamladı. Müslüman bir entelektüel olarak Nasr'ın, Gazze'deki soykırma yeterince değinmemesi konferansa katılanlar tarafından eleştirildi.

GÜNÜMÜZ MÜSLÜMANLARININ DURUMU

Seyyid Hüseyin Nasr, 27 Mayıs 2024 tarihinde ise İbn Haldun Üniversitesi'ne konuk oldu. Burada "İslâm Geleneğinde Tabiat'ın Manevi Önemi" başlıklı bir konferans veren Nasr, doğanın İslâmî kaynaklardaki yerine, İslâmiyet'in ve günümüz Müslümanlarının modern dünyadaki durumuna ve güncel konulara dikkat çekti. Nasr konuşmasının ardından öğrencilerden gelen soruları cevapladı. Kendisine Mütevelli Heyeti Başkan Vekili Bilal Erdoğan ile İbn Haldun Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Atilla Arkan tarafından bir hat tablosu hediye edildi.

Seyyid Hüseyin Nasr hayretengiz eserleriyle yalnızca ABD'de değil, dünya genelinde de İslâm dünyasının önde gelen şahsiyetlerinden biri olarak tanınmaktadır. Metinlerinin büyük bölümü, özellikle de Müslüman filozofların ve tasavvuf ehlinin öğretileriyle alakalıdır. İslâm kozmolojisi, bilimi, psikolojisi ve maneviyatıyla alakalı çalışmaları Roger Garaudy'nin kitaplarında da görüldüğü üzere farklı çevrelerde ilgi görmüştür. *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, *Üç Müslüman Bilge* ve *İslâm'da Bilim ve Medeniyet* kitapları Harvard Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır. Nasr'ın 1970'lerin sonlarından

itibaren ilim ve kültür dünyamıza etkisi ve katkısı yadsınmaz ölçüdedir. O yılların genç İslâmcı entelektüellerinden Cemil Meriç'e birbirinden farklı çevreler tarafından okunan Nasr'ın seveni olduğu gibi sevmeveni de oldu. Onu teknik kaplılarla yargılayanların yanında entelektüel konumunu farklı açılardan tartışan metinler de kaleme alındı. Türkiye'de Nasr üzerine üniversitelerde hazırlanan yirmiden fazla tezin yanında entelektüeller odaklı tercüme kitaplardaki bölümler ve muhtelif entelektüel monografiler onun düşünce dünyasının zenginliğini ortaya koydu.³

Seyyid Hüseyin Nasr bir şiirinde şöyle der: "Un ufak olabilir işlerimiz/Ama biz yukarıda parlayan zirvelere aitiz/Hiç batmayan o ezeli güneşteki." Gurbet ülkesinde kendi gönül gurbetini yaşayan bu mümtaz insanı bir daha ne zaman görürüm bilmem fakat zihin dünyamda fikirlerinden istifade etmek için kendisini sık sık rahatsız edeceğim. Onunla kitapları vesilesiyle hasbihal edeceğim, tıpkı Gazzali, Mevlana, Farabi ile yaptığım gibi. Öyle ya insan sussa, gitse bile kitap konuşur konuşmasını bilene. Bu yüzden son peygamber Hz. Muhammed'in (s.) en büyük mucizesi "kitap"la oldu.

3 Birkaç örnek için bk. Erol Sungur, *Seyyid Hüseyin Nasr'a Göre Gelenek ve Modernlik*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2014. William C. Chittick, S. Hüseyin Nasr'ın Temel Düşünceleri, çev. Nurullah Koltas, İnsan Yayınları, İstanbul, 2012. Mehrzad Boroujerdi, *İran Entelektüelleri ve Batı*, çev. Fethi Gedikli, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2001.

İslâm Düşünce Enstitüsü Üzerine Birkaç Not

MEHMET SEMİH ÖZDEMİR

İslâm dünyasında uzun zamandır krizlerden bahsedildiğini duyuyor, 18. yüzyıla hatta ondan sonra 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaşananlarla karşılaştırmalar yapıldığını görüyoruz. Ardından da dünyanın geneliyle beraber hâli pürmelâlimizi o dönemlerden ayıran hayati farklara dikkat çekiliyor, yüz yüze kalman krizin bütün toplumsal sistemi kapsadığı ve uzun süreli etkiler doğuracağı belirtiliyor. Hatırlayalım dünya 2001'de 11 Eylül olaylarının gelecek bakımından ne anlama geldiğini tartışıyor, "bir daha hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı" konuşuluyordu. Tüm dünyada hayatı felç eden korona salgını sürecinde konuşulanlar arasında da bundan sonra "hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı" yer alıyordu. Ne var ki o zamandan beri krizlerin biri bitti, diğeri başladı ama dünyadaki ahlaki buhran sona ermedi. Hakikaten günümüzde kalbimizi parçalayan 7 Ekim sonrasındaki gelişmelerin de gösterdiği üzere sadece devletlerin sorunları çözme ve ileriye

doğru yeni bir yol çizme kapasitesine artık önceden olduğu kadar güvenmiyoruz.

Günümüzde devletler olayların gidişatını şekillendirme güçlerini epey yitirdiler. İnsanlığın -elbette Müslümanların- karşı karşıya kaldığı problemlerin çoğu küresel düzeydeki hadiselerle alakalı fakat tek tek ulus devletlerin elindeki güç, mevcut dertlerle başa çıkmak bakımından yeterli değil. Öyle ki *iktidar* ile *siyaset* arasındaki

bu ayrılık eşi benzeri görülmedik bir felce yol açıyor. Krizin üstesinden gelmek için gereken siyasi kapasiteyi sarsıyor ve vatandaşların, yönetimlerin kendi vaatlerini yerine getirebileceklerine dönük inancını baltalıyor. Diyebiliriz ki yönetimlerin aczi, vatandaşların artan sinizmi ve şüpheciliğiyle kol kola ilerliyor. İşte bu yüzden yeni zamanlardaki mevcut krizi aşmak için birtakım esaslı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KURULUŞ BİLDİRGESİ

O hâlde sormak gerekir: İnsan başkalarının ihtiyaçlarını kendilerinininkinin önüne koyabilir mi? Elinden gelen en fazla iyiliği yapmak, mecburen fedakârlığı da beraberinde getirir mi? Başkaları için yaptığımız iyiliklerden duyduğumuz memnuniyet bu iyilikleri daha az ahlaki kılar mı? Değişen zamanlarda daha çok gündeme gelen böylesi sorular, felsefe tarihinde önemli bir tartışma başlığı olan *diğerkâmlık* kavramına bugünden bakarak onu pratik etik alanına taşımak isteyen sekülerlerin cevabını aradıkları sorulardan birkaçı.¹ “İnsanın elinden gelen en fazla iyiliği yapmasını” ifade eden *etkili diğerkâmlık* eksenindeki bu tartışmalar zaviyesinden 2000’lerin başında ortaya çıkmaya başlayan yeni hayırseverlik anlayışına göre iyilik yapmak isteyenlerin varlıklarının küçük bir kısmını hayır işlerine vakfetmesi yeterli bulunmaz. Ahlaki bakımdan doğru ve meşru olanın, kendi hayatını idame ettirmek için kullanılan arta kalanın başkalarının yararı için kullanılması olduğu savunulur. Bu ilke bizlere, sadece maddi bakımdan hayır işlerine yönelmenin ötesine geçen etkili diğerkâmların eylemlerini düşünmek açısından da büyük imkânlar sunar. Hele ki hakikat noktasında insanlığın bütün kayıplarını telafi edecek İslâm’a şeksiz-şüphesiz inanıyorsak ve “İslam medeniyet nehrini” tüm insanlığı arındıracak şekilde

akıtmak istiyorsak. Durup dururken bu tartışmaları hatırlatmamın sebebi, Ankara’da Şubat 2018’de “nübüvvet mirası ilim ve hikmete” bir nebze de olsa katkıda bulunmak gayesiyle kurulan İslâm Düşünce Enstitüsü’nün faaliyetlerini düşünmek için bir çerçeve geliştirme sürecine katkı sunması. Çünkü Enstitü’nün kuruluş bildirgesine,² tanıtım kitapçığına³ ve şimdiye kadarki faaliyetlerine baktığımızda rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: İslâm Düşünce Enstitüsü dünyanın krizlerinden İslâm dünyasına, ilimlerden felsefeye, kültürden eğitim alanına, kurumsal iş birliklerinden konferanslara/panellere uzanan pek çok konuda “emanet paradigmasına” dayanan *diğerkâm* çalışmaları yapıyor.

Bilindiği üzere Mehmet Görmez Hoca, Diyanet İşleri Başkanlığı vazifesinden ayrıldıktan sonra yolcuğuna nasıl devam edeceğini soranlara “sadece ilimle” diyerek *ahlaki seçimi*ni ortaya koymuştu. Akabinde onun başkanlığında Ankara’da İslâm Düşünce Enstitüsü kurulmuştu. Enstitü’nün öncelikli amacı, İslâm düşüncesinde metodoloji, İslâmî ilimlerde usûl ve makâsîd ile ahlak ve estetik sahalarında araştırmalar yapmak/yaptırmak ve bu araştırmaları farklı dillerde İslâm dünyasındaki ilim merkezleriyle paylaşmak. Bununla beraber hem bir araştırma merkezi hem de lisansüstü seviyede eğitim ve seminer programları düzenleyen bir akademi hüviyetiyle

çalışmak. Nitekim Enstitü’nün az önce zikrettiğimiz kuruluş bildirgesi *manifesto* niteliğinde olması hasebiyle, içinde bulunduğumuz kriz zamanlarında nelerin nasıl yapılması gerektiği hususunda çok önemli vurgulara sahip. Zaten manifestolar geçmişini unutmadan bugünden şekillenen geleceğin dünyasına bir bakış atar ve aynı zamanda failin dönüşümün öznesi olması/varlık kazanması çağrısında bulunur.⁴

BUGÜNKÜ MESELELERİMİZ

Üretmenin, paylaşmanın, çokça da tartışmanın, tartışarak yolunu bulmanın adreslerinden İslâm Düşünce Enstitüsü’nün bildirgesi genelde dünya, daha özelde de İslâm dünyası dolayısıyla Türkiye’nin şimdiki durumuna ilişkin birtakım önemli tespitler yapıyor, tekliflerde bulunuyor. Farklı veçheleri bulunan tespitler arasında din eğitimi bağlamındaki modern gelişmeler zaviyesinden dile getirilenleri bir defa daha hatırlamak gerektiği kanaatindeyim. Bildirgeye göre “imkân bolluğu ve bilgiye ulaşma kolaylığı, bir bilgi ve idrak kaosuna dönüşmüş ve beraberinde getirdiği daha derin sorunlarla İslâm düşüncesinde tam anlamıyla bir karmaşaya yol açmıştır.”

Gazetelerde, televizyonlarda, sosyal medyada sıkça işittiğimiz *kriz* kelimesiyle ifade edilebilecek bir durumla karşı karşıyayız. Grekçede krizin yargı, bir duruşmanın neticesi, dönüm noktası, seçim, karar ama aynı zamanda yarışma, tartışma, kıs-

1 Bu konu için bk. Peter Singer, *En Büyük İyilik Etkili Diğerkâmlık Etik Yaşam Hakkındaki Fikirlerimizi Nasıl Değiştirir?*, çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2023.

2 <https://www.ide.org.tr/TR/detail/kurulusbildirgesi>

3 <https://www.ide.org.tr/repo/idetanitim/#12/z>

4 Michael Hard & Antonio Negri, *Duyuru*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 7.

tasın yani yargılama aracının türetildiği bir standart, ayırt etme kabiliyeti, *kritik* (yargılamaya uygun, hayati, kesin) anlamlarına geldiği belirtilir.⁵ İslâm Düşünce Enstitüsü'nün bildirdiğini kriz ve eğitim üzerinden okumayı sürdürdüğümüzde şu pasajlarla karşılaşırız: "İslâm dünyası böylesi derin bir krizle boğuşurken ülkemiz Türkiye de bundan nasibini almış, ne yazık ki ilmî ve kültürel anlamda bir çare ve teklif ortaya koyamamıştır. Son yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik açılımlarla İslâm dünyasına birçok açıdan umut olan ve bir ateş çemberinin ortasında yer almasına rağmen neredeyse tek esenlik ülkesi olarak görülen ülkemizde, maalesef ilim, düşünce ve

kültür sahasında diğer atılımlara eş bir çıkış yapılamamıştır.

Ülkemizde son on beş yıl içinde ilahiyat fakültelerinin sayısı yüzü geçmiş, ilahiyat önlisans ve İLİTAM⁶ imkânlarıyla sayıları on binleri bulan genç, 'İslâmî ilimler'le tanışmış; oluşan özgürlük ortamında sivil dinî eğitim müesseseleri çoğalmış, ancak kemiyetteki bu artışa karşın İslâmî ufkun daha da daralmaya başladığı müşahede edilmiştir. Sağlanan tüm imkânlara rağmen, ülkemizde on beş asırlık bilgi ve medeniyet birikimiyle doğru ilişkiler kuran, Kitab'ın ayetleriyle kâinatın ayetlerini aynı hakikatin dile gelişleri olarak anlamaya çalışan; ulûm-i dîniyye ile fen ve sosyal bilimleri, ilahiyat ile hikmet ve felsefeyi birlikte veren bir eğitim anlayışının yerleşebildiğini ma-

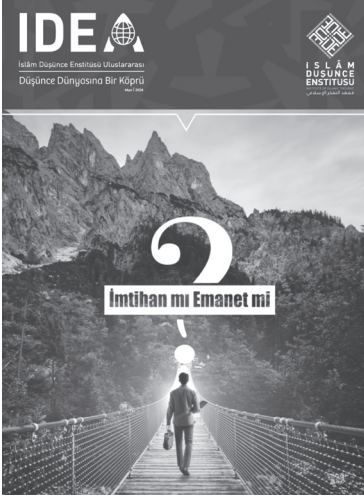
alesef söyleyemiyoruz. Tarihten yanlış bir şekilde tevarüs eden dinî ilimler-dinî olmayan ilimler tasnifi üniversitede varlığını sürdürmüş, ilahiyat eğitimi üniversitelerin diğer bölümleriyle entegre olamamış, üniversitemizde tabii ve sosyal bilimleri üreten bölümler, medeniyete vücut veren ilahiyat eğitimi ile bütünleşememiştir.⁷

Bildirgedeki böylesi vurgular, bir yandan Bauman'ın kavramıyla "akışkan toplumun" meseleleri üzerine belirli bir mesafeden hararetli bir tartışma yürütmek ama daha da önemlisi geleceğe hazırlanmak için bugünü anlamaya dönük bir çabanın hâsılası. Açık yüreklilikle diyebiliriz ki İslâm Düşünce Enstitüsü'nün kuruluş bildirgesi meselelerimizin özgün biçimde ele alındığı bir me-

5 Zygmunt Bauman & Carlo Bordon, *Kriz Hali ve Devlet*, çev. Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2018, s. 9.

6 İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Programı

7 <https://www.ide.org.tr/TR/detail/kurulusbildirgesi>

tin olmanın yanında krizlerden nasıl çıkılabileceğini de ortaya koyması hasebiyle derli toplu bir metin, dolayısıyla değerli ve diğerkâm. Bildirgenin sonlarına doğru ahlakın bir makâsıd ilkesi çerçevesinde ele alınmasının ehemmiyet taşıdığı vurgulanırken *ahlaki ufukumuzu genişleten* Taha Abdurrahman'ın *tahlîku'l-makâsıd* (makâsıdın ahlakileştirilmesi yahut ahlakın makâsıd hâline getirilmesi) projesinden bahsedilmesi, insanlığın yaşadığı *anlam krizinin* beraberinde getirdiği ahlak kriziyle de alakalıdır. Bildirgenin "Değer ve Ahlak" kısmı tamamen bu anlayışla şekillenmiştir, dense abartılmış olmaz.

BÜLTENDEN DAHA FAZLASI

Kurumun "İslâm Düşünce Enstitüsü Uluslararası Düşünce Dünyasına Bir Köprü" motto-suyla yayımladığı *IDEA* adlı bülten, İslâm Düşünce Enstitüsü uluslararası biriminin stajyer araştırmacıları tarafından çıkarılıyor. Bülten ilk sayısında Türkiye'nin hem İslâm dünyasında hem de bütün insanlığı içine alan dünyadaki özel yerini

vurgulamıştı.⁸ Bültenin ilk sayısı bir yandan gündemi takip edebileceğiniz, diğer yandan da gündemin hızla akan caddelerinden ara sokaklara, ıssızlaşmış mahallelere uzanabileceğiniz bir düşünce alanı olmaya çalışıyordu. Bülten deprem ve Gazze odaklı sayılarının ortaya koyduğu gibi hiçbir zaman hayatı göz ardı etmiyor, bu da ilim anlayışının dar çerçeveli olmasıyla bağlantılı bana kalırsa. Görebildiğim kadarıyla *IDEA*, kurumun çalışma alanları ile ilgili disiplinler arası metodolojilerle (sosyal ve beşerî bilimler vs.) makale, deneme, fikir yazısı, kitap kritiği ve sempozyum/konferans değerlendirmesi gibi geniş bir yelpazede metinler yayımlayan bir "dergi" hüviyetinde. Bülten, ülkemizle geldikleri coğrafyaların düşünce dünyaları arasında köprü olmayı haiz uluslararası öğrencilerin İslâm düşünce mirasına katkıda bulunmayı hedefliyor.

Okurlarının dikkatine ve zamanına talip olan *IDEA*, beşinci sayısını "İmtihan mı Emanet mi?" kapağıyla çıkardı. Bültenin bu sayısında imtihan, emanet, fitrat emaneti ve çağdaş insan, din, emir ve emanet münasebeti gibi konularda metinler yer alıyor. Burada hem bugün karşı karşıya kaldığımız krizlere dair yazdıkları hem de İslâm Düşünce Enstitüsü'nün kuruluş bildirgesinde adının anılması hasebiyle Bülten'deki Taha Abdurrahman odaklı yazıya dikkat çekmek istiyorum.

Ankara Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Soner Gündüzöz

8 Yusuf Al-Qurashi, "IDE(A) Biz Kimiz ve Neyin Peşindeyiz?", *IDEA*, 2022, sayı: 1, s. 1

yazısına, Taha Abdurrahman'ın, İslâm düşüncesinin Aristo odaklı düşünüşe bağlı atıfla gelişen logosu praksise dönüştürmesine dikkat çekerek başlıyor. Ona göre, Abdurrahman metafizik temelli şahadet kavramını merkeze koyarak İslâm düşüncesi alanında farklı bir konuma yerleşmiştir. Ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik alanları Esmâ-i Hüsnâ'ya dayandıran Abdurrahman, Esmâ-i Hüsnâ olmadan merkezinde hayâ duygusu olan değer olgusunun işlevsiz kalacağını ileri sürer. Bu yüzden o "hem dünyevi plandaki kelime-i şehadet açısından ruhsal ve zihni bir hafıza olarak hem de insan fillerinin özgür irade ile olan ilişkisini açıklamak üzere Elest Bezmi'ni mihver yapmış görünmektedir."⁹

Taha Abdurrahman'ın ahlak düşüncesi şahadet ve şahitlik temelinde oluşmanın yanında emanetle de bağlantılıdır. Gündüzöz, düşünürün, Elest Bezmi ile ruhta kodlandığını kabul ettiği doğruluk ölçütü yanında bilimsel ve kültürel birikime dayalı pragmatikliği esas aldığı kanaatindedir. Şüphesiz "Taha Abdurrahman açısından bu pragmatik, İslâm kültür ve medeniyetinin nassa dayalı ilmi ve dilsel birikiminden ibarettir."¹⁰

Soner Gündüzöz, Taha Abdurrahman gibi kelimelerin anlamlarını belirgin kılarak sürdürdüğü yazısında düşünürre dair önemli tespitler yapar. Şahadet, ibsâr, ru'yet, şehîde,

9 Soner Gündüzöz, "Taha Abdurrahman'ın Paradigmasında Şahadet Kavramının Farklı Varlık Kategorilerine Göre Semantik Ayrımı Problemi", *IDEA*, 2024, sayı: 5, s. 7.

10 Soner Gündüzöz, *agy.*, s. 6.

tecrîd, teşhîd, tağyîb, teslî, tekrîm, işhâd gibi kelimele-
rin arkeolojisi ile karşılaşırız
bu metinde. Yine aynı şekilde
Abdurrahman'ın *mücerred*, *mü-
sedded* ve *müeyyed* akıl tasnif-
leriyle de. Abdurrahman'a göre
müeyyed akıl fiilleri sadece
yaratıcı ve rızık veren Hakk'a
nispet eder. Bu derecedeki in-
san, teklîfi ayetleri de tekvînî
ayetleri de bihakkın kavrama
imkânına kavuştuğu için araç-
sal aklın tutsağı olmaz. Bu bağ-
lamda şu tespitler dikkate alın-
ması gereken hususlar ihtiva
etmektedir:

“Siyasal İslâm'ı benimsemiş
pek çok dindar, müeyyed akıl
seviyesine çıkamadığı için mü-
sedded akıl düzeyinde nassa
istinat etmekte, en azından
böyle görünmektedir. Gerçekte
ise onlar, akli nazar ve ahlaki
maslahat kavramlarının ara-
kesitinde araçsal aklın tutsa-
ğı olmaktadır. Oysaki Taha
Abdurrahman'ın ahlaki bir
model olarak önerdiği ilahi söz-
leşme ve emanet paradigması,
temellük ve tahakkukun ger-
çek sahibinin Allah olduğunu
düşünmek suretiyle vasıtayı
devre dışında bırakarak gayeye
ulaşmaktadır.”¹¹

Şu metin, Gündüzöz'ün gerek
Taha Abdurrahman üzerine
yazdıklarıyla gerekse ondan çe-
virildiği eserlerle onun düşünce-
sini en iyi kavrayan isimlerden
biri olduğunu ortaya koyar nite-
liktedir: “Taha Abdurrahman'ın
teorisi bir eylem teorisi. Buna mukabil İslâm medeni-
yetini birçok açıdan etkileyen
Yunan mantık alanı soyutlama
üzerine kurulmuştur. (...) Taha
Abdurrahman, eyleme önem

vermeyen bir teorik yaklaşıma
karşı olduğu gibi İslâmî para-
digmanın epistemolojik bir
ayırma tabi tutulmasına da şid-
detle karşıdır. Bu durum, mo-
dernitenin problemini çözmek
yerine, problemin çözümün-
de en değerli enstrüman olan
İslâmî pragmatik alanının ve
genel olarak İslâm geleneğinin
parçalanması anlamına gelir.”¹²

“Taha Abdurrahman metalaş-
manın yaygınlık kazanması
ölçüsünde insanın bir o kadar
saygınlığının azalacağını ifade
eder. O, metalaştırma ile insan
onurunu karşıt iki kavram ola-
rak konumlandırır.”¹³

Doğrusu yakarıdaki ifadeler,
İslâm Düşünce Enstitüsü'nün
hem araştırmalarında hem de
seminer programlarında önce-
likleri arasına alacağını belirtti-
ği ahlak ve sorumluluk vurgu-
suyla örtüşmektedir. Muazzam
belirsizliklerle karakterize olan
günümüzde Enstitü'nün kuru-
luş bildirgesinde vurguladıkları-
nın önemi her geçen gün daha
çok anlaşılmaktadır. Bu yüzden
notlardan oluşan bu yazı vesile-
siyle bize, hayata ve İslâm dü-
şüncesine dair bütünlüklü bir
tablonun nasıl ortaya çıkarılabi-
leceğini net bir şekilde deklare
eden bildirmeden birkaç pasajı
daha dikkatinize sunmak isti-
yorum: “Her dinî hükmün bir
fikhî, bir de ahlaki veçhesi var-
dır. Fikhî yönü insanın dış dün-
yasını, ahlaki yönü ise iç dün-
yasını tanzim eder. Usûl ilminin
ifadesiyle, dinî hükümlerin
fikhî veçhesi sebebi illete, ahlaki
veçhesi ise gaî illete dayanır.
Ahlak gayedir, fıkıh vesiledir.
Vesile olmadan gaye tahakkuk

etmez. Gaye kaybolursa vesile
bir anlam ifade etmez.

Dindarlık ahlaklı olmak demek-
tir. Ahlak insanın bazı davra-
nışlarını değil tamamını ihtiva
eder. İnsan ahlaklı olduğu ka-
dar insan, Müslüman ahlaklı
olduğu kadar Müslümandır. Ya-
şayan sahih kültür, yüksek me-
deniyet ahlaktan başka bir şey
değildir. Akıl da ilim de amel de
ahlaka dâhildir.

Ancak maalesef bugün bir fıkıh
usûlümüz olduğu gibi bir ahlak
usûlümüz yoktur. Bundan dola-
yı da bir davranışı ahlaki kılan
değerler sistemini ve değerler
hiyerarşisini yeniden kuracak
bir ahlak usûlüne ihtiyacımız
izahtan varestedir.”¹⁴

Tarihimizin çok çeşitli mese-
lelerine değinerek bugünkü
hâli pürmelâlimizin farklı bo-
yutlarına ışık tutan İslam Dü-
şünce Enstitüsü'nün kuruluş
bildirgesi hepimizin aklındaki
kimi sorulara cevap bulmanu-
za yardımcı olacak, yeni so-
ruların doğmasını sağlayacak
güçlü vurgulara sahip. Zira
Enstitü “fikirde tecdîdi, ilimde
ihyâyı, usûlde ıslâhı, ahlakta
yeniden inşâyı” kabul ediyor.
Enstitü'nün yayımladığı tanıtım
kitapçığı, hazırladığı din
eğitimi raporu, yayımladığı bül-
ten, genç yeteneklerin ilmi bi-
rikimlerine katkı sunan ihtisas
programları, düzenlediği panel
ve konferans gibi etkinlikler
eski/yeni zamanların tecrübele-
rini kavramanın ve kritiğe tabi
tutmanın ne kadar değerli oldu-
ğunu ortaya koymaktadır.

11 Soner Gündüzöz, *agy.*, s. 6.

12 Soner Gündüzöz, *agy.*, s. 5.

13 Soner Gündüzöz, *agy.*, s. 6.

14 <https://www.ide.org.tr/TR/detail/kurulusbildirgesi>

Gazzeli Mülteci Derviş'in Mahzun Hikâyesi

KAAN KÜÇÜK

Meşhur İspanyol yönetmenlerden biri 1980'lerin ortalarında yönetmenliği üzerine düşüncelerini anlatırken şöyle demiş: "Gerçek şu ki yalnızsın ve yalnızlıkla nasıl savaşıldığını bilmiyorum ben. Sen bul bir yolunu ve işe yarar bir yolunu bulursan bana haber ver." Arap edebiyatının bir parçası olan Filistin edebiyatının çok boyutlu fakat bir o kadar da bilinmezliklerle dolu olduğunu düşünürken yönetmenin sözünü ettiği yalnızlık meselesi geldi aklıma. Şüphesiz bunun altında yatan temel sebep, Filistin'de İsrail saldırganlığının ayyuka çıkmadığı zamanlarda insanların Filistin duyarlılığının aşınması yahut işgal altındaki topraklarda yaşananların görünmez kılınmasıdır.

Filistinli yazar Âtîf Ebû Seyf'in dilimize *Filistin Kampında Bir Ömür*¹ adıyla çevrilen romanının uğradığı sükût suikastını bu çerçevede değerlendirebiliriz. Roman hakkında Türkiye'deki edebiyat gündemini takip etmeye ve güncel edebiyat olayları üzerine bir tartışma platformu oluşturmaya çalışan kültür sanat yayınlarında tek satırın çıkmaması hepimiz adına utanç vericidir. Hâlbuki modern Arap edebiyatına yön de veren Filistin edebiyatının Türkçeye çevirisi büyük yollar kat etti ve

giderek genişledi. Dolayısıyla okuryazarların arayıp bulma ve keşfetme becerilerini biraz daha geliştirmeleri beklenir.

Filistin edebiyatı günümüzdeki Filistinliler gibi "Çok parçalı, çok dilli, dünyanın birçok bölgesine yayılmış, Filistinliliğin farklı meselelerini işleyen ama nihayetinde Filistin kimliği etrafında toplayabileceğimiz geniş bir edebiyat"tır.² İşte Âtîf Ebû Seyf de Filistin kültürü, siyaseti ve mücadelesine dair metinleriyle ülkesinin sesi soluğu olan edebiyatçılardan. Kendisi bugünlerde adını sıklıkla duyduğumuz Cibaliye mülteci kampında 1973'te dünyaya gelmiş. Doğduğu yerin tüm kokularını, yeni yıkanmış çamaşırlar gibi umutla beklenen güzel günler için her daim yüreğinde taşımış. Birzeit ve Bradford üniversitelerinde okumuş, Floransa'daki European Üniversitesi'nde doktorasını tamamlamış. Romanları ve hikâyeleri bulunan Ebu Seyf aynı zamanda Filistin Yönetimi'nde Kültür Bakanlığı görevinde bulunmuş. Kolaylıkla sınıflandırılmayacak metinler yazdığı bir gerçek olan yazarın kitapları Batı dünyasında takdir toplamış durumda. Her tarafı kan damlayan beyaz kefenlerin kaplamasıyla sonuçlanan 7 Ekim'deki İsrail saldı-

rılarının yakıcılığı içinde tuttuğu Gazze günlüklerinin³ önce Batı'da yayımlanması da bir miktar bununla bağlantılıdır.

FİLİSTİN GERÇEKLİĞİYLE YÜZLEŞMEK

Âtîf Ebû Seyf'in yazdıklarına bakarken, yazarın bakış açısıyla ressamın perspektif kullanması arasında bir benzerlik kurabiliriz. Anlatıcı âdeta ressamın paleti eline alması gibi kalemi almış ve tuval üzerinde Filistin desenleri çizmeye başlamıştır. Bunu birkaç ayrıntıyla zihnimize canlandıralım: Temmuzun yakıcı sıcağı, sütcünün alışılmış bağırması, taze sebzelerini komşularına satan yaşlı kadın, balık dolu sepetini omuzuna alan balıkçı, sigarasını saran yaşlı adamın öksürmeleri, vakitsiz öten horoz, işsiz delikanlının etrafına aldırma- dan Ümmü Gülsüm dinlemesi, sokaklarda çalınmış çalınmış yürüyen kazlar, okula gitmek için yollara dökülen çocuklar ve duvar saatine bakan adam... Ebu Seyf'in *Filistin Kampında Bir Ömür* romanında tıpkı bir ressam gibi çalıştığını ortaya koyan, akılda çakılı kalan göstergelerden birkaçı bunlar. Merkezinde romanın kahramanı

1 Âtîf Ebû Seyf, *Filistin Kampında Bir Ömür*, çev. Kâmil Okuyucu, İnkılab Yayınları, İstanbul, 2021.

2 Mehmet Hakkı Suçin, "Filistin Edebiyatı Sadece Direniş Değil", Söyleşi: Halime Kirazlı, *Yeni Şafak*, 12 Mart 2024.

3 Türkçesi için bk. Âtîf Ebû Seyf, *Biliyorum Bir Gün Bir Ülkemiz Olacak Gazze Soykırım Günlükleri (7 Ekim-30 Aralık 2023)*, çev. Yakup Çetinkaya, Pınar Yayınları, 2024.

Derviş'in olduğu bu ve benzeri "yazı resimler" romanın ilk sayfalarından... Ebu Seyf, 1948'de Nekbe'den sonra evini Yafa'da bırakıp çocuklarıyla birlikte Gazze'ye sığınan bir ailede doğan mülteci Derviş'in hikâyesini anlatır ve okurlarına kendi ülkesinde mülteci olmanın nasıl bir duygu olduğunu iliklerine kadar hissettirir. Romancılar doğdukları yere bir karakterin dünyasından bakıyorlarsa akla hemen o malum soru gelir: Otobiyografik bir roman mı? Romanda bu sorunun cevabı bir anlamda apaçık şekilde evettir fakat her yazar gibi Ebu Seyf'in de eserinin otobiyografik olarak etiketlenmesinden pek hoşnut olmayacağı tahmin edilebilir.

Latin Amerikalı yazar Julio Cortázar'ın romana dair sözlerinden yola çıkarak söylersek Âtîf Ebû Seyf'in *Filistin Kampında Bir Ömür* romanı "bir ağaç gibidir. Ağacın bir gövdesi vardır, dalları vardır, başka dallara bölünen dallar"dan oluşur.⁴ Romanın *gövdesini* Filistinlilerin var olma, ayakta kalma, asimilasyona uğramama, gasp edilmiş topraklarını geri alma, özgürleşme kısacası kendi kaderlerini tayin etme hakkı oluşturur. *Dalları* ise onların kendi aralarındaki tartışmalardan çekişmelere, hayallerinden geçim derdine, çocukların eğitiminden sıla hasretine, hatıralarından gündelik alışkanlıklarına uzanır. *Dallara bölünen dallarda* ise geçmişte kıyı boyları hep üzüm bağlarıyla dolu olan Gazze'nin beton yığınlarına dönüşmesi, Oslo antlaşmalarıyla gelen iyimser havanın dağılması, öğrenci harçlarının artışı, beklenen geleceğin kalmayışı

4 Engin Soysal, "Julio Cortázar ile Bir Günde Seksen Devriâlem", *Kitaplık*, 2024, sayı: 232, s. 110.

gibi Filistin'in yaralarıyla, acı gerçekleriyle yüzleşir okurlar.

Âtîf Ebû Seyf'in romanının her bölümü Filistinlilerin on yıllardır şahit olduğu o yürek paralayıcı şartlarda, karısını kaybeden ve üç çocuğuyla başa başa kalan Derviş'in başından geçenler üzerine kurulmuştur. Altmış sene önce dünyaya geldiği mülteciler kampının tam ortasındaki mahallede yaşayan karakterimizin resmini yazıyla şöyle çizer Âtîf Ebû Seyf: "Derviş yaratılışı gereği halim selim biriydi. Kimseyle kavga etmemiş, kimseyle husumet yaşamamıştı. Bir gün bile mahallede kimseye eziyet etmemişti. Çok konuşmaz, çok dolaşmazdı. Sadece gözü gibi baktığı eski nargileden birkaç nefes çekmek üzere kapısının önüne oturduğu akşamları ya da yaz akşamları bisikletinin üstünde denizden evine dönerken biraz hareketlenirdi. Caddelerde dolaştığı çok az görülmüştür. Buna rağmen mahalleden bir gün bile ayrılmamış, mahallede yası ya da düğünü olan kimse'nin davetinden geri kalmamıştı; ya gider taziye görevini yerine getirir ya da düğüne iştirak ederek sahiplerini tebrik ederdi. Hatta liseyi başarıyla bitirenlerin veya üniversiteden mezun

olanların ailelerini bile ziyaret ederdi. Mahallede adı: 'Görevine sadık insan'a çıkmıştı. Gerçekten de görevine sadık biriydi. Sadece ailesine karşı değil, bütün mahalle sakinlerine karşı sosyal vazifelerini yapmaktan geri kalmazdı."⁵

FİLİSTİN'DEN MANZARALAR

Hayatın ayrıntılarında günden güne yorgun düşen romanın ana karakteri Derviş'in bir kulağı sürekli, barış görüşmelerinin neticelenmesi beklentisiyle, büyük oğlunun İsrail zindanlarından salıverileceği haberindedir. Hâliyle "hafızasında sadece hüznün şarkıları kalan" Derviş içinde bulunduğu sıkıntılı günlerde mutluluğu hissetmek ister. Derviş hep kendisine umut verecek şeylerin arayışında, basit olaylardan tat almak arzusunda. Öyle ki geçmişin kötü hatıraları bile şimdi onun için güzeldir. Bugünden ziyade geçmişini sevmekten hoşlansa da hayata olumlu bakmak gerektiğinin farkındadır. Kızı ve küçük oğluyla yağmur altında keyifli bir yürüyüş; yağmur sonrası güneş açtığında bir gökkuşağının doğuşuna şahit olmak; evinin çatısında saksılarla oluşturduğu küçük fakat değerli bahçe-

5 Âtîf Ebû Seyf, *age.*, s. 58-59.

sini korumak; balık tutmaya gitmek işte bu çerçevede gündeme gelir. Ayrıca idealize edilen kişilerin iç yüzüyle karşılaşırız olayların akışı içinde. Gazze'deki durumu yansıtmaya arzusunun getirdiği tuhafıklar, mülteci kampındaki büyük caminin imamı Muhsin Efendi'nin kendine özgü cesaretiyle, kıt kanaat geçinen ama çocuklarının ve karısının hatıralarını korumak isteyen Derviş'in evini cami yapmak için istemesi, parlamento seçimleri sürecinde Filistinliler arasında yaşanan çekişmeler farklı açılardan Filistin tablosunu tamamlamaktadır.

Âtîf Ebû Seyf'in mizaha tabii olarak yatkınlığının en iyi göstergesi, romanın en uzun kısmını oluşturan "Piyango" başlıklı bölümdür.⁶ Ebu Seyf'in gerek buradaki anlatımı gerekse "Evimiz", "Parlamento Seçimi", "Yardım Kuponu" bölümlerindeki anlatımı için, Isaac Barrow'un mizahla alakalı çok yönlü nitelermelerinden bir alıntı yaparak şunu diyebiliriz: Romancının mizahı "bazen ustaca bir cevaba, garip bir nedene, zekice bir imaya, bir itiraz karşısında akılcıca düzeltmeye takılıp kalır; bazen konuşmanın cüretkâr bir entrikasında, iğneli bir ironide, canlı bir mübalağada, ürkütücü bir metaforunda, çelişkilerin makul bir uzlaşmasında (...) pusuya yatar; bazen yapmacık bir basitlik, bazen haddini bilmez bir pervasızlık onu yaratır; (...); bazen aşikâr bir konuyu dalaveyle amacına ters düşürerek; çoğu zaman kimsenin ne olduğunu bilmediği bir şeyde oluşur ve nasıl olduğunu söylemesi zor bir şeyden peydahlanır... Kısacası, içinde bir miktar şaşırtmaca sergileyen ve biraz haz veren, kibir veya anlatımdaki oldukça şaşırtıcı bir görgüzlükle, ta-

hayyülü hakikaten etkileyerek ve eğlendirerek yapılan basit ve sade bir konuşma tarzıdır."⁷ Bunun böyle anlaşılması yazarın Gazze günlüklerine de yansıyan anlatım tekniklerinin izini sürmeyi kolaylaştıracaktır. Filistin'e biraz aşına, bunun özelliklerini katı şekilde değil, yaşanan hayat içinde yakalamak isteyenlerin hafızasında Ebu Seyf'in romanı yıllar yılı çakılı kalacaktır. Hâsılı yazar, en zor olanı başarmakta ve Filistin gerçekliğiyle yüzleşmektedir. Âdeta şöyle demektedir: Ben yüzleşmeden yanayım, teşhis tıpta olduğu gibi hayatta da tedavinin yarısıdır; ancak herkes bunu kaldıramayabilir, herkeşe tavsiye edilmez. Bu yüzden romandaki her kişi kendine özgüdür, diğer kişilerle paylaştığı onca insanlık durumuna rağmen.

Âtîf Ebû Seyf, kendi hayatından izler taşıyan fakat fazlalık taşımayan, tüm unsurların yerli yerinde olduğu *Filistin Kampında Bir Ömür* aracılığıyla şahitlik edebiyatının en sahici örneklerinden birine imza atmıştır. Şöyle açıklayalım: Roman yazarı kanaatimce iki büyük kaynaktan besleniyor, biri hayat, diğeri sanat. Doğrusu hayata her boyutuyla katılabilme ve yaşarken derin etkilere maruz kalmak olağanüstü bir dayanıklılık ister. Dolayısıyla yazarın hayata katılması ve ondan etkilenme düzeyi şahitliğini olumlu ölçüde etkiliyor. Ebu Seyf'in edebiyat kültürü yanında kültürün diğer alanlarından da yaratıcılığını harekete geçirebilmek için yararlandığı bir gerçek. İşgal altındaki topraklarda yaşamak elbette zor fakat romancı karşılaştığı durumlardan yola

çıkarak etkileyici bir kurmaca çıkarmayı başarmış. Farkındalığı son derece gelişkin olan Ebu Seyf, Derviş özelinde kendisiyle yüzleşebilen, ruhsal derinliği öne çıkan bir karakter yaratmış. Mehmet Hakkı Suçin'in Filistin edebiyatı bağlamında yaptığı ayrımları göz önünde bulundurarak Ebu Seyf'in estetik açıdan edebî düzeye yükselen iyi metinler⁸ yazdığını söyleyebiliriz. "Ah, günlük hayatın bu sıradan işleri, işgalci İsrail kuvvetlerinin izniyle mi olacaktı?", diye düşünen roman kahramanının dünyasına sokuyor insanı. Romanın her bölümü Filistinlilerin hayatından küçük bir kesit içerir; bu kesitler romanın Filistin'den manzaralar sunmasının da yolunu açar. İşte Ebu Seyf'in farklılığını tam da bu noktada yakalamak gerekir.

Âtîf Ebû Seyf *Filistin Kampında Bir Ömür* romanında zamanın akışı içerisinde Filistin'de tabiatın, toplumun ve insanların hareket içinde olduğu olgusunu bihakkın ortaya koyuyor. Ayrıntıları farklı olabilir ama onun anlattıkları Filistin'de sık sık karşılaşılan manzaralar sunar. Ebu Seyf, romanını kampa dönüştürülen Filistin'de "Yeni bir gün. Her sabah yeni bir gündür.", diyerek umutla sürdürülen hayatı hem bir direniş hem de yaşama tutunma hikâyesi olarak kurgulamış. Dolayısıyla başlamış fakat asla bitmemiş bir hikâye bu; gerek Filistin'deki istiklal mücadelesi gerek mültecilerin dramı bağlamında güncel bir roman *Filistin Kampında Bir Ömür*. Çarpıcı, şaşırtıcı ve düşündürücü bu roman hakkında başka söyleyebileceğim her şeyi tek bir kelimeye indirmek mümkün: Okunmalı.

6 Âtîf Ebû Seyf, *age.*, s. 57-72.

7 Aktaran Terry Eagleton, *Mizah*, çev. Melih Pakdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 11.

8 Mehmet Hakkı Suçin, *ags.*